

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін

**КУЛЬТУРА УКРАЇНИ:
ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ**

(з нагоди 25-річчя Незалежності України)

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
курсантів, студентів та молодих вчених**

1 грудня 2016 року

Харків 2016

Культура України: традиції та сучасність (з нагоди 25-річчя Незалежності України): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів та молодих вчених. – Х.: НУЦЗУ, 2016. – 266 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів та молодих вчених «Культура України: традиції та сучасність» (з нагоди 25-річчя Незалежності України), присвячені актуальним проблемам філософських, історичних, культурологічних, педагогічних, політичних, соціологічних, філологічних наук, пов'язаним з культурними традиціями українського та світового суспільства. Збірник призначено для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, науковців – філософів, істориків, культурологів, філологів, політологів, соціологів, педагогів.

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 94(477)

*Ветрова М.Д., Національний університет цивільного захисту
України*

ФУТУРИЗМ ЯК АВАНГАРДНА ТЕЧІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖИВОПИСУ

Говорячи про українські культурні надбання, мають на увазі передусім музику, живопис, літературу. Тенденції у живописному мистецтві України свідчать про те, що сучасні художники активно працюють у різних напрямках і, спираючись на досвід, що існує в традиційних надбаннях, прокладають нові шляхи своєї творчості.

Існує величезна різноманітність стилів і напрямів в образотворчому мистецтві. Часто вони не мають чітко виражених меж і плавно переходять з одного в інший, знаходячись у безперервному розвитку, змішанні і протидії. У межах одного історичного художнього стилю завжди зароджується новий, а той, у свою чергу, переходить у наступний.

Український футуризм, розпочатий більше ста років тому — буремна та славетна сторінка історії нашої культури, час, коли українцям не потрібно було наздоганяти, коли мова йшла не про копіювання чужих моделей, а створення своїх трендів. Унікальне явище української культури, яке стало зразком для Європи.

Футуризм виник в Італії, його принципи були викладені у серії маніфестів, які відкидали традиції італійського мистецтва в користь авангарду. Вони прославляли індустріалізацію, технології та розвиток транспорту разом з їх швидкістю, шумом і енергією міського життя [1]. Якщо кубізм відображав деталі предмета, що бачить художник під час руху навколо нього, то в футуристичному живопису здається, що сам предмет пересуває художника. Заснував напрямок в 1909 році поет Філіппо Марінетті, невдовзі до нього приєдналися художники Умберто Боччоні, Джакомо Баллу, Джіно Северіні, музикант Луїджі Руссолю і архітектор Антоніо Сант-Еліа. Зачаровані останніми технічними досягненнями нового часу, італійські поети і художники взялися присвячувати свої твори автомобілям, поїздам, електриці. Цим творам був притаманний пафос виклику, боротьби, рішуча відмова від минулих художніх традицій.

Футуризм виявився новим подихом в світовому мистецтві, що значно покращив його становище. Загалом, концептуальні джерела формування візуальної мови українського живописного футуризму

різнопланові. Їх витоки – у теоретичних працях Каземіра Малевича та Давида Бурлюка, Олександра Богомазова, творчості Олександри Екстер. Поняття відтвореного динамізму, деструкції форми, площини, кольору та фактури, по-різному обґрунтовувались в їх мистецькій діяльності, проте смислова спрямованість на спільну мету дає змогу об'єднання творчого доробку цих метрів авангардного мистецтва під футуристичною стилістикою. Так, футуризм у творчості Казимира Малевича був етапом, через який він прийшов до супрематизму, проте цей етап є знаковим у створенні його живописної концепції, того синтезу футуризму та кубізму, які дали в результаті новий напрямок авангардного мистецтва. Основні принципи візуального у кубофутуристичному живописі, розроблені Казиміром Малевичем, об'єднують у межах живописної роботи долання перспективи, статичність форми з ритмікою простору, який складається з кольорових площин та геометричних об'ємів; реальних предметів, зведених до лаконічності знаку та абстрактних образів, що перемагають межі своєї зображальності.

Надзвичайно важливою, в аспекті специфіки візуального в футуризмі, є творчість Олександра Богомазова. У 1914 році він пише трактат «Живопис та елементи» де аналізує концепцію «нової картини», яка має бути не механічним перенесенням образів реального світу на полотно, а живою субстанцією, організацією якої має займатись художник як посередник між світом реальним та живописним [2]. Основними категоріями, які розробляв в своїй концепції Олександр Богомазов є співвідношення: «картина-глядач», «лінія», «форма», «фарба», «живописна маса», «ритм».

Яскравим взірцем українського живопису із специфікою української національної самосвідомості є творчий доробок в футуристичній теорії візуального, концепція «канону зсунутої конструкції», запропонована Давидом Бурлюком, що базується на використанні зворотної перспективи, яка властива східному мистецтву – візантійській іконі, персидській мініатюрі, японській гравюрі. Ця концепція, розгорнута під впливом наукової полеміки щодо багатовимірності реального світу, розвивала відповідну ідею багатовимірності зображення на картині [2].

Процеси, які впродовж шістнадцяти років ХХІ ст. відбувалися у мистецтві живопису України, пов'язані з художніми пошуками його провідних представників, які натхненні важливими суспільно-політичними подіями, карколомним рухом наукового і технічного прогресу. Найяскравішим представником сьогоденного футуризму в Україні є А. Криволап. Його творчість спадково уособлює національну традицію кольору, яка визначила славу майстрів з України в усьому світі. Український футуризм, будучи виразною

частиною української культурної спадщини, створив власну, глибоку та самобутню концепцію живописного простору, просякнуту чистими емоціями, враженнями, які включають у процес творення мистецького твору не лише особу художника, але й самого глядача, продовжуючи процес сприйняття та розуміння твору до нескінченності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобринская Е.А. Футуризм / Е.А. Бобринская. – М. : Бахрах, 2000. – 364 с.
2. Турчин В.С. По лабиринтам авангарда / В.С. Турчин. – М.: Изд-во МГУ, 1993. – 248 с.
3. Чоп Т.О. Естетика візуального в творчості українського футуризму [Електронний ресурс] – Режим доступу: zgia.zp.ua

УДК 241.13

Кулагіна-Стадніченко Г.М., докторант Інституту філософії імені Г.С. Сковороди Національної Академії наук України, канд. філос. наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФЕНОМЕНУ СВЯТОСТІ В ІНДИВІДУАЛЬНІЙ РЕЛІГІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ВІРУЮЧОГО

Аналогічно до екзистенціалів свободи, любові, феномен святості визначає джерело людського розуміння буття, онтологічну структуру людини, смислові обрії індивідуальної онтології. При зміні релігійної парадигми він якісно іншим чином пояснює особистісну сутність, задає новий тип тілесності у категоріях присутності у світі, інтенційності (спрямованості назовні), володіння собою, подолання амбівалентності власного існування.

Богослови наполягають, що індивідуальна свобода православного віруючого починається з аскетизму, підпорядкування своєї волі благодаті, – а, відтак, – із щоденної святості. Для української Церкви святість постає «аспектом звичайного християнського життя», чим проголошується «універсальне покликання до святості» кожного вірянина [1]. Це означає практичне втілення в особистому бутті православного віруючого, дієвість, вчинковість цього феномену, вказує на боротьбу із страстями, позбавлення гріховних прагнень, постає чинником «духовної любові», яка сприймається православними більше в онтологічному, ніж моральному, контексті.

В українській традиції святість вважається альтернативою повсякденності, оскільки створює індивідуальний сакралізований простір, постає суголосним терміну «свято», має позитивний

емоційний фон, єднає з надприродним, ідеальним, внутрішньо перетворює індивіда. Український святий позбавлений рис юродства, він доступний для розуміння навколишніх, «осяяний світлом» більш довершеного сприйняття та втілення прописних істин, що властиві й іншим, але, можливо, знівельовані їх побутовими пристрастями.

Проблема святості виступає однією з головних релігійних тем. Н. Зьодерблом надає їй пріоритетного значення, вважає важливішою, ніж поняття «Бог» [2].

Частіше за все святість протиставляється профанному, межі між якими не лише контрастні, а й рухливі, динамічні, перетинаються, постають певними взаємовідносинами, взаємопереходами. Подеколи святість вважають частиною профанного. Водночас існує точка зору щодо неможливості остаточного формулювання уявлення про святість, що відповідатиме доктринам різних релігійних систем, до того ж, буде в усьому враховувати біблійні тексти. Так, українськими релігієзнавцями вживається альтернативний термін «буденне», відповідно до якого розглядаються проблеми релігійної свідомості, релігійного світогляду, релігійного мислення. Це пов'язане з надто виразною синкретичністю православної традиції в Україні, специфікою Українського Православ'я (праці В. Лобовика, А. Колодного, О. Сагана та інших). Отже, не слід шукати хоч би якогось визначення поняття «профанного», не існує такої профанної області, яка може протиставлятися сакральній.

З іншого боку, протиставляється не сакральне профанному, а святе – не святому, гріховному. Гріх постає екзистенційним запереченням Бога, Євангелія, викривляє відносини грішника та світу, до того ж «не відмінняє тварності»: «людина переходить з області спасіння до загибелі», «промагується повз себе», порушує відносини з ближніми, оточуючим світом.

У широкому розумінні, «гріх» виступає іудео-християнським поняттям, що не має еквівалентів в інших релігіях, за винятком ісламу. Це слово втрачає своє смислове наповнення у натуралістично-атеїстичному світогляді, оскільки його витлумачення засвідчує людську нездатність до повної самореалізації.

Православний феномен святості має свою специфіку. Тут святими виступають мученики за віру, преподобні (аскети), або ж – святителі (єпископи). Історично склалось так, що в агіографії «праведні» миряни зустрічаються надто рідко, у свідомості пересічного віруючого їх приклади відсутні, побутує думка про розрізнення «просто християнина» та святого, оскільки стан останнього недосяжний під час земного життя. Історія християнства подеколи ототожнюється з історією мучеників, страждальців, які не жили багато та розкішно, були гнані, злидарювали, жорстоко вбиті. З точки зору герменевтики, це уможлиблює розглядати святість у

православній традиції як символічний тип, умотивований вмінням страждати (афектувати).

Водночас, святість як життєстверджуючий принцип (вміння жити), знайшла відображення у феномені народного типу святості, виникнення якого відносять до XVII-XIX століть, пов'язують з активним процесом десакралізації усіх сфер життя, нівелюванням ролі священика, від якого вже не вимагають морального вчителювання, виховних настанов, а, лишень, - хрестити, вінчати, ховати, служити молебні. Авторитет живої особистісної духовності і духовної сили відтепер покладається на старців.

В українській традиції феномен старчества мав оригінальне прочитання, відрізнявся від чернецтва, усамітненої містики ісихазму, набув виявів народного типу святості, означав духовний дар релігійно розмовляти з народом. Йдеться про мирянський рух «мандрівного старчества», де провідну роль відігравали козацькі старці-співці (кобзарі, бандуристи, лірники та псалмоспівці), що зародився в Україні у XVI – XVII ст. під впливом монастирського ісихастського та січового старчества [3].

Суспільство завжди потребувало святості як певної ідеологемі. Історії відомі непоодинокі випадки, коли святість поставала певним суспільно-політичним конструктом, сприяла процесові легітимації влади, а феномен «світської святості» перероджувався на чиновшанування за принципом ментальної доцільності. Дехто з дослідників вважає, що ідея богообраної священної влади виникла під впливом монотеїзму, сакралізація релігійного центру передувала сакралізації політичного осереддя, схематизувалась тезою: «Бог єдиний, і цар єдиний» [4]. Зазначимо принагідно невластивість цезаропапізму для Українського Православ'я.

Таким чином, відображений у певних соціокультурних формах індивідуальної релігійності українського православного віруючого, феномен святості зазнав суттєвого переосмислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Канталамесса О. Святість – це реалізація людської свободи. – Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/o-kantalamessa-svyatist-ce-realizaciya-lyudskoyi-svobodi>
2. Ротенверер Г. Священность / Святость (католич.) // Богословская антропология. Под науч. ред. прот. Андрея Лоргуса, Б. Штубенрауха. – М., 2013. – С. 452.
3. Шумило С. «Мирянське старчество» в духовній традиції українського кобзарства. – Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/main/history/23860-miryanske-starchestvo-v-duxovnij-tradiciyi-ukrayinskogo-kobzarstva.html>

4. Кудина О.М. Феномен святости как процесс легитимации власти в Древней Руси // Аналитика культурологии. – № 11, 2008. - Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-svyatosti-kak-protsess-legitimatsii-vlasti-v-drevney-rusi>

УДК 94(477)

Мороз В.Ю., Національний університет цивільного захисту України

ПАРХОМІВСЬКИЙ ІСТОРИКО-ХУДОЖНІЙ МУЗЕЙ І ЙОГО МІСЦЕ В КУЛЬТУРІ СЛОБОЖАНЩИНИ

Серед багатьох проблем сучасного народного мистецтва проблеми традицій розвитку художньої культури належать до найбільш істотних, складних, суперечливих і дискусійних. З розвитком народного мистецтва зазначена тема набуває все більшої актуальності. Зокрема, одним із центрів народного мистецтва Слобожанщини, відомим за її межами, є Пархомівський історико-художній музей.

Заснований Пархомівський музей був у 1955 р. за ініціативою вчителя історії, шанувальника старовинної культури та мистецтва Панаса Федоровича Луньова. Спочатку заклад існував як народний при Пархомівській середній школі. Серед тисячі експонатів музею власні надбання П.Ф. Луньова мають особливу цінність. «Вони як джерельця, з яких починається велика ріка» [1, с. 47]. Перш за все – це книги. Деякі з них, як і інші речі й картини, П.Ф. Луньов придбав на Благівіщенському базарі в Харкові. У повоєнні роки кожен насамперед думав про те, щоб прогодувати свою родину. Тому люди несли на продаж одяг, ножі, гвіздки, а поруч – рідкісні книги, дивовижні картини, бронзові канделябри, статуетки, китайську або німецьку порцеляну. Одного разу П.Ф. Луньов замість костюму придбав «Кавказький пейзаж» Ярошенка і «Збір водоростей у Британії» іспанського художника Гомеса за 125 карбованців – дві учительських зарплатні!

Найближчими помічниками Панаса Федоровича були його учні, яких він об'єднав спочатку в гурток «Юний історик», а пізніше — в історико-мистецький клуб «Райдуга». Юні пошуковці обійшли двори всіх сусідніх сіл, збагативши пархомівську колекцію старовинними монетами, медалями, іконами, картинами, вишитими рушниками, давнім одягом. Саме тоді знайшлися роботи В. Серова, С. Васильківського, Я. ван Рейсдаля, а також виникла потреба підшукати зібраним скарбам належне приміщення. Перша музейна експозиція була відкрита у двох кімнатах місцевої школи. Згодом, дякуючи кмітливості учителя історії, вона перекочувала до колишнього

особняка царського генерал-поручика Подгорічані. Цей палац пізніше встиг послужити і Павлу Харитоненку, який збудував у Пархомівці цукроварню, і конторі націоналізованого Радянською владою заводу. Новина про те, що у звичайній сільській школі демонструють унікальне мистецьке зібрання, швидко облетіла світ. Ідею створення Пархомівського музею підтримали харківські художники, які подарували шкільному музею близько 50 картин. Практичну і методичну допомогу надавали художній та історичній музеї Харкова.

Пархомівський сільський музей поступово перетворився на своєрідний культурно-освітній осередок. Вже у 1960-х рр. він стає відомим далеко за межами України. Поступово налагодилися зв'язки з Ермітажем, Музеєм образотворчого мистецтва ім. О.С. Пушкіна, Спілкою художників СРСР, об'єднанням музеїв Московського Кремля, Російським музеєм, Третьяковською галереєю, Дрезденською картинною галереєю, Берлінським «Vode-museum». Багато років музей підтримував теплі стосунки з видатними майстрами: С. Коньонковим, В. Фаворським, Є. Вучетичем, Б. Неменським, І. Їжакевичем [2, с. 8].

Більше тридцяти років музей існував на громадських засадах, а штатних працівників не було. Лише в 1987 р. Пархомівський музей став автономним відділом Харківського художнього музею. Його колекція має унікальні твори живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва, цінні матеріали з археології та етнографії і загалом нараховує 6,5 тис. експонатів основного та науково-допоміжного фонду.

Експозиція музею побудована за історико-хронологічним принципом. У відділі іконопису (XV–XIX ст.) привертають увагу ікона XVII ст. «Христос, який благословляє», «Мінея на вересень-грудень», в якій вражає точність передачі деталей одягу і обличчя на фігурках, ікона написана на черепі риби, вишита канітеллю плащаниця, ікона «Божа матір Лорецька» (XVIII ст.), яку називають «Богоматір учення».

В музеї є також цікаві зібрання станкового живопису і графіки XVIII–XIX ст. На особливу увагу заслуговують твори видатних митців І. Айвазовського, Т. Шевченка, І. Рєпіна, портрети XVIII–XIX ст. Також представлені роботи художників – учасників Товариства пересувних художніх виставок, діяльність яких вплинула на розвиток російського демократичного мистецтва: роботи І. Шишкіна «Етюд. Сосни», «Бурелом», «Пейзаж з річкою» І. Левітана.

Значну частину експозиції присвячено вітчизняному образотворчому мистецтву XX ст., зокрема, радянському. Поряд із роботами В. Маяковського («Ескізи костюмів до п'єси «Містерія-Буфф»), К. Малевича («Супрематизм 65»), В. Кандінського «Спокій», особливе місце займають твори живопису, графіки, скульптури, подаровані музею радянськими митцями Ю. Піменовим,

С. Коньонковим, В. Фаворським, Є. Вучетичем, Б. Неменським, Є. Кібриком.

Вражає розмаїттям змісту й відділ зарубіжного мистецтва: шовкографія Китаю, давньоєгипетська пластика, античні твори, декоративно-ужиткове мистецтво Індії. Значне місце в колекції належить творам живопису і графіки німецьких художників. Особливе враження справляє німецька дрібна пластика: фігурки танцівниць, композиція «Квартет». Порцеляновий тюль, виготовлений за особливою технологією запікання тканини, вкритою шаром рідкої глини. Вражають кавові чашечки з живописними мініатюрами «Пастораль», голландська таріль, живописна картина на металі, античні вази, бюст Гомера, напольні вази зі зміями – «Адам і Єва». Особливе місце в колекції посідають твори західноєвропейського живопису і графіки XVI–XX ст. У цьому розділі експонуються твори голландців ван Рейсдаля, ван Дейка, де Хоха, гравюри Джованні Піранезі, «Портрет дівчинки» Фердінанда Боля. Нові напрямки в образотворчому мистецтві кінця XIX–XX століть представлені творами французьких митців Едуарда Мане, Каміля Піссарро. Музей володіє й унікальними як для України роботами Пабло Пікассо, який говорив, що і душі людські можна зобразити геометричними фігурами. І. Еренбург подарував «райдужанам» його графічні композиції: славнозвісний «Голуб з гілкою маслини», «Портрет Жоліо-Кюрі» та кераміку – вазу «Сова» і декоративну таріль «Пориначі». Керамістом Пікассо став у 70-річному віці [3].

Отже, музей слобідського подвижника працює далі. Сьогодні колекція Пархомівського музею за своєю художньою цінністю не поступається багатьом обласним музеям. Він є справжньою скарбницею мистецтв, «сільським Ермітажем», продовжує вести широку культурно-просвітницьку роботу. У 2008 р. Пархомівському художньому музею було присвоєно ім'я його засновника Панаса Федоровича Луньова – педагога, музеєзнавця, заслуженого працівника культури і просто Людини з великої літери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лернер Л. Сколько цветов у «Радуги», или Дни Афанасия Лунева / Л. Лернер, Э. Маркин. – М. : Педагогика, 1990. – 288 с.
2. Семенченко О. Пархомівський художній музей ім. П.Ф. Луньова / О. Семенченко. – Х. : Прапор, 2010. – 44 с.
3. Сельский историко-художественный музей мирового значения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vilavi.ru/raz/muz/muz.shtml>.

УДК 37.013

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

У сучасному світі в усіх сферах життя людини відбуваються глобальні процеси: прискорюється темп активності, зароджуються нові форми і стилі комунікацій, по-новому розуміється сенс людського життя, трансформуються особисті і соціальні цінності. Такий стан речей закономірно змінює погляд на саму людину і її місце в світі, веде до переосмислення мети та умов людського існування, ціннісних основ співжиття в суспільстві. А. Маслоу підкреслював: “Нам необхідна така людина, яка була б відповідальною за себе і за свій розвиток, досконало знала сама себе, уміла усвідомлювати себе і свої вчинки, прагнула до повної актуалізації своїх потенцій...” [3, с. 32].

Схожий погляд на “людину майбутнього” знаходимо в дослідженнях Є. Бондаревської та І. Зязюна, які сходяться на думці про необхідність орієнтації освітнього простору на формування особистості, ядро якої становитимуть свобода, гуманність, духовність, здатність до життєтворчості, називаючи її “людиною культури” [1, с. 6].

В образі “людини культури” реалізуються актуальні потреби світового співтовариства: така людина орієнтується на співробітництво і не здійснює деструктивних дій, а її формування передбачає орієнтацію системи освіти на загальнолюдські цінності, світову і національну духовну культуру, філософію, етику, естетику, людинознавство. Адже, за висловом В. Кременя, “освіта є тим соціальним інститутом, через який передаються і реалізуються базові культурні цінності та цілі розвитку суспільства” [2, с. 56].

У ході історичного розвитку людства чітко простежується тенденція: проблема цінностей завжди актуалізується, а її постановка загострюється, набуває широкого соціального значення в складні, переломні моменти, коли колишні традиції і засади втрачають свою значущість, і тоді починається їх заміна новими ідеалами і цілями.

Ми повністю погоджуємося з думкою Н. Нікандрова про те, що зміна цінностей обумовлює зміну норм, а це призводить до зміни цілей навчання і виховання. “Цілком природні, принаймні по-людськи легко зрозумілі певні запізнення, коли суспільство відчуває, що цінності змінилися, а система освіти не відобразила – чи не в повній мірі відобразила – цей факт зміною в цілях виховання. Це було в історії, але особливо добре це відчують сучасники” [5, с. 161].

Аксіологічний підхід у змісті сучасної освіти в Україні є досить актуальним і належить до проблем світоглядного характеру. Тому посилення інтересу науковців до аксіологічної проблематики цілком обґрунтований і своєчасний процес, обумовлений низкою суперечностей. Суспільні перетворення, з одного боку, призводять до девальвації традиційних суспільних цінностей, ціннісних установок, на які була орієнтована освітня сфера. З другого боку, ці перетворення сприяють розвитку нової, ціннісної свідомості і поведінки, що викликає необхідність розробки аксіологічних підходів в освіті.

Як зазначає М. Боришевський, демонополізація системи ціннісних орієнтацій як основи демократизації виховання – процес, безумовно, складний і довготривалий, надає останньому цивілізованого гуманістичного спрямування [4, с. 14]. Болісність цього процесу полягає в тому, що новітній етап в історії України характеризується не простою зміною моральних орієнтирів, а почасти їх несумісністю з усталеними стереотипами суспільної свідомості.

Вважаємо, що демонополізація ціннісних орієнтирів, сама по собі відкриває можливості для гуманізації та демократизації освіти, але лише у тому разі, якщо натомість приходить інша, дійсно гуманістична, консолідуюча суспільство мораль. Однак для виявлення ціннісних орієнтирів подальшого розвитку освіти необхідне систематизоване аксіологічне знання, яке дозволить зберегти традиційні гуманістичні цінності вітчизняної педагогічної теорії і практики та ефективно використовувати їх в модернізації сучасної української освіти.

Отже, саме освіта завдяки своїй масовості і системності здатна перевести вищі цінності загальнолюдської культури у сферу нового суспільного світогляду, що формується, і таким шляхом здійснює ефективний вплив на всі процеси, які відбуваються не лише в духовному житті особистості, а й в економіці, практичній політиці – у всіх сферах суспільного життя. Тому так гостро в педагогічній аксіології стоїть питання про розробку ціннісних основ змісту освіти, механізмів формування цінностей та ціннісних орієнтацій молоді у процесі її здобуття, оскільки освітній процес – це передача не будь-якого, а значущого, гуманітарного знання, що за своєю суттю є безумовною цінністю.

Аналіз праць вітчизняних дослідників дає змогу стверджувати, що поза увагою науковців залишилися: проблема становлення ціннісних орієнтацій учня в процесі навчання конкретних предметів, виявлення організаційно-педагогічних і методичних факторів впливу на цей процес та умови його оптимізації; комплекс питань щодо суті, ієрархічної структури та формування ціннісних орієнтацій учня на сучасному етапі розвитку вітчизняної школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І. А. Освітній простір культури в умовах сучасних інформаційних технологій / І. А. Зязюн // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 3-6.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с. – Бібліогр.: с. 431.
3. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу ; пер. с англ. – СПб. : Евразия, 1999. – 432 с.
4. Нікора А. О. Методична підготовка майбутнього вчителя історії до формування ціннісних орієнтацій учнів у процесі навчання етики : монографія / А. О. Нікора. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 216 с.
5. Слостенин В. А., Чижакова Г. И. Введение в педагогическую аксиологию : [учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. – М. : Издательский центр “Академия”, 2003. – 192 с.

УДК 141.7:930.1

Резніков В.В., Харківський державний університет харчування і торгівлі

ФІЛОСОФСЬКІ ДИСКУСІЇ ХХ ст. НА ХАРКІВЩИНІ В СВІТЛІ ІСТОРІОГРАФІЇ

Філософська наука на Харківщині бере початок, щонайменше, від початку XVIII ст. та пов'язана із творчістю козака Харківського полку Семена Климовського. Проте активним життям філософська наука зажила із відкриттям у 1805 р. Харківського університету і, особливо, у ХХ ст. із приходом до влади більшовиків. Важливим джерелом для аналізу полеміки з теорією та практикою встановленого більшовицького тоталітарного режиму в перші роки радянської влади був соціально-філософський часопис «Мысль», що виходив у Харкові в першій половині 1919 р. До революції професори кафедри богослов'я Імператорського Харківського університету Т. Буткевич та М. Стелецький у своїх працях і проповідях полемізували з авторами різноманітних соціалістичних ідей.

До проблеми філософських дискусій 1920 – 1930-х рр. звернулися тільки в 1980-х рр. Так професор М. Роженко в 1986 р. опублікував монографію «Трагедія академіка Володимира Юринця». Книга написана на унікальних матеріалах з архівів ДПУ-НКВС-МДБ-КДБ, ЦК КП(б)У. Проте цю монографію присвячено не лише життєвому шляху, творчості та трагедії визначного українського

філософа В.О. Юринця – це історія нищення філософської інтелігенції у тогочасній столиці України.

Найбільший внесок у це, безперечно, дискусійне та гостре питання, яке на сьогодні ще не знайшло свого розв'язання зробив професор Харківського державного університету харчування та торгівлі І. О. Шудрик. Так у низці робіт, серед яких «З історії української філософської думки», «Історія філософської думки в Слобідській Україні», «Історія філософської думки в Харківському університеті» [1–3], значну увагу приділено літературним та філософським дискусіям другої половини 20-х – 30-х років ХХ ст. у Харкові – тодішній столиці Радянської України. Окремим, своєрідним узагальненням з цього питання стало монографічне дослідження цього ж автора «Філософські дискусії в Харкові» [4], в якому розглянуто процес становлення та утвердження більшовицької системи в ідеології, культурі, науці та освіті, літературні (1925–1928 рр.) та філософські (1931–1933 рр.) дискусії в Харкові та їхні трагічні наслідки.

В. Золотарьов у своїх трьох книгах «ЧК-ДПУ-НКВС на Харківщині: люди та долі (1919 – 1941)» [5], «Секретно-політичний відділ ДПУ УСРР: справи та люди» [6] та в низці статей на основі архівних матеріалів розкриває діяльність керівників Секретно-політичного відділу Державно-політичного управління (ДПУ) Української СРР, які фабрикували кримінальні справи з метою нищення української творчої інтелігенції в Харкові в 30-х роках минулого століття.

Загалом же, історія літературних та філософських дискусій у Харкові та регіоні потребує подальшої розробки та уточнень, які сподіваємося, знайдуть своє втілення вже найближчим часом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шудрик І. О. З історії української філософської думки : / І.О. Шудрик. – Х.: Академія. 2000. – 120 с.
2. Шудрик І. О. Історія філософської думки в Слобідській Україні : / І.О. Шудрик. – Х.: ХДУХТ, 2012. – 423 с.
3. Шудрик І. О. Історія філософської думки в Харківському університеті : / І.О. Шудрик. – Х.: ХДУХТ, 2013. – 317 с.
4. Шудрик І. О. Філософські дискусії в Харкові / І. О. Шудрик. – Х.: ХДУХТ, 2014. – 184 с.
5. Золотарьов В. А. ЧК – ДПУ – НКВС на Харківщині: люди та долі (1919 – 1941) / В. А. Золотарьов. – Харків : Фоліо, 2003. – 477 с.
6. Золотарьов В. А. Секретно-політичний відділ ДПУ УСРР: справи та люди / В. А. Золотарьов. – Харків : Фоліо, 2007. – 319 с.

УДК 930.22(Україна)

ЖІНОЧІ ОБЛИЧЧЯ В КУЛЬТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Враховуючи історію розвитку світової дипломатії від Вестфальського миру до сучасності, ця вагома сфера державницької діяльності, на жаль, не є рівнозначно представлена жіночими та чоловічими обличчями. Українська дипломатія також позбавлена пропорційного гендерного складу та презентована поодинокими випадками присутності жінок на високих керівних посадах.

Українська дипломатія радянської доби була сферою чоловічої професії, куди вхід «прекрасної» половини людства був обмежений в займанні пересічних посад дипломатичного корпусу та недосяжний в вищих дипломатичних рангах.

Поштовхом для досягнення гендерної рівності в незалежній Україні вважається Пекінська декларація, прийнята на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. Одне із положень декларації говорить: «Визнаємо, що за останнє десятиліття становище жінок в основному істотно поліпшилося, але такий прогрес був нерівномірним, і нерівність між чоловіками та жінками існує як і раніше, й основні перешкоди зберігаються, що серйозно відбивається на добробуті всіх людей». Проте, сучасний 25-річний досвід незалежного розвитку України, продовжує демонструвати, що це положення є актуальним, а становище жінок все ще не набуло пропорційності в порівнянні з чоловіками в соціальній, політичній, культурній сфері та в побуті.

У період самостійності України в культурі дипломатії стають помітні деякі зміни. Так, поступово спостерігається розширення представництва України на найвищому рівні за кордоном саме жінками. На сьогодні, у складі Міністерства закордонних справ України працює 600 осіб, з яких 215 складають жінки, 38 з яких займають керівні посади. Ситуація з послами-жінками станом на 2016 р. наступна: посади Надзвичайних і Повноважних послів займають 3 жінки – Огнівець Інна Василівна в Португалії, Іжевська Тетяна Іванівна у Ватикані, Галібаренко Наталія Миколаївна у Великобританії.

Подібна низька чисельність жінок на керівних посадах в зовнішньополітичному відомстві України говорить про існування певних причин, які заважають жінкам ставати кар'єрними дипломатками. До них треба віднести скептичні тенденції в суспільстві щодо їхньої кваліфікації, професіоналізму, інтелектуальних здібностей, фізичних можливостей, небажання самих

жінок пов'язувати своє життя з дипломатією тощо. Проте, враховуючи факти поодиноких прикладів існування жіночих облич на найвищих дипломатичних посадах, можна говорити про позитивну, хоча й повільну динаміку в гендерному питанні української дипломатії та подолання українським суспільством укорінених стереотипів щодо «чоловічих професій».

ЛІТЕРАТУРА

1. В'єтнам – рандеву світу : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/vjetnam-randevu-svitu/>
2. Жінки на дипломатичних теренах: поступ і зрушення: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://povaha.org.ua/zhinky-na-dyplomatychnyh-terenah-postup-i-zrushennya/>
3. Іващенко О. Гендерна наукова перспектива: від світогляду до політики / О.Іващенко // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 6. – С. 78–91.
4. Мадлен Олбрайт: Бути жінкою і дипломатом: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://50vidsotkiv.org.ua/madlen-olbrajt-buti-zhinkoyu-i-diplomatom/>
5. Пекінська декларація: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_507
6. Сулімова С. Вікно в Європу відчиняється гендерним ключем /С. Сулімова // Жінки в політиці. – 2007. – С. 197.

СЕКЦІЯ 1. ТРАДИЦІЯ ТА НОВАЦІЯ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

УДК 340.114.5

*Андреев Т.П., Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

«ПОВЧАННЯ ДІТЯМ» ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Князь Володимир Всеволодович (1053–1125) – один з найвизначніших державних та політичних діячів Давньоруської держави, був старшим сином Всеволода, сина Ярослава Мудрого та родички візантійського імператора Костянтина Мономаха, за що, скоріш за все, і отримав таке прізвище. За своє довге життя він був правителем у Ростові Великому, Турові, Смоленську, Чернігові, Переяславі, Києві. До історичної пам'яті руського народу він увійшов зі славою розумного та освіченого дипломата, справедливого управлінця та мудрого воєначальника. Час його князювання на великокняжому престолі в Києві швидко почав сприйматися як «золотий час» доби князівських міжусобиць, що знайшло своє відображення у літописах.

Неначе відчуваючи майбутні потрясіння Давньоруської держави, Володимир адресував своїм дітям «Повчання», в якому наставляв зберігати єдність та не шукати чужого. Дана унікальна письмова пам'ятка давньоруської доби дійшла до нашого часу у складі Лаврентіївського літопису XIV століття. Розміщене «Повчання дітям» між роздумами про походження половців та розповіддю літописця про бесіду з новгородцем Гюратою Роговичем. Відразу за «Повчанням» йдуть ще два твори Володимира Мономаха – автобіографія та послання чернігівському князю Олегу Святославовичу. Жанрова приналежність даного твору ще викликає суперечки між науковцями. Як справедливо зазначає О. В. Творогов, це «винятково рідкісна за жанром пам'ятка, яка має доволі далекі аналоги в сучасній їй європейській літературі» [4, с. 33]. Як і в інших творах давньоруської літератури, тут чітко простежується почерпнута з Візантії «александрійсько-біблійна» традиція, що і призвела до того, що на теренах Давньоруської держави «філософія розвивалась навколо обговорення проблеми людини та людської історії» [5, с. 30]. «Повчання» князя Володимира Всеволодовича не є винятком із зазначеної традиції.

«Повчання» починається закликом Володимира Мономаха до своїх нащадків працювати, боятися Бога та подавати милостиню нещасним «Да дѣти мои, или инь кто, слышавъ сѹ грамотищу, не посмѣйтеся, но емуже любѹ дѣтий моихъ, а приметъ ѿ в сердце свое, и не лѣнитися начнетъ, такоже и тружатися. Первое, Бога дѣля и душа своя, страх имѣйте Божий в сердце своемъ и милостиню творя неоскудну, то бо есть начатокъ всякому добру.» Пізніше князь звертається до різних теологічних текстів – наводить цитати з Псалтиря, з «Житія святителя Василя Великого». Надалі він звертається до повчань самого Василя Великого, що знаходяться в таких православних збірках, як «Пролог» та «Тріодь Постная». В наступних словах Володимир Мономах роздумує над думкою про величчя Бога і Його витвори. При цьому він численно наводить цитати з Псалтиру, «Тріоді Постной» та можливо «Шестидніву» Іоанна, екзарха Болгарського, проте прямих зв'язків встановити неможливо. Заключну частину «Повчання» можна охарактеризувати як своєрідне князівське зерцало – звід моральних та етичних заповідей Володимира Мономаха. Тут князь закликає постійно молитися Богу, допомагати убогим та знедоленим, не допускає можливість вбивства ні за яких обставин, наставляє бути обережним при дачі клятви та необхідності їх обов'язкового подальшого виконання, шанувати духовних отців, а також про невірність грішного вчинків (гордині, брехні, п'янства). Під час війни не потрібно лінуватися, не сподіватись на княжих воєвод, а брати до рук до зброю, бути постійно напоготові та захищати рідну землю. Далі йдуть настанови як потрібно творити добрі справи: «Куда же поидете, идеже станете, напоите, накормите унеина; и боле же чтите гость, откуда же к вам придетъ, или простъ, или добръ, или соль; аще не можете даромъ – брашном и питьемъ: ти бо мимоходячи прославятъ человѣка по всѣм землям любо добрым, любо злымъ. Болнаго присѣтите; надъ мертвеця идѣте, яко вси мертвени есмы. И человѣка не минѣте, не привѣчавше, добро слово ему дадите» [1].

У «Повчанні дітям» Володимир Мономах на базі християнського віровчення розробляє ідеал людської поведінки, що характеризується утриманням від різних вад, дотриманням обіцянок, володіння такими чеснотами, як скромність, людяність, гуманізм, любов до ближнього, активного діяння на славу Господа та Батьківщини. Великий князь усвідомлював, що дух народу виявляється в його законах через моральність влади [2, с. 7], намагаючись зберегти раціональне співвідношення особистості й держави, поклавши в основу державницької концепції людину, захист її честі та гідності [3, с. 285].

«Повчання дітям» справило величезний вплив на подальшу східнослов'янську філософську традицію. Ідеї, закладені в ньому, актуальні та затребувані сьогоденням в умовах падіння загальної правової культури суспільства, громадянської самосвідомості,

складної зовнішньої та внутрішньої ситуації. Використання духовних і моральних цінностей та ідеалів, заповіданих Володимиром Мономахом, має широко використовуватися у системі правового та громадянського виховання для поширення у суспільній свідомості високих життєвих настанов, проголошених «Повчанням». На наше переконання, це має сприяти підвищенню загального рівня правової культури, зростання моральних та етичних якостей кожного громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поучение Владимира Мономаха / Подготовка текста О. В. Творогова, перевод и комментарии Д. С. Лихачева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=4874>
2. Шокало О. Рідне слово – чинник державотворення : [про утвердження держ. мови в укр. сусп-ві] / О. Шокало // Слово Просвіти. – 2008. – 10–16 лип. (№ 28). – С. 7.
3. Медвідь А. «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям» як політичний заповіт нащадкам / А. Медвідь // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Вип. 18. – К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2009. – С. 280–290.
4. Творогов О.В. Владимир Всеволодович Мономах / О.В. Творогов // Литература Древней Руси. Библиографический словарь. – М., 1996. – С. 32–33.
5. Горський В.С. Історія української філософії / В.С. Горський. – Київ: Наукова думка, 1997. – 287 с.

УДК 128

*Басишина А.В., Национальный университет гражданской защиты
Украины*

ПРОБЛЕМА СМЫСЛА ЖИЗНИ В СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ

Вопрос о смысле жизни – один из центральных философских вопросов, который имеет определяющее значение для формирования личности. Его решение предстает сложной проблемой, составляющими которой являются вопросы определения жизненных целей, эмоционального переживания осознания смысла и деятельности, необходимой для его достижения.

Понятие «смысл жизни» со второй половины XIX века стали активно использовать и исследовать представители неклассической философии, связывая его поиски с обращением к внутреннему миру

человека (А. Шопенгауэр, Ф. Ницше). На рубеже XIX–XX веков проблема смысла жизни вышла на новый уровень осмысления вследствие синтеза философских поисков и достижений психологии (А. Адлер).

В современной философии (XX – начало XXI века) сложился ряд трактовок смысла жизни. Экзистенциалисты (А. Камю), считая доминантой внешнего мира его равнодушие по отношению к человеку, усматривают источник всех ценностей в человеке – единственном носителе смысла. Трансгуманисты (Дж. Хаксли) видят смысл жизни в совершенствовании человечества как целостной системы. Прагматики (У. Джеймс) отождествляют смысл жизни с верой в определенную цель, стремление к достижению которой заставляет человека ценить жизнь. Приверженцы логотерапии (В. Франкл) утверждают понимание смысла жизни как категории не всеобщей, а индивидуальной, открытие которой осуществимо только самим человеком, когда он достигает понимания того, что удовлетворяет его собственную потребность в смысле. Представители гуманистического психоанализа (Э. Фромм) связывают смысл жизни с необходимостью принятия жизненных решений, разрешения дилеммы «иметь» или «быть» через пребывание в постоянном движении, позволяющем открыть смысл во всем многообразии окружающего нас мира.

Современный исследователь Ю. Маслянка сводит многообразие трактовок смысла жизни в современной философии к двум основным подходам – онтологическому и феноменологическому. Онтологический подход к анализу смысла человеческой жизни трактует его как элемент субъективной реальности человека, по своему сущностному содержанию совпадающий с последней. Смыслы генерируются материальным субстратом человека, они внутренне рефлексивны, т.е. несут в качестве своего ядра целостное миро- и самоотражение человека. Феноменологический подход трактует смысл жизни как самодовлеющую, самодостаточную, субстанциальную реальность. При этом смысловая реальность существенно теряет в содержательном плане, оказывается принципиально непрогнозируемой и неуправляемой [1, с. 57–58].

Говоря об актуальности поиска смысла жизни в начале XXI века, нужно отметить, что проблема «смысла жизни» всегда обостряется в кризисные моменты человеческой истории, а сегодня мы наблюдаем именно такую ситуацию. В этих условиях каждый человек должен самостоятельно определить свои ценностные ориентации и отыскать смысл жизни. Человеческая жизнь – это неисчерпаемое творчество, не ограничивающееся сферой искусства или науки. Рассматривая творчество в максимально широком значении, приходим к выводу о принципиальной возможности каждого из нас создавать гуманную атмосферу вокруг себя посредством своих мыслей и чувств, слов и

поступков. И тогда не нужно постоянно задаваться вопросом: «Есть ли у жизни смысл?». Ответ на него будет состоять в том, что жизнь сама по себе рождает смысл, не исходящий из заданной извне цели, а вырастающий из самой жизни. Руководствуясь в своих действиях гуманистическими принципами, в самом совершении этих действия мы уже обретаем награду – постижение смысла.

ЛИТЕРАТУРА

1. Маслянка Ю.В. Проблема смысла жизни в современной философии / Ю.В. Маслянка // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. – Серия: Гуманитарные науки. – 2012. – №1(21). – С. 56–63.

УДК 17.023

*Богомазова С.А., Национальный университет гражданской защиты
Украины*

ПРОТИВОРЕЧИЯ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ СОСТОЯНИЕ КУЛЬТУРНОГО СОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНЦА

Сегодня украинское общество сочетает в себе чрезвычайно широкий спектр культурных достижений тысячелетий. В связи с этим актуализируется ряд вопросов, касающихся, в частности, основных детерминант развития культуры Украины на современном этапе, складывающихся противоречий и определение основных механизмов их воздействия на культурное сознание.

На наш взгляд, причиной противоречий, определяющих культурное сознание современного украинца, является усиление дихотомии между приобретениями технократической цивилизации, влияние которой на украинскую культуру неуклонно растет, и своеобразием традиционных духовных ценностей нашего народа. Вовлечение в индустриальную модернизацию и глобальные информационные системы приводит к их переплетению с этнически обусловленными стереотипами поведения, традиционным укладом жизни, обычаями, национальными ментальными особенностями, что в значительной степени «перекодирует» мироощущение человека [1].

В культурном сознании Украины это проявляется как две взаимодополняющие тенденции: с одной стороны, как стремление «идти в ногу со временем», в русле общеевропейских тенденций, влияние которых становится настолько масштабным, что порождает опасность ассимилировать традиционные элементы в культуре, что, с другой стороны, порождает стойкий интерес к этническим истокам.

Традиційна культура все основательнее починає представлятися в ролі важливішого досягнення нації, її достоїнства і сутності, ібо культура – це те, що зберігає і утверджує не тільки особисте, але і національне існування [2].

Перспективність розвитку української культури залежить від готовності її представників до культурної активності, яка в значительній ступені залежить від стану їх менталітету, залученості до соціально-культурних перетворень і усвідомлення особистої відповідальності за них.

Таким чином, стан культурного свідомості України можна охарактеризувати як «нове становлення», для якого характерно утвердження нових цивілізаційних цінностей і їх поєднання з традиційною культурою.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гіденс Е. Нестримний світ. Як глобалізація перетворює наше життя. – К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с.
2. Садовенко С.М. Особливості та провідні суперечності сучасного культурного процесу в Україні ХХІ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vdakk/2012_2/10.pdf

УДК 94(32)+34(32)

Бутко О.О., Національний університет цивільного захисту України

ДО СПЕЦИФІКИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ РЕАЛІЙ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ

Актуальність даної роботи визначається уроками історії, які завжди надає для сучасності осмислення соціально-правового досвіду минулого.

Розглядаючи практику правозастосування в Стародавньому Єгипті, слід зазначити, що вона історично походила від звичаєвого права. В міру динаміки єгипетської цивілізації влада фараонів стає головною формою законодавчої та законотворчої діяльності. Є відомості про становлення кодифікацій. Вони не дійшли до наших днів, проте не надто численні факти про норми єгипетського права – земельного, сімейного, кримінального – свідчать про поєднання жорсткої, властивої східним деспотіям владної ієрархії, відносин абсолютного панування та абсолютного підпорядкування, з зародками правопорядку більш високого рівня, що несли внутрішню логічну диференціацію соціально-правового поля.

Що стосується земельного права, у Єгипті існувало кілька видів володінь: державні, храмові, приватні й общинні. Практикувалися

різноманітні угоди в сфері земельної власності. Її дарували, продавали, спадкували. Існували договори позики, найму, купівлі-продажу, оренди землі, поклажі, товариства. Передбачався особливий порядок передачі землі, що включає кілька висновків договору, оплату, вступ у володіння, а також і дії релігійного характеру. Рухоме майно, що, звісно, перебувало у приватній власності, складало раби, робоча худоба, інвентар та ін.

Представляє інтерес така особливість, як відносно високе становище жінок у сім'ї. Враховуючи малорухомий, в історичному часі, характер соціально-політичного укладу Єгипту, такий статус міг бути успадкований від матріархату і навіть визначатись прадавніми тотемними засадами (того ж порядку явищем є, можливо, і звіроголові боги єгипетського пантеону). Не випадають з історичної канви і норми, що регулювали права подружжя. Шлюб укладався на основі договору, від імені дружини і чоловіка; придане дружини залишалося її власністю, допускалася і передача дружині всього майна сім'ї, а розлучення було вільне для обох сторін. Спадкоємцями за законом були діти обох статей. Заповіт могли скласти і чоловік і дружина. Та за цими фактами правової реальності стоїть та сама родова архаїка, успадкована від ранніх етапів життєдіяльності соціуму. І дружина і чоловік були представниками родів, між якими за посередництвом шлюбу зав'язувалися кровні стосунки. Звісно, критерії вибору супутника життя не могли мати характерного для сучасності особистісного змісту.

Кримінальне право Стародавнього Єгипту регламентувало покарання за такі види злочинів: 1) державні – зрада, змова, заколот, розголошення державної таємниці; 2) релігійні – убивство священних тварин, чарування; 3) проти особистості – убивство, відступ від правил лікування у випадку смерті хворого; 4) проти власності – крадіжка, обмірювання, обважування; 5) злочини проти честі і гідності – перелюбство, згвалтування. Суттєвим мотивом вибору покарання, характерним для архаїчної правосвідомості, було залякування. Адже, як показав у роботі «Наглядати і карати. Народження тюрми» М. Фуко, широке застосування страти, калічницьких покарань, їх вельми виражена прилюдність – прояви ранньої правосвідомості. Сенс їх полягав у тілесному катуванні; тоді як згодом покарання спрямовується більше на психічну сферу, ніж прагне завдати тілесних страждань винному. У Єгипті також практикувалися ув'язнення, віддача в рабство, грошові штрафи [3].

Поєднання архаїчних форм правосвідомості і правозастосування з ідеєю закону, номінальна роль якої виражена самою розробкою кодифікації і розлогістю приписів, зумовлені примітивною, позбавленою динаміки соціальністю. Спершу країна являла розрізнені міста-держави, з яких кожне жило за власними законами і мало своїх

правителів. Держава була племінним союзом. Громадам селян влада виділяла землю для обробки, і вони частину продуктів праці віддавали державі. За Древнього царства соціум поділився на рабів і рабовласників. Хіба що не більшої за фараона влади набрали жерці, чиє слово і було гарантом його «богорівного» статусу. Тож зміни у соціально-правовому полі ішли в напрямі концентрації влади і матеріальних ресурсів. Звідси, період Середнього царства характеризується не лише розростанням рабовласницького ладу (тепер невільників використовують і в підсобних господарствах), а й поляризацією верств суспільства. Характерна поява неджес, дрібних власників. Водночас, як ознаку розвою соціуму слід відмітити значимість первинних форм професійної праці. Не лише неджес, але й писарі, хлібороби і купці мають кошт для прожитку, а найнижчі верстви злидарюють [1].

Завоювання періоду Нового царства принесли зростання чисельності рабів, остаточне закріплення земель за державою і храмами і, отже, трансформації відносин приватної власності на землю. Характерно, що на землях жерців інші працювати не мали права, це робили представники жрецтва, осуджені за провини. Статус жерця присвоювався лише за родинним принципом [2].

Тож єгипетське суспільство зберігало глибинну архаїчну нерухомість своєї соціальної структури, що характеризувалося вельми симптоматичним поєднанням тенденцій концентрації влади, аж до автаркії, і роздрібненості. Архаїчна деспотія, зі зведенням служіння фараону в культ, реалізувалася через розвинений інститут жрецтва і велику чисельність сільської громади. Існував численний, але мало диференційований апарат чиновництва. Одна людина могла займатись справами управління, господарством, і навіть виконанням певних релігійних обрядів [4].

Таким чином, правова реальність Єгипту є досвідом деспотії, у якій дійсними суб'єктами права представники соціальної більшості не виступають. Відносно великі права жінки притаманні привілейованим верствам суспільства, де за ними стоять майнові відносини. Насильство в такому соціально-правовому полі являло своє неприховане верховенство як важіль державної влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вениосов А.В., Данилов А.В. История государства и права зарубежных стран. – М., 2011. – С. 101-104
2. Кучма В.В. Государство и право древнего мира и средних веков. – Волгоград, 2001. - С. 63
3. Скрипилев Е.А. История государства и права Древнего мира. – М., 1992. - С. 210

4. <http://fb.ru/article/214677/drevniy-egipet-sotsialnaya-struktura-i-ee-osobennosti>

УДК 167.7

Зарченко М.В., Національний університет цивільного захисту України

ПРОБЛЕМА НАУКОВОЇ ТРАДИЦІЇ ТА НАУКОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ТЕОРІЇ ТОМАСА КУНА

Концепції Т. Куна, К. Поппера, І. Лакатоса, С. Тулміна, П. Феєрабенда, М. Полані посідають гідне місце в скарбниці світової філософської думки. Через свою багатогранність і актуальність питання філософії і методології науки продовжують звертати на себе увагу філософів і вчених різних спеціальностей. У кожній науці формулюються не лише вислови про пізнання в тієї або іншої наочної області, але і загальні правила і розпорядження, що відносяться до побудови, методики і термінології.

Історія науки нерідко викладається як простий перелік фактів і відкриттів. При такому підході прогрес в науці зводиться до простого нагромадження і росту наукового знання (кумуляції), внаслідок чого не розкриваються внутрішні закономірності змін, що відбуваються в процесі пізнання. Цей кумулятивістський підхід і критикує Т. Кун у своїй книзі «Структура наукових революцій». Дослідження Т. Куна не обмежується описом певних подій, а є викладом загальної концепції розвитку науки [2]. Ця концепція виразно позначила низку проблем, потребу у вирішенні яких усвідомлювали багато вчених.

Т. Кун вважає, що розвиток науки являє собою процес почергової зміни двох періодів – «нормальної науки» та «наукових революцій». Останні є набагато більш рідкісним явищем в історії розвитку науки порівняно з першими. Соціально-психологічний характер концепції Т. Куна визначається його розумінням наукової спільноти, члени якого поділяють певну парадигму, прихильність до якої обумовлюється положенням його в даної соціальної організації науки, принципами, сприйнятими при його навчанні та становленні як ученого, симпатіями, естетичними мотивами і смаками. Саме ці чинники і стають основою наукового співтовариства.

Центральне місце в концепції Т. Куна посідає поняття парадигми, або сукупності найбільш загальних ідей і методологічних установок в науці, визнаних даними науковим співтовариством. Парадигма володіє двома властивостями: 1) вона прийнята науковим співтовариством як основа для подальшої роботи; 2) вона містить змінні питання, тобто відкриває простір для дослідників. Парадигма –

це початок всякої науки, вона забезпечує можливість цілеспрямованого відбору фактів та їх інтерпретації. Парадигма або «дисциплінарна матриця» містить чотири типи найбільш важливих компонентів: 1) «символічні узагальнення» - ті висловлювання, які використовуються членами наукової групи без сумнівів і розбіжностей, які можуть бути наділені в логічну форму; 2) «метафізичні частини парадигм» типу: «теплота є кінетичну енергію частин, що складають тіло»; 3) цінності, що стосуються прогнозів науки; 4) загально визнані зразки. Всі ці компоненти парадигми сприймаються членами наукової спільноти в процесі їх навчання і стають основою їхньої діяльності в періоди «нормальної науки».

У період «нормальної науки» вчені мають справу з накопиченням фактів, які Т. Кун ділить на три типи: 1) клан фактів, які особливо показові для розкриття суті речей. Дослідження в цьому випадку полягають в уточненні фактів і розпізнанні їх у більш широкому колі ситуацій; 2) факти, які хоч і не представляють великого інтересу самі по собі, але можуть безпосередньо зіставлятися з прогнозами парадигмальної теорії; 3) емпірична робота, яка робиться для розробки парадигмальної теорії.

Розвиток «нормальної науки» в рамках традиції триває, доки існуюча парадигма не втрачає здатності вирішувати наукові проблеми. На одному з етапів розвитку «нормальної науки» неодмінно виникає невідповідність спостережень і прогнозів парадигми, виникають аномалії. Коли таких аномалій накопичується багато, припиняється нормальний перебіг науки і настає стан кризи, яка розв'язується науковою революцією, що призводить до зламу старої і створення нової наукової теорії – парадигми.

Т. Кун вважає, що вибір теорії на роль нової парадигми не є логічною проблемою. Ні з допомогою логіки, ні за допомогою теорії ймовірності неможливо переконати тих, хто відмовляється увійти в коло. Логічні посилки і цінності, спільні для двох таборів при суперечках про парадигмах, недостатньо широкі для цього. Як у політичних революціях, так і у виборі парадигми немає інстанції більш високої, ніж згода відповідного співтовариства. На роль парадигми наукове співтовариство вибирає ту теорію, яка, як видається, забезпечує «нормальне» функціонування науки. Зміна основних теорій виглядає для вченого як вступ в новий світ, в якому знаходяться зовсім інші об'єкти, понятійні системи, виявляються інші проблеми і завдання: «Парадигми взагалі не можуть бути виправлені в рамках нормальної науки. Замість цього ... нормальна наука зрештою призводить тільки до усвідомлення аномалій і до криз. А останні вирішуються не в результаті роздуми та інтерпретації, а завдяки певною мірою несподіваного і неструктурної події, подібно до перемикання гештальта. Після цієї події вчені часто говорять про

«пелену, що спала з очей», або про «освяння», яке висвітлює раніше заплутану головоломку, тим самим пристосовуючи її компоненти до того, щоб побачити їх у новому ракурсі, вперше дозволяє досягти її рішення» [1]. Таким чином, наукова революція як зміна парадигм не підлягає раціонально-логічному поясненню, бо суть справи в професійному самопочутті наукової спільноти: або спільнота має засоби розв'язання головоломки, або ні – тоді спільнота їх створює.

Заслуга Т. Куна полягає в тому, що він сформулював якісно новий підхід до розкриття природи науки і її прогресу. На відміну від К. Поппера, який вважає, що розвиток науки можна пояснити виходячи тільки з логічних правил, Т. Кун вносить у цю проблему «людський» фактор, залучаючи до її вирішення нові – соціальні та психологічні – мотиви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1977. – 300 с.
2. Микулинский С.Р., Маркова Л.А. Чем интересна книга Т. Куна «Структура научных революций» // Кун Т. Структура научных революций. – М., Прогресс, 1977. – С. 274–292.

УДК 29

*Иванова Ю.О., Национальный университет гражданской защиты
Украины*

МИСТИЦИЗМ В КУЛЬТУРНОМ СОЗНАНИИ: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

Культурное сознание преисполнено явлениями, которые традиционная наука относит к сфере «пара-», то есть считает их невозможными. Такими явлениями можно считать разного рода контакты с трансцендентными персонажами (от духов до инопланетян), общение с неживыми предметами, понимание речи животных и даже растений, трансмутации одних веществ в другие посредством заклинаний и заговоров (практики поиска lapis philosophorum), превращение людей в животных или зомби, обретение отдельными личностями сверхъестественных сил и способностей (что характерно для учредителей различного толка сект) и т. д. Но вполне объективным и доказанным является тот эффект, который оказывают эти представления на сознание человека, что отражается в культуре. Все эти явления можно подвести под общую коннотацию «мистицизм», а представления, что формируются под его влиянием, вслед за Дж. Фрэзером обозначить как «магическое мышление» [1].

Описанные явления фиксируются и в украинской культуре на протяжении всей истории.

Элементарные мистические представления о мире присутствовали в культуре уже на начальном этапе ее становления. Тогда люди только начинали исследовать окружающий мир и обожествляли все то, что не могли понять. Так появлялись первобытные представления об ужасных чудищах и драконах, которые наводили страх на душу человека.

Последующим этапом развития этих представлений можно считать славянское язычество. Его главными чертами являются одухотворение природы, культ предков и сверхъестественных сил, что в сознании человека начинает оформляться в образы божеств, которые и составили основу славянского пантеона. Но эти божества не были изначально добры по отношению к человеку. Расположить их к себе человек мог посредством своеобразных культовых практик и ритуалов.

Не исчезают подобные воззрения на природу божества и в христианстве, что после реформы Владимира Великого стало официальной религией Киевской Руси и фундировало духовную культуру славян. Как отмечает по этому поводу Каллист (Уэр): «Всякое истинно православное богословие мистично: как мистицизм в отрыве от богословия становится субъективизмом и ересью, так и богословие в отрыве от мистицизма вырождается в сухую схоластику, «академичную» в дурном смысле слова» [2]. Христианство сохранило в себе заряд веры в чудо, которое непостижимо рационально, вплоть до современности.

Влияние мистицизма явно заметно также в литературе («Вечера на хуторе близ Диканьки», «Вий» Н.В. Гоголя), живописи, музыке, архитектуре Нового времени. В немалой степени идеи мистицизма повлияли на возникновение субкультур и движений (готы, хиппи т.д.), а также на моду XX – начала XXI вв.

На современном этапе развития культурного сознания, на которое существенное влияние оказывают научно-технологические достижения цивилизации, мистицизм, тем не менее, также продолжает оказывать сильное воздействие. Достаточно вспомнить шумиху вокруг календаря Майя, когда в 2012 г. апокалипсические настроения ширились со скоростью света.

Еще одним существенным фактором, оказывающим воздействие на культурное сознание Украины и Европы в целом, является влияние культурных практик Востока. Эти практики тяготеют к интуитивизму и символизму; предполагают определённые системы психофизических упражнений или медитаций, необходимых для достижения определенного состояния разума и психики. В таком состоянии

человек ощущает себя причастным к основам бытия и, преодолевая его границы, выходит в иные измерения.

К мистицизму относят тантризм (индуистский и буддийский или ваджраяну), дзэн, каббалу, розенкрейцерство, гностицизм и другие учения, которые становятся популярными в Украине с XX века.

Анализ исторического развития мистицизма позволяет сделать вывод о том, что он пронизывает всю ткань культурного сознания. Характер мистицизированной картины мира, а также понимание места мистического опыта в овладении миром вне «Я» исторически менялись, но вместе с тем его существенные черты сохранялись на всех исторических этапах развития украинской культуры.

ЛИТЕРАТУРА

1. Фрезер Д.Д. Золотая ветвь: исследование магии и религии / Д.Д. Фрезер. – М. : Политиздат, 1986. – 462с.
2. [Каллист \(Уэр\)](http://www.kiev-orthodox.org/site/faithbasis/806/) Священное Предание: источник Православной веры / еп.Каллист (Уэр)// <http://www.kiev-orthodox.org/site/faithbasis/806/>

УДК 14 (Т.Г. Шевченко)

Котлярова Д.О., Національний університет цивільного захисту України

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Філософія різних народів світу є важливим свідченням їх історико-культурного розвитку. Українська філософська думка проникнута низкою важливих ідей. До них, зокрема, належать, ідеї кордоцентризму та соборності.

У філософії кордоцентризму («філософії серця») морально-етичні теми переплетені з пантеїстичними ідеями. Кордоцентризм звертається до «космічних» законів як основи буття світу. Таким «космічним» законам підпорядковується як держава, суспільство, так і людина. Проблема полягає в тому, щоб відчуті ці закони, а зробити це можливо тільки серцем. Тому саме в серцях людей народжується ідея єднання в суспільство, народ, державу – ідея соборності.

Тематика кордоцентризму та соборності представлена у творчості таких видатних вітчизняних мислителів, як Григорій Сковорода, Микола Гоголь, Микола Костомаров, Памфіл Юркевич, Тарас Шевченко. Саме філософські погляди Т.Г. Шевченка є предметом нашого розгляду.

Існують різні думки щодо приналежності Тараса Шевченка до певної філософської течії. Сам Тарас Григорович не відносив себе до

якогось конкретного філософського напрямку, течії або школи. Шевченкова творчість була присвячена меті визволення народу, що мислитель пов'язував зі знищенням кріпацтва, ліквідацією самодержавства, усуненням національного гноблення, з можливістю жити і розвиватися «в сім'ї вольній, новій». Світ ідеальної спільності, зародки якого існують і в минулому, і в сучасному України, вбачається Шевченкові абсолютно пануючим у майбутньому її. Це – світ, звільнений від сил зла, що визначили конфлікт з ідеальним началом у дотепершній історії [1, с. 168].

У творах поета поєднано риси романтизму та реалізму, символізму й антропоцентризму. Водночас безперечно те, що, попри всі сумніви й суперечності, Тараса Шевченка можна визначити як мислителя-гуманіста. Його ставлення до кожної людини, як до особистості, яка має право на вільний розвиток, той факт, що у своїх творах поет, поряд із зображенням негативних персонажів, прагне підкреслити кращі риси позитивних героїв, та обставина, що, попри ненависть до царизму, поет не переносив це почуття на російський народ, який так само страждав у неволі – всі ці моменти засвідчують гуманізм Кобзаря. З урахуванням релігійності погляди Тараса Шевченка можливо схарактеризувати як близькі до християнського гуманізму.

Філософія Тараса Шевченка є діалектичною, кордоцентричною, екзистенціальною. Його твори насичені алегоріями й символами, що відображають складність, суперечливість розвитку світу. Часто в них помітні трагічні, песимістичні ноти, проте водночас у такій трагічності відображається ідеальний світ добра, справедливості, що відкривається людині тільки у прикордонних ситуаціях. Тобто, саме страждання відкриває перед людиною дійсний світ поза межності, куди людина шукає шляху, але не може відшукати його, перебуваючи у стані задоволення.

Отже, як основне питання філософії Тараса Шевченка може бути визначена проблема співвідношення добра та зла, що виявляють себе як щодо конкретної людини за певних історичних обставин, за певних умов її життя, так і щодо народу, суспільства, держави. Головним висновком, якого доходить поет внаслідок розгляду цього питання – необхідність ліквідації народом самодержавства. Саме внаслідок цього може бути побудоване суспільство справедливості, добра, свободи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горський В.С. Історія української філософії / В.С. Горський. – К.: Наукова думка, 1997. – 287 с.

УДК 37.01

ОСВІТА В ІНДУСТРІАЛЬНОМУ ТА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку кожного суспільства. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання моральності. Освіта покликана формувати громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачувати на цій основі творчий, інтелектуальний, культурний потенціал народу, забезпечувати народне господарство кваліфікованими фахівцями.

Сучасна система освіти – це своєрідна фабрика, що працює на ринкову економіку. Єдина відмінність полягає в тому, що товар, який випускається, є живим. Сировина для такої освіти – це дитина, яка пізнає світ у вигляді гри, що несе як руйнівну, так і творчу енергію. Продукт освіти – найманий працівник – є задавленим, закомплексованим, здатним тільки до виживання за допомогою продажу своєї робочої сили. Процес освіти і виховання полягає у придушенні вільної енергії дитини і спрямуванні її суто в інтересах ринку. Побічними наслідками цього стають самогубства, наркоманія, алкоголізм, психічні хвороби і т.ін.

Сім'я та освіта мають доповнювати одна одну. Якщо виховання в сім'ї може бути надто м'яким, то освітня система компенсує таку м'якість своїм авторитаризмом. Так, діти, яких б'ють удома, відіграють накопичену злість на однокласників, тим самим, допомагаючи освітній системі виконувати функції придушення. Бажання дати все найкраще своїм дітям перетворюється на фетишизм освіти для дітей. Підсумком є приниження, як для дітей, так і для батьків: або погане навчання, або психологічні проблеми, або як те, так і інше [1]. Підлітковий бунт – своєрідна спроба протистояти системі придушення, часто проходить в ірраціональній формі і для багатьох виявляється останньою в житті подібною спробою [2].

Всупереч стереотипам, більшість знань, які людина запам'ятовує добре і надовго, вона отримує не в стінах освітніх установ. Насамперед запам'ятовується те, що людина використовує в житті, або те, що їй дійсно цікаво. Швидкоплинні знання в школі та ВНЗ вилітають з голови відразу після іспиту. Отже не завжди освіта виконує заявлені функції і дає корисні знання або навички [3; 4]. Часто набуті знання та навички відчужені від їх носія, тобто не придатні в

житті і не представляють інтересу для їхнього власника, а потрібні тільки для поліпшення якості (і вартості) проданої праці.

В університеті створюється ілюзія свободи і віра у власну важливість і потрібність. Тільки інтелігенти пишуться отриманою вищою освітою, для пересічного студента ж диплом означає підвищення вартості своєї робочої сили. Студент сподівається на роботу як на своє визволення, однак після випуску коло замикається – працівника примушують любити свою роботу. Освіта забезпечує поступове звикання до безглуздої рутинної праці, що робить роботу зрозумілим. Повільне насильство в освіті забезпечує відсутність опору інтенсивному насильству на роботі. Безробітний або той, хто має низькооплачувану посаду, більше звинувачує не поточний стан справ, а своє минуле, вірячи, що всі проблеми йдуть від того, що він погано навчався в дитинстві. Зайнятий вузькопрофесійною рутинною працею все життя журиться, що «вибрав неправильний шлях», не маючи на увазі, що на «правильному шляху» існує така ж рутина [5;6].

Трансформації в системі освіти є наслідком трансформації капіталу. Вони байдужі до потреб учнів і викладачів. Комерціалізація насамперед впроваджується тому, що це потрібно капіталу. Система освіти, як вірний пес, йде за системою капіталізму, і якщо господар повертає, то повертає і собака. Запобігти таким поворотам не видається можливим, однак боротьба за конкретні вимоги дає досвід для боротьби з першопричиною. Завдання полягає не в тому, щоб кидати освіту, а в тому, щоб подолати наявні негаразди. Це завдання може бути виконане тільки самими учнями разом з усім суспільством [7].

Початком подолання можуть стати наступні кроки. По-перше, самоосвіта – зараз у відкритому доступі наявно багато фахової літератури. Так само необхідні незалежні освітні гуртки та мережі. Кожен такий гурток може бути присвячений певній темі, вузькій або широкій, або цілому напрямку – все вирішується тільки самими учасниками. Кожен може виступити і сказати те, що він знає і те, що він думає. Відбувається незалежний обмін знаннями та досвідом.

Крім того, учні та викладачі можуть організовувати загальні збори, відкриті лекції, вільні виступи, де кожен може висловити власну точку зору. Запрошуються інші люди, що не мають відношення до освітньої установи. Відправляються делегати в інші навчальні заклади, на робочі місця, в житлові райони. Делегати сприяють обміну досвідом і розширенню боротьби на місто, країну і весь світ. Учні об'єднуються з працівниками та безробітними в єдиній боротьбі. Боротьба студентів – це класова боротьба, що переростає в соціальну революцію.

У вільному суспільстві освіта нагадує гру, що невіддільна від решти життя. Ніхто не є тільки учнем, і ніхто не є тільки вчителем –

всі вчать і навчають одночасно. Всі передають один одному тільки потрібні і цікаві знання. Діти діляться новизною мислення, дорослі – отриманим досвідом. Майбутнє життя бере від дітей гру і творчий душевний порив, від дорослих – раціоналізм і логіку, спрямовані не так на абстрактні ірраціональні цінності капіталізму, а на досягнення потреб і розвиток здібностей. У такому суспільстві вільний розвиток кожного означатиме вільний розвиток усіх.

Нині інноваційна діяльність в освіті розглядається не лише як фактор підвищення її якості та ефективності, основа розвитку усіх сфер суспільного життя, але й як фактор підвищення запиту на освітні послуги та зміни мотиваційної готовності дорослих до навчання [1, с. 19].

Таким чином, хоча інноваційні технології навчання слід впроваджувати досить відповідально, їх слід розглядати як довготривалі інвестиції у майбутнє. Інноваційний характер сучасної освіти вимагає створення інноваційних освітніх структур, утворення активного освітнього середовища, яке веде до гнучкого управління та підтримки відкритого стилю взаємозв'язку.

Кінцевою метою інноваційної освіти є виведення навчальних закладів на режим самоуправління, самоорганізації та самовдосконалення. Проте для досягнення такого рівня самоуправління не досить тільки впровадження інновацій: важливішою передумовою досягнення бажаного результату є демократизація освітнього процесу, яка за великим рахунком є складовою системного процесу демократизації всього суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поміткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. – К., 2004. – С. 25-28
2. Станиславский К.С. Работа над собою у творчому процесі переживання. - Т. 11. - М., 1954.
3. Ипполитов Ф. В. Память школьника. – М.: Знание, 1978. – 48 с.
4. Петровский А. В. Значение и роль психологии в навчальному процесі // Питання психології. – 1971. - № 2.
5. Табачковський В. Г. Людина. Світ. Світопорядки – 2003 –№ 3 – С. 34 – 41.
6. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія. — К., 1996
7. Вікторов В. Нові моделі управління освітою / В. Вікторов // Вища освіта. - 2005. - № 2. - С. 66 - 71.

УДК 2-67/327.5

ХРИСТИЯНСЬКА ТРАДИЦІЯ І ВІЙНА

У християнській традиції ідеалом життя у спільноті та світі є мир. Мир є одним з ключових понять Христової Благовісті: “Мир вам!” [3; Лк. 4, 36]; “Мир залишаю вам, мій мир даю вам” [3; Ів. 14, 27]. Мир між людьми невіддільно пов’язаний з любов’ю до ближніх: “Люби твого ближнього як себе самого” [3; Рим. 13, 9]. Християни покликані плекати цей мир і любов на всіх рівнях суспільного життя: міжособистісному, родинному, громадському, внутрішньополітичному і міжнародному: “Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться” [3; Мф. 5, 9]. Щоб бути миротворцем, потрібно бути наділеним сильним та сформованим характером, здатним панувати над собою [4].

Прагнучи до встановлення миру у будь-яких вимірах, християни повинні пам’ятати, що мир – не самоціль, а наслідок моральної доброти громадян, засіб, базова умова для розквіту культурного, релігійного та суспільного життя. Не можна прагнути “миру за всяку ціну”, входячи в хибні компроміси та нехтуючи основними християнськими та загальнолюдськими цінностями [4].

Питання миру тісно пов’язане з питанням війни. Війна – одне з найбільш спірних та найскладніших питань у богослов’ї. Християни по-різному відносяться до питання збройного захисту людини, держави. Церква не може толерантно відноситися до війни, бо вона поєднується з жорстокістю, озлобленням, кровопролиттям, а християнство – релігія миру, любові, милосердя, прощення і т.д. Війна, таким чином суперечить самій сутності християнства [5; С. 7].

Проте, незалежно від того, війни стали визначальною характеристикою людського життя. Тільки за останні 3600 років на земній кулі відбулося 14 тисяч війн. Військові конфлікти забрали понад мільярд людських життів. [2]. Війни супроводжували всю історію людства після гріхопадіння, і, як стверджує Святе Письмо, будуть супроводжувати і далі. Про це свідчить і Апокаліпсис, розказуючи про останню битву сил добра і зла біля гори Армагеддон [3; Откр. 16, 16]. У Старому Заповіті йдеться про те, що Богообраний Ізраїль вів часті війни з сусідніми народами, що були неєврейської національності і вважалися поганями. Тому, відповідно до закону кожен юдей повинен був носити зброю [3; Чис. 1, 3; 26, 2]. Заповіт стверджує: “Всьому свій час... народжуватися і помирати; ... час убивати і час будувати; час плакати і час сміятися; ... час розкидати каміння, і час збирати каміння; ... час війни, і час миру” [3; Еккл. 3, 1-

8]. Очевидно, війни вважалися необхідними та справедливими. Тому неможливо говорити про заборону війни старозавітним вченням.

Ісус Христос на Оливній горі говорить своїм учням про дні, які будуть передувати Другому Пришествю: “Також почувете про війни і чутки про війни. Глядіть, не жахайтесь, бо належить усьому тому бути, та це ще не кінець. Постає бо народ на народ, і царство на царство” [3; Мф. 24, 6-7].

Спаситель сказав також: всі, що взяли меча, від меча загинуть [3; Мф. 26, 52]. Дані слова направлені на застереження тільки тому, хто перший підніме меча на іншого. У цих словах Спасителя знаходить виправдання ідея справедливої війни. З християнської точки зору, поняття моральної правди у відносинах повинно спиратися на такі принципи: любов до своїх ближніх, свого народу і Батьківщини; розуміння потреб інших народів; переконання в тому, що служити на благо свого народу аморальними засобами неможливо. Ці три принципи визначили моральні межі війни, що були вироблені християнським світом ще у Середньовіччя.

У західній християнській традиції при визначенні справедливості війни звичайно наводять низку чинників, що зумовлюють припустимість її початку на своїй або чужій території. До їхнього числа можна віднести такі: війну варто оголошувати заради відновлення справедливості; війну має право оголосити тільки законна влада; війна може бути оголошена тільки після того, як будуть вичерпані всі мирні засоби для ведення переговорів із протилежною стороною і відновлення вихідної ситуації; війну можна виправдати тільки прагненням відновити мир і порядок.

Одним з критеріїв, за якими можна судити про правоту або неправоту воюючих сторін, є метод ведення війни, а також ставлення до полонених і мирного населення супротивника, особливо дітей, жінок, людей похилого віку. Війна повинна вестися “з гнівом праведним”, але не зі злобою, ненаситністю. Найбільш православну оцінку війни як подвигу або, навпаки, розбою можна зробити, лише виходячи з аналізу морального стану тих, хто воює. “Не радій смерті людини, хоча би вона була найбільш ворожою тобі: пам’ятай, що усі ми помremo”, – стверджує Святе Писання [3; Сир. 8, 8].

Гуманне ставлення до пораних та полонених в християн базується на словах апостола Павла: “Отже, якщо ворог твій голодний, нагодуй його; якщо хоче напитися, дай напитися йому; бо, роблячи це, ти збереш йому на голову палаюче вугілля. Не бувай переможений злом, але перемагай зло добром” [3; Рим. 12, 20-21].

Ще більш серйозним є питання права на застосування сили аж до позбавлення людини життя. Вбивство є актом найвищої гордині. Той, хто вбиває, переступає останню межу і входить у зону всездозволеності. Тому дуже важливо, щоб війна відповідала

принципам християнської справедливості [2]. Зло, що твориться за допомогою зброї лише зброєю може бути зупинено, де не вистачає любові, повинен діяти закон.

Впродовж всього свого існування Церква неодноразово висловлювала своє ставлення до збройного насильства, вбивств, висуваючи ідею “справедливої війни”. Ще святий Ісидор Пелусіотський у V столітті встановив чітку відмінність між застосуванням зброї з приватних випадків і застосування зброї в силу виконання службових обов’язків: у першому випадку – це злочин, а у другому – необхідність. Позиція Церкви стосовно застосування зброї і війни аргументовано висвітлена у богословських працях блаженного Августина [1], який розвинув межі розуміння війни як суспільного явища, відводячи їй певне місце в реалізації Божого задуму – будівництві Граду Божого і знищення чи захисту від граду диявола. Він не розглядає питання щодо доцільності війни. Він просто констатує, що війна повинна бути справедливою. В свою чергу “справедлива війна” – це характеристика лише щодо оборонної війни. Та найповніше відношення церкви до війни було висловлено в часі Другого Ватиканського Собору. Собор наголосив, що доки існуватиме загроза війни і не буде відповідної міжнародної влади наділеною ефективною силою не можна буде відмовити урядам у праві на слухну оборону, якщо, будуть вичерпані всі засоби до замирення. Тому до правителів держав і тих, що несуть часткову відповідальність за публічні справи, належить також обов’язок дбати про добробут доручених їм народів і ладнати такі важливі справи з великою відповідальністю.

Таким чином, проблема війни завжди йде поруч з проблемою миру. Визнаючи війну злом, Церква усе ж не забороняє брати участь у бойових діях, якщо мова йде про захист ближніх та відновлення порушеної справедливості. Тоді війна вважається хоча і небажаним, але вимушеним засобом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Августин Аврелий (Блаженный). Творения / С. И. Еремеев (сост. и подгот. текста к печати) / О граде Божиим. – Т. 3, кн. 1-13; Т. 4, кн.14-22. – СПб. : Алетейя, 1998.
2. Августин., архієп. Православний погляд на війну і мир / Виступ на Міжнародній конференції “Православні духовні цінності і сучасність”. – МАУП, Міжнародний підготовчий інститут ім. А. Акаєва, м. Київ, 21 березня 2003 р. // [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://archiv.orthodox.org.ua/page-277>.
3. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту. – Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – Київ, 2007. – 1416 с.

4. Гусак П. Війна, мир і самозахист з християнського погляду / П. Гусак // [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.bohoslov.org.ua>.

УДК 17.023.36

*Назарова М., Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва*

ДИАЛОГ КУЛЬТУР В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Пристальное внимание ученых всего мира привлекают процессы глобализации и связанные с ними проблемы диалога культур. В связи с этим вопросы, касающиеся влияния глобализации на современное общество, взаимодействия людей в процессе диалога культур, являются актуальными.

Активизация диалога культур в современном (в том числе – украинском) обществе обусловлена различными факторами, среди которых можно выделить как позитивные (появление новейших информационных и коммуникационных технологий, экономическое сотрудничество, образовательная интеграция), так и негативные (глобальный экономический кризис, природные катаклизмы, войны за ресурсы и политическое преобладание).

По мнению ученых, межкультурная коммуникация предполагает знание и способность применять на практике социокультурный коммуникативный код, т. е. прежде всего язык, нормы и правила поведения, психологии и менталитета (психоментального кода), характерные для данного этноса в определенный промежуток времени [2, с. 13]. В связи с этим важно определить понятие социокультурной компетенции.

Под социокультурной компетентностью подразумевается владение языком, ориентация в культуре, национальных особенностях, религии. При отсутствии такой компетентности (или зная лишь язык) представители разных этносов чаще всего общаются с носителями иной культуры и оценивают их на основе собственных национальных норм, что затрудняет коммуникацию между представителями разных культурных сфер. Все это усиливает внимание к проблемам общения, главным условием эффективности которых является взаимопонимание, диалог культур, терпимость, толерантность и уважение к культуре партнеров по коммуникации, их идеалам и ценностям [2, с. 15].

Рассматривая особенности диалога культур, следует остановиться на процессах взаимопроникновения (конвергенции и ассимиляции) различных культур в мире, или аккультурации. В

«Философском энциклопедическом словаре» аккультурация определяется как процессы взаимовлияния культур, восприятие одним народом полностью или частично культуры другого народа, обычно более развитого [3, с. 16].

Так как в основе человеческого бытия лежит деятельность (в частности – материальная), диалог культур приобретает важное значение в предпринимательстве и торговле. Поэтому для финансистов, менеджеров, политиков, дипломатов, туристических агентов вопрос развития социокультурной компетентности в процессе диалога культур особенно важен. К проблемам, возникающим в ходе такого диалога, относят:

- проблемы миграции;
- проблемы межкультурного менеджмента;
- проблемы непонимания [1, с. 1274].

Для решения этих важных проблем, прежде всего, мы должны знать, как человеческая культура меняется под влиянием глобализации и ее особенности. Какие ключевые меры для достижения этой трудной цели имеют наши образовательные системы, которые должны обеспечивать нам достаточный фонд знаний, информации и интеллектуальных ресурсов.

Итак, диалог культур требует осмысления, обновления и творческого подхода со стороны всех субъектов общественного развития. Он имеет ярко выраженную прикладную направленность, а область его применения безгранична и многообразна, будучи актуальной практически для всех сфер жизнедеятельности человека. Важной формой такого диалога является обсуждение или дебаты. Таким образом, именно результаты диалога культур делают его ценной формой взаимодействия в условиях глобализации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гутарева Н.Ю. Проблемы межкультурной коммуникации в современном социуме / Н.Ю. Гутарева, Н.В. Виноградов // Молодой учёный. – 2015. - № 9 (89) . – С. 1274–1276.
2. Тумаркин П.С. Русские и японцы: актуальные проблемы межкультурной коммуникации / П.С. Тумаркин // Вестник Московского Университета. – Сер.13. Востоковедение. – 1997. – № 1. – С. 13–17.
3. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. — 840 с.

УДК 27-9

ЦЕРКОВНИЙ РОЗКОЛ 1054 РОКУ: ПЕРЕДУМОВИ, СУТНІСТЬ, НАСЛІДКИ

Хоча розкол християнства і став остаточним розривом відносин східної і західної церков, навряд чи можна визначити його як цілковиту несподіванку. Догматичні розходження між Римом і Константинополем накопичувалися ще з IV ст., коли Августин Блаженний у своїх працях визначив догматичну сутність філіюкве як твердження, що Святий Дух виходить від Отця і Сина. Після цього виникли й інші розбіжності у віровченні (відкидання чистилища і індульгенцій православними, неприйняття східного ритуалу хрещення католиками).

Разом з тим важливу роль у наростанні ворожнечі та появі нових конфліктів відіграли політичні питання. Католицькі папи, спираючись на слова ап. Павла, стверджували, що влада у вселенській християнській церкві належить їм. Так, Лев I виголосив, що влада папства є владою самого святого Петра, а вустами пап вимовляє сам святий Петро. Лев I себе розглядав як захисника істинної віри, а головне завдання убачав в її поширенні по всьому Сходу [2, с. 127].

Правителі Візантії послідовно утверджували принцип цезаропапізму – співвідношення церкви і держави, за якого церковні інтереси підкоряються інтересам державним, верховна державна влада перетворюється на центр релігії, правителю належить абсолютна світська влада і жрецькі функції, він стає намісником Бога на землі. Формальне закріплення принцип цезаропапізму отримав у «Кодексі Юстиніана» який охоплював всі аспекти життя Візантії [1].

У X ст. папи почали проводити все більш активну політику, спрямовану на утвердження верховенства римського первосвященника в християнській ієрархії. У свою чергу, візантійські патріархи були категорично не згодні з цим. Ситуація загострилася в XI ст., коли на папський престол у Римі зійшов Микола I. Його радикальні погляди на питання папського верховенства ініціювали розкол християнської церкви, що пізніше увійшов в історію як «Велика Схизма».

Ініціатором розколу став наступник Миколи I – папа Лев IX. У листуванні з візантійським патріархом Михайлом Керуларієм він відстоював своє право на верховенство у владі і намагався переконати в тому ж східну церкву. Подальший перебіг конфлікту позначився взаємними гострими звинуваченнями римських легатів і православних ієрархів. Підписання грамоти про відлучення і її виголошення 15 липня 1054 р. представниками Рима юридично оформило розходження, що призвели до оформлення православ'я та католицизму

як різних напрямів християнства. Подальші спроби їх примирення не призвели до успіху, однак мали певний вплив на історію різних народів. Зокрема, однією з таких спроб, що відіграла суперечливу роль для українського суспільства, стала Берестейська унія 1596 р.

Загальне значення розколу християнської церкви в 1054 р. як переломного моменту для історію церкви, держави та суспільства складно переоцінити. З одного боку, розкол став поштовхом для самостійного розвитку конфесій, з другого – остаточно зіпсував відносини між православ'ям і католицизмом. Хоча пізніше й було здійснено взаємні зняття анафем, суперечності та взаємні претензії між християнськими конфесіями зберігаються і нині. Намагання подолати зазначені проблеми спричинило появу і розвиток екуменічного руху. Прибічники екуменізму виголошують, що справжня сила церкви полягає в її єдності, і закликають конфліктуючі сторони до примирення, до пошуку взаємного консенсусу, який може стати основою загальнохристиянського єднання. Проте, зважаючи на серйозні проблеми (догматичні відмінності, особисті інтереси представників різних церков), ідеологія екуменізму часто наражається на рішучі заперечення. Отже, проблеми, спричинені церковним розколом майже тисячу років тому, досі зберігають значення і надалі матимуть вагомий вплив на розвиток людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мень А. История религии. В 2-х кн.: Учеб. пособие / А. Мень. – М. : ФОРУМ—ИНФРА-М, 1998. – Кн. 2-я: Пути христианства. – 224 с.
2. Норвич Д. История Византии / Д. Норвич. – М. : АСТ МОСКВА, 2010. – 542 с.

УДК 392

Пахомова В.Д., Київський національний лінгвістичний університет

ТРАДИЦІЯ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, КУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ

У наш час поняття культурної традиції і формування його нової інтерпретації відбувається в контексті глобальних трансформацій культури. Без традицій не тільки не існує жодної культури в історії людства, але без неї неможливо уявити саме існування будь-якого людського суспільства. На основі традиції стає можливою самоідентифікація людини і спільноти. Традиції і культурні інновації – це дві тенденції, які взаємодіють у культурному розвитку, без гармонійного співіснування яких неможлива культурна перспектива.

Людське життя є невіддільним від людської діяльності. І саме у процесі діяльності світ, що оточує людину, набуває для неї сенсу,

розкриває свої значення. Таким чином людина стає причетною як до творення культури, так і до її збереження. Входження людини до світу предметів і відносин, до світу знаків та символів, створених попередніми поколіннями, забезпечує утворення традиції як соціальної форми передання людського досвіду [3, с. 8].

Слова «традиційне», «традиційність» зазвичай розуміють як щось несучасне, застаріле, віджиле, тобто таке, що заслуговує на відторгнення, на засудження. Однак подібне розуміння є однобічним, некоректним, особливо щодо семантики однокореневого слова «традиція». Традиції, а відповідно, і їх культурне значення, бувають різними. Але як плід тисячолітнього поступу людських думок, знань, досвіду, практики традиції, що переходять від предків до нащадків, постають запорукою подальшого прогресивного розвитку [1, с. 28-29].

Традиція містить у собі моделі відчуття, мислення, поведінки, норми, навички, звичаї, культурні досягнення, що є цінними, значущими для представників певного етносу, а також способи їх трансляції від покоління до покоління. Традиція – це не вся спадщина народу, а та її частина, яка оцінюється (позитивно або негативно) як щось значуще. Крім того, традиція - це сам процес такої оцінки, її подальшого засвоєння, механізм спадкоємності між поколіннями. Тільки розуміючи традицію як цінність, можна говорити про неї як про змістовну форму спадкоємності культури [4].

Культуротворча діяльність людства в історичному розрізі – це своєрідний нескінченний ланцюжок спроб якоюсь мірою гармонізувати взаємовідносини «зовнішньої» природи і природно-історичного організму, природних та соціальних засад кожної людської особистості. «Культивування» людством себе самого втілено в культурній традиції: у культурних нормах і зразках, що передаються від покоління до покоління, від епохи до епохи – чи то моральні заповіді, правові норми, вічні зразки художнього осягнення гармонії природного та соціального в людині [2, с. 51].

Протягом тисячоліть традиції були і залишаються дієвим засобом залучення нових поколінь до життя суспільства, формування певного типу особистості. Особливість виховного впливу традицій полягає в тому, що вони не обмежені конкретним віковим періодом життя людини. Кожна людина, живучи в суспільстві, весь час перебуває під впливом його традицій. Їх реалізація справляє постійний вплив на формування світовідчуття, культури особистості, її поведінки, ставлення до навколишнього світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Благой Д.Д. О традициях и традиционности / Д.Д. Благой // Традиция в истории культуры. – М. : Наука, 1978. – С. 28-36.

2. Давыдов Ю.Н. Культура – природа – традиция / Ю.Н. Давыдов // Традиция в истории культуры. – М. : Наука, 1978. – С. 41-60.
3. Спиркин А.Г. Человек, культура, традиция / А.Г. Спиркин // Традиция в истории культуры. – М. : Наука, 1978. – С. 8-14.
4. Чернявская Ю.Н. Народная культура и национальные традиции / Ю.Н. Чернявская. – Минск, 1998.

УДК 16

Пишняк А.М., Національний університет цивільного захисту України

МОНІЗМ ТА ПЛЮРАЛІЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-НАУКОВІ ПІДХОДИ

Філософія, узагальнюючи спостереження і вивчення світу, неминуче постає перед проблемою: скільки існує глибинних основ (початків, першопричин, вихідних принципів) самого світу – одна, дві або більше. Уже Аристотель писав про спосіб думок давніх людей, котрі трактували єдине та множинне як такі види сутностей, що перебувають у відношенні протилежності. При вирішенні зазначеної проблеми виникають такі філософські підходи, як монізм та плюралізм.

Методологія монізму (грец. *μονος* – один, єдиний) передбачає зведення різноманітності всього, що існує (речей, явищ, процесів) до чогось єдиного – субстанції, першооснови, першопочатку. виведення всього існуючого з одного початку, з однієї субстанції. Ознаками монізму як парадигми типу раціонального мислення є однозначність, лінійність, строгість виведення, визнання єдиного (Бог, початок, світ, причина).

На противагу монізму, плюралізм (лат. *pluralis* – множинний) визначає не одну, а декілька першооснов усього, що існує, виводить все існуюче із двох і більше субстанцій. В евристичному аспекті плюралізм – система поглядів (думок, ідей, концепцій) суб'єктів наукового та філософського пізнання, яка виникає з особливого бачення об'єкта пізнання, що породжує їх розум. До характеристик плюралізму належать багатозначність, нелінійність, варіативність гіпотез, нестрогість виведення, визнання дечого багатоманітного: багато початків, багато світів, багато причин та ін. Саме на підставі особливого бачення (концепту) формують парадигму науково-пізнавальної та філософської діяльності й створюють різні теорії.

У філософії терміни «монізм» і «плюралізм» також позначають історичні етапи й типи філософування, зокрема класичного, некласичного, посткласичного, що визначають напрями пошуку першооснов усього існуючого, а також різні типи людського досвіду.

Монізм у філософії – це парадигма визнання однієї субстанції, з якої виводять все існуюче. Прикладом монізму є пошук давньогрецькими філософами першопочатку всього існуючого, який виводився з певної стихії (наприклад, Фалес виводив такий першопочаток із води, Анаксімен – із повітря, Геракліт – із вогню). Аристотель, відшуковуючи першу субстанцію, з якої можна вивести все існуюче, визначив її як Бога.

Як парадигму наукового мислення сутність монізму та плюралізму визначив Ф. Бекон у праці «Про принципи і основи»: «Монізм – думка тих, хто визнає лише один принцип речей; плюралізм – думка тих, хто визнає багато принципів». Відповідно до таких принципів раціонального мислення здійснюється рух думки (міркувань) людини, суб'єкта наукового, філософського мислення в певному напрямку, а саме - до межі, коли «все є єдиним» (монізм) або «все є різноманітним» (плюралізм).

У логіці монізм і плюралізм означають парадигми раціонального мислення, які зумовлюють створення певного типу логічної системи, що набуває або не набуває універсального значення в науці й філософії. Монізм у логіці - це визнання певної логічної системи як універсальної, що дає змогу виконувати методологічну функцію в будь-якому пізнавальному процесі. Прикладом такої системи є логіка Аристотеля. Її впродовж двох тисячоліть визначали як «канон для розсудку та розуму». Монізм і плюралізм є виявами людського мислення, які визначають у процесі історичного пізнання об'єктивного світу, людської діяльності, розвитку суспільства дещо єдине чи множинне, схожість або відмінності предметів, явищ, процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Логіка (теоретична і прикладна): навч. посіб. / Н. В. Карамішева. – К. : Знання, 2011. – 455 с.

УДК 371.018

Резнік О.М., Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Національне виховання – це цілеспрямована система формування й розвитку почуттів національної свідомості та гідності. В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, що максимально враховує національні риси і самобутність українського народу.

Науково обґрунтоване, вірно організоване національне виховання відображає історико-краєзнавчий та педагогіко-

народознавчий аспекти. Народні звичаї, традиції, обряди, обрядовість як основа педагогіки народознавства є могутніми засобами виховання в молоді основ моралі, совісті, гідності, честі, правдивості, справедливості, працелюбства. Національне виховання виступає як складова частина суспільної педагогіки і є засобом залучення громадян до творення загальнолюдських культурних надбань.

Поняття «національне виховання» вперше з'являється в роботах вчених Острозької академії (що з 1598 р. носила назву «колегіум»). Найвідомішими дослідниками цього питання були: І. Вишенський, П. Беринд, З. Копистенський, К. Старовецький та ряд інших вчених та педагогів. Проблему національного виховання в своїх роботах розглядали також О. Духнович та К. Ушинський. Аналізуючи погляди учених, можна сказати, що національне виховання – це ставлення людини до себе, до свого майбутнього, майбутнього свого народу через пам'ять про минулі часи.

Головне завдання національного виховання – формування таких взаємовідносин між людьми, щоб відповідали прогресиві цивілізації і водночас запобігали б культурній катастрофі. Пам'ять – це збереження культурних надбань нації, що сприяють утворенню та збереженню людського в індивіді. Завдання національного виховання збігається із загальним принципом історичного розвитку суспільства, оскільки історія суспільства є процес не тільки становлення нації, але й становлення індивіда та переосмислення мудрості свого народу – задля народження духовності вищого рівня.

Показником гуманності та вірного національного виховання особистості є її увага до духовно-культурних надбань суспільства (звичаї, традиції, мистецтво, мова, релігія, тощо). В суспільстві є вкрай важливим виховний процес національної мудрості. Цілісність такого процесу невичерпна, оскільки національне ядро мудрості, як ідеал, впливає на людину, а сама людина може стати ідеалом для суспільства через народну пам'ять. Надбання національної мудрості є основою всього національного виховання, що входить до загальнолюдських цінностей. Національне виховання спирається на засоби народної мудрості. Саме народна мудрість як сума знань, набута попередніми поколіннями може бути центром національного виховання [1, с.11].

Національне виховання має ґрунтуватися на культурно-історичному досвіді, на багатовікових духовних надбаннях, що містять у собі повагу до людини, історії держави та свого народу, інших народів тощо. Національне виховання дуже важливе на сучасному етапі розвитку нашої держави. Дана тема безумовно має актуальний характер. Суспільство нашої держави розділене, немає єдиної ідеї, яка б об'єднала схід і захід нашої країни. І ми гадаємо що національне виховання нашої молоді допомогло б нарешті вивести наш край з системної культурно-освітньої кризи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стефанюк С.К. Практичне народознавство. Навчальний посібник / С.К. Стефанюк. – Х.: Видавництво «ББН», 2002. – 262 с.

УДК 1(091)

Руснак О.В., Національний університет цивільного захисту України

ПРОТИЛЕЖНОСТІ ПІДХОДІВ ДО КЛЮЧОВИХ ПРОБЛЕМ ФІЛОСОФІЇ НОВОГО ЧАСУ

У філософії Нового часу (насамперед, у гносеології) намітилося декілька протилежних течій і підходів, суперництво і взаємодія яких визначили основні риси та закономірності її розвитку. Визначальними протилежними напрямками у філософії цього періоду були емпіризм і раціоналізм. Вони сформувались у гносеології при намаганні з'ясувати, яка з двох здатностей пізнання – чуттєвість чи розум – відіграє вирішальну роль у формуванні наукового істинного знання. Наукові істини є всезагальними. Наприклад, те, що $2 \times 2 = 4$, а орбіта планет має форму еліпса, не підлягає сумніву. В істинності цих суджень може переконатись кожна людина на основі логічних міркувань або спостереження. Але з чого випливає всезагальність і необхідність цих наукових істин? Чому в естетичних оцінках люди висловлюють різні думки, а в наукових судженнях є такими однаковими? Саме при вирішенні цього питання сформувалися емпіризм (течію започаткував Ф. Бекон) та раціоналізм (родоначальник Р. Декарт).

Емпіризм основою пізнання вважає чуттєвий досвід (емпірію). Представники цього підходу вважали, що відчуття, чуттєвий досвід відіграють вирішальну роль у пізнанні, що вони є джерелом наукових ідей. Раціоналізм визнає центральну роль в пізнанні розуму, мислення. Його прибічники стверджували, що всезагальний характер ідей можна вивести лише з розуму (з логіки мислення, його категоріальної структури) [1, с. 56–57]. Історичні корені емпіризму та раціоналізму сягають протистояння номіналізму і реалізму в середньовічній філософії, їх споріднює трактування природи ідей, всезагального. Протистояння емпіриків і раціоналістів позначилося на філософії XVII–XVIII ст. Спробу його подолання було здійснено І. Кантом, але, хоч і не в такій гострій формі, це протистояння наявне і в сучасній філософії.

Не менш принциповим у філософії Нового часу було протистояння матеріалізму та ідеалізму. Ці течії існували й раніше, але

тепер вони набули чіткішої визначеності завдяки поняттю субстанції. Матеріалісти вважали субстанцією матерію, природу, ідеалісти — Бога, душу. Під впливом розвитку науки, яка перетворила світ на самостійний об'єкт, у філософії XVII ст. утворюються проміжні між матеріалізмом та ідеалізмом світоглядні форми — деїзм, дуалізм, пантеїзм. Деїзм стверджував, що Бог створив світ, дав йому перший поштовх і далі не втручається в його справи. Деїсти визнавали самість природи, вважали її мовби другою субстанцією. Дуалізм виходив з визнання співіснування двох субстанцій – духовної та матеріальної. В пантеїзмі ці дві субстанції виступали як щось єдине, світ поставав водночас природою і Богом. У деїстичній формі матеріалізм розвивався у Великобританії (Френсіс Бекон, Томас Гоббс, Джон Локк, Джон Толанд) у Франції матеріалізм у формі епікуреїзму відновив П'єр Гассенді. Матеріалізм під впливом розвитку механіки набув механістичних рис. Найвищої форми механістичний матеріалізм досяг у французькому Просвітництві XVIII ст. Ідеалізм у суб'єктивному варіанті розвивали Джон Берклі та Девід Юм, в об'єктивному – Рене Декарт і Готфрід-Вільгельм Лейбніц.

Крім означених, у Новий час на основі гносеологічного протиставлення суб'єкта й об'єкта виникає протилежність натуралізму і суб'єктивізму. Натуралізм прагне звести суб'єкт (людину) до об'єкта (природи), пояснити людину законами і категоріями, які створені для пояснення природи (натури). У процесі свого розвитку натуралізм набував різних форм. Зокрема, в Новий час під впливом розвитку механіки поширився механістичний різновид натуралізму, який намагався пояснити всі явища природи, в тому числі людину, на основі законів механіки. Натуралізм поставав у формі фізикалізму, біологізму, кібернетизму (спроба звести свідомість людини до кібернетичної машини). На шляху натуралістичного тлумачення людини нерозв'язаною стає проблема свободи, яку неможливо витлумачити в межах натуралістичного світогляду. Механіцизм набув особливого поширення у працях французьких матеріалістів XVIII ст.

Протилежна тенденція – суб'єктивізм - намагається вивести об'єкт із суб'єкта, пояснити об'єкт через суб'єкт. Ця традиція зверталася до форм діяльності суб'єкта (свідомості), в яких «конституювався» (формувався як предмет свідомості) об'єкт. Вона заперечувала реальне існування речей, пояснювала процес пізнання як процес «творення» об'єктів. Елементи суб'єктивізму притаманні вченню про свідомість Декарта, але в розгорнутому вигляді суб'єктивізм постав у філософії Д. Берклі та Д. Юма, пізніше – І. Канта. В історії філософії було декілька спроб подолати цю протилежність. Г. Гегель і К. Маркс намагалися зробити це на основі діяльності, практики, яка, на їхню думку, знімає протилежність

суб'єктивного та об'єктивного, однак така протилежність існує і в сучасній філософії.

У філософії XVII ст. намітилося й важливе для її подальшого розвитку протистояння раціоналізму та ірраціоналізму, що кардинально розходились у тлумаченні того, наскільки підвладна природа пізнанню розумом. Раціоналізм поєднував філософів, у тому числі й емпіриків, які вірили у всемогутність наукового пізнання. Ірраціоналізм, найпомітнішим представником якого був відомий вчений і філософ Блез Паскаль, обмежував наукове пізнання на користь релігії. Пізніше, у XIX ст., ірраціоналісти протиставляли розумові віру, волю, інстинкти.

Існує ще одна суттєва для гносеології та соціальної філософії протилежність, що, зародившись у філософії Нового часу, не втратила своєї актуальності й тепер. Йдеться про індивідуалістичну і суспільну (тотальну) теорію суб'єкта. Стрижневою її проблемою є відповідь на питання, хто реально здійснює процес пізнання – окрема людина чи суспільство. З одного боку, якщо суб'єктом пізнання визначається окрема людина (концепція «гносеологічного Робінзона»), тоді важко зрозуміти, звідки в неї виникає логіка мислення, категоріальний апарат, що породжує спокусу трактувати їх як вроджені. З другого боку, концепція тотального суб'єкта – дух (Г. Гегель), суспільство (К. Маркс) – також не дає вичерпної відповіді на це питання, оскільки, зокрема, ігнорує те, що реальне пізнання здійснюється індивідуальностями з їх чуттєвістю, тілесністю, що породжує свої особливості пізнання. Отже, протилежності філософії (передусім, гносеології), які виникли в Новий час і позначились на розвитку філософії до наших днів, дають змогу аналізувати погляди мислителів доби модерну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія / за ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2004 – 516 с.

УДК 130.2(477):130.123

*Скідан Н.В., Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ДУХОВНЕ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Проблема особистості та її розвитку є наріжним каменем філософії. Особистість – це соціальна характеристика людини, яка здатна до самостійної соціально-корисної діяльності. У процесі розвитку людина розкриває свої внутрішні властивості закладені в неї

природою і сформовані життям та вихованням. Людина – це двоїста істота, їй властивий дуалізм біологічного й соціального. Як живий організм людина включена у природній зв'язок явищ і підпорядковується біологічним закономірностям. Водночас, вона віддзеркалює весь досвід суспільної життєдіяльності, накопичений в ході цивілізаційного розвитку [1, с. 59]. Розвиток особистості й суспільства тісно пов'язаний з духовною і матеріальною культурою, її цивілізаційними й ментальними особливостями. Тому для того, щоб не просто існувати у суспільстві, а усвідомлено жити в ньому, стати його частиною необхідно опанувати культурні традиції, які є одним з головних чинників формування та розвитку особистості.

В свою чергу, традиція – це сукупність уявлень, звичаїв і навичок практичної діяльності, що передаються від покоління до покоління і регулюють суспільні відносини. Традиція забезпечує усталеність у суспільстві та його розвиток, засвоєння досягнутого людством досвіду, сталість культури та її норм. Традиції містять духовні орієнтири та різні ідеї, що важливі для розвитку суспільства.

Українська культура багата на традиції, що впливають на розвиток особистості, формують її духовний світ. Такий вплив існував завжди і залишився сьогодні. Про це слушно зазначає у своїй праці «Посвіт» В. Т. Скуратівський. Він підкреслює, що «... за найтяжчих лихоліть народ наш вистояв, зберіг свій дух, своє історичне коріння. І в цьому особлива роль традицій, завдяки яким розірвані ланки суспільного життя повсякчас відновлювалися в цілісну структуру. Цей захисний імунітет національної самосвідомості для багатьох поколінь був своєрідною неопалимою купиною народу, його генетичним кодом. Ось чому люди так бережно, так любовно і непорушно охороняли свої національні традиції. Вони ж бо знали: якщо навіть занедбати пам'ятку, то рано чи пізно її при бажанні можна відреставрувати, вирубану ділянку лісу – заліснити, розчистити призамулену криницю, але коли вмирають звичаї і традиції, то вмирає і народ, бо це душа нації, його етнічне коріння» [2, с. 12].

Традиції української культури завжди мали потужне моральне підґрунтя. Головним джерелом народної моралі були повага і любов до вільної праці, особливо хліборобської. Вшановувалися також й різні ремесла, до яких українці мали неабиякий хист. У багатьох етнографічних та історичних джерелах українців характеризують як працелюбних, вправних, досить кмітливих, здібних до сприйняття нового [3, с. 62]. Вищенаведені характеристики традиційних життєвих цінностей українців збереглися й донині, адже зростаючи у родині трудящих батьків і дитина стає такою, вона шанує будь-яку роботу і сама воліє працювати на благо своєї країни, родини, суспільства.

Не менш важливими морально-етичними чинниками для української духовної культури було утвердження в житті ідеалів

добра, краси, гуманних взаємин, знання й повага до свого родоводу, почуття високого громадянства. Українська народна педагогіка мала цілеспрямовану й досконалу систему родинного виховання дітей та молоді [3, с. 63]. Сьогодні серед українців важко знайти того, хто б цурався власної родини, нешанобливо ставився б до батьків та інших родичів, тому що змалечку родиною та суспільством кожному індивіду прищеплюються ці ідеали, а з часом вони стають сталими у свідомості кожного, не існує жодних сумнівів щодо їх значущості та призначення.

Наступною характеристикою духовного світу українців є взаємодопомога, яка була і є ключовою у громадському побуті нашого народу, являє собою необхідну умову існування, коли кожен приходив на допомогу іншому, коли всі почувалися єдиним цілим, не замикаючись на своїй сім'ї. Власне громада і була родиною. Готовність допомогти ближньому переконливо свідчила про те, що відома на весь світ душевність українців – не порожні слова [3, с. 115-116]. Традиція взаємодопомоги до сьогодні впливає на формування національного типу особистості в Україні. Яскравим проявом цього була згуртованість українців протягом Революції Гідності, де об'єднавшись, народ доводив свою національну визначеність та право на вільне існування у єдиній державі.

Важливу роль у зміцненні вітчизняних культурних традицій як фактору впливу на становлення особистості відігравали свята, обряди, звичаї. Свята українці пов'язували з відпочинком й з релігійними мотивами. Усі свята були яскраві та колоритні, відбувалися жваво і весело, із гарячою завзятістю та особливою душевністю. З покоління до покоління передавалися магичні дії, які необхідно було здійснити під час того чи іншого свята – традиційні обряди, які були спрямовані на захист власної оселі й родини та на майбутнє благополуччя. До християнських свят українці додали певну кількість старих обрядів, а згодом вони не могли вже існувати без них, бо всмоктали їх із молоком матері [3, с. 127]. Сучасні українці такі ж веселі і запальні, проте вони й не забувають про важливість цих свят і ні в якому разі не ставляться до них як до звичайної події. Український народ й сьогодні шанує та дотримується цих традицій. Наприклад, органічно вписалося «поганське» червоне яечко до Воскресіння Христового, і сьогодні кожна дитина знає, що таке яечко та паска – символи цього свята.

Отже, працелюбні, щирі, відкриті, веселі українці стали такими у наслідок саме впливу різноманітних культурних традицій, які є складовою їхнього національного характеру. З розвитком суспільства змінюється суть суспільних відносин, традиції і ставлення до них. Вочевидь, традиції впливають на засвоєння людиною соціальних норм, цінностей, правил поведінки, формують особистість, її соціальну значущість та цілісність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губерський Л. / Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз [Текст] : научне издание / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – Київ : Знання України, 2002. – 580 с.
2. Скуратівський В. Т. Посвіт: худож. оповіді, новели / Скуратівський В. Т. – К.: Молодь, 1998. – 176 с.
3. Скляренко В. М. Українські традиції і звичаї: українська етнографія, народні вірування, традиції, звичаї, обрядовий календар, свята, обереги / Скляренко В. М., Шуклінова А. С., Сядро В. В. – Харків: Фоліо, 2008. – 318 с.

УДК 1:929[Сковорода]:39(=161.2)

*Хохлова Л.А., Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ФІЛОСОФІЯ Г.С. СКОВОРОДИ У СИСТЕМІ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Український народ формувався тисячоліттями і увібрав у себе багатий досвід всіх поколінь, що проживали на теренах України. Саме тому у нас є власна історія, котра бере свій початок з давнини, рідна мова, визнана наймелодійнішою серед інших, багата розмаїттям культура, видатні вчені – відкриттями і досягненнями яких користується весь світ та наймужніші герої, котрі захищають власну землю. Наразі ми повинні зберегти і розвинути духовно-культурні і національні цінності, народні звичаї і традиції. Нам слід проаналізувати історичну спадщину митців, що формували традиції української культури.

Однією з найвидатніших постатей українського народу, значущою фігурою у духовному світі українства є Григорій Савович Сковорода. Його філософія є дещо не системною, навіть в деяких моментах непослідовною, хаотичною, але попри все вона має визначену єдність. В ній чітко виражені риси української ментальності. В образній формі описуються ідеї світобудови, демократизму, буття, гуманізму, «істинної віри». Свої твори Г. Сковорода писав на основі традицій староукраїнської писемної лірики, а згодом сам став творцем, основоположником традицій української культури, створював свої філософські діалоги, трактати, притчі та проповідував своє філософське вчення.

Г. Сковорода не дарма називав себе «любителем священної Біблії» (так підписував деякі листи) – він справді не тільки знав її досконало, а й любив її, з насолодою читав і перечитував, щоразу

відкриваючи для себе щось нове. Філософ виокремив Біблію в особливу онтологічну сферу («символічний світ»), маючи на думці, що саме цей текст є надійним провідником людського серця на терени Святого Духа. Вірити в Бога – не значить вірити в його існування, а значить – цілком віддатися йому, жити за його законами. Для цього треба пізнати Бога, а щоб пізнати Бога треба пізнати самого себе [1, с. 194-196].

Філософ стверджував, що Любов – це живий і вічний зв'язок людини з Богом. За допомогою вірування він намагався відшукати відповіді на вічні питання добра і зла: чому зло присутнє, чи існує пекло, хто такий диявол і чому ми страждаємо. Ці відповіді він вибудував у своїх творах, описуючи життя людини як театральну постанову, де всі актори і кожен має грати власну роль. Якщо поєднувати любов та віру у пізнанні людиною самої себе формується поняття «щастя». Сковорода пояснював, що щастя міститься в нас самих, осягаючи себе, ми знаходимо духовний мир, спокій. Отже, кожен з нас знаходиться в постійному пошуку кращої долі, душевної гармонії, щастя і все це існує поруч з нами, потрібно тільки пізнати себе.

Пізнавати треба серцем. Філософія серця пронизує всю творчість митця. Г. Сковорода є представником такого різновиду кардіоцентризму як філософсько-теософський. Він вважав, що творення істинної людини найкраще відбувається в усамітненні шляхом заглиблення у внутрішнє, тому він одночасно є й виразником волюнтаристичного кардіоцентризму – різновиду інтроспективного кардіоцентризму. У його філософії світоглядні орієнтації на Вищу реальність та людську реальність поєднувались, а не протистояли одна одній [2, с. 11].

Духовне життя людини розкривається повністю у пізнанні серцем. Взагалі, духовний світ людини є основною філософського дослідження мислителя. Особливістю його роздумів було те, що тільки духовне, внутрішнє, моральне вдосконалення приведе людину до щастя. З вченням про серце пов'язана етична концепція філософа, за якою серце є найважливішою моральною цінністю і основою щастя людини, яке можливе, коли серце «чисте» і «світле». Життя людини ніщо інше як процес безперервного духовного розвитку. Відчувши зв'язок зі своїм серцем людина готова до самопізнання. З цією здатністю Г. Сковорода пов'язує ідею «сродної праці». Власне «сродною» є та праця, яка «лягає нам на серце».

Пізнання неможливе без навчання, яке є основою популяризації культурних традицій. Любов до мудрості, до навчання з дитинства захоплювало Сковороду, тому він і став найкращим учнем своїх вчителів, а згодом розробив власну концепцію народної педагогіки. Загальновідомі складники вчення Г. Сковороди – це філософсько-

освітні розмисли, зокрема: пізнати і відчутти «трисонячну єдність» важливе завдання філософії освіти. Адже «трисонячна єдність» ідеально об'єктивується в трьох напрямках: теорія, практика, духовність (мораль). Філософсько-освітній аналіз спадщини Г. Сковороди дозволяє виокремити надзвичайно важливий момент: акцент на інтелекті, мисленні як «вічному двигуні», як енергії людського існування [3, с. 74].

Г. Сковорода здобувши добру освіту, постійно займаючись самоосвітою, зумів вибрати зі світової культури найкраще, що виробило людство, поєднати ці знання із українськими культурними досягненнями й сформувати власну філософію. Учні Г. Сковороди і сучасників захоплює та надихає унікальність мови філософських творів великого філософа, котра зрештою стала підґрунтям для формування нової української літературної мови. І. Огієнко охарактеризував мову філософа як літературну українську мову з численними живими народними елементами. Її найсуттєвіші положення викладені в його праці «Потоп зміїний». В ній Г. Сковорода стверджував, що третій, символічний світ Біблії за своєю внутрішньою організацією виступає як ідеальне інобуття перших двох світів – людини та Всесвіту [4, с. 18].

Таким чином, ми бачимо, що Григорій Савович Сковорода зробив вагомий внесок у формування системи традицій української культури. Він був зразком наслідування для таких нащадків як Т. Шевченко, Д. Павличко, І. Франко, П. Тичина, М. Рильський та ще для нескінченної кількості поколінь наших співвітчизників, оскільки мораль, пошуки щастя, віра в свободу завжди будуть актуальними в нашому світі. Г. Сковорода досі лишається для нас вчителем і нашим обов'язком є увібрати в себе мудрість даровану ним у своїх творах. Націю, котра має власну культуру, мову, традиції й вірних синів та доньок не зламати і не знищити.

ЛІТЕРАТУРА

1. Релігієзнавство: зб. доп. наук. конф. студ. КНПУ, 11 червня 2009 р. / М-во освіти і науки України; Ірина Бондар. – Філософські обрії, № 22. – Київ : КНПУ, 2009. – 203 с.
2. Український кордоцентризм у конфлікті міфологій та інтерпретацій: [Монографія] – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010. – 184 с.
3. Кавалерова Н.А., Іванова Н.В. Філософсько-освітні горизонти Григорія Сковороди: [Монографія]. – Одеса: Астропринт, 2010. – 152 с.
4. Філософська спадщина Григорія Сковороди в контексті ХХІ ст.: Матеріали наукової конференції (м. Київ, 10 грудня 2008 р.) / За ред. Л. Г. Дротянко. – К.: НАУ, 2008. – 46 с.

ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Національна українська культура формувалася протягом століть, була стимулом для громадянського становлення нашого суспільства. Особливу увагу вона привертає на сучасному етапі, оскільки проблеми утвердження нашої державності, переоцінка національних звичаїв, традицій народу, подальший їх розвиток вимагають переосмислення нашого минулого. В даному контексті, а також згідно стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки вельми важливим було б звернення до традицій українського національного воїнства та системи їхнього навчання і виховання.

Основні завдання козацької педагогіки - готувати фізично загартованих громадян, з міцним здоров'ям, мужніх воїнів-захисників рідного народу від чужоземного поневолення, виховувати у підростаючих поколінь український національний характер, світогляд, національні і загальнолюдські цінності: високі лицарські якості, пошану до старших, жінок, прагнення допомагати іншим, милосердя. Завдання мають державницький характер - виховувати таких громадян, які б розвивали національну культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу самостійної держави до світового рівня.

Козацькій педагогіці було притаманне родинно-шкільне виховання, як вияв глибокої єдності впливу на особистість найважливіших соціально-педагогічних факторів - сім'ї, школи, родинного оточення. Освіченості дітей сприяли народні знання з астрономії, медицини, кулінарії, естетики, мистецтва тощо. Різноманітні знання поширювали також мандрівні вчителі-дяки, філософи, артисти, кобзарі, лірники, майстри єдинокорств. Виховні функції козацької педагогіки реалізовувались в процесі діяльності чисельних козацьких об'єднань - побратимств, братств, товариств, гуртків та інших громад. В цьому зв'язку можна стверджувати, що формування особистості здійснювалось під впливом культурних, соціально - економічних, етнографічних, моральних та естетичних факторів.

Козацьке виховання базується на культурно-історичному досвіді, на багатовікових духовних надбаннях, що містять у собі повагу до людини, до історії роду та свого народу, до інших народів, до природи. Козацька педагогіка має сприяти збереженню історичної пам'яті та уваги до борців за національну ідею. Засоби козацького виховання мають сприяти об'єднанню молодих послідовників

державницьких ідей, залученню молоді до вивчення та примноження національної культурної та духовної спадщини, розширенню засад демократизації життя молодих людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стефанюк С.К. Практичне народознавство. Навчальний посібник / С.К. Стефанюк. – Х.: Видавництво «БН», 2002. – 262 с.
2. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: В 3 т. / Д.І. Яворницький - Київ: Наукова думка, 1990.-580 с.

УДК 78

*Шевцова К.С., Національний університет громадянської захисти
України*

МУЗЫКА – НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ЖИЗНИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Музыка пронизывает всю нашу жизнь. Она сопутствует нам везде: реклама по телевизору сопровождается музыкой; в каждом фильме момент становится более важным, если на заднем плане присутствует какая-то музыка; сидя в социальных сетях, мы слушаем музыку; просыпаясь, мы хотим услышать приятные нам звуки любимой мелодии. С музыкой мы не так одиноки, она – наш верный друг, что бы ни случилось. Именно под музыку живёт наша душа. Существует так много разных видов, направлений и жанров музыки, соответствующих разным мировоззрениям, культурам и субкультурам, настроению и поведению людей, что смело можно сказать: «Скажи мне, что ты слушаешь, и я скажу, кто ты».

Сегодня существует огромное количество направлений и жанров музыки из каждого из которых целая армия поклонников. На наш взгляд, самыми популярными являются такие направления, как электронная музыка, блюз, R'n'B, кантри и джаз.

Электронная музыка – создаётся с помощью различных электронных музыкальных инструментов (синтезатор, электрогитара) и специальных компьютерных программ.

Блюз (blues от blue devils) – как музыкальный жанр был основан в конце XIX века, в афроамериканском сообществе. Является одним из наиболее заметных вкладов афроамериканцев в мировую музыкальную культуру [1].

Джаз – тоже пришёл к нам с запада, возник в начале XX века в США, как результат ассимиляции европейской и африканской культур [1].

R'n'B (ритм-и-блюз) – последователь джаза и блюза, музыкальный стиль танцевально-песенного жанра. Это очень мелодичный стиль, завоевавший популярность в конце XX века.

Кантри (Country от country music – сельская музыка) – стиль, который зародился на основе фольклора первых белых поселенцев на территории США и Канады и впоследствии завоевавший весь мир [1].

Ученые выяснили, что каждый музыкальный стиль по-своему влияет на психическое и физическое состояние человека. Очень важно, чтобы музыка соответствовала настроению, только так она будет производить положительный эффект. Важное значение при этом имеет инструмент, на котором исполняется мелодия. Замечено, что звуки, исходящие от каждого инструмента, воздействуют по-разному на состояние человека. Так, звуки фортепиано положительно сказываются на эмоциональной сфере, человек успокаивается, налаживается работа почек и щитовидной железы. Мелодия, воспроизводимая на органе, стимулирует мозговую деятельность. Прослушивание звуков скрипки, гитары, арфы, улучшает работу сердца. Духовые инструменты, такие как флейта или саксофон, оказывают благотворное влияние на систему кровообращения и органы дыхания. А ударные инструменты восстанавливают не только нормальную работу сердца, но также нарушенные функции печени [2].

Кроме того, одним из основных методов лечения музыкой является процесс активизации определенного отношения к музыке, а именно – эмоционального отношения. Поэтому все музыкальные средства центрируются именно на этом важном слагаемом лечебного воздействия музыки на человека, поскольку музыкальное сопровождение лечебного процесса в этнокультуре означало углубление эмоционально-психологического эффекта [2].

Таким образом, музыка благотворно влияет не только на настроение человека, но и на его физическое состояние. Она является не просто развлечением, но и способом постижения человеком своей сущности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беляев В.М. О музыкальном фольклоре и древней письменности. – М.: Советский композитор, 1971. – 238 с.
2. Медушевский В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки. – М.: Музыка, 1976. – 254 с.

УДК 81'1:159.992

МОВА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ І САМОБУТНОСТІ

Мові належить важлива роль – зберегти національну самобутність, а також відбити реалії соціальної перебудови, зміни державної системи, культурних цінностей тощо. Тому мова є віддзеркаленням історії та культури, усіх змін, що відбуваються в суспільстві. Національна мова на будь-якому етапі її розвитку виступає не лише засобом комунікації, але й одночасно носієм духовної культури нації, каналом передачі культурних цінностей від одного покоління до іншого, від одного народу іншому. Так, вона є необхідною ознакою існування народу, несе в собі культурну спадщину нації. Зупинити розвиток мови неможливо, оскільки б вона не могла виконувати свого призначення – відбивати мінливість світу [2, с.64].

Проблема збереження національної мови особливо загострилася нині. Глобалізаційні процеси є закономірним етапом історичного розвитку. У зв'язку з їх поширенням проблема збереження національної самобутності стала особливо актуальною. Глобалізація сьогодні сприймається деякою мірою як загроза культурній самобутності народу. Простежується процес протистояння світовим інтеграційним явищам, а також прагнення повернутися до витоків власної нації [3, с. 66]. Мова в наш час стала важливим елементом політики держави, засобом впливу на суспільство. Про мовну ситуацію в Україні і загалом у світі свідчать, що широкий доступ до новітніх інформаційних технологій робить країну більш відкритою для зовнішніх впливів у сфері суспільно-політичного, інтелектуального, культурного життя [1, с. 48]. Остеронь цих процесів не залишається й мова, навпаки вона безпосередньо бере участь у подібних суспільних змінах. Глобалізація залишає відбиток і на світових мовах. Так, одні мови популяризуються, інші – поступово занепадають, втрачаючи національну самобутність.

Так, на сучасному етапі українська мова переживає стан неологізації, що може насамперед призвести до витіснення української лексики з широкого вжитку або появи синонімів-новацій, які можуть поступово зруйнувати національне світосприйняття. Не вартими на сьогодні є вживані лексеми *СМС, месидж, піар, бренд, VIP* тощо, що є вкоріненням іноземної мови в українську культуру. Дієвими позамовними чинниками таких творінь у мові стає ідеологія та соціальна структура суспільства, які суттєво впливають на світосприймання людей.

Розмовляючи з носіями різних мов своєю рідною мовою, індивід має можливість презентувати власну культурну ідентичність та не зрадити своїм ціннісним орієнтаціям. Сьогодні вже не викликає сумніву те, що мова певної нації є акумулятором життя носіїв мови. Мова структурує дійсність, самопізнання та світосприйняття певного етносу, впливає на середовище свого побутування.

Суспільство не може уникнути інтеграційних та глобалізаційних процесів в економічній, культурній, соціальній та духовній сферах, а тому все залежить від свідомих дій кожної людини щодо збереження рідної мови в контексті власної культури й ментальності. У контексті цього держава має докласти всіх зусиль для підтримання престижу державної мови, тоді як мають бути створені всі можливості для вивчення інших мов, інших культур через призму національної мови і культури. Досконале володіння англійською мовою тільки сприятиме авторитету України на міжнародній політичній арені, але тільки за умови, якщо українці будуть ідентифікувати себе з українською нацією через спілкування українською мовою. Адже високий рівень володіння рідної мови – це запорука високого культурного рівня держави. Мова має бути завжди знаряддям творення культурних цінностей, а також виступати “генетичним кодом нації”, водночас поєднуючи минуле й сучасне народу, спрямовуючи свій шлях розвитку в майбутнє.

Отже, мова повинна виступати провідним чинником національної самобутності. Саме в національній мові вже закладено ефективні механізми творення національного менталітету, формування національного пізнання. Активне використання національної мови у будь-якій сфері людської діяльності, зокрема в соціокультурній сфері, сприятиме не лише загальному розвитку національної культури, самобутності, збереженню національних традицій, але й подоланню негативних явищ у мові в епоху глобалізації – асиміляції і розмивання мовних ознак. Ці суспільні зміни не повинні призвести до культурної уніфікації та денационалізації українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації / Б.М.Ажнюк // Мовознавство. – 2001. – №3. – С. 48-54.
2. Вишневська Г.П. Інноваційні процеси у складі агентивних іменників оцінної семантики в сучасній українській та російській мовах / Г.П.Вишневська // Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: мат-ли II Міжнар. конф., (Дніпропетровськ, 14-15 квітня 2005 р.). – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – С. 64-67.
3. Шкурат А.С. Мови та глобалізація: сучасний стан та перспективи / А.С.Шкурат // Мова і культура. – К., 2007. – Вип. 9, Т. 1(89). Філософія мови і культури. – С. 60-67.

СЕКЦІЯ 2. СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВА

УДК 94(477)

Акімова К.С., Національний університет цивільного захисту України

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИТОКИ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ

Питання походження слов'янської писемності ще не повністю з'ясоване. Джерела свідчать про знайомство з писемністю на Русі задовго до офіційного введення християнства в 988 р.

До нашого часу збереглося дві слов'янські азбуки – глаголиця та кирилиця. Накреслення літер кирилиці, вірогідно, взяте з візантійського уставу VI–VIII ст. Цю думку висловив російський вчений І.І. Срезневський. Більшість учених вважає, що Кирило бязько 863 р. створив глаголицю, яку в давнину називали кириловицею. Щодо авторства кирилиці не існує єдиної думки: серед її творців називають Кирила, Мефодія, болгарського царя Сімеона, Климента Охридського. Створено кирилицю на основі грецького письма, з якого запозичено 24 літери. Кирилиця складалася з 43 літер, 19 з яких відповідали слов'янським звукам. Літерно-звукова писемність започаткувала новий етап розвитку давньоруської культури (і водночас – нову форму інформації), забезпечивши можливість закріплення і передачі в часі та просторі знань, ідей, досягнень науки тощо [1, с. 42].

Виникнення писемності у східних слов'ян було пов'язане з їх політичним та соціально-економічним розвитком у IX ст. Саме в цей час сформувалася давньоруська держава — Київська Русь, розвивалися феодалні відносини.

Про існування писемності на Русі свідчать договори з греками, тексти яких переписані у «Повісті временних літ». Так, з договору Ігоря з греками 944 р. відомо, що повноваження руських послів і купців підтверджували письмові грамоти (замість золотих і срібних печаток, як було раніше). Імператор Константин Багрянородний повідомляє, що княгиню Ольгу під час її перебування на чолі посольства Русі в Константинополі супроводжували 12 перекладачів [1, с. 42].

Існування писемності на Русі до 988 р. засвідчується й археологічними знахідками. Під час розкопок гнездовських курганів поблизу Смоленська було виявлено корчагу другої чверті X ст. — велику керамічну посудину для зберігання рідких або сипучих

речовин. На ній є напис: «Гороухща» або «Гароушна», що вказує на вміст посудини, можливо, — гірчиці або пального.

Загадково знахідку було виявлено у Софійському соборі в Києві. Графіто, видряпане на стіні, нагадує азбуку, що складається з 23 грецьких та чотирьох (Б, Ж, Ш, Щ) слов'янських літер. Накреслення літер графіто аналогічне кирилиці.

Написи на пряслицях найчастіше за все позначення власника речі: «Потворин пряслень», «Княжо єсть», «Молодило», «Невесточ», «Янка вдала пряслень Жирці» та ін. Написи на корчагах робилися для визначення вмісту цих великих посудин, наприклад «Ярополче вино», «Гороухща»; але іноді на них трапляються імена або побажання майстрів, що їх виготовляв.

Визначними пам'ятками писемності є знайдені у Новгороді та деяких інших давньоруських містах берестяні грамоти. Це здебільшого листування городян про різні господарські справи.

Отже, виникнення писемності на Русі стало важливим чинником піднесення слов'янської культури. Воно позитивно вплинуло на розвиток освіти, науки, літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська культура: історія і сучасність / За ред. Черепанової С.О. – Львів : Світ, 1994. – 456 с.

УДК 94(477)

Аксентьев В.О., Національний університет цивільного захисту України

ГОЛОВНІ РИСИ СКІФСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Скіфська культура є частиною великої історико-культурної спільноти, що охоплює величезну територію від Дунаю до Монголії. Скіфи проживали на наших землях у VII ст. до н.е. – III ст. н.е., прибувши сюди, на думку вчених, з Північного Ірану. Наприкінці VI ст. до н.е. в причорноморських степах формується могутнє державне об'єднання на чолі зі скіфами – Велика Скіфія зі столицею поблизу сучасного м. Кам'янка-Дніпровська на Запоріжжі. Скіфську державу очолювали представники єдиної династії, влада яких була спадковою. Суспільство складалося з общинників, воїнів та жерців. Більшість населення Скіфії були вільними, біднішими чи багатшими людьми. У часи свого піднесення скіфська держава охоплювала величезну територію від Дунаю до Дону й від Чорного моря до сучасного Києва, на якій проживали різні за походженням народи. Це були перші паростки власне державності на українських землях.

Основною рисою скіфського мистецтва в Північному Причорномор'ї було поєднання східних елементів з класичними грецькими, які сюди йшли з грецької метрополії і місцевих грецьких колоній. Це дало єдине в своєму роді витончене мистецтво. Основна риса скіфського мистецтва – звірина символіка. До скіфської звіриної символіки належать зображення оленів з жертовно підігнутими ногами і багатими орнаментальними рогами, леви, пантери, коні й інші свійські тварини, птахи, фантастичні грифони та сирени. Середина XIX ст. позначилася відкриттями І. Забеліна в степах близько Нікополя, серед них – розкопки Чортомлицького кургану, що отримав всесвітню відомість.

Скіфські прикраси вважаються одні з найкращих прикрас Старого світу. Пектораль (з лат. пектус – груди) – шийна прикраса, що закривала груди, часом і плечі. Очевидно, вона походить від частини бойового обладунку, що захищав верхню частину грудей, плечі та горло. Композиція пекторалі складається з трьох рівнів. Найнижчий — анімалістичні сцени за участю міфологічних та реалістичних звірів. Середній — флористичні мотиви. Верхній — сцени за участю скіфів та домашніх тварин. Є кілька версій-інтерпретацій зображуваних мотивів. За деякими — на пекторалі зображено побутові сцени із життя скіфів.

За зображеннями роботи грецьких майстрів можна також скласти повне уявлення про одяг скіфів. Вони носили короткий, хутрянний, вовною вниз каптан з косими, що заходять одна за іншу статтями, перетягнутий шкіряним поясом. Зовнішня поверхня цих каптанів розшита візерунками. Головні убори були двох типів: гостроверхі, подібні саксонському, або шоломовидні, подібні до шапки-вушанки. Штани на одних зображені вузькі, хутрянні або шкіряні, на інших – широкі матерчаті або з тонкої повсті. Заправлялися вони в шкіряні чобітки, які, так само як і у саксів, перев'язували у щиколоток ремнем.

Кам'яні скульптури, які стояли на курганах або й просто в степах України, називають скіфськими бабами. Характерно, що скіфи дуже дбайливо зберегли свої традиції скульптурного мистецтва, охороняючи його від іноземних впливів (особливо грецького). Тому скіфські кам'яні статуї дають нам уявлення про скульптурні риси скіфського мистецтва. У музеях України зберігається чимало таких скульптур, зокрема в Музеї Запорозького козацтва на о. Хортиця та в Переяслав-Хмельницькому історико-культурному заповіднику. Скульптура скіфів різноманітна і має декілька різновидів із характерними яскраво-стилістичними ознаками. Поширений вид степових курганних кам'яних монументів, характерними ознаками яких є зображення схематизованих приземистих головастих людських постатей із буйними зачісками, бородами, вусами, озброєних луками,

бойовими сокирами, акінаками тощо. Відомі й деякі стели-статуї, виконані під впливом антропоморфних стел, залишених на численних степових курганах кочівниками, праіндо-європейськими аріями перед їх відходом в Іран та Індію. Існує також різновид особливо спрощених статуй. Вони нагадують циліндричні стовпи, завершені кулястими формами, подібні до людських постатей чи інших такого виду антропоморфних витворів. Цих скульптур не настільки багато, як антропоморфних стел, але вони становлять певний етап нашої степової меморіальної пластики

Серед пам'яток скіфської архітектури варто виокремити Неаполь Скіфський. Він був збудований за зразком так званих грецьких міст-колоній. Місто було укріплене оборонними мурами з бойовими баштами заввишки до 9 м. Серед розкопаних залишків будівель знайдені фрагменти настінних розписів. Дослідники останнім часом все більше схиляються до думки, що деякі міста Північного Причорномор'я, які досить довго традиційно вважалися грецькими містами-колоніями, наприклад Ольвія, були збудовані скіфами, які чудово вміли вибирати місця для будівництва поселень: у заплавах, злиттях річок житлові споруди добре поєднувалися із навколишньою природою і були зручними для господарської діяльності людей.

Раннє скіфське мистецтво представлене творами тореvтики – прикрасами озброєння, одягу, кінської зброї, начиння. Ці прикраси виконані в звіриному стилі, в якому знайшов свій вираз світогляд скіфських племен.. Ці зображення повні життєвої переконливості. Художня форма лаконічна: відкинуто все випадкове, підкреслено найбільш характерне. В Ермітажі зберігається олень зі станиці Костромської (Краснодарський край), зроблений з масивного золота, який служив окрасою щита, майстерно передано рух, майже польоту: його ноги не торкаються землі, мускуліста довга шия і породиста голова спрямовані вперед, великі гіллясті роги відкинуті назад, що посилює враження руху. Внутрішній ритм чіткий, простий та динамічний. Форма у цілому дуже компактна і лаконічна, в ній немає жодної випадкової лінії. Такими ж дуже простими образотворчими прийомами досягнута гранична виразність у золотій пантері з Келермеського кургану 6 ст. до н. е. Це зображення розлюченого звіра, який готується до стрибка. Подовжена шия посилює враження гнучкості і сили. Хвіст і лапи пантери покриті зображеннями звіра, який згорнувсь, немов в клубок. Око інкрустоване, у вусі знаходяться перегородки зі слідами емалі. Ця техніка інкрустації, а також самий мотив пантери запозичені скіфами зі Сходу. Пантера з Келермеса – один з найбільш характерних пам'яток скіфського мистецтва. Умовність зображення в ранньоскіфському мистецтві не знищує силу і експресію образу. Твори скіфської тореvтики з Келермеса і Литої могили (Мельгуновській скарб) займають значне місце серед пам'яток

скіфського мистецтва VI ст. до н.е. На золотій обкладці скіфського короткого меча (так званого «акінака»), на широкій пластині вгорі вміщено типово скіфське зображення оленя. Уздовж країв проходить виконана в рельєфі низка простуючих одне за одним фантастичних тварин, то з тілом лева, то бика, з головою барана або лева, або з людською головою, з крилами у вигляді великих риб; кожне з чудовиськ тримає лук з натягнутою тятивою. Образи цих фантастичних тварин, а також мотив грифона привнесені в скіфське мистецтво з кола давньосхідних релігійно-міфологічних уявлень, пов'язаних з релігійно-міфологічними уявленнями Дворіччя.

Отже, скіфська культура, як побутовий, так і декоративна, таїть в собі безліч загадок. Труднощі у вивченні побуту скіфів полягають також у тому, що немає будь-яких масштабних пам'яток, крім курганів, які, у свою чергу, не повністю відповідають на запитання дослідників. Ми маємо право зробити висновок, що рівень розвитку скіфської культури в середині 1 тис. до н. е. був досить високим, щоб говорити про скіфів як про один із найбільших народів свого часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іллінська В. А., Тереножкін О. І. Скіфія VII-IV ст. до н. е. – К., 1983
2. Луконин В.Г. Древний і раннесредневековый Иран. – М., 1987.
3. Дмитрук А. Золотой пояс Евразии : Скифская культура – одна из самых поразительных в истории // Вокруг света. - 2004. - № 4. - С. 40-49 .
4. Шрамко Б. Більське городище на Полтавщині: З історії досліджень найбільшого в Європі поселення скіфського часу // Народна творчість та етнографія. - 2003. - № 1-2. - С.83-87

УДК 94(Укр) «19-20»

Анфілов В.Ю., Національний університет цивільного захисту України

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (КІНЕЦЬ XX – ПОЧАТОК XXI СТ.)

З кінця 80-х рр. XX століття відбуваються помітні зміни у національній політиці України. У нашу культуру повертається творчість репресованих митців та представників діаспори. У 1989 р. було ухвалено «Закон про мови в Українській РСР», що проголосив українську мову державною. У цей час створюються громадські організації, що починають активно впливати на суспільне життя: Український культурологічний клуб, Товариство української мови імені Т.Шевченка (згодом – «Просвіта»).

У 1991 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про освіту», де школа визначалася як основа духовного розвитку держави. Реалізація Закону передбачає зміцнення матеріально-технічної бази освіти, видання нових підручників, урізноманітнення форм і методів навчання.

Проголошення незалежності України створило принципово нові умови для розвитку національної культури. Зокрема, освітня система стає гнучкішою і різноманітнішою. Разом із державними учбовими закладами з'являються приватні ліцеї, коледжі, гімназії. За декілька років кількість першокласників, що навчаються українською мовою, зросло з 43,5% до 67,7%, а у ВНЗ українською мовою викладання велось в 37% академічних груп.

На жаль, фінансово-економічні проблеми останнього часу не дають можливості фінансувати сферу культури у повному обсязі, так, як це передбачено чинним законодавством України. Через матеріальні труднощі, особливо в перші роки незалежності, скорочувалася кількість закладів культури (перш за все в сільській місцевості), а багато талановитих митців виїжджали за кордон у пошуках достойного заробітку. Ще одна проблема української сучасної культурної сфери - переповнення культурного простору зразками зарубіжної масової культури. Ці далеко не найкращі твори маскультури витісняють національну культуру з активного вжитку, особливо в молодіжному середовищі. Отже, важливою проблемою сучасної вітчизняної культури є підтримка та з боку держави. До речі, таку функцію виконують держави, які репрезентують потужні культури. Зокрема, йдеться про Францію, Німеччину, інші європейські країни, які змушені захищатись від засилля масової американізованої культури.

Таким чином, характерними рисами культури сучасної України є зміни ціннісних орієнтирів і духовних спрямувань, переосмислення власної історії, утвердження національної ідентичності, відновлення значущості релігійного життя та його активізація, вдосконалення системи освіти, спрямування її на інтеграцію в міжнародну освітню систему, розвиток усіх основних галузей і напрямків науки, культурна глобалізація. Увійшовши до XXI століття, українська держава має подолати кризу національної ідентичності, відродити процес духовно-культурного та морально-етичного розвитку українського народу. Самоствердження висококультурної особистості на сучасному етапі розвитку української держави має проходити в унікальному світі історично складеного національного буття. Цілісність національної культури можна досягнути завдяки активному поширенню в суспільні процеси української національної ідеї як основи функціонування нації в геополітичному просторі Європи та цілого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віта В. Золоте шиття: Вибране. — Т. 1. — К., 2002.
2. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість. — К., 2002.
3. Основні напрями розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян України // Орієнтир: Додаток до газети "Урядовий кур'єр", 1999, 6 травня.

УДК 372.881.1

*Баласанян Е.Д., Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця*

СОЦИОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ПРЕПОДАВАННЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ СОЦИУМЕ

На современном этапе развития общества все более острой становится проблема взаимопонимания между народами и культурами. Неурегулированные социально-политические и экономические проблемы приводят к миграции народов, смешению и конфликту культур во всём мире. Одним из средств решения этих проблем выступает изучение иностранных языков. Важнейшей новацией в овладении ими на современном этапе является изучение языка в широком культурном контексте.

Иностранный язык – это средство межнационального и межкультурного общения в поликультурном обществе. Его изучение невозможно без разностороннего знания культуры его носителя.

Национальная ментальность – это способ мышления представителей определенной культуры или субкультуры, который определяет их поведение и ожидание подобного со стороны других. В соответствии с исследованиями в области ментальности, она рассматривается в трех измерениях: общем, ситуативном и культурном самоопределении. К общим характеристикам ментальности относятся знания, поведение и отношения. Яркими примерами данных компонентов являются праздники, обряды, ритуалы носителей языка [1].

Основной из задач преподавания иностранного языка является создание определенного фона, на котором изучаемый язык развивается и приобретает свою актуальность и значимость. Это невозможно без усвоения национальных культурно-исторических ценностей, без осознания гармонии интернационального, общечеловеческого и национального.

Понять существенные особенности языка и тем более культуры возможно при сопоставлении, при сравнительном изучении языков и

культур. Если языковой барьер очевиден, то барьер культур становится явным только при столкновении (или сопоставлении) родной культуры с чужими, отличными от нее. Различные аспекты культуры – образ жизни, менталитет, национальный характер, система ценностей, верования – играют существенную роль в сфере межкультурной коммуникации [2].

Ошибка языковая (речевая) не воспринимается так остро, как ошибка культурная (коммуникативная). Во избежание этого во многих языковых школах в настоящее время вводится практика ведения параллельных курсов. Один курс читается носителем изучаемого языка и культуры, а второй – носителем родного языка и культуры. Такая практика позволяет минимизировать конфликт культур и «мягко» ввести обучаемого в чуждую ему культуру.

Чтобы процесс взаимодействия двух (или нескольких) культур был успешным, перед преподавателем стоит задача научить студентов ориентироваться в реальности страны изучаемого языка и осмысливать ее, интерпретировать различные ценности, понимать смешное. Сочетание элементов родной и иноязычной культуры является необходимым условием для достижения цели преподавания иностранного языка – развития у учащихся межкультурной компетенции [3].

Таким образом, изучение иностранного языка предусматривает не только освоение набора слов и правил. Этот процесс одновременно приобщает человека к другой культуре, к другой картине мира, где ведущую роль играет социокультурный компонент.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сысоев П.В. Язык и культура в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка // Иностранный язык в школе. – 2001. – № 4. – С. 13-14.
2. Шацкая А.В. Роль и место социокультурного компонента в преподавании иностранного языка // Современные наукоемкие технологии. – 2004. – № 4 – С. 78-79.
3. Барышников Н.В. Параметры обучения межкультурной коммуникации в средней школе // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2. – С. 28-32.
4. Синагатуллин И.М. Новый миллениум: роль и место иностранного языка в поликультурном социуме // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 1. – С. 32-37.

УДК 791.43

*Бартіш О.Я., Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності*

РОЛІ БОГДАНА СТУПКИ В ІСТОРИЧНОМУ КІНО

Богдан Сильвестрович Ступка – один з найвідоміших українських акторів театру й кіно, лауреат Шевченківської премії. За численні заслуги в царині українського акторського мистецтва він нагороджений званням Героя України (23 серпня 2011) – *“за визначний особистий внесок у збагачення національної культурно-мистецької спадщини, багаторічну плідну творчу діяльність та високу професійну майстерність”*[1], а також Державною премією України імені Олександра Довженка 2012 року (посмертно) – *“за видатний внесок у розвиток українського кіномистецтва”*[2]. При цьому сам Богдан Ступка ніколи не позиціонував себе як великого актора. За його словами, поганий фільм не можна врятувати жодною акторською грою, якою б хорошою вона не була. *“Якщо фільм посередній, хоч як би ти там грав, він сприйматиметься людьми як посередній”*, – сказав Богдан Ступка в одному зі своїх інтерв'ю [3].

Відомо, що за свою творчу кар'єру, яка розпочалася у 29 років, Богдан зіграв понад 100 ролей у кіно.

За період плідної творчості визначному актору вдалося попрацювати з такими провідними кінорежисерами, як Отар Іоселіані, Кшиштоф Зануссі, Єжи Гофман, Режис Варньє, Юрій Ілленко, Кіра Муратова, Сергій Бондарчук, Павло Чухрай та ін. [3]

Про творчість Б. Ступки можна говорити довго, адже всі його ролі різнопланові та цікаві, однак особливу увагу привертають саме ролі історичних постатей, яких чимало у творчому доробку актора.

Першою серед них стала роль гетьмана Івана Брюховецького, якого Ступка зіграв у фільмі – а точніше серіалі – “Чорна рада”. Серіал розповідає про події, які розгорталися після смерті гетьмана Богдана Хмельницького, коли загострилася боротьба за гетьманську владу між Якимом Сомком та Іваном Брюховецьким: кульмінацією запеклого політичного протистояння стає Чорна рада 1663 року. Знятий серіал був у 2000 році, на екрани вперше вийшов навесні 2001 року [4].

Фільм “Вогнем і мечем”, де Ступка зіграв одну з центральних ролей, випущений на екран 1999 р. (режисер – Єжи Гофман). В основу фільму ліг однойменний роман Генрика Сенкевича. Попри закиди в антиукраїнськості, які у значній кількості лунали на адресу цього кіно (адже в ньому українське козацтво часом показано не в найкращому світлі), піддавати сумніву майстерну гру Б. Ступки у ролі Богдана Хмельницького критики не наважилися [4].

В українському повнометражному історичному фільмі “Таємниця Чингісхана” (режисер – Володимир Савельєв) Богдан Ступка зіграв головну роль – засновника Монгольської імперії. Сюжет фільму надзвичайно цікавий і дещо несподіваний: 1227 рік, Чингісхан

перебуває на смертному ложі й намагається обіцянками та погрозами примусити полонену оттарську знахарку Акерке надати йому медичну допомогу. Тоді як патріотична жінка, чоловіка якої вбили воїни Чингісхана, не бажає рятувати життя поневолювача свого народу й суворо викривляє свавілля його кривавої влади [4].

Роль ще однієї унікальної для українського народу історичної постаті великий актор втілює у фільмі “Молитва за гетьмана Мазепу” (режисер – Юрій Іллєнко). «Молитва» була найбюджетнішим фільмом у незалежній Україні (12 млн грн) [9] і стала гучною подією в історії українського кіно. В основі сюжету – зіткнення Петра I, що плюндрує саркофаг Мазепи, та самого гетьмана, який встав з могили, щоб розповісти історію свого життя. «Молитва за гетьмана Мазепу» – складна для сприйняття, філософська стрічка, пронизана роздумами про долю України та складні сторінки її історії. У Росії фільм звинуватили в перекручуванні історії російсько-українських відносин і в підсумку заборонили для показу [5].

Показ ще одної кінострічки, у якій знімався Богдан Ступка, натомість заборонений в Україні. Йдеться про російсько-українсько-польський історичний драматичний фільм 2009 року «Тарас Бульба» (режисер – Володимир Бортко), знятий за мотивами однойменної повісті Миколи Гоголя. Прем'єра у Росії та Україні відбулася 2 квітня у 200-у річницю від народження Миколи Гоголя. У грудні 2014 року Державне агентство України з питань кіно заборонило до показу та поширення в Україні деякі російські фільми, зокрема й екранізацію «Тараса Бульби». Як ідеться у повідомленні відомства, *«фільм «Тарас Бульба» викривляє історичні події, фальсифікує і дискредитує українську національну ідею, і загалом є кричущо антиукраїнським, ставить під сумнів саме існування українського народу. Варто відзначити, що Володимир Бортко екранізував саме другу версію однойменної повісті Миколи Гоголя, створену на вимогу російського царату, де суттєво зміщені акценти на Русь і російське, а Україна та українське майже відсутні»* [5]. Богдан Ступка виконав у фільмі головну роль – Тараса Бульби, за яку навіть отримав премію «Золотий орел».

Богдан Ступка – дійсно унікальний актор, для нього не існувало меж в акторській творчості. Йому легко вдавалися переходи між грою в кіно і грою в театрі. Він міг озвучувати персонажів із мультиків, закордонних фільмів і робив це не тому, що за це платили, а тому що безмежно любив свою роботу. Мабуть, не залишилося жодної людини в країні, яка б не знала імені великого актора, він дійсно видатна особистість, яка залишила після себе велику культурну спадщину на роки та десятиліття наперед. І саме історичні ролі стали чи не найбільш рельєфними у творчому доробку актора. Зокрема, Богдан Ступка втілює на екрані трьох українських гетьманів, постаті двох із

них – Хмельницького та Мазепи – були знаковими для українського народу. Як і всі талановиті та харизматичні люди, Богдан Ступка був особою суперечливою, однак його творчість від цього не перестає бути видатною сторінкою в українській культурі та цілою епохою в українському кіно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України № 838/2011 від 23 серпня 2011 року «Про присвоєння Б.Ступці звання Герой України»: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/838/2011>.
2. Указ Президента України № 518/2012 від 24 серпня 2012 року «Про присудження Державної премії України імені Олександра Довженка 2012 року»: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.zakonoproekt.org.ua/Prezydent_Ukrainy_pidpysav_ukaz_518_2012_pro_prysudzhennja_Derzhavnoji_premiji.aspx.
3. Богдан Ступка: митець і людина / Упор. М. Лабінський. – К.: Книга, 2008. – 240 с.
4. Кращі ролі Богдана Ступки в кіно: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://afisha.tochka.net/ua/13678-desyat-luchshikh-roley-bogdana-stupki-v-kino/>.
5. Мельниченко В. Богдан Ступка: штрихи до портрета. – К.: Знання України, 2001. – 216 с.

УДК 81.27

*Білоножко Б.В., Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності*

ЗНАЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЗНАНЬ

В сучасних умовах, коли нашої державній мові загрожують впливи іншої мови, яка завжди мала сильні позиції в нашому суспільстві, значення для людини рідної мови зростає безмірно. Якщо ж врахувати, що живемо в суспільстві знань, в якому інформація помножується дуже інтенсивно, то постає питання про роль української мови в процесі їх засвоєння.

Видатний сучасний мовознавець Іван Ющук вважає, що рідна мова незмірно посилює й розвиває інтелект людини. Він називає рідну мову «програмою людини», подібно до комп'ютерної програми, оскільки мозок вміщує величезну кількість інформації, що обробляється і залишається в свідомості лише рідною мовою, хоча джерело, з якого надходить ця інформація, може бути й іншомовне. Не

розуміти цього в сучасному високотехнологічному суспільстві знань – означає в значній мірі знижувати свій потенціал (1).

Оскільки мова – це дуже важливий інструмент не лише взаєморозуміння між людьми (саме цю функцію часто перебільшують, надаючи їй пріоритетного значення, тоді як на першому місці, за твердженням українського мовознавця Олександра Потебні, без сумніву, мала б бути і є функція мислетворча), але й пізнання, осмислення довколишнього світу, вона відіграє колосальну роль в процесі саморозвитку кожної особистості. А саме в теперішньому суспільстві знань від кожного зокрема залежить його успіх, а якщо говорити про молоду людину на студентській лаві, «закладається програма її життя» (Папа Римський Іван Павло II).

У процесі засвоєння величезних за об'ємом знань особливої шкоди завдає невпорядковане, засмічене мовлення, в тому числі, суржикове, в якому змішуються українські й російські слова. Про таке мовлення дуже влучно сказав В. Сухомлинський: «Говорити такою скаліченою мовою - це все одно, що грати на розстроєній скрипці. Все одно, що з дерева красуню різьбити тупою щербатою сокирою. Скалічена мова отупляє, оглуляє людину, зводить її мислення до примітива». Зайве говорити, що мовлення людини-інтелектуала, яка хоче досягти й особистого успіху, і прислужитися рідному народові, повинно бути розвинене, впорядковане, грамотне – тоді й мислення буде розвиватися за такими ж принципами.

Латинське прислів'я “*Center lingua facit*» («Мова творить народ») актуальне як у широкому, так і вузькому сенсі. З одного боку, знаємо, що єдина мова консолідує націю, згуртовує суспільство, робить Державу сильною, могутньою. З другого боку, рідна мова – потужний засіб, за допомогою якого твориться наука, духовні скарби, а найвидатніші з них, як відомо, створені саме мовою народу. Тому єдина мова – основна ознака й найважливіша умова існування нації, запорука її повноцінної, плідної участі в духовному житті людства. Відмовитися від єдиної державної мови – це значить зрадити Державу. Ігнорування української мови є своєрідною беззбройною морально-психологічною окупацією. Коли в людини немає духовно-національного інтересу, її увага й енергія переключається на матеріальні спокуси, тобто на примітивне споживацтво і на все, що пов'язане з ним, а такій людині байдужі наука, знання, освіта, прогрес і розвиток її Держави.

Мовна (мовленнєва) компетентність є невід'ємною складовою високого професіоналізму, а отже, спеціаліст будь-якої галузі в Україні мусить на високому рівні знати рідну мову. Це дасть йому простір для діяльності в своїй сфері, дозволить здобувати нові знання, поширювати їх, набувати нових компетентностей. Звичайно, можна використовувати й інші мови для поповнення знань, наприклад,

російську чи англійську. Але й тут треба прислухатися до думки Івана Ющука, який наголошує на тому, що «Слова в кожній мові членують світ досить по-різному так, як його бачить і членує народ в певній сукупності – нація. Тому в різних мовах майже нема слів із цілком тотожним значенням, щоб можна було підставляти слова іншої мови» (1). Оскільки асоціації образного мислення закріплюються за певними словами і це належить до національної специфіки, то, ясна річ, найкраще, найпродуктивніше засвоюється, зокрема, й наукова інформація, тільки рідною мовою.

Саме тому керівники держави, та ще й такої, як Україна, повинні краще, ніж мовознавці й письменники, розуміти, що означає мова корінної нації, державна мова. Вони повинні були б також робити все для утвердження української науки, розвитку української термінології тощо. Хочемо навести приклад всесвітньовідомого українського математика Михайла Кравчука, який, живучи в Москві, будучи дуже авторитетним у своїй галузі, розробляв українську математичну термінологію, працював над «Словником української математичної термінології», був репресований радянською владою і загинув у 1942 році на Колимі. Він прекрасно розумів, що кожна наука повинна мати свою термінологію рідною мовою – без цього неможливий повноцінний розвиток жодної науки.

Про значимість української мови як життєвого кисню для нашого народу вкотре пише Іван Огієнко: «Мова - то серце народу: гине мова – гине народ. Хто цурається рідної мови, - той у саме серце ранив свій народ. Ось через це Святе Письмо суворо наказує кожній людині: “Щоб кожен чоловік був паном у домі своїм, і говорим мовою свого народу!”. (Есфир 1.22.) (2). Це велика й важлива заповідь, яка наказує всім, а особливо тим, що служать народові, говорити його мовою. Коли говорити, то й любити, шанувати й берегти цю мову».

Будь-яка людина, що здобуває освіту в Україні, мусить знати і усвідомлювати, що і наукова література, і наукове спілкування, і освітня діяльність повинні здійснюватися державною мовою, оскільки вони покликані служити народові України.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Електронний ресурс:
<http://slovoprosvity.org/2012/10/24/%D1%80%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B9-%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82/>
- 2.Електронний ресурс:
http://shron.chtyvo.org.ua/Ohiyenko_Ivan/Nasha_literaturna_mova.pdf

УДК 94(477)

РІЗДВЯНІ ТА НОВОРІЧНІ СВЯТА: ІСТОРІЯ ТА ТРАДИЦІЯ

Різдвяні свята – одні з небагатьох в християнському календарі, в яких тісно переплітаються церковні і народні традиції.

Протягом трьох перших сторіч християни не мали окремого свята Христового Різдва і нічого подібного не святкували. Рішення про святкування Різдва Христового 25 грудня було прийнято на Ефеському (Третьому Всесвітньому) церковному соборі в 431 році. Климент Олександрійський указував на 17 листопада 28 року як на день народження Ісуса Христа, але, на жаль, не залишив жодних вказівок на те, чим він цю дату обґрунтовував. Пізніше день народження Христа пов'язували з початком весни, який за юліанським календарем припадав на 25 березня, бо на цей день, мовляв, припадало народження світу. У той же час на сході Різдво довгий час святкувалося разом із святом Богоявлення 6 січня. Це свято поєднувало у собі і Христове Різдво, і Хрещення Ісуса в ріці Йордані. Грецьке слово «Епіфанія» чи «Теофанія», що означає «З'явлення» чи «Богоявлення», у перших століттях християнства означало не тільки появу Ісуса Христа при його хрещенні, але і його появу на Землі, тобто його народження. У перші століття деякі Церкви, передусім Західна, з ознакою Богоявлення пов'язували не тільки Христове Різдво і його Хрещення, але й поклоніння трьох мудреців, чудо в Кані Галілейській, чудесне розмноження хліба, а подекуди навіть і воскресіння Лазаря, бо всі ці події — це свідчення Богоявлення — появи Бога на Землі. І якраз святкування великої кількості подій із життя Ісуса Христа разом з ознаками Богоявлення було однією з головних причин, через яку Західна Церква перша відділила Христове Різдво від Богоявлення і почала святкувати його окремо [3].

Свята Церква, святі отці і прості миряни Київської Русі, нащадки колишніх язичників, утверджуючи християнство і зокрема православ'я, утверджуючи вчення про єдиного Бога і про єдину вселенську Істину, борючись з язичництвом, у міру своїх знань і досвіду, намагалися відділити грішне (помилкове) від праведного (істинного) у ньому. Таким чином, в Україні, як і в інших країнах світу, день початку нового сонячного, хліборобського, року отримав новий, християнський зміст, як Різдво, свято народження Божого Сина, Спасителя світу. Відповідним чином була змінена й обрядовість, обряди язичництва були замінені на молитви й обряди прославлення і прохання до Всевишнього, щоб наступного року він дав людям добрий урожай. Відповідно до нового вчення був переосмислений звичай поминання предків, старих дідів, праотців, які згідно з православним

ученням за свої добрі вчинки, мають вічне життя у Бога в небесних поселеннях серед святих і праведників. Так само як на святковому богослужінні, у святкуванні Різдва мали брати участь усі приналежні до родинного кола. На Святому Вечорі властиво зосереджується взагалі головна увага свята, і на саме Різдво залишається тільки Служба Божа в церкві та відвідування і гостювання родичів і знайомих з відповідними розвагами та забавами [2].

Свято Різдва належить до великих християнських, так званих Дванадцятих неперехідних свят, та має п'ять днів передсвяткування і шість днів післясвяткування і завершується святом Обрізання Господнього. Різдвяні свята в Україні за язичницькою традицією пов'язані із культом предків, з шануванням душ померлих. Відтак, узвар і особливо кутя, які обов'язково мають бути на кожному столі – насправді є поминальними стравами. Напередодні Різдва - 6 січня (цей день звали Вілія) готували чітко визначену кількість страв (7, 9, 12). Вранці 7 січня українці йшли до церкви, щоб віддати шану новонародженому Христові. Споконвіку існував у нашому народі гарний звичай бажати один одному і господарям щастя-здоров'я, многих літ і всяких статків у хаті і родині. Вже по Святій Вечері українці починали ходити по хатах. Піснями та відтворенням побутових сценок поздоровляли господарів та їхніх дітей. Колядувати починають не в усіх місцевостях України одночасно: на Покутті діти ідуть колядувати вже на Святій Вечір; на колишній Гетьманщині, в Слобідській Україні та в Гуцульщині — на перший день Різдва Христового, після того, як у церкві скінчиться Богослуження. На Західному Поділлі йдуть колядувати на другий день свят вранці [1].

Звичай колядування, як і щедрування, відіграв важливу роль у розвитку народної музично-пісенної творчості. Новорічні наспіви виконувалися колективами (співочими ватагами, гуртами) різного складу: парубочими, дівочими, дитячими, старшого віку. Це визначало певні особливості їхньої мелодики, ритму й навіть змісту.

Новий рік – одне з найдавніших і найпопулярніших календарних свят, яке відзначають і у наші дні. На українських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського, а пізніше - Речі Посполитої, з 1362 початок Нового Року було встановлено на 1 січня і літочислення велось «від Різдва Христового». Ця система зустрічається в літописах того часу. У складі Російської імперії 1 січня як дата святкування Нового року була встановлена Петром Великим і поширилася на більшу частину Малоросії в 1700 року. У XVIII–XIX ст. напередодні Нового року в малоросійських землях називався «щедрий вечір». У 1930-1947 роках Новий Рік в СРСР, так само як і в УРСР, не був включений в список офіційних свят. Однак, з поширенням світських поглядів, Новий Рік відтіснив Різдво як головне

державне свято людей всіх релігійних і нерелігійних світоглядів в СРСР і УРСР.

На території сучасної України під впливом Литви й Польщі, які захопили в XIV–XV ст. більшу частину території, традиція зустрічі Нового року 1 січня існувала ще з кінця XIV ст., хоч і тривалий час не визнавалася широкими масами. Петро I запровадив прикрашати ялинку, запускати феєрверки, влаштовувати маскаради та всіляко веселитись. Тож новорічні традиції єднають українство з світом, проте перегукується з автентичними етнічними традиціями, створюючи цілий цикл зимових свят. Оскільки українці, передусім, хліборобська нація, то більшість новорічних обрядів були спрямовані на захист худоби та збільшення врожаю. Господар звертався із закликами родючості до дерев, тварин, пропонував їм скуштувати святкових страв. Щоб родив сад – його тричі босими оббігали діти [4].

Також існують такі традиції як: Маланка (новорічний обряд із використанням масок); Щедрування (давній звичай новорічних обходів, під час яких групи щедрувальників піснями славили господарів, бажали їм здоров'я й достатку, за що отримували винагороду); Засівання (давньослов'янський новорічний звичай; дорослі й діти чоловічої статі ходили від хати до хати, символічно засіваючи хлібні зерна і бажаючи господарям щастя, здоров'я, щедрого врожаю) [1].

Тож, винятковим для української традиції новорічних і різдвяних свят є гармонійне поєднання надбань різних історичних епох та країн з багатством духовної культури нашого народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай, О.І. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – Т. I. / О.І. Воропай. – Мюнхен, 1985 – 309с.
2. Асов, А. Святки в Древней Руси [Текст] : [празднование Нового года в Древней Руси] / А. Асов // Наука и религия. – 1997. – № 12. – С. 11-12.
3. Рождественские обряды: Святой вечер, колядки // Ел.ресурс: <http://dv-gazeta.info/news/rozhdestvenskie-obryadyi-svyatoy-vecher-kolyadki.html>
4. Килимник, С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні [Текст] : в 3-х кн. – Кн. 1, т. 1. Зимовий цикл / С. Килимник. – К. : Обереги, 1994. – 400 с.

УДК 94 (477)

*Бондаренко І., Томах В., Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва*

МОВА ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Мова – це відбиття ментальності, світогляду народу. Мова втілює й національний характер, і національну ідею, і національні ідеали, які можуть бути представлені в традиційних символах певної культури. Поняття мова й культура є нерозривними й повинні розглядатися комплексно.

Одним із актуальних завдань сучасного мовознавства є виявлення закономірностей розвитку мови та її функціонування в контексті культури. На думку багатьох учених (М. Ф. Алефіренко, М. В. Жуйкова, В. В. Красних, О. П. Левченко, В. А. Маслова, В. М. Мокієнко, О. О. Селіванова, В. М. Телія, В. Д. Ужченко), власне категоріями і формами мовних одиниць виражаються духовні, моральні, інтелектуальні якості національного характеру народу.

Життя українців з його незмінними традиціями, заняттями та циклічність багатьох соціальних явищ, що увійшли до народного побуту, сформували у людей певні сталі звички та особливості світосприйняття, що й знайшли своє віддзеркалення в українській мові. Усе це дає підстави говорити про наявність культурного компонента як складової, що забезпечує відтворення національного характеру народу.

О. Лосєв говорив, що «у слові, і особливо в іменах, – все наше культурне багатство, нагромаджене впродовж століть». Саме культурні тексти свідчать про багаторівневість їхніх знакових структур, а отже, й про смислову глибину народного дискурсу [1, с. 50]. Наприклад, предметна реалія «верба – рослина», що отримала найменування *верба*, у свідомості українців переростає в символізовану реалію (*верба плачуча, верба схилилася над водою, верба – здоров'я*: «не я б'ю, верба б'є»), отже «здоровий, сильний, могутній». Животворні властивості рослини лягли в основу народних висловів: «Верба пожиточніша від яблуньки», «Де верба, там і вода». Як слово культури символізоване ім'я стало основою для інших культурних найменувань: *Вербна неділя, Вербний тиждень, Вербниця, Вербляниця, Вербич*.

Формування і розвиток національної словесної символіки має складний характер. Часто мовний символ утворюється за безпосередньої участі світоглядної та мисленнєвої діяльності людини, хоча глибинні семантичні зв'язки між образом-символом і словом-символом створюються та нагромаджуються колективною свідомістю етносу і сприймаються як мовне втілення певних узагальнених ознак об'єкта реального світу [2, с. 57]. Символізація самої реалії переноситься і на предмети: *вербова дощечка* (як предмет, здатний оберігати від злої (нечистої) сили; *вербова кладка* (предмет, який,

поєднуючи береги броду, потоку, виступає типовою національною реалією, що здавна символізує зустріч, кохання, єднання сердець) [1, с. 52].

Отже, мова не лише засіб пізнання культури, вона є одночасно продуктом культури, важливою її складовою. Нація жива доки жива її мова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: Нариси : навч. посібник [для студ. ВНЗ] / В.В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.

2. Комар О. Етнокультурна символіка національно-маркованих мовних одиниць / О. Комар // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки. – Кіровоград : КДПУ, 2011. – Вип. 95 (1). – С. 56-59.

УДК 811.161

*Бородін І.В., Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності*

ЛЬВІВСЬКА ГВАРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ МОВНЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНІ

Львів часто називають культурною столицею України. Так як мова – це феномен культури, то дослідження львівського говору як соціокультурного мовного явища України є потрібним та актуальним. Львівська гвара (говір) – міська говірка, що сформувалася у Львові в результаті змішання південно-західних говорів української мови та польської мови, зі значними домішками німецької та єврейської лексики за часів австрійського та польського панування.

Ця тема є малодослідженою, так як після Другої світової війни, коли більшість населення міста була винищена, депортована чи переселена, гвара поступово виходила з ужитку у Львові, витісняючись літературною українською мовою і стала неактуальною. Проте вже з 2000-х стали помітними заходи зі збереження та відродження гвари у Львові. Так, 2002 року вийшла збірка «Тільки ві Львові» Віктора Морозова та Батяр-бенду «Галичина», до якого увійшли переспівані пісні львівських батярів, виконані говіркою. Також аналізовану тему розглядали А. Борковський, О. Горбач, Я. Рудницький, львівські діалектологи, котрі уклали словник «Лексикон львівський: поважно і на жарт». Актуалізація соціально маркованої лексики західноукраїнського походження представлена у дисертаційній роботі О. Тулузакової. Проте, як кажуть автори

Львівсько-українського словника, жодна мова, тим паче львівська гвара, не стоїть на місці, то бідніє, то багатіє.

Причиною виникнення самі жителі Львова вважають розвиток особливого діалекту батярів (середина 19 століття). Батяри – спритники, бешкетники, представники львівської вуличної субкультури першої третини ХХ ст. [2] На думку О. Харчишин, «батярство – це узагальнений культ розгульного способу життя львівського люмпену з веселими розвагами, бійками, розбишацтвами» [5]. Найцінніший спадок від батярства, за словами Л. Підкуймухи, – це львівська говірка і гумор. У ХХ ст. батярський лексикон набув популярності серед широких верств населення. За спостереженнями Я. Рудницького, львівська вулиця витворила специфічний настрій, гумор і дотеп, який притягав і якому тяжко було опертися. У 1920–1930-і рр. львівський говір поширюється з великим успіхом не тільки серед самих львів'ян, а й по цілій Галичині. Батяри були поціновувачами товариського спілкування та дружніх стосунків, так вони утворили на позначення дружніх стосунків особливий лексикон: гебра, братія, пака (що означає товариство). Здебільшого з цими іменники вживалися прикметники з позитивною конотацією: клявий – добрий, товариський, приємний у спілкуванні, муровий – добрий, чудовий, першокласний, свій вар'ят – надійна, порядна людина, фест – дуже добрий, першокласний тощо. У групі соціально маркованої лексики наявна також певна кількість одиниць, що маркують негативну оцінку: бенькарт – людина без моральних засад та цінностей, жлоб – неприємна, ненависна людина, фраїр (фраєр) – людина, яка не належить до кримінального, злочинського світу тощо. І хоч минули вже роки від появи колоритної батярської спільноти, та на сучасному етапі ця субкультура збереглась на сторінках історії, зберігши велике надбання виняткової міської культури із своєю особливою мовою, піснями, кодексом та традиціями та модою. Вважаємо перспективною темою для майбутніх досліджень неординарного батярського феномену.

Отже, на початку ХХ ст. у мовній картині жителів міста спостерігається активне проникнення іншомовних елементів – полонізмів, германізмів та ідишизмів. Це спровокувало появу у мовному середовищі особливого колориту та полісемантичності. Загалом, науковці виокремлюють основні різновиди мовної лексики міста такі як: львівський діалект, львівський говір, львівська говірка, львівська мова, львівська гвара, львівський балак, мова батярів або балак.

На сьогодні існує проблема найменування львівського говору. Деякі вчені вважають, що львівська гвара відрізняється від балаку різноманітністю запозичень: балак на основі польської мови з численними українськими запозиченнями, в основі львівської гвари

лежить суміш польської, української, німецької та їдиш. [4] Попри однакові причини формування, балак і львівська гвара мають різні основи, суттєво відрізняються між собою. Н. Хобзей у передмові до словника «Лексикон львівський» ототожнює ці поняття: «Існувала мовленнєва структура, яка частково належала до кожної з мов – української й польської (багато лексики переймаючи водночас і з їдиш). Її сьогодні називають по-різному, часто міфологізуючи і сам соціолект, і тих, хто ним говорив: львівський діалект, львівський говір, львівська говірка, львівська мова, львівська гвара, львівський балак, мова бятярів або й просто балак». [6]

Більшість дослідників львівську гвару поділяють на три види: на українській основі, польській та єврейській — відповідно до переважання запозичень з певної мови. Так, наприклад, Я. Рудницький подає гвару на українській основі: «...Старий мій ни роби, вчорай був в магістраті за роботу. Казали му метрику на польське принести, ту дадут паньствова пусаду: вулиці замітати. А наразє руботи для кабанув німа!». [3]

У сучасному розумінні львівською гварою також називають діалект української мови, вживаний у Львові. У № 34 за 2004 рік львівський часопис «Ї» опублікував словник львівської гвари. Це єдиний друкований словник львівської гвари, від якого пішли всі інші. Станом на початок 2009 року найповніший з усіх виданих словників є словник львівської гвари українською у Вікісловнику. Чимало слів збереглися в щоденному вжитку львів'ян донині: баняк – каструля, бараболя – картопля, батяр – шибеник, вазонк – вазон, гамати – їсти, цьомати - цілувати тощо.

Отож, як кожне велике місто, Львів мав і має свою особливу лексику. Наше завдання зберегти її, адже ця мова передає історію культурної столиці України та збагачує шари національної української мови та української культури загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винничук Ю. Легенди Львова / Ю. Винничук. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2009, Кн. 2. – 2009. – 430 с.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. Т. 1: А – Г. / редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1982. – 632 с.
3. Рудницький Я. Міхалова зи Знисіне / Я. Рудницький. – 1943.
4. Тулузакова О. Лексика української постмодерністської прози на тлі загальнолітературної норми 30–80-х рр. ХХ ст. : дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук / О. Тулузакова. – К., 2010. – 268 с.
5. Харчишин О. Бятяри українського Львова / О. Харчишин // Брама. Поступ. – 2011. – № 32 (690), 24–25 лютого. – Режим доступу: http://postup.brama.com/010224/32_8_1.html.

6. Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – 852 с.

УДК 351.861

Бутко О.О., Національний університет цивільного захисту України

ОКЛИК ПРАЩУРІВ

На території сучасної України набула популярності тема повернення до символіки пращурів. Ця тенденція набирає великих обертів, особливо в символіці одягу і прикрас. Тож актуальність вивчення цієї теми полягає саме в роз'ясненні змісту, який несе в собі ця символіка. Розглянемо, що означають руни, які присутні у вишиванках та прикрасах, у залишках старовини та письмі.

Найстарші рунічні написи писалися старшим футарком, що складається з 24 знаків і вийшов зі вжитку у часи вікінгів. У 500–800 рр. ряд рун були спрощені у формі і їх чисельність зменшилась до 16-ти. Пізніші та середньовічні руни відрізнялися в залежності від місцевості. Цікавим варіантом були англійські руни, які широко використовувалися для господарських записів, хронік тощо, але поступово були витіснені латиницею.

З християнством прийшла латинська абетка, але руни все ще продовжувалися вживатися. Королівські і церковні написи робилися латинськими літерами, тоді як руни вживалися в повсякденному житті — наприклад, на записах на товарах і коротких повідомленнях. В той же час рунічне письмо було розширене знаками, що відповідали латинським літерам [4].

Зараз існування рунічного письма пов'язане із практиками ворожіння та відродженням язичництва.

Слов'янські руни – це гіпотетична рунічна писемність слов'ян, докирилична абетка, що використовувалася і як знаки-обереги. Її символіка була створена на уявленнях у язичництві, у дохристиянську добу Київської Русі [5].

Археологічні знахідки свідчать, що задовго до впровадження кирилиці на Русі полабські слов'яни користувалися рунічним письмом та слов'яни на теренах України. У 861 р. Костянтин-Кирило Філософ (майбутній творець разом з братом Мефодієм слов'янської азбуки) виявив у Криму Євангеліє і псалтир, написані «руськими письменами» і, зустрівшись з людиною, яка промовляла на цій мові, засвоїв розмовну мову і розшифрував писемність (у Криму на Шляху із варягів у греки. Тобто він запозичив ранню писемність Русі, ідентичну письму полабських слов'ян (руни).

У «Житті Мефодія та Костянтина, в монашестві Кирила», написаних на основі ранніх церковних документів, що розповідають про мандрівку в 860-х роках Костянтина до Херсонесу (Крим), де він майбутній укладач слов'янської абетки готувався до церковної дискусії в Хазарському каганаті й виявлених ним книгах [1].

У Херсоні Костянтину вдалося знайти «Євангеліє і Псалтир руськими письмом записана», а також людину, котра говорила цією мовою. Костянтин, розмовляючи з ним, навчився цієї мови і, на підставі бесід розділив письмена на голосні та приголосні букви і незабаром почав читати і пояснювати знайдені книги.

Тепер перейдемо до символів і візерунків, зображених на вишиванках та рушниках, які є нашим надбанням від пращурів.

Вишивка хрестом – найдавніший вид вишивки, популярний у всьому світі [2]. Дані археологічних розкопок і свідчення мандрівників і літописців підтверджують, що вишивання як вид мистецтва на теренах України існує з незапам'ятних часів. Вишивкою, за свідченням Геродота, був прикрашений одяг скіфів. Знайдені на Черкащині срібні бляшки з фігурками чоловіків, датовані VI ст., при дослідженні показали ідентичність не тільки одягові, але і вишивці українського народного костюма XVIII–XIX ст. [3].

Перший вибух моди на вишиті й народні сорочки у радянських республіках припав на період проведення українізації – 1920-і рр. [6]. Друге радянське піднесення популярності народних сорочок, не таке потужне як перше, але вже саме на українські вишиванки, припало на другу половину 1950-х – початок 1960-х рр. Зазвичай, це пов'язують з перебуванням на чолі Радянського Союзу Микити Хрущова, який полюбляв саме українські вишивані сорочки, та сам часто з'являвся на публіці одягнений у них, йому слідували і інші посадовці, вишиванка набула рис ділового одягу [7].

З наближенням відродження Незалежності України вишиванка почала рішуче повертати свою загальнонародність. Як чоловічі, так і жіночі варіації на тему традиційних вишиванок нині поширені на мітингах, урочистих та молодіжних заходах, посіли своє місце у весільній моді.

За мотивами орнаменти вишивок поділяються на три групи:

Геометричні (абстрактні) орнаменти властиві всій слов'янській міфології. Вони дуже прості: кружечки, трикутники, ромби, зигзаги, лінії, хрести (прості й подвійні). Сьогодні на їх основі в народній вишивці широко використовуються такі мотиви, як «баранячі роги», «кучері», «кудрявці», «гребінці» тощо.

В основі *рослинного орнаменту* лежить прагнення принести у вишивку красу природи. Навіть гранично умовні візерунки виникли в результаті спостереження реально існуючих у природі форм. В

українській вишивці часто використовуються такі мотиви, як «виноград», «хміль», «дубові листи», «барвінок» тощо.

У вишивках *зооморфних* (тварин) орнаментів зображуються: кінь, заєць, риба, жаби; із птахів — півень, сова, голуб, зозуля; з комах — муха, метелик, павук, летучі жуки. У багатьох випадках зооморфні орнаменти є своєрідний, властивий даній вишивальниці, зображеннями, у яких відбиває її індивідуальне бачення візерунка [8].

Отже, символіка пращурів, яка втілюється в різних творах художньої культури, є важливим компонентом збереження і трансляції соціокультурних традицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брайчевський М. Ю., «Утвердження християнства на Русі». - К., 1988 г. - С.131
2. Гіллоу, Джон, і Брайан Сентанс: Всесвітній Текстиль, Балфінч Пресс / Little, Brown, 1999, с. 181
3. Животко А. П. Українська Вороніжчина в культурному житті України — Подонь. Прага, 1943.
4. Платов Антон, «Руни: Два тисячоліття магічної традиції». - М Москва: вид. «Віче», 2010 р - 448 с.
5. Чудінов В. А., «Загадки слов'янської писемності» (серія «Таємниці землі російської»), м Москва, 2002 р, с.439.
6. http://miykra.at.ua/index/vishivanka_i_politika/0-136
7. <http://vyshyvanka.net/blog/vyshyvanka-party>
8. <http://h.ua/story/279752>

УДК 94 (477)

Васечко Д.О., Національний університет цивільного захисту України

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українською мовою розмовляє близько 40 мільйонів осіб і звучить вона майже однаково в усій Україні, а також за її межами, де є українці. За кількістю тих, хто користується українською мовою, вона стоїть приблизно на 15 – 20 місці у світі. При поліетнічності населення країни, і, відповідно, наявності у ній дво- чи багатомовності завжди виникає проблема співіснування мов різних етносів не тільки, і власне, не стільки на побутовому, скільки на офіційно-державному рівні [2].

Виходячи з історичних та мовно-культурних особливостей формування етнічного складу населення України, де кількісну перевагу майже на всій території, мають українці, роль державної і тим самим офіційної мови в Україні має виконувати одна мова – українська.

Українська мова походить від праслов'янської – спільної мови усіх слов'янських племен, що існувала приблизно з середини III тисячоліття до н.е. до V століття н.е., її писемність налічує понад тисячу років. Одночасно з перетворенням і формуванням слов'янських племен в окремі народності формувалися й слов'янські мови. Цей процес був тривалим і неоднозначним як для слов'янських народів, так і для їх мов, які зберігали багато спільних рис. Українська мова є спадкоємицею мов тих слов'янських племен, що належали території сучасної України, — полян, древлян, тиверців, угличів та ін. Минули довгі історичні етапи формування регіональних мовних утворень, періоди інтеграції діалектів у живу давньоруську мову, на основі якої й формувалася українська мова.

Сама назва української мови походить від топоніма «Україна», який уперше зустрічається в Київському літописі 1187 р. для позначення земель на межі Переяславського князівства й Степу, в якому кочували половці [3].

Основними джерелами запозичення термінів та слів стали класичні мови, тобто грецька та латинська. На їх основі формувались термінології більшості європейських мов. Терміни вказаних мов творять у мовознавстві більш, ніж 60% усіх простих термінів. Перші лінгвістичні терміни, котрі з'явилися на території колишньої Київської Русі, були запозичені саме з грецьких граматик. Грецька термінологія стала основним джерелом для формування української лінгвістичної термінології та більшість грецьких термінів в ній збереглася в ужитку аж до сучасної доби.

Українська ж літературна мова, якою ми користуємося сьогодні, є однією зі старописемних мов індоєвропейської сім'ї. Вона успадкувала давньоруську писемність і в ранній період своєї історії продовжувала розвивати традиції літературної мови Київської Русі, скарби усної народної творчості та живого мовлення українського народу. Вона формувалася на основі говорів Середньої Наддніпрянщини, увібравши в себе чимало елементів, особливо лексичних, з інших говірок. Основоположником нової української літературної мови є Тарас Шевченко, який своїм творчим подвижництвом підніс її на високий рівень суспільно-мовної та словесно-художньої культури [1].

Разом з літературною мовою продовжує формуватись жива розмовна мова нашого народу, якою твориться багатющий український фольклор.

Наша мова, як і будь-яка інша, посідає унікальне місце. Іноземні дослідники часто підкреслюють милозвучність і лексичне багатство української мови, найчастіше зіставляючи її з італійською. Красномовним свідченням визнання краси нашої мови стали

результати конкурсу 1934р. в Парижі, на якому українська посіла третє призове місце, після французької та перської [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванишин Василь, Радевич-Винницький Ярослав. Мова і нація. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 1994 – 221 с.
2. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства / Ю.О. Карпенко – К.: Одеса, 1991 – 195 с.
3. Лучук В. І. Найдорожчий скарб. Слово про рідну мову / В.І. Лучук. – К.: 1990 – 211 с.

УДК 94(477)

*Васечко Д.О., Національний університет громадянської захисти
України*

К ВОПРОСУ О ПОЯВЛЕНИИ ДЕНЕГ НА ЗЕМЛЯХ ВОСТОЧНЫХ СЛАВЯН

Деньгами называются металлические и бумажные знаки, являющиеся мерой стоимости при процессе купли – продажи. В разные времена деньгами были ракушки и топоры, скот, многотонные камни, меха, соль и родовые знаки – тамги, шейные украшения – гривны и бусы и так далее. Потом появились односторонние монеты, затем двухсторонние из золота, серебра, меди и бронзы. Позже появились первые бумажные деньги. Впоследствии возникла необходимость в «дублерах» денег – стали появляться жетоны и талоны, токинги и донативы. В наше время распространены как металлические, так и бумажные деньги.

Деньги на славянских землях первоначально существовали в виде женского украшения – «гривны», которое носили на шее – «загривке». Через время серебряное украшение, в виде проволоки на шее, начали рубить на монеты, и из каждого отрезка можно было нарубить определенное их количество, так появился серебряный стандарт – гривна кун. Гривной кун – назывался слиток серебра различной формы, обычно продолговатый, служивший самым крупным серебряным меновым знаком на древнерусском рынке до 14 столетия, когда его заменил рубль. Гривна кун подразделялась на 20 ногат, на 25 кун, на 50 резан. Резана подразделялась на векши, но их количество точно не установлено. Ногаты, куны и резаны, векши – это драгоценные меха животных, которые были разменными денежными единицами гривны кун. Учеными точно не установлены шкуры, каких животных понимались под ногатами, кунами и резанами. Вероятно, они могли меняться в зависимости от конкретного региона.

Начиная с XI века, на территории Киевской Руси «гривны» выпускались в виде слитков (около 150 г) с отверстием или без. Так в Крыму археологами были найдены драгоценности царицы Амали в одном из курганов, где содержалось более ста золотых изделий, среди которых была гривна сарматской царицы, которая весила почти килограмм. Со временем гривной стали награждать воинов за их подвиги. Как следует из летописей, гривна стоила немало, ведь за одну гривну предлагали струганную лодку, а ладья хорошего качества стоила 3 гривны. Со времен правления князей Киевской Руси слово «серебро» в лексиконе славян было синонимом денег. Так, в новгородских документах за 1209 г. упоминается, что посадник Дмитрий и братья его «повелеша на новгородьцих серебро имати». Первая псковская летопись за 1229 г. сообщает слова псковичей Ярославу: «Ходили есте в Колываню и серебро взясте, а првды не учиниста». По третьей новгородской летописи 1386 г. люди «били челом Дмитрию Донскому 8000 серебра».

ЛИТЕРАТУРА

1.Семар Г.М. Среди монет. / Г.М. Семар. – М.: Просвещение, 1989. – 111 с.

УДК 94(477)

*Вирченко К.Р., Национальный университет гражданской защиты
Украины*

СТАНОВЛЕНИЕ ДРЕВНЕРУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Мерилом степени культурного развития народа, сформировавшегося как национальный этнос, безусловно, есть его литературное наследие, его литературное творчество. Собственно. в широком смысле понятие «литература» включает в себя не только собрание всех письменных памятников нации, но и все неписанные выражения его воображения, чувств и мыслей, сохраненные в памяти и переданные живым словом из поколения в поколение.

На развитие литературных традиций любого народа, безусловно, огромное влияние оказывают как географическое положение его страны, так и исторические события, которые ему пришлось пережить на протяжении столетий. Географическое положение Украины на границе двух полярных миров – Востока и Запада – нашло свое отражение в тех культурных влияниях (византийском, восточном, западноевропейском, скандинавском), которые перекрещивались, сплетались, перемешивались в устных и письменных литературных

памятниках, а богатейшая история дала идеальную почву для создания оригинального и самобытного культурного наследия.

Литература нации складывается из двух отдельных разновидностей творчества: устного народного и литературно-письменного, каждое из которых получает свое развитие как в обособленном виде, так и в совместном – в зависимости от того, как пересекаются жизненные «установки» различных общественных слоев (верхушки и народных масс). Устное народное творчество (т. наз. устная словесность) развивается на более ранних этапах истории нации, более полно отражает структуру и особенности народного быта и мировоззрения. К образцам такой ранней «литературы» можно отнести народные песни, песни обрядовые, былины, сказки, упоминания о которых уже встречаются в ранних украинских письменных источниках, авторы которых – христианские духовники, – выступая против древнего язычества, отмечали его следы и отголоски именно в устном народном творчестве. Так, дошедшие до наших дней обрядовые песни (т.е. песни, связанные с выполнением определенного обряда) отражают народное мировоззрение языческого периода, зачастую построенное на мифологической основе; сказки дают представление о моральных критериях дохристианского общества, его быте и особенностях сосуществования человека и природы.

В целом, разделение произведений устной словесности на дохристианский и собственно христианский периоды весьма условно. В частности, те же самые обрядовые песни (колядки, щедривки, веснянки, купальные и русальные песни) благополучно «перекочевали» в христианские традиционные праздники, став своеобразным дополнением к необходимым строгим атрибутам религиозных установок и требований, а сказочные сюжеты дополнились апокрифическими подробностями и религиозным налетом. Особым видом ранней восточнославянской литературы являются былины – песни рыцарского, героического характера, во многом созвучные со скандинавской героической поэзией и западноевропейским рыцарским романом. Упоминания в них названий украинских городов и топонимов, а также исторических лиц (в частности, киевского князя Владимира Великого) указывают на их южное происхождение (сами былины в украинском фольклоре не сохранились, впервые они были записаны в Олонецкой и Архангельской губерниях России). Единственное сохранившееся в отечественном устном народном творчестве произведение, близкое к былинам по своему характеру, – «Сказ про Михайлика и Золотые Ворота», рассказывающее о татарском нападении на Киев.

Христианство принесло с собой на территорию Украины новую культуру, получившую название византийской. Новое – христианское – мировоззрение постепенно вытесняло старые языческие верования,

византийская наука и византийская культура (сохранившие и передавшие западноевропейскому и восточнославянскому – миру традиции и памятники древнегреческой и древнеримской культур) проникали в жизнь славян все глубже и глубже. Наряду с другими «приобретениями» византийской культурной экспансии на Русь пришли книги, письменность, что в конечном итоге послужило толчком к развитию письменной литературы.

Образцы древнерусской литературы этого периода безусловно носили ярко выраженный церковно-религиозный характер, что являлось результатом не только принятия христианства, но и расширения и утверждения новой религии в качестве единой государственной. В числе первых книг были переведенные на старославянский язык книги св. Письма, евангелия, псалтыри с пояснениями, написанными отцами церкви (т. наз. учительные или толковые), в частности произведения Иоанна Златоуста, Ефрема Сирина и Иоанна Дамаскина.

К началу XI в. широкое распространение на территории Руси получили сборники («изборники»), носившие как сугубо религиозный, так и смешанный характер. К числу первых относились «Золотая цепь», минеи, прологи, патерики (Синайский, Скитский и Иерусалимский), изображавшие жития святых; вторые включали в себя произведения исторического характера (хроники, хронологии, палеи), сборники афоризмов («Пчелы»), апокрифы (пересказы на библейские темы), повести. И если первые характеризовались «строгим» изложением материала с минимальным «отступлением» от «первоисточника», вторые зачастую сопровождались широким «полетом фантазии» и более живым стилем изложения [1, с. 225]. В целом же апокрифическая литература была востребована и какой-то мере весьма своевременна: ее популярность объяснялась достаточно просто – своим содержанием она касалась вопросов, интересовавших людей, недавно принявших христианство и соответственно желавших получить ответы на волнующие их вопросы. Именно апокрифы распространялись на украинских землях в самых разнообразных редакциях и списках, именно они оставили весомый след в литературе, устном народном творчестве и искусстве (результаты этого влияния, например, прослеживаются в некоторых названиях растений – «петров батиг», «божа ручка»; в народных верованиях, связанных с растениями – осина проклята богом и т.п.). Как и в случае с апокрифами, произведениями буйной фантазии являются повести («Варлаам и Иоасаф», «Александрия», «Индийское царство», «Троянская война»). Любопытно, что в ряде случаев первоисточниками этих произведений являются индийские или арабские сказки, сюжеты которых были переработаны и

«адаптированы» в соответствии с христианскими (религиозными) запросами (« Варлаам и Иоасаф»).

Разумеется, первая литература христианского периода не была оригинальной украинской, однако в этих источниках уже заметны первые проявления оригинального литературного творчества: не все переведено дословно, в переводную литературу внесены изменения в соответствии с личными пониманиями, вкусами, усмотрениями переводчика. Этот размах оригинальной творческой работы заслуживает огромного уважения с точки зрения ограниченности тогдашнего круга образования: обучение сводилось к умению читать, писать, считать, изредка к изучению греческого языка. Люди, достигшие высокого литературного уровня и усвоившие лучший способ выражения мыслей, встречались чрезвычайно редко. Именно эти переводы и переделки впоследствии послужили для украинских авторов примером создания собственных произведений, давших впоследствии основу для зарождения национальной литературы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Українська культура: історія і сучасність / За ред. Черепанової С.О. – Львів : Світ, 1994. – 456 с.

УДК 908 (477.54)

Вишенська Ю.С., Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ ІМЕНУВАННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ

Вивчення історії держави неможливе без дослідження історії малої Батьківщини кожної людини: міста, села, селища, хутору, родини тощо. Представлена робота присвячена історії невеличкого села Катеринівка, що на Харківщині.

За результатами археологічних розкопок перші знахідки, які свідчать про життя людей на території сучасного села Катеринівка, відносяться до II тисячоліття до нашої ери. Поблизу села було знайдено кам'яні ножі, голки, вістря стріл і списів, якими користувалися первісні люди.

Перші згадки про населені пункти, які зараз відносяться до Катеринівської сільської ради, датуються XVIII століттям. Саме у цей період під захистом Орільської паланки - прикордонної козацької території, на берегах річки Бритаї виникають козацькі зимівники, відбувається процес освоєння до того часу вільних земель.

Значний вплив на розвиток населеного пункту Катеринівка мало активне просунення Російської імперії на південь та ліквідація Кримського ханства. За переказами старожилів села його заснування пов'язують з поїздкою Катерини II до Криму у 1787 році. Розповідають, що імператриці дуже сподобалися вода з кринички та мальовничі місця на правому березі річки Лозова. Вона звеліла заснувати на місці її відпочинку село і назвати його Катеринівкою. Документального підтвердження цієї події, нажаль, знайти не вдалося. Відомо лише те, що у 1795 році за Іванівкою (Світловщиною) існувало село під назвою Катеринівка (Чорна), яке належало Дмитру Матвійовичу Куликовському. Згодом на місці села утворилося Катеринівське пустище. Цілком можливо, що село з 25-ма мешканцями засновувалося як «потьомкінське село» в очікуванні проїзду імператриці, і згодом стало не потрібне. Можливо, звідси й беруть початок легенди про заснування Катеринівки.

Хоча точну дату заснування села поки не встановлено, відомо, що освоєння цієї території тісно пов'язане з прізвищем Куликовських. Так, на місці козацького зимівника (Іванівки) харківський полковник Матвій Прокопович Куликовський заснував село Матвійку (Куликівку), яке згадується у документах від 1782 року. Згодом воно перейшло до його сина Михайла і стало називатись Михайлівкою. На своїх землях Михайло Куликовський заснував один з кращих кінних заводів Харківської та Катеринославської губерній.

За даними дослідників минулого, відомо, що село Катеринівка належало Надії Куликовській, одній з шести доньок полковника Михайла Куликовського. Після її одруження з генерал-майором Василем Костянтиновичем Панютиним маєток отримав назву Панютине, а з другої половини XIX століття село почало називатися Катеринівкою - на честь доньки панів Панютиних Катерини, яка згодом стала господинею маєтку.

Першими поселенцями Катеринівки були Гонтаренки, Семененки, Мірошніченки, Кучеренки, Сльоти, Руденки, Нечитайленки, Левченки (дві родини), Журавльови (Журавлі), Волкови - всього 12 родин (73 особи), яких привезли з села Ракитне поблизу Мерефи (родового маєтку Куликовських) для побудови і заселення новоствореного села.

Селяни Катеринівки та сусідніх сіл вирощували пшеницю, жито, овес, просо. Наділи, які селяни отримали після реформи 1861 року, не перевищували 3-4-х десятин. У багатьох господарствах не було коней і необхідного реманенту, бо орендна плата за них перевищувала прибуток, отриманий після збирання врожаю. Через це найбільшим селянам доводилося віддавати свою землю за борги і виїжджати з села у пошуках роботи.

Кількість населення і рівень життя катеринівців починає змінюватися після прокладення неподалік від села залізниці, коли частина мешканців отримала роботу на станції Лозова та у Панютинському депо.

На межі ХІХ - ХХ століть Катеринівка стає волосним селом Павлоградського повіту Катеринославської губернії. До складу волості входило 22 населені пункти (села і хутори), у т. ч. Михайлівка, Сосипатрівка (Довгове), Веселівка (Веселе), Смирнівка, Софіївка (Лотівка), Братолубівка та інші. Входили до неї і кілька населених пунктів з однаковими назвами: село Лозова і селище Лозова, які знаходились на місці сучасного міста Лозова. В цей же час ще зберігав свою назву присілок Лозовий, який перед тим як ввійти до складу Катеринівки, деякий час називався Леоно-Лозовський, а вже потім село Леоново. На сучасному в'їзді до Панютино розросталося селище Леонове, де працювала церковно-парафіяльна школа, у якій навчались і діти Лозового присілку.

Аналіз зазначеної інформації свідчить, що виникнення села Катеринівка тісно пов'язано з такими історичними явищами як козацтво та Слобожанщина. Нові поселення здебільшого отримували свою назву на честь своїх засновників. Активний розвиток території пов'язаний із особливостями географічного розташування. Вдале розташування на межі Донецько-Криворізького кам'яновугільного та залізрудних басейнів, сприяли активному розвитку населеного пункту та перетворенню його у транспортний, промисловий та сільськогосподарський центр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гараган П. А. Лозова: краєзнавчий нарис / П. А. Гарган — Х: Прапор, 1965. — 91 с.
2. Гумилевский Д.Г. Историко-статистическое описание Харьковской епархии / Д. Г. Гумилевский. — М., 1857-1859.
3. Історія міст і сіл Української РСР. Дніпропетровська область. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. — 959 с.
4. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область. — К.: АН УРСР, 1967. — 1002 с.
5. Історія рідного краю (Лозівський район). — Лозова: Лозівська районна рада, Лозівський краєзнавчий музей, 1998. — 113 с.

УДК 94 (477)

Гончаренко К.С., Національний університет цивільного захисту України

СПЕЦИФІКА ТРИПІЛЬСЬКОЇ КЕРАМІКИ І СКУЛЬПТУРИ

За етнографічними ознаками трипільська культура дуже близька і подібна до української. Зокрема, багато провідних мотивів трипільського орнаменту до сьогодні збереглися в українських народних вишивках, килимах, народній кераміці. Житла доби трипільської культури до певної міри нагадують українські сільські хати. Нарешті, основним заняттям трипільців, як і українців, було землеробство.

Мистецтво трипільською культурою є важливою складовою вітчизняної культури, а його традиції великою мірою надихають і сучасних митців. Візиткою трипільської культури є, безперечно, керамічне виробництво.

Посуд виготовлявся вручну, стрічковим способом, причому технологія його виробництва (домішки до глини, обробка поверхні) мінялася в залежності від призначення тієї чи іншої групи посуду. Випал здійснювався не тільки на відкритих вогнищах, але й у спеціальних горнах.

На ранньому етапі найчастіше зустрічаються різноманітні кухонні горщики. Для збереження харчових припасів використовувалися великі опуклотілі горщики-корчаги з циліндричним горлом. Досить велику групу складають так звані фруктошниці – неглибокі профільовані тарілки на порожньому циліндричному піддоні. Серед виробів трипільців зустрічаються миски, невисокі круглі жаровні з прямим бортиком, великі конічні тази.

У тих випадках, коли посуд орнаментувався, він прикрашався заглибленим орнаментом – у першу чергу, це канелюри різної ширини у вигляді горизонтальних, вертикальних, косих рядів і концентричних кіл. Ми бачимо відбитки гребінцевого штампа і врізаних ліній, що оперізають тулуб посудин у вигляді кутових, овальних, рідше — спіральних композицій. Викликає подив орнаментально-міфологічний сюжет, що передає образ змія-дракона, чиє подовжено-стрічкове тіло, що оперізує посуд, вінчає напівкругла голова з виступами-рогами і парою круглих очей з наміченою зіницею. Ретельна обробка поверхні, вишуканий візерунок додають цій групі посуду особливу нарядність; можливо, вона була декоративна, парадна й застосовувалася при культових церемоніях.

В області виготовлення кераміки продовжується ліплення стрічковим способом, однак додаються і нові — використовуються шаблони, з'являється предтеча гончарного кола — поворотні столики. На середньому етапі з'являється кераміка, прикрашена розписом, що стає ведучою в пам'ятках окремих громад.

Розписна кераміка впроваджувалася поступово, про що дозволяють судити керамічні комплекси найбільш ранніх поселень.

Одні племена віддавали перевагу розписному посуду, який поволі витиснув кераміку з заглибленим орнаментом, інші її не сприйняли і зберегли традиції гончарства раннього Трипілля. Це призвело до утворення західного ареалу культури, що характеризується перевагою кераміки з розписом, і східного — із заглибленим орнаментом.

Але вражає не тільки те, що трипільці виготовляли посуд, а й знахідки глиняних зображень. Це були як зображення людей, так і зооморфні фігурки. Кількісно переважають антропоморфні статуетки, що передають жіночу фігуру (культ Великої Богині-Матері). Ознаки статі іноді підкреслені врізаним трикутником. Символіка орнаментальних прикрас на статуетках має культово-магічний характер [1, с. 146]. На ранньому етапі статуетки прикрашені врізаним спіральним візерунком, ромбами, квадратами, наколами, ямками, нерідко заповненими білою пастою. Звичайно вони зображують сидячу жінку з витягнутими ногами і відхиленим назад корпусом. Часто зустрічаються і невеликі глиняні крісельця з плоскою спинкою із сидячими фігурками. Чоловічі зображення зустрічаються дуже рідко. Зооморфна пластика представлена фігурками биків, свині, кіз, собак, птахів й інших. Є й глиняні дитячі брязкальця, наприклад, у вигляді яйця, заповненого глиняними кульками.

Отже, трипільська високохудожня традиція керамічного ремесла органічно вплетена в тисячолітній художньо-історичний процес. Вона становить важливий чинник стильового і художнього розвитку українського мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська культура: історія і сучасність / За ред. Черепанової С.О. – Львів : Світ, 1994. – 456 с.

УДК 364.272

Горшунова В.А., Національний університет цивільного захисту України

УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЇ ГОНЧАРСТВА

Гончарство здавна було одним з основних видів ремісничого виробництва на території України і залишилось популярним і до нашого часу. Пам'ятки археології свідчать, що ще в доісторичні часи первісна людина використовувала примітивний ліплений посуд для задоволення власних потреб. Як ми вже говорили, основу українського народного орнаменту складають мотиви, які зустрічаються вже в епоху трипільської культури. І саме на виробках гончарних.

Давні традиції майже без змін збереглися в зразках, що виникли в давнину, в традиційних гончарних виробах, які й зараз виготовляють окремі гончарі та гончарні артілі. Традиційними для українського гончарства є твори кераміки, різні за формою: конечні, біконічні, циліндричні, кулясті, ті, що складаються з кількох згаданих геометричних форм. У гончарстві народні майстри користувалися кількома техніками декорування: риткування, глянсування, ріжкування, фляндрування, штампик і ліплення.

Риткування («уріз», продряпування, гравіювання) — це спосіб нанесення заглибленого жолобка дерев'яною паличкою або цвяхом на поверхню сирого черепка.

Глянсування, або лощення, роблять гладким предметом (переважно камінчиком) по сухому черепку лінії, смуги тощо.

Фляндрування — це з'єднання за допомогою гострого предмета трьох або чотирьох стрічок ангобів, подібно до мармурових розводів, — чітких і зигзагоподібних.

У систему оздоблення входять орнамент, композиції горизонтальні, вертикальні, горизонтально-вертикальні, діагональні, розетки концентричні, асиметричні, в які входять солярні знаки, а також рослинні мотиви «дерево життя», «триквіт», «листя», «квіти» (ружі), колосся, сосонки, ялинки, виноград, хрестики, чаші, очі, очка, птиці, риби та ін.. Технологія гончарного виробництва надзвичайно складна і тривала. Починалось все із пошуків глини, вона повинна мати особливі властивості для виготовлення певних виробів. Глину готували до роботи: вона повинна вилежатись, перемерзнути, потім її подрібнювали, змішували, місили (закачували) і лише потім викладали на гончарний круг, який в Україні має назви станка, кола, головатого чи волоського круга. Складався він з верхньої частини (верхняк, голова), нижньої (спідняк, гончак), вертикальної осі круга (вісь, штиль, веретено). Спирався круг на стоян, п'ятку і кріпився дерев'яною дощечкою (коник, жаба) до лави. Штовхаючи ногою нижню частину круга, гончар обертав верхню, на яку викладалась купка глини (кобила, баба, валка), і, час від часу зволожуючи руки, виготовляв виріб. Сформований посуд виставлявся на дошки для висихання, потім замазувались глиною тріщини, виріб орнаментувався. Паралельно готувався склоподібний склад, яким покривали глиняний посуду – полива, глазур із перемелених свинцю, піску, фарб тощо. Глазурування виробів здійснювалось двома способами: рідкою поливою та сухою – обсіпанням. Через деякий час після висихання поливи виріб обпалювався в гончарній печі, причому таких обпалювань могло бути і два, залежно від призначення виробу. Після випалювання ліквідовувались тріщини в поливі та глині.

Гончарство – одне із найдревніших ремесел, яке освоїли наші пращури. В ньому – історія українського роду, в ньому його душа і

мистецтво. Тож своєрідним духовним центром можна назвати село Опішне (сучасніша назва – Опішня), де споконвіків живуть гончарі і творять історію цього унікального народного мистецтва. За переписом 1882 р., в Опішні гончарством займались 1218 господарств. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. тут проживало більше половини всіх гончарів Полтавщини. Кожна третя сім'я займалася гончарством. З часом технологія опішнянського гончарного виробництва удосконалювалась, художня цінність виробів зростала. З кінця ХІХ ст. на всю Україну та за її межами лунала слава опішнянських майстрів Ф. Чирвенка й І. Гончаря. Вони почали використовувати ліплені орнаментальні деталі, застосовували гравіювання, відроджували старі традиційні прийоми розпису. Ще 1986 року був заснований Музей гончарства, який у 1989 р. набув статусу Державного музею-заповідника українського гончарства, а в 2001 – статусу Національного.

На сьогодні гончарство теж доволі популярне і досі свої уміння досвідчені майстри передають молодому поколінню. Тож справа не занепадає. Немало молодих людей обирають своєю майбутньою професією саме гончарство. Дітей в навчають ремеслу з першого класу спеціалізованої школи. За гончарний круг дітей садять лише із 7-го класу, адже це досить складний та відповідальний етап роботи. За 10 років діти стають професіоналами у цій мистецькій галузі.

У гончарстві сьогодні розрізняють чотири роди виробів: посуд різноманітного призначення; сакральні предмети (хрести, ікони, свічники тощо); іграшки; предмети для обладнання житла (кахлі, вази, підвазонники тощо). У липні 2006 року Громадською організацією «Київське регіональне об'єднання творців родових помість» у рамках проекту відродження давніх народних промислів створена Школа гончарного мистецтва у Києві.

У сучасному світі гончарні вироби майже повністю замінила набагато дешевша фабрична продукція. Гончарні вироби у ХХІ сторіччі цінують як автентичні народні вироби, колекціонують як сувеніри або витвори мистецтва.

Архаїчний спосіб гончарювання без круга чи на ручному крузі був жіночою роботою на Балканському півострові, особливо у зонах архаїки — Албанії, Боснії, Сербії і Хорватії. Таку технологію виготовлення глиняного посуду у Європі можна ще було знайти у північній Іспанії, а саме в Піренеях, в Португалії, у Франції (Бретань), а також у Східній Пруссії.

Цікавим аспектом є також передача професійних знань. Згідно з традицією, професія мусить передаватися усередині родини, від батька до сина. Противагу цьому становить західнофінська традиція, витоки якої — у місцевості навколо шведського міста Гефле, на острові Готланд та в Німеччині, і за якого фаху навчалися у майстра.

Підмайстри часто здійснювали мандрівку до Швеції й Німеччини. У західній Фінляндії жінки не брали участі в гончарюванні, проте іноді гончарі працювали разом з жінками і дітьми. Раніше, як вже мовилося, ремесло передавали від вчителя до учня.

Отже, гончарство серед традиційних селянських промислів українців займало провідне місце, яке ввібрало багатомістові технічні навички попередніх поколінь, виробило національні художні смаки, що корінням сягають у глибину віків та не запало до нашого часу. Хоча й у сучасному світі гончарні вироби майже повністю замінила набагато дешевша фабрична продукція, гончарство не втратило свою цінність. Гончарні вироби у ХХІ сторіччі цінують як автентичні народні вироби, колекціонують як сувеніри або витвори мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арандаренко Н. Записки о Полтавской губернии. В трех частях. Часть I // Н. Арандаренко. – Полтава, 1848.
2. Богданович А.В. Сборник сведений о Полтавской губернии / А.В. Богданович. – Полтава, 1877. – С. 84-88.
3. Зарецкий И.А. Гончарный промысел в Полтавской губернии / И.А. Зарецкий. – Полтава, 1894.

УДК 94(477)

Гранкін О.С., Національний університет цивільного захисту України

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Започаткована в ХVІ ст. в Італії культура, яку пов'язують зі стилем бароко (barocco – дивний, химерний) - важливий етап європейської історії. Він збігся з формуванням націй, боротьбою за національні держави і хвилею контрреформації. Ідеал універсальної людини, виплеканий Ренесансом, був витіснений тією істиною, що людина нового часу – національна. Світобачення барокової культури пройняте відчуттям трагічної суперечності людини і світу, в якому людина підпорядкована суспільству, державі.

Дійсність викликала в майстрів бароко як захоплення, так і велику тугу. Звідси риси барокового світовідчуття: неспокій, намагання поєднати, здавалося б, непоєднувані речі: фантастичність, ірраціоналізм, підвищену експресію і водночас раціоналізм, діловитість.

Реалістичне світобачення для барокової свідомості нехарактерне. Світ є сповненим містики, гіпербол, темних метафор, надмірно емоційних станів. Таке світорозуміння відбилося й на художній картині світу. У ній знаходилося місце для фантастичних

мотивацій, міфічних, релігійних та містичних уявлень, осяянь, прозрінь тощо. Мистецтво бароко зазирнуло в глибини душі, відобразило її світло й тіні – не випадково світлотінь стала одним із головних художніх прийомів.

Бароко стало першим універсальним напрямом новоевропейської культури. Масове поширення культурних новацій свідчило про належність до спільної цивілізації, але одна деталь могла мати різний смисл у різних культурах. Там, де перемогли феодальні сили й католицизм (Італія, Іспанія, Франція, Португалія), бароко було аристократичним мистецтвом, схильним до маньєризму та евфемістичної символіки. У протестантських країнах, де бароко поширилось пізніше, та в слов'янському світі (серед країн православного регіону бароко набуло найвищого розквіту в Україні) у культурі бароко поряд з високим стилем виявляються демократичні тенденції, розпочинається фольклоризація мистецьких жанрів.

Культура бароко в Україні охоплює другу половину XVII – XVIII ст. Порівняно із Західною Європою стиль бароко в Україні поширився із значним запізненням. Мали місце й особливості. Елітарні мотиви в українському бароко були притаманні лише літературному процесу, всі ж інші види барокового мистецтва – досить демократичні сюжетно, з використанням традицій народної творчості.

Українське бароко утверджувало образи, які характеризували колективні, суспільні, національні риси народу в цілому. До естетичних особливостей українського бароко можна віднести багатобарвність, контрастність, мальовничість, посилену декоративність, динамізм і головне – небачену вигадливість форм. Світоглядні засади українського бароко втілились в образі України у вигляді одягненої в порфіру і коронованої Діви, яка просить покровительства у митрополита київського Іоасафа Кроковського.

В українській архітектурі стиль бароко поширюється з 2-ї половини XVII ст. і досягає свого розквіту у XVIII ст., набираючи яскраво виражених національних рис. Вже наприкінці XVII ст., переважно в Києві та його околицях, з'явилися будови, позначені рисами стилю бароко, але їхня мальовничість, інтимна теплота докорінно відрізняє їх від бароко західноєвропейського. Нові форми української архітектури виникли на основі давніх і багатих традицій народної дерев'яної і давньоруської архітектури, увібравши багатовікове багатство українського зодчества. Архітектура українського бароко – це концентрований матеріальний вияв “психічного стану”, того гармонійного світогляду, на який здатна нація у часи високого духовного злету, а той злет невід'ємний від усвідомлення особистої і національної свободи

Українське бароко XVII ст. нерідко називають козацьким, оскільки саме козацтво було носієм нового художнього смаку. Відомо

чимало видатних творів архітектури і живопису, створених на замовлення козацької старшини. Але козацтво не лише споживало художні цінності, виступаючи в ролі багатого замовника. Як велика військова і значна суспільно-політична сила, воно виявилось здатним до творення власного культурного та естетичного середовища, виступаючи рушієм духовного життя й творцем самобутніх художніх цінностей. Козацтво вдягло дерев'яну церкву у камінь, прикрасило орнаментальним та рослинним декором. Першою такого типу спорудою стала Миколаївська церква (1668) в Ніжині на Лівобережжі.

Хрещаті дерев'яні храми – типове явище в народному будівництві. Цей тип споруд був настільки вдосконалений, що кожна з таких церков являє собою справжню перлину архітектури в розумінні як гармонійної й логічної композиції, так і окремих форм та деталей. До трибанних церков із тридольним заложенням належать Покровський собор у Харкові (1680), дві церкви Києво-Печерської лаври, собор у Ромнах та Сумах.

Досконаліших мистецьких форм досягли п'ятибанні храми. До перших таких будов належать церква Адама Кисіля в Нискиничках на Волині (1653) та перебудова Спаса на Берестові в Києві за часів П. Могили (1638-1643). Розвинені барокові форми втілились у спорудах Києво-Печерської лаври - церквах Усіх Святих (1696-1698) та Хрестовоздвиженської, соборі Св. Георгія Видубицького монастиря (1672-1674).

Стиль бароко в українському малярстві позначений національною індивідуальністю, він виявився у виникненні особливих жанрів в образотворчому мистецтві, у суто українському відтворенні образів, доборі технічних прийомів. Українські маляри продовжили традиції візантійського, давньоруського, давньоукраїнського, а також ренесансного живопису і тому стримано ставилися до пишних та динамічних форм європейського барокового смаку. Тематично живопис залишався релігійним, однак основним змістом його стають гуманістичні ідеї, активніше розвиваються форми монументального настінного розпису, станкового іконосу, портрета.

В основі козацького портрета лежала потреба піднесення суспільного престижу, що поєднувалося з гуманістичним уявленням про гідність людини та її становою приналежністю. Портрет відзначався проникненням у внутрішній психологічний світ людини, показував її характер, вдачу, якості. Уся увага зосереджувалась на обличчі. Одяг не відвертав уваги глядача. Не лише зображення І. Гуляшецького, І. Сулими та інших, а й класичний “козак-бандурист” чи козак Мамай у народному малярстві не мають рис суворих воїнів, а лише ознаки елегантних роздумів. Особливістю наддніпрянського портрета є часте вживання епітафій та епіграфічних текстів, що зближує живописний образ із літературою. Найвідомішими майстрами

світського портрета були вихідці з України Д. Левицький і В. Боровиковський.

Одним з вагомих факторів еволюції іконопису в ці часи стало народне малярство. В іконописанні поєдналися риси середньовічного мистецтва з ренесансними. Це спостерігається в роботах таких майстрів, як Ф. Селькович, М. Петрахович, а в кінці XVII ст. – І. Руткович, Й. Кодзелевич, І. Бродлакович. Іконопис розвивався в ренесансно-барокових формах. Особливою пишністю та багатством декору відзначаються іконостаси Єлецького собору, Троїцької церкви в Чернігові та Преображенської церкви в Сорочинцях. В іконографії збереглися прийоми старої школи з її декоративністю, спостерігалась особлива українська типізація Ісуса Христа, Богородиці та святих. Українські ікони, зібрані в музеях Києва, Львова, Харкова, Чернігова, свідчать про велику кількість іконописних шкіл. Загалом в іконописі збереглися прийоми старої декоративності.

Друга половина XVII-XVIII ст. в історії української культури – важливий період і з огляду розвитку музичного барокового мистецтва, що увібрало традиції попередніх музичних шкіл. Музичні цехи як перші професійні об'єднання народних музикантів виникли ще наприкінці XVI ст. в Західній Україні і впродовж XVI-XIX ст. діяли майже в усіх великих містах України. Оскільки в українських землях не було ґрунту для сприйняття ранніх форм західноєвропейської опери, різновидів інструментального ансамблю та світської пісні, українське професійне мистецтво розвивало традиції церковного мелодичного співу та хорової музики без супроводу інструментів – а капела.

Складовою мистецької культури України було театральне життя. Український театр XVII-XVIII ст. називають ще театром козацького бароко. Під впливом західноєвропейського театру він набув чітких форм, спираючись на традиції народного й релігійного театру. Театральне життя XVII ст. відбувалося насамперед у школах. В українському шкільному театрі поряд із п'єсами значне місце належало декламаціям й діалогам, що писалися на різні теми, прославляючи світські події. Серед них були пояснювальні, дорадчі, судові, подібні до гербових, вірші. Найрозповсюдженішим в Україні був такий тип декларацій і діалогів, що робив предметом зображення будь-яке релігійне свято (“Похвала на пресвітлий день Воскресіння Христове” Кирила Транквіліона-Ставровецького). Послідовне читання декларацій і діалогів переривалося не лише сценічним рухом, а й музикою. Часто в шкільних п'єсах обігравався такий бароковий мотив, як “світ – театр”, що акцентував увагу на мінливості, марнотності та швидкоплинності життя.

Бароко мало синтетичний характер, охопивши всі сфери духовної культури — архітектуру, літературу, образотворче і

прикладне мистецтво, музику, театр. Це був універсальний стиль, особливості якого закономірно і глибоко виявилися в багатьох ланках духовного життя суспільства. Під впливом козацтва, його визвольного руху в Україні в XVII ст. зароджується українське козацьке бароко воно розвивалось під впливом норм естетики, з одного боку — європейського бароко, з другого — народної. Разом з тим воно є ланкою в розвитку загальноєвропейської культури, становлячи одну з національних шкіл цього великого художнього стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культурологія: теорія та історія культури / І.І. Тюрменко, О.Д. Горбула. – К., 2004.
- 2 Історія української культури / Є.В.Перегида, В.Ф.Панібудьласка, А.В.Тороп, В.П.Макогон, П.О. Дьомкін, В.Ф. Деревінський, С.В. Савойська, С.В. Стеценко, В.В. Бабич, Т.В. Шевельова, П.П. Оксюковський. – К., 2010.
3. Світло українського бароко / А.А. Макаров. – К. 2004.
4. Український живопис XVII–XVIII ст. / П.М. Жолтовський, К., 1978.

УДК 94(477.54)

Давидхан В.А., Національний університет цивільного захисту України

КУЛЬТУРА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Після здобуття Україною незалежності в 1991 р. почався новий етап розвитку українського суспільства. Україна стала суверенною демократичною державою, почалися радикальні реформи. Головною особливістю сучасного періоду можна вважати його перехідний характер. Ми можемо говорити про те, що в суспільстві склалася нова соціокультурна ситуація, яка характеризується іншими соціально-економічними умовами, формами власності, характером стосунків між людьми, соціальною структурою, системою цінностей. Принципово новий статус в наші дні отримала національна культура. У той же час серйозно впливає на всі сфери суспільного життя економічна криза, яку переживає сучасна Україна. Без піднесення рівня політичної активності громадян (зокрема, молоді) ні вивести економіку із кризи, ні закласти основи правової держави і громадянського суспільства неможливо. Без сприйняття молоддю демократичних ідеалів не може бути й мови про становлення в її середовищі нового типу політичної культури, орієнтованої на створення демократичного суспільства в незалежній Україні. Ця робота визнає особливості розвитку даного періоду української культури.

Актуальність вивчення проблем формування сучасної політичної культури молоді в суспільстві перехідного типу, яким сьогодні є українське суспільство, не викликає сумнівів, оскільки йдеться про історичний вибір шляху розвитку. Цей вибір робить підрастаюче покоління.

Після початку проведення політики перебудови, гласності і демократизації в Україні відбувається широке національно-демократичне піднесення. З середини 80-х років в умовах піднесення національної самосвідомості, становлення демократії багато українських літераторів активно включилися у громадсько-політичне життя. У 1989 р. було засноване Товариство української мови імені Т. Шевченка, метою якого стало утвердження української мови у всіх сферах суспільного життя, її всебічного розвитку, охорона чистоти і самобутності мови. Відбувається справжній газетно-журнальний бум. Народ наново відкриває свою історію, проходять широкі дискусії про гетьмана І. Мазепу, про діяльність Центральної Ради, радянсько-німецький договір 1939, уперше публікуються матеріали про голод 1932—1933 рр. Друкуються раніше заборонені книги, виходять на екрани фільми. Встановлюються перші контакти з діаспорою. Творча інтелігенція взяла активну участь у створенні Народного Руху України.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 р. почався новий етап розвитку українського суспільства. Україна стала суверенною демократичною державою, почалися радикальні реформи. Головною особливістю сучасного періоду можна вважати його перехідний характер. Ми можемо говорити про те, що в суспільстві склалася нова соціокультурна ситуація, яка характеризується іншими соціально-економічними умовами, формами власності, характером стосунків між людьми, соціальною структурою, системою цінностей. Принципово новий статус в наші дні отримала національна культура. У той же час серйозно впливає на всі сфери суспільного життя економічна криза, яку переживає Україна на сучасному етапі.

Нові можливості відкриваються перед українською культурою в зв'язку з формуванням громадянського суспільства. Новий громадський (так званий «третій» — на відміну від перших двох — державного та комерційного, бізнесового) суспільний сектор — це сума недержавних неприбуткових організацій, які сьогодні вже здатні впливати на хід суспільних, зокрема культурних процесів.

Принципово змінилися відносини держави і церкви. Конституція України гарантує громадянам свободу совісті і віросповідання, зберігаючи відокремлення церкви від держави і школи від церкви. ХХ сторіччя в історії української культури, як і у всьому світі, повне протиріч, досягнень і втрат. Особливістю розвитку національної культури є визначальна роль політичного чинника. Основні його етапи

співпадають з основними етапами політичної історії. Нові можливості відкриває перед культурою утворення української незалежної держави. Однак досі їх використання було утруднене кризою. Вихід з неї — завдання не тільки економіки, але й культури.

Отже, попри всі соціально-економічні труднощі, українське мистецтво живе й набирає сили як уособлення національної духовності та менталітету. Немало талановитих українських художників, які працюють в Україні чи за її межами, знані в світі й достойно репрезентують мистецтво свого народу. А сучасне українське необарокове (постмодерністське) мистецтво розробляє ті ж самі теми, проблеми, що й сучасні художники Заходу, використовує ідентичні прийоми, залишаючись у межах національних особливостей, архетипів, та традицій. Значення театрального мистецтва в контексті національного поступу неабияке, оскільки саме сучасний український театр у своїх найактивніших шуканнях виробляє і пропагує різні варіанти взаємопроникнення життя в його найрізноманітніших сферах і проблемах, актуалізує духовний пошук національної ідентичності та здійснює творчий провід у розвитку всієї української культури періоду сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академія музичної еліти України: історія та сучасність / Авт.-упор. А.П. Лашенко та інш.- К.: Музична Україна, 2004. – 560 с.
2. Барка В. Проблеми синтезу традицій і новаторства в розвитку культури і мистецтва України // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 4. – С. 52-60.
3. Бокань В.А., Польовий Л.П. Історія культури України: Навч. посіб.- Вид. 2-е допов.- К.: МАУП, 2001. – 256 с.
4. Дзюба І. Деякі проблеми і перспективи української культури // Науковий світ – 2002. – № 11. – С. 4-5.
5. Єнтіс Л. Культура і мистецтво в ринкових відносинах // Рідна школа. – 2001. – № 10. – С. 19-23.
6. Історія світової та української культури / В.А. Греченко, Г.В. Чорний, В.А. Кушнерук та ін. – К.: Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
7. Кілесо С.К. Києво-Печерська Лавра.- К.: Техніка, 2003. – 200 с.
8. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій. - К.: Цикл, 2005. – 584 с.
9. Мистецтво України: Бібліографічний довідник / За ред. А.В.Кудрицького. - К.: Українська енциклопедія, 1997. - 700 с.
10. Новітня історія України (1900-2000) / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.М.Литвин та ін. – К.: Вища школа, 2002. – 714 с.
11. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво: Словник-довідник.- Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2005. – 216 с.
12. Сікорська І. Ренесанс духовної музики: погляд творців і виконавців

// Українська культура. – 2000. - № 1. – С. 12-14.
13. Український театр ХХ століття. – К.: ЛДЛ, 2003. – 512 с.

УДК 94 (477)

Дудкович Д.С., Національний університет цивільного захисту України

ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ ЯК ЯВИЩЕ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

У наш час проблема кризи шлюбу як соціального інституту набирає загальноєвропейського масштабу. Проте в українській свідомості споконвіку зберігається інтимно - сакральне ставлення до обряду одруження. Це, на нашу думку, є свідченням збереження традиції в українській культурі.

Шлюб — це дозволена і регульована суспільством форма взаємин між чоловіком і жінкою, що визначає їх права і обов'язки стосовно один до одного і до дітей. Він здійснюється через обряд вінчання або громадську реєстрацію [1]. Для української ментальності характерно поєднання офіційної реєстрації шлюбу, як моменту формального, та його остаточне, сакральне скріплення через таїнство вінчання. Саме ця частина ритуалу супроводжується різноманітними обрядами, які передаються від покоління до покоління є послідовними у відправі і сприймаються молодятами як момент возз'єднання у родину. Шанобливе ставлення до весільних традицій лежить в основі духовної культури українського народу.

Українські традиційні весільні обряди виникли на основі язичницьких та християнських традицій [2]. Поступово вони втрачали своє первісне значення, набуваючи профанно-побутового характеру. Сучасні українські весілля стали більш схожими на театралізовані дійства. Проте сам обряд вінчання й донині є таїнством, що має сакральне значення.

Крім того, донині існують різного роду заборони та перестороги стосовно укладення шлюбу, яких стійко дотримуються. Наприклад, в Великий піст не можна одружуватися, бо подружнє життя буде гірким і нещасливим [2].

При всій різноманітності весільних обрядів в Україні в них збереглися такі складові частини: сватання, заручини, запросини та власне весілля. У народі вірять, що дотримання всіх етапів весілля з певними ритуалами, діями, примовками - запорука щасливого шлюбу [3].

Пронесені через віки, весільні звичаї глибокі за змістом, багаті за формою. Сьогодні мова їхніх образів видається незрозумілою, можливо, навіть і смішною. Проте сама вишукана обрядовість цього

величезного дійства не втратила свого значення. У ньому, як у краплі води, відбилосся життя нашого народу, його моральні цінності та духовні ідеали. Висока поезія і мудрість, збережені у весільних дійствах, піснях та повір'ях, не стануть архаїкою лише тоді, коли житимемо безцінним надбанням нашого народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко, В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні: історико-етнографічне дослідження . – К.: Наукова думка, 1988. – 188 с.
2. Крисаченко В. Українознавство: Хрестоматія-посібник:У 2 кн.. — К. : Либідь, 1996. — 352с.
3. Якухно І. І. Українознавство: [навч. посібник] / Управління освіти і науки Житомирської облдержадміністрації; Житомирський обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти. — Житомир: ОШПО, 2006. — 164с.

УДК 821.161-14(477.54)

*Дьячкова Є. Ю., Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

СПЕЦИФІКА ОБРАЗУ ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ В ПОЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ІГОРЯ МУРАТОВА

Образ – конкретна і водночас узагальнена картина, яка створена за допомогою вимислу і має естетичне значення. Відтворюючи життя, письменник втілює свої ідеали в образи, які впливають на читачів, дарує їм естетичну насолоду [1, с. 295]. Художнім стає не всякий образ. Художність образу полягає в його особливому – естетичному – призначенні. Він знімає красу природи, тваринного світу, людини, міжособистісних відносин; відкриває таємну досконалість буття. Художній образ призивається свідчити про прекрасне, яке служить загальному благу та затверджує світову гармонію. Художній образ має особливі характерні ознаки, притаманні тільки йому одному: типовість, органічність (жвавість), ціннісна орієнтація, недомовленість [2, с. 654].

Твори Муратова для нас є великим скарбом, бо його лірика пронизана як швидкоплинним коханням, так і тривалими хвилюваннями, стражданнями героя. У його творах відображена щира любов, справжні почуття, які не залишають байдужим нікого. Уся лірика поета пронизана моральними, етичними нормами, навіть якщо мова йде про зраду і помилки. Автор намагається зобразити кожную людину як особистість, яка сформувалась або намагається сформуватись. Автор змальовує щирі почуття жінок, які страждають, кохають та хочуть

відвоювати право на своє кохання. Прикладом цього є вірш «Чорноморська чортиха»: *«Ні, ще ведьми не перевелися, / Будь благословен їх клятий рід, / Не на мітлах, не хвостаті й лисі, / А такі, як Галька Білодід. / Ось вона чаклує перед нами, / Звабніша од всіх Венер стократ, / Стегнами, очима і бровами – / Плоть жіноча з голови до п'ят. / А вона немовби і не знає / Про снагу диявольську свою, / Кидає в цебро, перебирає / Трепетну лискучу скумбрію; / А вона, немовби ні на кого / Навіть оком, – збігла на баркас... / Та від неї брижами – тривога, / Буйна хіть, що баламутить нас...»* [3, с. 128]. Вірш «Чорноморська чортиха» присвячений змалюванню жіночої краси, яка на рівні біологічного інстинкту запалює чоловіків, викликає в них емоційне піднесення, прагнення завоювати її прихильність.

У вірші «Той час, коли солдатами стаємо» І. Муратов показує, що справжніми героями, солдатами, які вірно служать своїй Батьківщині стають не під час війни, а від чистого, щирого кохання, яке змушує бити серце все частіше й частіше. Саме тоді чоловіки замислюються над своїми вчинками та словами. Вони вже розсудливо підходять до кожного питання, адже несуть відповідальність не тільки за себе, а й свою другу половинку, своє кохання. Чоловіки віддано «служать» своїм жінкам, бо зрадити власний вибір – зрадити себе. За І. Муратовим, кохання несе людині не лише радість, але й випробовує людину на міцність. Кохання робить людину сильніше. Саме це автор проголошує неодноразово в своїй творчості. Воно спроможне зробити спрвжне чудо, якщо це щире кохання, тож саме, закохавшись, можна стати солдатом. *«Солдатами стаємо не в час атаки, / Коли вже перші страхи за плечима... / Коли «люблю» одвічне вперш почуєм / І просто неба п'яно з ним ночуєм, / Не годні всю глибинь його збагнути. / Для нього ладні світ, перевернути... Коли коханих до зірок ведемо. / Пізнавши щастя мед і гіркоту, / І в мить оту, врочисту і святу, / Навік їх оборонцями стаємо»* [3, с. 340].

У вірші «Ой ти, дівчино з горіха зерня», де йдеться про нещасливе кохання, він у формі запитань з'ясовує, чому його не люблять. Будь-хто на місті героя відмовився б від такого кохання, загасив би жагучий біль у своєму серці. Але ні! Ліричний герой не відвертається від мук і страждань, бо, мабуть, відчуває, що вони роблять його довершеним духовно. Центром будь-якого ліричного твору стає людина. Адже людина може змінити все, починаючи від власною долі до долі всього народу. Саме почуття стають рушійною силою в такі моменти. Людство не повинно забувати, що все геніальні твори були написані саме через нероздільне кохання або щасливе кохання, яке піднімало до небес, зачаровувало та надихало.

Часом в інтимній ліриці поета звучать гумористичні нотки, інколи автор злегка іронізує над емоціями свого героя, пояснюючи це тим, що любов – емоція радості й щастя, і щасливий сміх робить її ще більш

привабливою. Прикладом може слугувати вірш «Майже серенада». Юнак стоїть під вікном у коханої дівчини: «З репродуктора гримить / Романтична серенада: / “Пісню й кров мою віддам!” – Лється музика натхненна, / Це ж тобі Козловський сам / Солов'єм співа за мене!» [4, с. 350].

Кохана сидить у кімнаті студентського гуртожитку й готується до екзамену. Закоханий вирішує: «Не порушу я твій план / Ніжним настроєм поета. / Над конспектами сидиш... / Ну й екзамен, ну й розлучник! / Я прийду ще раз, пізніше: / Попрошу якийсь підручник» [3, с. 351]. У поетовій філософії кохання виділяємо такі основні аспекти: функції кохання в житті, кохання як досягнення втраченої цілісності, боротьба інстинкту життя й інстинкту смерті, кохання як наближення до вічності, тобто у філософській концепції поета кохання виконує декілька функцій, які насамперед зумовлені пріоритетним значенням кохання у житті ліричного героя. Воно – смисл життя, незнане світло, вічна таємниця, яку ліричний герой прагне розгадати: «З усіх страховищ — найстрашніше / Те, що я так тебе люблю. / Ти – звабна буря й звабна тиша, / Я при тобі — кум королю. / Я при тобі все можу, смію / І розумію мимохоть, / Що одного лише не вмю: / Тебе, чаклунко, розлюбить» [3, с. 351].

Отже, поет прагнув передавати складні, майже невловимі психологічні перепади настроїв, які максимально посилюють почуття і доводять емоційну напругу до граничного стану. Неодноразово ліричний герой опиняється в межових ситуаціях, тобто на межі життя і смерті, відчуває глибокі психологічні кризи.

У таких ситуаціях почуття ліричного героя наповнюють свій внутрішній світ страхом, самотністю, неспокоєм, відчуженістю, відчаєм та внутрішнім болем. Герой є вільним від природи. Вибираючи між добром і злом він найбільш повно виявляє себе, вибирає власну сутність, адже його вибір - це постійна життєва необхідність. Для нього зробити вибір – означає здобути внутрішню свободу. Навіть якщо вона загрожує муками нового вибору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
2. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник / В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
3. Муратов І. Вибрані поезії : у 2-х т. / І. Муратов. – К. : Дніпро, 1972. – Т.1. – 1972. – 424 с.
4. Муратов І. Вибрані поезії: у 2-х т. / І.Муратов. – К. : Дніпро, 1972. – Т.2. – 1972. – 416 с.

УДК 811.161

ПОНЯТТЯ РІДНОЇ МОВИ У ТРАКТУВАННІ ІВАНА ФРАНКА

Мова – це ключ до розуміння довколишнього світу, а рідна мова – один зі шляхів до споріднення душ тих, хто володіє нею та цінує її.

На перший погляд, рідна мова – це мова, котрою розмовляє людина й котрою спілкувалися її батьки, або ж мова народу чи національності, до якої належить особа. Проте це не завжди так. Хтось, живучи за кордоном та не використовуючи українську мову в повсякденному житті, може все ще вважати її рідною, а хтось може все життя прожити в Україні й при цьому українська мова не відгукуватиметься в його свідомості та серці.

Зазвичай рідною мовою вважають ту, з якою людина входить у світ і долучається до загальнолюдських цінностей та цінностей власної культури. Мова стає основою свідомості, передаючись від батьків до дітей, а ті в дорослому житті передають її власним дітям – наступному поколінню. Рідна мова перебуває в тому самому поняттєвому колі, що й Вітчизна, рід і народ. Це не просто засіб обміну інформацією, а й чинник національної та культурної ідентичності.

Остаточного розуміння феномену рідної мови немає і в мовознавчих колах. Учені виділяють три концепції рідної мови: етнічну (рідна – це мова народу чи етнічної групи, до якої належить людина), функціональної першості (мова, яку людина засвоїла першою і якою їй найзручніше думати та спілкуватися) й засвоєння в дитинстві (за цією концепцією, рідних мов може бути дві чи навіть більше) [1].

За такої невизначеності цікаво звернутися до міркувань видатних людей, щоб на їх основі скласти власні погляди.

Українську мову роками відстоювали та збагачували митці, цим роблячи власний внесок у літературу та історію. Серед них і видатний письменник, публіцист, учений, перекладач Іван Франко.

Франкове прагнення вдосконалити рідну – українську – мову можна спостерігати у великій кількості рецензій, статей, листів тощо. Особливо виділяється на їх тлі розвідка «Двоязичність і дволичність», у якій письменник викладає власне ставлення до білінгвізму та становища української мови.

Франко вважав, що рідна мова – це надважливий об'єднувальний чинник, котрий є основою існування нації загалом. Він вказував на те, що попри розділення українських земель між країнами та насаджування інших мов, наша мова не просто продовжувала існувати, а й активно функціонувала в соціумі та розвивалась. Незважаючи на втрату державності, українська мова завжди

об'єднувала націю, що б не спіткало українців. На думку мислителя, мова є тим, що досі тримає українців без України разом.

Про саме поняття рідної мови та її значення для особистості письменник писав так: «...На мою думку, тут лежить глибока психологічна проблема, якої коріння сягає малодосліджених досі тайників – зв'язку людської психіки з тими нібито конвенціональними, а проте так дивно органічними системами звуків, що називаємо рідною мовою. Здається, що таке рідна мова? Чим вона ліпша для мене від усякої іншої і що мені вадить при нагоді замінити її на всяку іншу? Практик, утилітарист, не надумуючися ані хвилини, скаже: пусте питання! Мова – спосіб комунікації людей з людьми, і, маючи до виробу, я беру ту, яка дає мені можливість комунікуватися з більшим числом людей. А тим часом якась таємна сила в людській природі каже: «Pardon, ти не маєш до вибору; в якій мові вродився і виховався, тої без окалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою». І чим вища, тонша, субтельніша організація чоловіка, тим тяжче дається і страшніше карається йому така переміна...» [2].

Іван Франко наполягає на праві та зобов'язанні людини користуватися скарбницею рідної мови. Він звертає увагу на діалектну багатоосновність та її багатоваріантність. Проте разом з усім цим митець не прагне до визнання однієї мови як головної, а вважає, що всі мови повинні бути рівноправними та розвиватися у своїх рамках. Наприклад, письменник відстоював право галицьких діалектів на вільне функціонування в художній літературі, добре розуміючи, що основою правильної української мови є та мова, якою спілкується народ, адже саме діалектні одиниці є одним із значущих джерел розвитку мови – так би мовити, її двигунами. У власних творах Іван Франко, звичайно, теж використовував елементи місцевих говірок, стимулюючи цим збагачення і розвиток рідної мови. Наприклад, багато бойківських діалектизмів є у творах раннього періоду творчості Франка («Петрії та Довбушуки», «Борислав», «Воа constrictor»).

Іван Франко, людина величезного інтелекту та глибокого таланту, показує приклад не тільки своєму народові, а й усьому світові. Його діяльність вивела пізнання та вивчення української мови на новий рівень і дала не одному поколінню поштовх та натхнення йти вперед до розвинення рідної мови. Франко був не лише прекрасним поетом та письменником, а й глибоким філософом та вченим. Його роздуми про рідну мову точні та влучні й лишаються актуальними і в сьогоденні. Адже мова існує допоки існують люди, а люди не будуть людьми, якщо втратять свій найдорожчий скарб – рідну мову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рідна мова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%B0.
2. Франко І. Двоязичність чи дволичність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.myslenedrevo.com.ua/studies/franko/mosaic/32.html.

УДК 947.091+378.6

*Журило О.Д., Харьковский национальный университет
радиоэлектроники,
Журило А.Г., канд. техн. наук, доцент, НТУ «ХПИ»*

СТАНОВЛЕНИЕ ЖЕНСКОГО ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Сегодня женская половина населения Украины активно вовлечена в процесс промышленного производства, преподавания, науки, искусства. Представительницы прекрасной половины человечества успешно конкурируют с представителями сильного пола, уступая, разве, что там, где присутствует утомительный физический труд. Именно женщины вытянули на своих хрупких плечах период Второй мировой войны и послевоенного восстановления разрушенной промышленности. Но так было не всегда. Женское техническое образование в нашей стране существует всего 100 лет [1]. Мужчины считали и нередко считают сегодня, женщин - специалистами более низкой квалификации, чем они сами. Косвенно это подтверждается названиями профессий. Мы говорим: «врач», «доктор», «биолог» - независимо от гендерного разделения. В случае со специалистом прекрасного пола, приходится добавлять: «женщина – врач», «женщина – архитектор», как будто подчеркивая несостоятельность специалиста. Отчасти, это связано с тем, что до революции 1917 г. в большинстве случаев женщины были домохозяйками и нередко назывались по чину их мужа: генеральша, мельничиха, профессорша. Лишь некоторые названия профессий, которыми владели женщины до революции, не несут уничижительного оттенка: учительница, машинистка, швея. Сравним: «красавица соседка» и «красотка соседка». Очевидна смысловая разница, вкладываемая в слово.

Только в 1916 г. в Харьковском технологическом институте впервые в Украине был открыт Женский политехнический институт Южно-русского общества технологов [1]. Душой нового учебного заведения стал директор Харьковского технологического института

(ХТИ) – профессор Иван Павлович Осипов (1855–1918 гг.). Опираясь на реальную помощь Съезда горнопромышленников юга России, Южно-русского общества технологов, профессоров, преподавателей и сотрудников ХТИ, учитывая, что немало мужчин было мобилизовано в армию, ему удалось убедить общественное мнение, руководителей Харькова и чиновников Министерства Народного просвещения в необходимости открытия высшего женского учебного заведения. Справедливости ради, стоит отметить, что в новый ВУЗ принимали не только девушек, но и юношей, хотя и вольнослушателями. Новый ВУЗ так и назывался: «Харьковский Женский Политехнический институт, учреждённый Южно-русским обществом технологов» [2].

Сколько же Ивану Павловичу пришлось выслушать мнений самых разных людей, которые сомневались в способностях девушек. Чего только ему не говорили! И то, что девушки не в состоянии освоить программу по математике. И то, что девушкам не дано изучить основные законы химии. И то, что подобное учебное заведение не имеет места нигде в мире. (Что было, конечно же, искажением истины.) И то, что для выполнения чертежей, хоть в туши, хоть в карандаше, нужны твердые мужские руки. (И еще множество вздорных, ничем не обоснованных заявлений.) Первая же сессия привела некоторых «специалистов по высшему образованию» в полное недоумение, заставив прикусить языки и уменьшить шквал критики. Девушки, причем, абсолютно заслуженно, получили более высокие оценки, чем студенты – представители сильного пола [3].

4 ноября 1916 г. Министерство Народного просвещения телеграммой сообщило об утверждении Устава Харьковского женского политехнического института и разрешении начала набора слушательниц и учебных занятий. Сообщение об этом в местной газете «Южный край» вызвало эффект разорвавшейся бомбы. Буквально за неделю, плату за обучение внесли 275 слушательниц [4].

Торжественное открытие нового Института состоялось 14 ноября 1916 г. Выступая на этом мероприятии, И. П. Осипов сказал: *«Я абсолютно смело смотрю на будущее вашего Политехникума, я не имею сомнения в успехе, так как знаю, какими трудолюбивыми, корректными, аккуратными и преданными науке являются женщины»* [5, с. 92-93].

Набор в институт продолжался на протяжении всего учебного года, и уже к 1 января 1917 г. количество слушательниц достигло 465 чел. [4]. Всего же за время существования Женского Политехнического института, в него поступило около 1750 человек [4]. Это была настоящая победа отечественного высшего образования! Именно благодаря И. П. Осипову в науку пришли незаурядные ученые Мария Болтина, Ольга Габель, Клара Ролл, Татьяна Ковшарова и многие другие.

Женскому Политехническому институту, учреждённому Южно-Русским обществом технологов», к сожалению, не удалось произвести ни одного выпуска специалистов. В 1919 г. этот ВУЗ вошел в состав Харьковского технологического института. И оба этих института стали основой женского технического образования в нашей стране, обеспечили возможность получения женщинами высшего образования во всех, без исключения ВУЗах страны: от технических - до военных. Благодаря обоим ВУзам в науку, педагогику, на производство пришли представительницы прекрасного пола. Они блестяще доказали на практике тезис директора ХТИ Ивана Осипова: женщина не может конкурировать с мужчиной лишь там, где имеется большой объем тяжелого физического труда или экстремальные условия работы, запрещенные женщине по состоянию здоровья. (Не будем забывать, что кроме трудовой деятельности, женщина еще - мать, жена и хозяйка дома.) А все остальное – от профессорской кафедры и Нобелевской премии и до кабины космического корабля и должности Президента страны – представительницам прекрасного пола по плечу. В чем сегодня, впрочем, никто не сомневается.

ЛИТЕРАТУРА

1. Журило Д. Ю. Становление и развитие Харьковского Технологического института в конце XIX – начале XX века / Д. Ю. Журило. Монография. – Х. : Підручник НТУ «ХП», 2016. – 264 с.
2. Известия Южно-русского общества технологов за 1916 год. — № 1–12. — Х. : Печатник, 1917. — 120 с.
3. Государственный архив Харьковской области (ГАХО). Ф. 772. Оп. 1. Д. 1-А. Ведомости успеваемости студенток Харьковского Женского Политехнического института.
4. ГАХО. Ф. 772. Оп. 1. Д. 1. Список слушательниц Харьковского Женского Политехнического института, внесших плату за учение в 1916 – 1919 гг.
5. Камчатний В. Г. Роль професора І. П. Осипова в розвитку жіночої освіти наприкінці XIX — на початку XX ст. / В. Г. Камчатний // Сторінки історії. Збірник наукових праць — Вип. 38. — К. : НТУУ «КП», 2014. — 192 с.

УДК 94(477)

*Иванова Ю.О., Национальный университет гражданской защиты
Украины*

ВЛИЯНИЕ ЯЗЫЧЕСТВА НА КУЛЬТУРУ СОВРЕМЕННОСТИ

Язычество – это собирательное название всех исходных верований разных народов, берущих свое начало из глубинных веков. Славянское язычество – это вера наших предков, вера всего славянского народа. Чтобы лучше понять, как старая вера могла повлиять на современность, мы вернемся в далекое прошлое.

Славянское язычество еще в первое тысячелетие нашей эры начинает свое самостоятельное развитие. Его главными чертами являются одухотворение природы, культ предков и сверхъестественных сил. Большинство людей считают, что в язычестве существует поклонение богам, но это не так: скорее, их воспринимают как часть природы и всего мира. В язычестве человек все воспринимает как пребывающее в живой взаимосвязи и активном взаимодействии [1, с. 9]. Различные природные силы воспринимаются в языческой парадигме как сами боги.

Древние славяне на протяжении столетий развивали культурные, традиционные, религиозные аспекты язычества. В значительной мере, именно религиозными расхождениями были обусловлены разногласия между славянскими племенами (древлян, кривичей, русичей, вятичей и т.д.) разногласия. С возникновением Киевской Руси эта проблем приобрела большее значение. Древние племена становились единым народом, с развитием больших городов. А как все мы знаем, что лучший способ управления человеком – вера. Поэтому, было принято решение принять единую веру – христианство. Так, в период княжения Владимира Святославовича, в 988 г. было осуществлено принятие христианства. Но христианство было уже известно на Руси и до крещения Владимира. Как отмечает Н. М. Карамзин в “Истории государства Российского”, ссылаясь на древнерусские летописи, княгиня Ольга в 955 г. “пленись христианским учением, отправилась креститься в Константинополь”. Переход к новой вере не прошел гладко: долгие годы люди продолжали верить в старых богов.

Некоторые современные исследователи выдвигают версию о том, что христианство – лишь модификация язычества. Важнейшее отличие христианства от язычества состоит в том, что Бог един, он является творцом мира, а язычество признает существование множества богов. Однако и в язычестве существуют некие иерархические ступени: Триглав – триединство мира, выраженного в функционале богов, Род – верховное божество, сущий, единый прародитель богов и творец мира. Вот чем вам не единый Бог, как в христианстве? Так же в христианстве имеются главные помощники и заместители Бога – ангелы и апостолы. Любой святой – тот же мелкий бог язычников, поскольку каждый из святых отвечает за свое направление и умеет творить чудеса. Даже культ изображения святых – иконография, это было сделано только для того, чтобы помочь язычникам приспособиться к христианству. Те привыкли к

антропоморфным богам и мифологическим героям, а тут видели перед собой на иконе нечто похожее, просто называлось это по-другому: не «герой», а «святой». И таких примеров множество: преклонение перед иконой может пониматься и как преклонение к деревянному идолу, христианский храм – аналог языческого, даже крест был взят из языческой культуры, еще с самого раннего детства нас знакомят с ней, а именно с народными сказками, также различные обряды, которыми полон даже наш современный мир и даже елка на Новый год ничто иное, как поклонение культуре зелени. Христианство в какой-то степени – это перерождение язычества.

Не стоит забывать и о наших современных праздниках и традициях, которые мы так любим. Например, празднование Рождества – это празднование зимнего солнцестояния, а традиция ходить колядовать ничто иное, как почтение одноименного бога Коляды. Полюбившийся современной молодежи День святого Валентина, который празднуется 14 февраля, тоже назван в честь человека, которого никогда не было на свете. Этим выдуманным святым церковь вытеснила луперкалии – языческий праздник в честь бога Луперка. Праздник этот носил ярко выраженный эротический характер, поэтому день святого Валентина и называется по-другому Днем влюбленных. Масленица – в эти дни прославляли бога Ярило, а проведение этого праздника ничуть не изменилось и в наши дни. Один из важнейших христианских праздников – Пасха также изобилует языческими атрибутами и традициями. На Купалу мы прыгаем через костры и ищем цветущий папоротник. В наших домах вместе с нами живут домовые, а в реках и озерах купаются русалки. Мы гадаем на Коляду, а иногда просто подкидываем монету. Мы чтим наших предков и в день памяти оставляем им подношения. Мы загадываем желание, сидя между тесками и плюем через левое плечо, встретив черную кошку. Таким образом, языческая культура была и является частью нашей современной жизни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Українська культура: історія і сучасність / За ред. Черепанової С.О. – Львів : Світ, 1994. – 456 с.

УДК 811.161.2

Коп Н., Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ІНТЕРНЕТІ: ПЕРСПЕКТИВА СВІДОМОГО ВПЛИВУ

Для розвитку української культури в сучасному світі дуже важливою є її повноцінна представленість в Інтернеті. Оскільки українська мова є органічною та невід'ємною складовою нашої культури, розглянемо актуальну сьогодні проблему її функціонування та розвитку у всесвітній мережі.

Останніми роками кількість українськомовних споживачів Інтернету значно зросла, відповідно, на мовній діаграмі сайтів збільшується стовпець українськомовних.

Вільна енциклопедія «Вікіпедія» завдяки своїй зручності й доступності стала одним з найуживаніших сайтів нашого часу, а в Україні вона сьогодні посідає перше місце за відвідуваністю, адже для інтернет-користувачів це джерело, де зібрано відповіді на всі питання.

Переклад уже наявних ресурсів «Вікіпедії» чи створення нових статей українською мовою займає багато зусиль і часу, тому набір волонтерів для подання якісної та правдивої інформації триває. За даними самої вільної енциклопедії, сьогодні кількість статей української Вікіпедії становить 652 729, за цим показником вона перебуває на 16-му місці серед усіх мовних розділів, на 11-му місці серед європейських Вікіпедій та на 3-му місці серед Вікіпедій слов'янськими мовами. Українська Вікіпедія станом на 21 вересня 2016 року має 328 948 зареєстрованих користувачів, 44 адміністратори. Загальна кількість сторінок у ній – 1 953 010, редагувань – 19 017 428, завантажених файлів – 82 298. Глибина (рівень розвитку мовного розділу) української Вікіпедії середня і становить 38.6 пунктів [3].

Також важливим аспектом розвитку української мови в мережі є освітні ресурси. Вони здобувають дедалі більшу популярність, адже на них можна опанувати різноманітні навчальні онлайн-курси. Зокрема, спостерігаємо появу сайтів з онлайн-уроками української мови, наприклад, сайт Міжнародної школи дистанційної освіти, де можна знайти курси не тільки з української мови, а й з підготовки до Зовнішнього незалежного оцінювання [3].

Важливим також є створення зручних і функціонально привабливих українськомовних сайтів, що представляють українські навчальні заклади, розміщення на них дистанційних курсів з різноманітних предметів. Зокрема, на Інтернет-сторінці Львівського державного університету безпеки життєдіяльності розміщено курси, лекції та додаткові матеріали з усіх дисциплін, які вивчають курсанти та студенти університету.

Наповнення українського сегменту Інтернету здійснюється не лише українською мовою. Українські сайти обслуговують також неукраїнськомовних користувачів. Як свідчить статистика, найширше в українському Інтернеті представлена російська мова. Якщо зіставити російський і український сегменти уанету, то позиції другого значно

слабкіші. Наприклад, лише 20% сайтів в українському сегменті Інтернету не мають російськомовної версії, проте лише у 14% електронних сторінок використовують українську мову спілкування. Таке явище, ймовірно, викликане тими самими причинами, що й переважання російськомовних друкованих ЗМІ, величезною кількістю російськомовних теле- й радіоканалів в Україні. Російські інформаційні ресурси сьогодні мають вищу конкурентоздатність унаслідок, по-перше, переважання російськомовного загалу користувачів Інтернету (це переважно мешканці міст, де доступ до інтернет-ресурсів простіший), по-друге, більшої комерційної успішності російськомовних ресурсів.

Незважаючи на всі несприятливі умови, українська мова в Інтернеті стрімко розвивається, а кількість українськомовних користувачів щороку зростає. За даними дослідження сейлс-хаусу «FISH» [2], усе більше молодих українців у дорослому віці робить свідомий вибір на користь української мови. Протягом останніх двох років країну сколихнуло глибинне пережиття автентичної людської гідності. Люди починають усвідомлювати, що в Україні наразі відбувається мовна революція, яка надасть початок зовсім новим процесам у суспільстві. За даними дослідників, в українському сегменті Інтернету більш ніж 30% аудиторії новинних ресурсів принципово використовує українську версію, а українську версію Facebook – 40%. Сьогодні українськомовна аудиторія в Інтернеті фактично дорівнює розміру мобільної аудиторії. Це молодь, новатори, котрі мають активну життєву і соціальну позицію. Вони люблять тестувати гаджети, купувати нову техніку, слідкують за новинами цифрового світу.

Завдяки кропіткій, усвідомленій праці небайдужих ентузіастів українська мова виходить на міжнародний рівень в Інтернет-просторі, що ідентифікує її як живу сучасну мову, яка є затребуваною не тільки у вузькому колі науковців, але й серед пересічних українськомовних користувачів всесвітньої павутини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чемеркін С. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси / Сергій Чемеркін. – К., 2009.
2. FISH – перший Інтернет-сейлхаус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fish-ua.com/
3. Українська Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Українська Вікіпедія](https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія).
4. Урок-онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://urok-online.com.ua/index.php>.

УДК 811.161

ОКАЗІОНАЛІЗМИ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНТСТВА «УКРІНФОРМ»

Мова ЗМІ, а особливо національних, як відображає сучасні мовні зміни, так і безпосередньо продукує їх. Вони впливають на мовний етикет українців, змінюючи їх мовні компетенції. Переважно цей вплив є негативним. Потреба в комплексному аналізі лексичного складу мови ЗМІ з метою регуляції і зменшення негативних наслідків і зумовлює актуальність цієї статті.

Із здобуттям незалежності мовознавці почали активно досліджувати процес сучасного словотворення. У своїх працях його аналізували такі науковці, як О.Муромцева, А.Нелюба, Н.Фельдман, О.Земська, О.Стишов, В.Чередниченко, Т.Коць [5].

Мета дослідження – виявити неологізми, зокрема okazіоналізми, і зробити спробу їх комплексного аналізу в текстах суспільно-політичного спрямування Національного інформаційного агентства «Укрінформ» [4]. Об'єктом дослідження є лексичний склад мови українського інформаційного агентства «Укрінформ». Предметом дослідження - okazіоналізми в суспільно-політичних текстах інтернет-видання «Укрінформ». Методи дослідження - відповідно до мети і завдань розвідки використані як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження.

Мова як друкованих, так і інтернет-видань є надзвичайно багатогранною й неоднорідною, оскільки сьогодні ми можемо вирізнити майже всі функціональні стилі української мови на сторінках газет. О. Стишов відзначив, що: «Прагнення до новизни та свіжості, емоційності й експресивності на тлі стандарту – визначальна риса мови ЗМІ»[1]. На сьогодні ЗМІ стали засобом суспільної комунікації. Інтернет став «полем вільнодумства», а інтернет-видання не гребують уживанням жаргонізмів, подекуди навіть вульгаризмів (зокрема в статтях-інвективах) із метою привернення уваги читача. Останнім часом частішали випадки використання розмовного стилю в дрібних інтернет-виданнях. Найперше будь-які зміни суспільно-політичних реалій відбиваються в мові друкованих ЗМІ та інтернет-виданнях. Саме з них більшою мірою відбувається поповнення лексичного складу сучасної української мови. Кількісно найбільшу групу серед неолексем, що виникли у ЗМІ, складають okazіоналізми. Це обумовлюється такими особливостями цих мовних одиниць:

- підвищення мовна експресія (вона надає особливого емоційного забарвлення тексту та привертає увагу читача);

- актуальність (є результатом швидкого «мовного реагування» на події та сплески у суспільному житті);

- вільний спосіб словотворення (іноді автори навіть свідомо порушують норми словотворення з метою підвищення семантичної виразності неолексеми);

Окрім того, поширеним стало використання різноманітних аббревіатур та скорочень. Скорочення переважно утворюють способом основоскладання, напр.: *Геодержнагляд, Генпрокурор, кваліфкомісія, наукомісія*, тощо.

Як вже неодноразово зазначалося, мова – це динамічне явище, що постійно зазнає різноманітних змін. ЗМІ – це дзеркало, яке відображає найменші зміни в розвитку української мови. Щодо мови ЗМІ, то там, на нашу думку, на жаль переважають негативні тенденції, зокрема: широке використання жаргонізмів, подекуди арготизмів, молодіжного сленгу. На нашу думку, сьогодні важливо приділяти достатньо уваги дослідженню розвитку неології в мові різноформатних видань, адже це дасть змогу завчасно попередити та скорегувати негативні наслідки «Укрінформ» є найстарішим і найбільшим інформаційним агентством України, спадкоємцем РАТАРУ. На сьогодні воно має статус національного і офіційно представляє інтереси України і українців у світовому інформаційному просторі. Після аналізу статей соціально-політичного спрямування ми виявили, що частотність використання неологізмів та okazіоналізмів (як їх специфічної групи) не є досить високою. Було підготовлено вибірку із 100 випадкових текстів. Лише у 20% яких були використані неологізми і лише у 3% - okazіоналізми. Неологізми утворюються переважно шляхом основоскладання, елізії та суфіксації. Більшість із них змінюються за відмінками відповідно до правил української мови. Це можна пояснити тим, що видання «Укрінформ» має статус «національного і з огляду на це редактори ретельно слідкують за дотриманням мовних норм і синтаксису сучасної української мови. Також варто відмітити, що найчастіше неологізми, і зокрема okazіоналізм, використовуються у заголовках статей (70% опрацьованого матеріалу). Це може бути спричинене бажанням привернути увагу читача до статті, підсилити емоційну виразність тексту заголовка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Динамічні процеси в суспільно-політичній лексиці й термінології сучасних мас-медіа // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – Вип. 3. / Відп. ред. Н.М.Корбозерова – К.: КДЛУ. – 2000. – С. 341–347.
2. Колоїз Ж. В. Українська неологія: здобутки та перспективи / Ж.В. Колоїз // Наукові праці [Чорноморського державного

університету імені Петра Могили]. Сер. : Філологія. Мовознавство. - 2009. - Т. 105, Вип. 92. - С. 57-62.

3. Лексико-словотвірні інновації (2014) : словник / Анатолій Нелюба, Євген Редько [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.goo.gl/iB2ahm>

4. Укрінформ [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua>

5. Фельдман Н. И. Окказиональные слова и лексикография / Н. И. Фельдман // Вопросы языкознания. – 1987. – №4. – С. 64–73.

УДК 614.84 (477) «1917»

Кравченко М.Г., Національний університет цивільного захисту України

ПРОЯВИ КОЗАЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ ПЕРІОДУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1917-1921 РР.)

Однією з ознак нації є її історична пам'ять, національна свідомість. Саме козацькі традиції стали підвалиною української національної свідомості, ототожнення себе з нащадками січовиків. Тому варто визначити прояви козацької спадщини в революційний період національно-визвольних змагань (1917-1921р.р).

Вільне козацтво — національні добровільні військово-міліційні формування часів національно-визвольних змагань 1917 — 1921 років, що діяли в Україні та на Кубані. Виникли у процесі розвалу царської армії з лютого по травень 1917 року з метою захисту сіл, а згодом і держави, в умовах зростання громадського безладу.

Структуру організації копіювала давній козацький устрій, — з Генеральною козацькою радою та отаманом на чолі, з козацькою старшиною.

Основою організації Вільного козацтва стала сотня, що набиралася з громадян одного населеного пункту, не молодших за 18 років і не мала чітко означеної кількості. Сотні волості формувалися в курінь, курені — в полки, а полки об'єднувалися в Кіш [1].

Військові формування названі за іменами козацьких ватажків: П.Дорошенка, М.Залізняка, К.Гордієнка, І.Мазепи та ін. Серед військових формувань доби національної революції в назвах яких простежуємо впливи козацьких часів слід відмітити також Запорізьку корпус, Сердюцьку дивізію, Запорізьку Січ отамана Ю.Божка, Гайдамацькі полки [2].

У листопаді 1918 р. Юхим Божко збирає декілька десятків однодумців, які проголошують його кошовим отаманом „Нової Запорізької Січі” верховним правителем Запоріжжя і козацького

війська. Побут Січі відтворював побут козаків XVII – XVIII ст. Сам отаман писав гусячим пером, наказав всім козакам голити голови, відрощувати „оселедець” і довгі вуса. Ю.Божко ввів єдину форму своїм козакам висока хутряна шапка з капелюхом, жупан із стоячим коміром і великими гудзиками, широкі шаровари і широкий пояс. Він також заборонив грати в карти, п’янствувати, грабувати, за що були введені тілесні покарання канчуками [3].

Використання української козацької спадщини у часи правління гетьмана Павла Скоропадського проявились в розробці уніформи, орденів, введенню нових знаків розрізнення та застосування військово-козацької термінології у війську Української Держави. 3 червня Військове міністерство видало указ про формування Сердюцьких полків, які мали стати гвардією гетьмана. Розробкою уніформи і нових орденів в Українській Державі займалась спеціальна комісія у складі трьох чоловік: художник Г.Нарбут, історик В.Модзалевський і капітан генштабу О.Вишневський. Саме цій комісії належить проект уніформи для Гетьманського штабу, Конвою, Сердюцької дивізії і Лубенського Сердюцького кінно-козацького полку [4]. Уніформа була надзвичайно мальовнича і містила елементи козацького одягу (жупан, шаровари, шапка-мазепинка тощо).

Козацька спадщина в період Гетьманату проявлялась у суспільстві спробою відродити козацький стан, а саме в законодавчих актах П.Скоропадського – „Грамоті до всього українського народу” та „Закону про тимчасовий державний устрій України” де окремо виділяється така категорія громадян як козаки. Головною метою таких кроків гетьмана було створити соціальну опору своєму режиму. Ясновельможність Пан Гетьман ліквідував усі „приватні і вільно-козацькі” організації, а також доручив військовому міністру створити козацьку Раду по виробленню статуту для організації козацтва на Україні. 16 жовтня 1918 р. був виданий гетьманський Універсал про відновлення козацького стану[5].

.В зовнішніх ознак козацької традиції в Наддніпрянській Україні протягом (1917-1921 р.р.) проявлялась у військовій символіці (стяги, відзнаки), назвах військової техніки (панцерні потяги (Хортиця, Запорожець, Полуботок та ін.), перейменуванні кораблів Чорноморського флоту (крейсер „Гетьман Іван Мазепа”, канонерський човен „Запорожець”).

У використати військову термінологію для позначення рангів, посад і військово-структурних елементів. Відповідно до „Статуту Української Народної армії”, затвердженого 17 грудня 1917 р. Генеральним секретарем військових справ, кожен громадянин, що перебуває у лавах армії УНР, мав носити назву „козак”. Скасовувалося звання офіцера натомість вводився термін „старшина”. Встановлювалися такі назви військових посад: козак, ройовий, чотарь,

бунчужний, півсотенний, сотник, курінний, осавул, полковник, отаман бригади, отаман дивізії, отаман корпусу і т.д. [6].

.Втілення козацької спадщини в одностроях і зовнішньому вигляді періоду Національної революції 1917-1921 рр., які були характерні для різних українських військових формувань від УСС до Дієвої Армії УНР. Серед вояків поширилася мода на чорні шапки з кольоровими шликами, черкески та інші елементи старовинного українського військового одягу, які можна було дістати або зробити за умов ведення бойових дій. З поверненням Центральної Ради до столиці також було видано ряд наказів військового міністра для впорядкування уніформи. Окремі елементи якої опиралися на зразки козацького однострою. Багато козаків за зразком своїх історичних попередників голили голови, залишаючи лише оселедець.

Протягом 1917-1921 рр. бачимо значний інтерес до козацьких спадщини як серед простого населення, так і серед державних діячів. Він проявився у військово-прикладній сфері, хоча тут часто звернення до козацького минулого носило формальний характер і відображалось, в основному, у зовнішніх ознаках. Загалом широке зацікавлення козацьким традицій свідчило про формування національної свідомості українців незалежно від їх етнічної території проживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гай-Нижник П.П. Вільне козацтво // Енциклопедія Сучасної України. - Т.4. – К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005.
2. Монкевич Б. Слідами новітніх запорожців. Похід Болбочана на Крим. - Нью-Йорк, 1956..
3. Савченко В. Авантюристы гражданской войны (историческое расследо
4. Тинченко Я. Сердюки Гетьмана Скоропадського. Украина. 1918, «Цейхгауз», 2002, №18, с.43.
5. Лободаєв В. Революційна стихія. Вільнокозачий рух в Україні 1917–1918 рр. – К., 2010.
6. Тинченко Я. Новітні запорожці. Війська Центральної Ради, березень 1917 – квітень 1918: науково-популярне видання. – К., 2010.

УДК 94(477)

*Крошній Є.М., Національний університет цивільного захисту
України*

КИЇВСЬКА РУСЬ ЗА ЧАСІВ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

«Володимир землю зорав, Ярослав засіяв», — цим образним висловом літописець підкреслив наступність державних заходів Ярослава Мудрого щодо політики його батька — князя Володимира Святого. Стосувалися вони передусім справи поширення християнства, проте цілком справедливими є й до інших напрямків політичної діяльності. Ярослав Мудрий докладав багато зусиль для збереження територіальної цілісності та єдності Руської держави. Він, зокрема, повернув під свою владу червленські міста, відвойовані під час князівських усобиць Болеславом Хоробрим. Ходив також на північ, на узбережжя Балтійського моря, де в Чудській землі заклав місто Юріїв. Ярослав не полишав будівництва, розпочатого батьком, на південному кордоні країни. Він, як свідчить літописець, «почав ставити городи по Росі» й остаточно здолав печенігів. Звістка про останню, переможну для Ярослава, битву з печенігами, що відбулася під мурами Києва, вміщена під 1034 р., однак сучасні історики відносять її до 1017-го. На честь перемоги Ярослав наказав закласти на місці битви величний храм — Софію Київську. Розповіддю про спорудження церкви Премудрості Божої (гр. софія — мудрість) літописець ніби узагальнює величезні будівельні роботи, що велися в Києві з наказу Ярослава Мудрого. Розписаний яскравими фресками, оздоблений мозаїкою, храм вражав сучасників внутрішнім оздобленням і довершеністю своїх форм. Київська Софія стала символом поєднання божественного начала й державної влади. Тут відбувалися урочисті державні церемонії: сходження на великокнязівський стіл, прийняття іноземних послів тощо.

У Києві та багатьох інших містах Русі було створено скрипторії — книжкові майстерні, у яких переписувалися церковні книжки, а також трактати з історії, філософії, права, природничих наук. Прикметно, що саме за Ярослава і, певно, з його ініціативи у Києві в 1037—1039 рр. було створено перший літописний звід.

За правління Ярослава на давньоруських землях виникло багато шкіл. Осередками освіти були церкви й монастирі. Так, у Софії Київській діяли бібліотека і школа, де навчали грамоти й ознайомлювали з основами тогочасних наук дітей із заможних родин, а також було спеціальне приміщення, де перекладалися твори з іноземних мов, переписувалися й створювалися оригінальні твори давньоруської літератури, велася літописання.

Піднесенню культури за Ярослава сприяли його заходи щодо утвердження християнства. Зокрема, було засновано Київську митрополію, що підпорядковувалася константинопольському патріарху. У 1051 р. собор єпископів Київської держави обрав першого митрополита з русинів — Іларіона. Під тим самим роком літопис оповів про першопочатки головного монастиря Русі — Печерського, заснованого св. Антонієм Печерським. Уже від кінця XI ст.

Печерський монастир став головним ідеологічним і культурно-освітнім центром Київської держави. Тут жили й працювали відомі письменники, історики та літописці: свв. Феодосій, Никон, Нестор, художник Аліпій, лікар Агапіт. Саме з ченців Києво-Печерського монастиря призначалися єпископи в усі землі Київської держави. За Ярослава було засновано й інші монастирі, зокрема монастирі св. Георгія та св. Ірини, про які «Повість минулих літ» згадала під 1037 р.

Налагодження внутрішнього життя було неможливим без впорядкування законів. До заходів у цьому напрямку вдавався свого часу князь Володимир. Та слава справжнього реформатора законодавства належить саме Ярославі, адже він був першим, хто уклав писаний збірник руських законів. Той документ дослідники називають «Правдою Ярослава», або «Найдавнішою правдою». Він складався з 18 статей, які поклали початок славнозвісному збірникові законів «Руській правді». Збірник, або звід, руських законів, відомий під назвою «Руська правда», складався впродовж кількох поколінь. Найдавніша частина, «Найдавніша правда», створена за часів Ярослава Мудрого. Окрему частину становлять статті, укладені Ярославовими синами — «Статут Ярославичів». До «Руської правди» увійшли статті й пізніших часів. Це й не дивно, адже збірник був чинним на землях України, Білорусі, Литви, Росії впродовж кількох століть, ставши основою для розвитку законодавства та судочинства.

У статтях Ярослава йшлося про покарання за вбивство, побиття до крові чи синців, за вчинене каліцтво, виривання бороди й вусів, їзду на чужому коні, псування майна, переховування чужого холопа тощо. Покарання передбачало здебільшого грошові виплати, хоч іще зберігалось право родичів на кровну помсту. Гроші сплачувалися або на користь князя — їх називали «вірами», або на користь потерпілого чи його родичів — головщини. Тілесні покарання мали застосовуватися лише для холопів за побиття вільної людини. З-поміж мір покарання не було й смертної кари.

Культурно-освітня діяльність Ярослава, його заходи, спрямовані на стабілізацію внутрішнього життя, були надзвичайно вдалими. Вони сприяли нечуваному культурному піднесенню Руської держави, посилили міжнародний авторитет Київської Русі. Своєю зваженою культурно-освітньою політикою князь Ярослав зажив шанобливого ставлення нащадків, які стали називати його Мудрим.

Князь-політик унікав воєн, намагався підтримувати з європейськими країнами добросусідські відносини. І хоч окремі збройні сутички довелося вести й Ярославу, проте з жодною європейською країною Київська Русь часів його князювання не мала тривалого протистояння. Перевага надавалася не силі зброї, а силі розуму. У зовнішній політиці використовувались усі можливості

дипломатії, з-поміж яких чільне місце посідали міждинастичні шлюби. Недарма Ярослава Мудрого часом називають тестем Європи.

Традицію тісних відносин підтримувала Київська Русь часів Ярослава Мудрого з Візантією. Щоправда, добросусідські контакти потребували неабиякої мудрості та політичної витримки, бо відносини між державами не бувають завжди рівними. Так, певним напруженням відзначалися відносини Візантії та Русі після утвердження на імператорському престолі Константина IX Мономаха 1042 р. Він розпочав свою діяльність із того, що усунув із державного апарату всіх ставлеників своїх попередників. До числа опальних потрапили й руські люди. Ситуація особливо загострилася 1043 р., а загрозливою стала 1051 р., коли на Київську митрополичу кафедру було поставлено Іларіона. Однак й тоді конфлікт залагодили мирно.

Постійні контакти мав Ярослав із Німеччиною та Польщею. Тісні зносини підтримувала Русь із скандинавськими країнами. Особливо зміцніли зв'язки Русі та Швеції, чому сприяв шлюб Ярослава із шведською принцесою Інгігердою. Добросусідські відносини пов'язували Русь із Норвегією. Писемні джерела засвідчують активні зовнішньополітичні зв'язки Русі з Угорщиною. Виявом тих стосунків були династичні шлюби представників королівського роду Арпадів і київського великокнязівського. Сестра Ярослава Мудрого Марія-Доброгніва була дружиною польського короля Казимира I Відновителя. Один син Ярослава був одружений із сестрою цього ж короля, другий — взяв шлюб з візантійською царівною, а інші два — з німецькими князнями. За іноземних правителів були видані заміж три дочки Ярослава: Анастасія — за угорського короля Андраша, Єлизавета — за норвезького короля Гаральда, а по його смерті — за норвезького короля Свена; Анна — за французького короля Генріха I Капетінга, причому певний час вона була співправительницею свого сина, французького короля Філіппа I. Племінниця Анна-Євпраксія Всеволодівна (Адельгейда) вийшла заміж за саксонського маркграфа Генріха, а по смерті останнього — за германського імператора Генріха IV.

Міждержавні зносини Київської Русі свідчать про великий авторитет держави Ярослава Мудрого в Європі. Для багатьох європейських монархів київський володар був своєрідним взірцем феодального правителя. Саме таким постав київський князь у тогочасних європейських джерелах.

Після смерті Мстислава у 1036 році Ярослав об'єднав під своєю владою лівобережні землі, ставши єдиним володарем могутньої Київської держави, окрім Полоцького князівства, яке виділено Володимиром Святим в уділ роду Ізяслава. 1036 року, за літописом, Ярослав Мудрий розгромив біля Києва печенігів і нібито, за літописом, на місці перемоги над ними почав будувати у 1037 році

Софійський собор. Хоча останні дослідження Софії Київської спростували це твердження літопису. За аналізом графіті, а також за іноземними писемними пам'ятками, насамперед німецькими (Хроніка Тітмара Мерзебурзького), Собор святої Софії був закладений раніше.

У 1038–1042 роках Ярослав вів успішні походи проти литовських племен — ятвягів, проти Мазовії, проти прибалтійсько-фінських племен ямь і чудь. 1043 року він підготував під проводом свого сина Володимира і воєводи Вишати похід на Візантію, який закінчився поразкою, багато воїнів потрапило в полон чи загинуло. Щоб охороняти свою державу проти нападів кочовиків, Ярослав укріплював південний кордон, будуючи міста над ріками Россю і Трубежем: Корсунь, Канів, Переяслав; як також другу фортифікаційну лінію над Сулою: Лубни, Лукомль, Воїнь.

Під час його правління Київська Русь перетворилася на могутню європейську державу. Звершено розпочате Володимиром Святим розширення меж столиці Русі — Києва, насипано нові оборонні вали були ще за Володимира Святого (дослідження П. Раппопорта) (за одним з них прокладено сучасну вулицю Ярославів Вал), а Ярослав поставив на них лише заборолу. Збудовано Золоті ворота, Лядську браму, Жидівські ворота, Георгіївський та Ірининський собори, Софійський собор, в якому згодом поховали в саркофазі Ярослава Мудрого та його дружину Ірину (Інгігерду; 1001 – 1050). Це був акт порушення задуму собору. Створив бібліотеку Софійського собору. За часів його правління засновано міста Корсунь, Гюргів (нині — Біла Церква), розбудовано Чернігів, Переяслав, Володимир-Волинський, Турів, встановлено династичні зв'язки з королівськими дворами Швеції, Норвегії та Франції. Продовжувалося карбування срібних монет.

Останні роки життя Ярослав провів у Вишгороді. По смерті Ярослава Мудрого залишилися п'ять синів, між якими розгорнулась боротьба за владу. Цей період відомий в історіографії як Тріумвірат Ярославичів, з якого почався розпад Київської Русі і через півтора століття вона фактично перестала існувати як єдина держава.

Князювання Ярослава Мудрого стало періодом подальшого піднесення Київської Русі. У цей час завершилося становлення її державності: стабілізувалися кордони, було вдосконалено систему управління, упорядковано правові норми, розвивалися культура, освіта і церковне життя. Київська Русь сягнула zenіту свого розквіту, ставши в один ряд із провідними країнами середньовічної Європи: Візантійською та Німецькою імперіями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тороп В. Ярослав Мудрый. — Быково: МО О «Императорское Русское историческое общество», 2012. — 784 с.
2. Пашуто В. Внешняя политика Древней Руси. — М., 1968.
3. Каргер М. Портреты Ярослава и его семьи в киевской св. Софии // Ученые записки ЛГУ, ч. 20. 1960.

УДК 94(477)

Кузнецов А.В., Національний університет цивільного захисту України

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Історія української культури ХХ ст. – доба складного та суперечливого розвитку, який, з одного боку, дедалі тісніше й глибше включав Україну до загальносвітового культурного процесу, а з іншого, у воєнних та суспільно-політичних колізіях ламав фундаментальні засади національно-народного буття, нищив витвори культури і самих її носіїв - як творців матеріального добробуту, так і представників духовної сфери (митців, учених, педагогів, релігійних діячів тощо).

Історія української культури початку ХХ ст. – це свідчення незламного духу народу, який, незважаючи на скрутні обставини, постійно тяжів до збереження власної мови, історичної пам'яті, мистецьких надбань минулих часів та до витворення нових культурних цінностей, які б несли неповторний національний образ світу.

Початок століття був періодом, коли на основі попередніх досягнень закладалися головні, фундаментальні засади, з яких впливав розвиток культури України в подальші часи. Саме тоді виявилися принципово нові важелі культурного процесу, що набувають все більшого значення в сучасних умовах.

Розвиток промисловості, нові наукові відкриття зумовлювали прискорення технічного прогресу, впливали на повсякденне життя українського народу. Суттєвою особливістю суспільного побуту став загальний потяг народу до знань, освіти, мистецтва; підвищується національна свідомість людей, збільшується зацікавленість власною історією та культурою. У цей час виникають нові недільні школи та курси, народні бібліотеки, просвітницькі товариства, народні університети, театри, самодіяльні гуртки. Радикальні верстви інтелігенції боролися за демократизацію освіти, намагалися покращити організацію шкільної справи.

У Західній Україні поширювалася діяльність «Просвіт». На східноукраїнських землях вони виникли під час революції 1905-1907 рр. (у Катеринославі, Одесі, Києві, Кам'янці-Подільському, Чернігові, Житомирі (9 «Просвіт» з 30 філіями). Діяльність «Просвіт» була тісно пов'язана з революційною, національно-визвольною боротьбою, що зумовило значну участь у цих організаціях опозиційних до царату діячів культури. Так, чернігівську «Просвіту» очолював М. Коцюбинський. Головна відмінність між східно-галицькими та наддніпрянськими «Просвітами» полягала в тому, що перші були централізованими, а другі працювали автономно. Крім того, західноукраїнські «Просвіти» намагалися бути відстороненими від політики, тоді як у Російській імперії в них від початку виявлялася тенденція до політизації.

На початку ХХ ст. церква в Україні продовжувала відігравати велику роль у побуті та культурному житті, поширенні освіти, підтримці фундаментальних засад суспільного устрою. Церковне життя Східної України було повністю підпорядковане Російській («Руській») православної церкви - державній церкві імперії. Але заклики до національного оновлення, демократизації релігійного життя, повернення до історичних традицій української церкви постійно лунали зі сторінок ліберальних видань.

Мистецьке життя України розвивалося бурхливо, закладаючи підвалини нового етапу національно-культурного відродження. Період 1905-1914 рр. був часом піднесення українського мистецтва, добою загального зростання художньої майстерності, плідного завершення творчої діяльності таких корифеїв національної культури, як І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Лисенко. Зростала нова генерація митців - видатних письменників (В. Стефаник, В. Винниченко, Л. Мартович, О. Олесь та ін.), художників (О. Мурашко, Г. Нарбут), композиторів (С. Людкевич). Постійні творчі зв'язки едали в культурному плані політично та економічно подавлені Схід і Захід України. Нові мистецькі течії, тяжіння до формального пошуку, характерні в цілому для початку ХХ ст., виявлялися на Україні в специфічних формах, пов'язаних з поглибленим вивченням фольклорних традицій та європейського досвіду. Становлення мистецьких угруповань, які конкурували між собою, було передумовою вільного творчого розвитку, плюралізму стилів і течій, без якого немає плідного художнього життя. Одночасно політична ворожнеча "двох культур", запекла газетно-журнальна полеміка, нетолерантність і непорозуміння між окремими діячами культури спричинювали, за оцінкою І. Франка, «загальне звуження розумового горизонту», примітивний поділ явищ культури на «чорне» та «біле» - поділ, що так жорстоко вплинув на подальший культурний розвиток України.

Українське мистецтво початку ХХ ст. було вищим шаблоном розвитку нашої культури. Вона намагалася подолати традиційні стереотипи; акцентувала увагу не на відображенні довколишнього світу, а на відтворенні внутрішнього світу людини. У 1917 р. широкі народні маси пов'язували свої сподівання на духовне розкріпачення, на вільний розвиток української культури з боротьбою за демократизацію громадського життя.

УДК 903.5

Курганов Р.І., Національний університет цивільного захисту України

ПОХОВАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ В ДОХРИСТИЯНСЬКІ ЧАСИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження проблеми вивчення поховальних традицій слов'янських племен у дохристиянські часи на теренах сучасної України зумовлена загальною спрямованістю сучасних археологічних досліджень на виявлення елементів обрядної системи слов'ян, насамперед – поховального обряду, на базі якого традиційно вивчаються релігійні уявлення, пов'язані з переходом людини до потойбічного життя. Зазначена проблематика потребує більш ретельного вивчення й узагальнення виявленого та дослідженого матеріалу. Це робить тему розвідки перспективною для подальшої розробки.

Питання, пов'язані з проблематикою сприйняття смерті давньою людиною, еволюцією поховальних традицій і обрядовості були нагальними як на світанку людства, так і нині. Проблеми тафології – розділу археології, що досліджує сферу людської діяльності, пов'язаної з похованням померлих членів соціуму, – активно досліджуються у сучасній науці. Поняття “тафологія” було запропоноване Ю. Смирновим для визначення сукупності традиційних знань людства, які стосуються різних форм та способів поводження з тілом померлого [3, с. 230]. Еволюція поховальної обрядовості і відмінності між формами поховального обряду позначають зміни в усвідомленні світу.

У культурах східних слов'ян спостерігаємо декілька принципів поховання померлих предків. На початковому етапі домінували ембріональні поховання; на зміну їм прийшов період кродування, яке згодом було змінено закладенням курганів; надалі кродування знову стало визначальним принципом поховання. Подекуди декілька видів поховання співіснували одночасно.

Скорчені поховання імітували позу ембріона в материнському череві; дана поза підтримувалася шляхом зв'язування померлого. У такий спосіб родичі готували померлого до другого народження на землі, до перевтілення в певну живу істоту. Ідея перевтілення базувалася на уявленні про особливу життєву силу, яка існує роздільно від людини: один і той самий фізичний вигляд належить як живій людині, так і мертвій. Звідси походить стародавній звичай називати дітей на честь померлого нещодавно родича. Поховання за звичаєм тілопокладання були більш пишними. Археологами виявлено низку поховань з багатим набором лощеного посуду, виготовленого на гончарному колі (миски, глечики, вази з трьома ручками), фібул, скляних кубків, шпор.

Ембріональний принцип поховання зберігся приблизно до 1200 р. до н.е. На зміну йому прийшла нова форма поховання: померлих починають ховати у витягнутому положенні. Але найбільш вражаюча зміна в поховальному звичаї була пов'язана з появою кродування – спалення покійних. В обряді кродування знайшла вияв нова характеристика культури предків, котрі повинні знаходитися десь на небі, та сприяти всім небесним подіям (дощ, сніг, туман) на благо нащадків. Виконавши кродування, відіславши душу померлого в сонм інших душ предків, стародавній слов'янин після цього повторював все те, що робилося тисячі років тому: він ховав прах померлого в землі і тим самим забезпечував ті магічні переваги, котрі були притаманні простій інгумації [2, с. 103].

Процес кродування археологи реконструюють таким чином: слов'яни склали поховальне багаття, на яке уклали померлого, будуючи релігійно-декоративну споруду навколо поховального багаття, окреслювали геометрично точне коло, копали навколо глибокий, але вузький рів та облаштовували легку огорожу, сплетену з гілок, навколо котрої розкладали значну кількість соломи. Коли запалювали багаття, то палаюча огорожа своїм вогнем та димом закривала від учасників церемонії процес згоряння тіла всередині огорожі. Можливо, саме таке поєднання поховальної купи дров з геометрично правильною окружністю ритуальної огорожі, яка відділяла світ живих від світу мертвих предків, й називалося кродою [1, с. 157].

Після кродування померлого проводилася тризна в пам'ять покійного. Як правило, тризни були не скорботними трапезами. Стародавні слов'яни вважали, що душі померлих бенкетують разом з ними та наглядають за цим процесом. Вплив подібного вірування донині зберігається в поховальній традиції, коли померлій людині наливають спиртний напій та накривають посуд шматочком хліба. А в деяких селах зафіксований звичай садити померлу людину зі свічкою в руках під час поминок [4, с. 245]. Смерть у стародавніх слов'ян

сприймалась не як горе, а скоріше як радість, пов'язана з вірою в майбутнє переродження людини.

Серед елементів поховального обряду слід назвати: курганні насипи, поховальні споруди в виді будинку та поховання праху померлого у звичайному горщику для їжі. Ховали померлих головою на захід. Сенс такого положення полягав у тому, що очі покійного були повернуті на схід – до сходу сонця, який людина мала побачити в мить її воскресіння, очікуваного в майбутньому. Пізніше поступово розповсюдився звичай ховати померлих у труні або в колодах, котрі ще в ХІХ ст. називалися домовинами.

Отже, багато елементів вірувань стародавніх слов'ян наклали помітний відбиток на поховальні звичаї та культуру сьогодення на теренах України. Це, зокрема, знаходить вияв у звичаї устилати гілками ялини шлях покійного до місця поховання, закривати дзеркала в будинку померлого та в інших традиціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еремина В. И. Ритуал и фольклор / В. И. Еремина. – Л. : Наука, 1991. – 206 с.
2. Рыбаков Б. А. Язычество древней Руси / Б. А. Рыбаков. – М. : Наука, 1987. – 783 с.
3. Смирнов Ю. А. Лабиринт. Морфология преднамеренного погребения / Ю. А. Смирнов. – М. : Восточная литература РАН, 1997. – 280 с.
4. Токарев С. А. Ранние формы религии / С. А. Токарев. – М. : Политиздат, 1990. – 622 с.

УДК 94(477)

Кухаренко А.К., Національний університет цивільного захисту України

ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Українці кажуть: «Як склався у людини шлюб, так піде і все її життя». Ця народна мудрість виходить з того величезного значення, яке надавали шлюбу й сім'ї, особливо в минулому, коли одружувалися один раз і на все життя. Тому момент вибору судженого був дуже відповідальним. У виборі шлюбного партнера перепліталися різні інтереси. Дівчина прагнула зустріти обранця, який припав би їй до душі, батьки ждали помічника у домі, громада - голову міцного господарства.

Система дошлюбного спілкування передбачала певні норми залицяння та сватання, які майже до кінця ХІХ ст. ґрунтувалися на

патріархальних засадах. Молодь спілкувалася переважно в межах свого села, а в містах – у межах вулиці, навіть свого «кута». На рубежі ХІХ-ХХ ст. цей принцип був порушений, і молодь нерідко шукала собі пару не тільки у своєму селі, а й у навколишніх. Хлопці зустрічалися на вулицях, ігрищах, толоках, вечірніх зборах, ярмарках.

Починалося весілля в українців, як і в інших слов'янських народів, сватанням. Сватання – це перша зустріч представників молодого з молодою та її батьками для досягнення згоди на шлюб. В Україні посередників при сватанні найчастіше називали «старостами», але зустрічаються також назви «сват», «посланець», «сватачі», «балакун». У старости просили, як правило, близьких родичів, поважних одружених чоловіків. При вдалому сватанні обмінювалися хлібами з рушниками, свати тричі обходили навколо столу, хрестилися до образу і домовлялися про день оглядин, заручин, про дату їх проведення, а також про саме весілля. Якщо сватання проходило вдало, рідня нареченої давала женихові «заставу» (якусь цінну річ), яка при порушенні ними шлюбної угоди не поверталася. Якщо дівчина хотіла відмовити хлопцеві в сватанні, то вона виносила йому гарбуза.

Батьки хлопця намагалися якомога краще представити міць господарства свого сина, щоб оглядини завершилися шлюбною угодою. Бувало, навіть вдавалися до хитрощів: запозичували у сусідів коня, волів або реманент. Оглядини – знайомство з господарством молодого, яке здійснювалося невдовзі після успішного сватання, перед заручинами. Природа цього звичаю пов'язана з укладом селянина-трудівника, для якого господарство було основою його життєдіяльності.

Заручини – найважливіший елемент передвесільного циклу. У період від сватання до оглядин була можливість обміркувати рішення про одруження, і тому на заручинах закріплювалося досягнення остаточної згоди на шлюб. Назва «заручини» походить від обрядового з'єднання рук молодих на хлібі, зерні, яке, за народним звичаєм, набирало юридичної сили. Наприклад, в Полтавській області, в Черкаській області саме на заручини молода перев'язувала сватів рушниками. Заручини за своєю структурою і функціями нагадувала весілля. Молодий і молода з друзями запрошували гостей, сватів і родичів в будинок нареченої, де відбувалися церемонії поєднання двох родів. Навколо цієї ідеї і вибудовувалася вся передвесільна обрядовість, що містила три основні ритуали: посад, благословення і обдаровування.

Коли жінка виходила заміж, вона приносила з собою в будинок чоловіка відповідне майно – придане, яке залишалося власністю жінки. Кожна українська дівчина готувала собі придане, зокрема ту його частину, що становила так звану «скриню». Скриня включала постіль, рушники, одяг, стрічки та хустки, якими дівчина мала

обдаровувати гостей. У придане дочки давали також худобу, гроші, земельний наділ

У східних і центральних районах України більш поширеним при весільним обрядом був дівич-вечір (дівочий вечір), також пов'язаний з барвінковим обрядами. Дівич-вечір влаштовували напередодні весілля як символ прощання з самотнім життям, і робили це окремо в оселях молодої та молодого. Особливою ліричністю визначалися такі вечори в дівочому суспільстві. Основним в цьому дійстві було плетіння вінка для молодої (або молодят), місцями плетіння «долі» (один або два з'єднаних між собою вінка, які підвішували над молодятами за столом). Дівич-вечіру передував збір барвінку для вечірнього плетіння вінця. У бойків збір барвінку для весілля досі є окремим обрядом.

Найпишнішою обрядовістю відзначався весільний день. На Бойківщині в кінці ХІХ в. побутувала умивання молодих в цей день у відварі барвінку, який залишався від плетіння весільних вінків. Церемонія одягання молодої подружками і свахами відбувалася в коморі в супроводі пісень. Молоді повинні мати нові сорочки, ще не прані. До весілля шили одяг, який зберігали і шанували впродовж усього життя.

Традиційний сценарій українського весілля передбачав церковний обряд вінчання. Залежно від місцевої традиції, наречений і наречена йшли до церкви окремо, або наречений приїжджав за нареченою. Місцями з церкви молодий їхав до батьківської хати, щоб потім з весільною свитою урочисто приїхати по молоду. У поїзді нареченого, як правило, кількість гостей повинна бути непарна – парою повинна стати молода. Друзі молодого – бояри (старости) були перев'язані рушниками, свахи несли хліб, калач, шишки і зав'язані в хустку подарунки для нареченої і її рідні. Світилки (молоді дівчата з боку молодого) тримали в руках «меч», «шаблю» або гілочку. Мати молодого благословляла сина в дорогу за молодою: обсипала його житом, дрібними монетами і цукерками. На Чернігівщині мама одягала вивернутий вовною назовні кожух, обсипала молодого вівсом, а дружка обводив його навколо хлібної діжки. Головним символом весілля був коровай (його відсутність на весіллі сприймалася як знак неповноцінності, навіть незаконність весілля) як атрибут драматичних весільних дій: благословення молодих, покривання молодої, об'єднання пологів.

Сучасне українське весілля значно відрізняється від весілля в минулому, але деякі традиції та звичаї дотримуються українським народом. Великого значення в нас час набуло освідчення в коханні. Але сватання, оглядини, заручини, саме весілля ніхто не відміняв і все це проходить в більш сучасному вигляді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження. – К.: Вища школа, 1988. – 188 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис в 2 т. - К.: Обереги, 1992.
3. Горленко В.Ф. Нариси з історії української етнографії // Народна творчість та етнографія. - 1972. - №3. – 73с.

УДК 398.332.47

Куценко І.В., Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

СВЯТКОВІ ТРАДИЦІЇ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ

Знайомство з історією України, усвідомлення її минулого відбувається за допомогою різноманітних методів, як-то вивчення історичних та літературних джерел, архітектурних пам'яток, фольклорного матеріалу тощо. Певне місце в цьому належить ознайомленню з культурними традиціями, що збереглися до нашого часу і, в першу чергу, серед селян. Деякі традиції забуваються, але є і ті, які і зараз підтримуються не лише старшим поколінням, а й молоддю. Типовим у цьому є фольклорні традиції, що існують до цього часу у селі Пишненки на Полтавщині.

Перше у календарному році свято – Святвечір. В цей день в селі хрещеники ходять до своїх хрещених батьків з гостинцями та подарунками, несуть вечерю, а ті їм накривають на стіл традиційні страви та разом проводять день. Наступного дня – Різдво. Цей день всі проводять в тісному колі рідних, зустрічаючи час від часу колядників.

Варто розповісти про ніч з 13-ого на 14-те січня, оскільки те, що відбувається в Пишненках в цю ніч є рідкісним та оригінальним. Спочатку, близько 17 години, збираються гурти хлопців, дівчат чи змішані (вікові обмеження доволі широкі: від 8 до 30 років). Всі вони одягаються в український народний одяг або у костюми циганок чи різних тварин. Потім ходять по селу і заходять до кожної хати, де світиться світло, та співають щедрівок, а за це отримують різних гостинців. Найчастіше виконують «Щедрик, щедрик, щедрівочка» в обробці нашого славетного композитора Миколи Леонтовича.

Унікальним, притаманним лише нашому селу є те, що дівчата, перед тим як йти меланкувати, заготовлюють червоні стрічки та колодки (невеликі колоди), а вже потім, коли молодіці відспівають щедрівки і виходитимуть з двору, де живе молодий неодружений хлопець, вішають або на ворота, або десь в саду щось із цих предметів. Це як ознака для хлопця, що він не одружений. Чим старший хлопець, тим кількість яскравих «аксесуарів» у дворі більшає. Після того, як

дівочі гурти обійдуть все село, а це обов'язково потрібно зробити до півночі, бо після цього дівчатам в цей день до чужої хати заходити вже не можна, вони йдуть додому до якоїсь із них, а там ділять між собою нащедроване та ворожать. Щодо хлопців, то опівночі розпочинається юнацька робота. Молоді люди, обов'язково неодружені, збираються в один великий гурт і ходять шкодити. А шкода така: у дворі, де живе незаміжня дівчина, вони знімають хвірточку і десь ховають чи роблять іншу шкоду. Все це означає, що дівчиною хтось цікавиться і батькам потрібно бути уважнішими. Так хлопці бешкетують до ранку, а батьки дівчат намагаються якось цьому протидіяти. Ранком, коли пройти по селу, то в кожному третьому дворі немає то хвірточки, то висить колодка, то зроблено ще якусь шкоду. І господарі повинні ліквідувати наслідки минулої ночі. Якщо ж господарі не можуть знайти своє майно, то ставлять хлопцям викуп, а ті самі все повертають.

Також зранку 14 січня чоловіки різного віку ходять до своїх рідних, знайомих і друзів та посівають у хаті. Посівають зазвичай пшеницею та житом. Жінкам посівати не можна. Та й взагалі, не дозволяється жінці першій цього дня заходити до чужої хати, це повинен бути чоловік, щоб на цілий рік щастя приніс. Співають різні посівалки, в яких найчастіше бажають гарного врожаю. Зерно, яке залишилось після посівальників, не змітають 1-2 дні, потім, змівши на купку, залишають на тиждень.

Інші релігійні і традиційні свята в Пишненках теж відзначають, але не настільки трепетно. Окремо з них виділити можна Великдень й Трійцю або Зелену неділю. На Трійцю люди все своє господарство прикрашають гіллям клену, липи та зеленню. Святкують в селі й Івана Купала. В цей день обов'язково ворожать, а вночі стрибають через багаття. Вшановують також і Маковія (14 серпня).

Шанують в Пишненках також традиції архітектури та побуту селян, які жили в ХІХ столітті. З гордістю селяни розповідають про хату, яку було збудовано у 1888 році та забрано з нашого села в 2008 році в етнографічний комплекс «Українське село» під Київ. Ця хата була дерев'яна. Вона була перевезена до музею, оскільки є типовою житловою будівлею Наддніпрянщини того часу. Хата має ряд рис, які заслуговують уваги. Рублена із дерев'яних (дуб, осика, верба) плах у простий замок, складається з двох окремих зрубів. Наповнення інтер'єру хати не збереглося. Напис на сволоку хати свідчить, що її було збудовано у 1888 році. Біля викарбуваної дати - різьблений хрест. У хаті встановлено піч, біля неї - піл, під стінами - лави, біля лав - стіл, біля дверей на стіні - мисник. На причілковій стіні розміщено картини на склі та ікони. Запропонована для встановлення у хаті піч зафіксована у селі Тимченки, яке межує з Пишненками. Піч має традиційну форму, притаманну даному етнорегіону і відображає кращі надбаня пічництва.

Аналіз зазначених побутових та фольклорних традицій дозволяє виділити типові культурні риси, притаманні святкуванням на селі, а саме: збереження православних традицій, прояв елементів язичтва під час фольклорних свят, а також поширення інтересу молоді до неформалізованих народних свят.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арандаренко Н. Записки о Полтавской губернии / Арандаренко Н. — Т.2, 1849. — 231 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. — 352 с.
3. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу / І. Огієнко— К.: Обереги, 1992. — 424 с.
4. Сапіга В. К. Українські Народні свята та Звичаї. / В. К. Сапіга — К.: тов. «Знання України», 1993. — 112 с.

УДК 908 (477.53)

Куценко І.В., Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна

СЕЛО ПИШНЕНКИ ЯК ТРАДИЦІЙНЕ ПОСЕЛЕННЯ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ

Історія та культура нашого суспільства відображається в архітектурних пам'ятках, літературних джерелах, фольклорі, одязі тощо. Певне місце у процесі усвідомлення минулого, його особливостей займає вивчення історії виникнення та розвитку населених пунктів. Типовою є історія села Пишненки Зіньківського району Полтавської області.

Точний час заснування поселення встановити важко. Первинна назва села — Голубови Хутори. Воно виникло як традиційне козацьке поселення. В XVIII столітті вільні козаки та селяни, які мешкали в центральних районах України, мріяли про спокійне життя, можливість спокійно працювати на землі. Саме у цей час відбувається процес освоєння вільних земель на Лівобережжі та Слобожанщині. У пошуках заможнішого життя туди відправлялися переселенці. Одним з них і став козак Голуб, який остаточно осів на цих землях.

Кількох дочок після заміжжя Голуб оселив поряд зі своїм господарством. А згодом, інший козак Пишненко, що оселився поруч, одружився на одній з доньок. Поряд з уже існуючими хутірцями утворювалися все нові й нові поселення, а територіальної єдності між ними ще не було. Тож вся ця невелика місцевість отримала назву Голубових Хуторів, тому що хутір Голуба був найбільшим.

Перші достовірні відомості про кількість населення на Голубових Хуторах відносяться до 1859 року [3]. На хуторі Пишненка тоді налічувалось 5 великих господарств, де проживало 14 осіб. Панщини як соціального явища на Голубових Хуторах не було. У 1882 році в Пишненках будується Вознесенська церква. Будував її підрядчик І. Шаронов. Споруда була холодна, дерев'яна, до неї прибудована дзвіниця. При церкві існували бібліотека та церковно-парафіяльна школа.

1 лютого 1891 року отець Г. Михайлець відкриває в Пишненках перше народне училище на 35 учнів. У той час на 100 чоловік населення припадало 3 % письменних.

За матеріалами наступних подвірних переписів, жителі Голубових Хуторів займалися переважно ремеслами. Існували цілі господарства ткачів, гончарів, теслів, чинбарів, шевців, стельмахів; 8 господарств займалися бджільництвом. На території хуторів Пишненка та Голуба на кінець ХІХ ст. діяло 22 млини, олійниця з паровим двигуном. У Пишненках відбувалися два щорічних ярмарка. Поширеною була наймана праця. Ціна одного дня праці складала від 20 до 30 копійок [1].

У 1904 році на місце священика в Пишненки призначено Василя Осиповича Піскунова. В 1910 році завдяки його зусиллям там відкривається нова земська школа (будівля, якої досі збереглася). В лютому 1918 року створюється Пишненківська сільська рада, куди включені всі села Голубових Хуторів .

У період громадянської війни на території Пишненківської сільської ради було 3 школи: Пишненківська, Зезекалівська, Петро-Ганнівська. В 1930 року в Долинщині в куркульській хаті відкрита ще одна школа.

З 7 березня 1923 року Пишненківську сільську раду включили до Опішнянського району. Після розкуркулення у 1929 році формуються два колгоспи, а у 1930 році вони об'єднуються.

У другій половині 1920-х років під назвою Голубових Хуторів значилося більше 20 поселень, де було близько 450 господарств. На цій території проживало 2172 особи [4]. В часи колективізації ці невеликі хутірці об'єднувались навколо трьох центральних садіб: Пишненків, Петро-Ганнівки, Зезекалів.

З початком війни з Пишненок вивезли всю техніку. 8 жовтня 1941 року село було окуповане німцями. Військ фашистів не було, але були поліцаї. Надії на визволення з'явилися, коли до села підійшов партизанський загін М.І.Наумова. Територію сільради було визволено 3 вересня 1943 року. З 3 жовтня відновилося навчання у школах.

Після війни на території колишніх Голубових Хуторів існувало три колгоспи. До 1953 року вони були об'єднані в одне велике господарство ім. М. І. Калініна. З часом відбувалися села, але не

відновилися маленькі хутірці. Не було вже Долинщини, зникли Ромашки, Войнівка.

У 1962 році припинилося богослужіння в старій Вознесенській церкві і вона була розібрана. На місці, де знаходилась церква, збудували дільничну лікарню.

У 1960-х роках була розпочата розробка одного з найбагатших на Полтавщині Більського нафтогазового родовища. Зараз там налічується близько 30 свердловин [4].

1966 року споруджується нове приміщення будинку культури, бібліотеки, а в 1972 році в селі постав пам'ятник загиблим воїнам-односельцям. У 80-х роках ХХ ст. село було повністю заасфальтовано, а згодом і газифіковано. 1992 року в Пишненках була побудована нова двоповерхова загальноосвітня школа І—ІІІ ступенів.

Із того розмаїття сіл, якими колись славилися Голубові Хутори, залишилося лише кілька: Пишненки, Саранчівка, Петро-Ганнівка, Тимченки. На території Пишненківської сільської ради нині проживає 700 осіб.

У 2008 році був збудований Свято-Вознесенський дерев'яний храм на місці розібраної в 1962 році церкви. Відновлено приміщення колишньої земської школи.

Відновлення пам'яток архітектури стає ланцюжком, який продовжує історію міст та сіл Лівобережжя від козацьких зимівників і хуторів до сучасних сіл та міст. А збереження історичної назви поселення сприяє продовженню історичних традицій та укріплює національну пам'ять народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Н. М. Зінківщина: історичні нариси/ Н.М.Баран— Полтава ІнтерГрафіка, 2006. — 640 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. — 352 с.
3. Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года, том XXXIII. — Санкт-Петербург: Центральный статистический комитет Министерства Внутренних Дел, 1862 — 263 с.
4. Полтавщина: Історичний нарис — Полтава: Дивосвіт, 2005. — 98 с.

УДК 94 (477)

Лагоха Д.В., Національний університет цивільного захисту України

УКРАЇНСЬКІ ПРОФЕСІЙНІ ШКОЛИ В РОКИ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Із введенням у 1921 році нової економічної політики велика увага в державі почала приділятися розвитку різних форм професійно-технічної освіти. В УСРР була створена особлива система освіти, яка відрізнялася від освітньої системи в РРФСР. В УСРР розвиток шкільної освіти мав такий вигляд: від 4 до 8 років – дошкільні навчальні заклади, від 8 до 15 років – семирічна трудова школа. Далі йшла дворічна професійна школа. З сімнадцяти років молода людина могла вступати до технікуму або інституту.

Між керівниками народних комісаріатів освіти УСРР та РРФСР часто виникала гостра полеміка з приводу необхідності існування професійно-технічних шкіл у системі освіти й, взагалі, з приводу ранньої професіоналізації освіти в Україні. За безпосередньої участі наркома освіти УСРР Г. Ф. Гринька 16 червня 1922 року було прийнято «Тимчасове положення про професійно-технічні школи», у якому були визначені базові принципи та засади, на яких повинна була будуватися система професійно-технічних шкіл в Україні.

Про важливість індустріальної та сільськогосподарської професійної освіти говорить також ще й те, що дворічні професійно-технічні школи були обов'язковими для всієї молоді України від 15 до 17 років, а курси, на яких навчалися з медичного, педагогічного та соціально-економічного напрямів були необов'язковими.

Професійні школи готували не лише досвідчених знавців, техніків тієї чи іншої галузі, тих що могли і використовували власні знання на практиці, але й громадянина комуністичної держави, активного будівника нового суспільства. Керівники освіти української республіки не вважали, що професійно-технічна школа має оптимальні принципи та методи своєї роботи. Кожна галузь професійної освіти мала своє «призначення», в процесі навчальної роботи приймала до розгляду лише власний сектор наукових знань. Індустріально-технічні школи не вивчали проблем сільського господарства, а сільськогосподарські технічні школи не торкалися проблем промисловості. Також усі види шкіл глибоко не вивчали предмети гуманітарного циклу.

Такий розвиток професійних шкіл був викликаний особливостями періоду відновлення народного господарства, коли державі були потрібні не гуманітарії, але робітники технічних спеціальностей. У подальшому радянське керівництво планувало перейти від вузької спеціалізованої школи до системи політехнічної освіти по всій країні

ЛІТЕРАТУРА

1. Батышев С. Я. Формирование квалифицированных рабочих кадров в СССР / С.Я. Батышев. – М.: Экономика, 1971. – 214 с.
2. Временное положение о профессионально-технических школах. – Х.: тип. Наркомпроса, 1922. – 41 с.

Лучникова О.П., Національний університет цивільного захисту України

РОЗВИТОК ДЕРЕВООБРОБНОЇ ГАЛУЗІ НАРОДНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

«Потрібно любити те, що робиш, і тоді праця - навіть найбрутальніша - підноситься до творчості». Цей вислів радянського письменника Максима Горького стає дуже актуальним, коли мова заходить про таку галузь в народно-ужитковому мистецтві, як деревообробну.

До найрізноманітніших професій представники якої безпосередньо працювали з деревиною належать теслярі, ложкарі, різьбярі, бондарі та інші. Це різноманіття пов'язане з тим що деревина була більш легкою для обробки ніж залізо та мідь, більш доступною, і поряд з цим достатньо міцною.

Обробка деревини була найбільш поширеною на тій частині України де знаходились великі лісові масиви. Це сучасні лісова та лісостепова зони, та Закарпаття. Найкраще для обробки підходить деревина липи, клена, вільхи, горіха, бука, груші, берези, дуба.

Художня обробка дерева була вже добре розвинена за часів Київської Русі. Оскільки дерево не завжди зберігається в землі, археологи не часто знаходять зразки давніх виробів з дерева. Проте, відомо, що вже в I тисячолітті н. е. дерево широко використовувалося в будівництві міст і сіл, князівських палаців та фортець[3].

Ремісничі професії розвивались у великих селах, та на околицях міста. Майже завжди батько навчав свого сина тій професії в якій працював сам. З початку син допомагав батькові, виконуючи операції які не потребували великої майстерності, та з часом, набираючись досвіду, починав сам виробляти найрізноманітніші вироби, не гірше за свого батька. Та з часом цей син побудує свою родину та навчить свого сина своєму часто не легкому ремеслу. Так із покоління в покоління передавались родинні секрети обробки деревини, які берегли як зіницю ока, для того аби лише члени цієї родини могли використовувати ці методи.

Одна з найдавніших технік — видовбування застосовувалось для виготовлення побутових речей: човнів-довбанок, корит, ступ, черпаків, сільничок тощо. Для вирізування, крім сокири, застосовували струг, ніж, тесак, різні різці, за допомогою яких вирізувалися ложки, декоративні миски, черпаки, дрібні дерев'яні вироби різного призначення[1].

Виготовлявся і більш місткий посуд: діжі, барила, відра, коновки, балії, дійниці та ін. їх виготовлення почалось пізніше приблизно у X столітті н.е., адже потребувало точних розрахунків, та неабиякого хисту від ремісника. Виготовленням такого посуду займались бондарі, які користувалися, крім звичайних теслярських інструментів, спеціальними рубанками, фуганками, циркулями, лінійками, кривим стругом.

Татаро-монгольська навала затримала розвиток ремесел, знищила численні їх досягнення. Центри ремесел переміщуються з Києва, Чернігова до міст Галицько-Волинської землі. Ця земля менше потерпіла від монгольської навали. Під час князювання Данила Галицького художні ремесла, у тому числі й деревообробка, досягають значного розвитку. В середині XIII ст. зароджуються міста Львів, Холм і Галич, будуються численні фортеці, які спочатку будувались із дерева, а вже із плином часу зміцнювались каменем та іншими будівними матеріалами.

Для художньої обробки дерева у XIV — XVIII ст. характерні наступні напрями: виготовлення побутових предметів, знарядь праці, засобів пересування в домашньому виробництві. Ремісничі цехи та мануфактури беруть участь у декоративному оформленні церков, предметів культу. Саме починаючи з цього періоду починається використання деревообробних ремесел не тільки для виготовлення життєво необхідних предметів таких як човни та посуд, а й для прикрашання. Спочатку прикрашались лише церкви та предмети культу, та з часом різьблення по дереву почали використовувати для прикрашання лиштв та віконниць у будинках спочатку заможних, а згодом і звичайних селян, та міщан.

Також в цей період створюють набійні дошки для вибивання узорів на тканинах, пряникові дошки, та інші інструменти, які використовувались для полегшення важкого труда, та для подальшої його спочатку мануфактуризації, а з часом і автоматизації. Цей процес звичайно полегшив життя людям, але згубив неповторні способи виготовлення які були притаманні кожному ремісникові, замінив їх на більш прості.

Також із дерева виготовлялись меблі для різних верств населення. Для більш заможних людей мебелі виготовлялась із дорогих порід дерева, прикрашалась найрізноманітніми візерунками, в цей же час з'явилися такі стилі мистецтва як бароко (стиль який відрізнявся тим, що в його основу були покладені химерні та незвичайні візерунки, та скульптури) предмети ужитку цього стилю мистецтва більше були поширені на європейських землях та серед найбільш заможних верст українського населення серед яких були представники козацької старшини та західноукраїнські шляхтичі. Із бароко з часом розвинулось рококо (стиль який був поширен у

оздобленні замків, а саме жіночих покоїв), ці стилі дали поштовх для подальшого розвитку деревообробних ремесел а саме - різьбярства. Звичайно для більш бідних верств населення меблі виготовлялись із дешевшого матеріалу, та майже не прикрашались.

У XVIII-XIX ст. остаточно формуються центри народного мистецтва — народні художні промисли. Після 1861 р. народні промисли одержують подекуди новий творчий розвиток. Їх центри: Полтавщина, Київщина, Гуцульщина, Поділля, Лемківщина, де формується своя стилістика оформлення, характер орнаменту, прийоми виконання.

На початку 1920-х років створюється художньо-промислові школи в Києві, Харкові, Полтаві, Переяславі. З другої половини 1920-х років на виставках разом з досвідченими майстрами активну участь бере молодь [2].

Згодом суцільна націоналізація й розвиток фабричної промисловості спричинили занепад ремесла; його і кустарну промисловість об'єднано майже повністю у промислову кооперацію, і самостійних ремісників і кустарів майже не залишилось.

В наш час люди зрозуміли, що не можна забувати про своє коріння, звичайно це не поверне народне надбання яке вже було загублено за роки занепаду ремесел. Великі майстри своєї справи вже чи померли, чи мало що згадають про свою працю. Але все ж таки не дивлячись на усілякі перепони народне українське ремесло відроджується, звичайно воно змінюється, та адаптується під нові часи. Та зараз можна побачити чоловіка або жінку на на шиях яких висять вирізьблені дерев'яні медальйони, чи браслет на зап'ястку. Що вже казати про різні скриньки, які стали часто дарувати на різні свята, чи про різне кухонне приладдя з різними ручками. Можна сподіватися що наступне покоління не забуде про те що вони – українці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етнографія України / Навчальний посібник. За ред. С. А. Макарчука. – Львів: Світ, 2004.
2. Культура і побут населення України. Навчальний посібник. За ред. В. І. Наулко. – К., 1993.
3. Ремесла і промисли // Українознавство. – К., 1994. – С. 111-127.

УДК 94 (477)

Ляшенко О.О., Національний університет цивільного захисту України

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ОСТАРБАЙТЕРІВ В КРАЇНАХ «ТРЕТЬОГО РЕЙХУ» (1941-1943 РІК)

Місце роботи багато в чому визначало долю остарбайтера. Основними галузями в господарстві Німеччини, де працювали радянські цивільні робітники, була промисловість та сільське господарство. Згідно з наказом від 7 травня 1942 остарбайтерами, які працювали у німецькі промисловості, опікувався Німецькій Робітничий фронт (ДАФ), а тими, що працювали у сільському господарстві – Німецький селянський стан.

Ті, хто працював у промисловості, жили під охороною в арбайтстаборах, за колючим дротом. Хто потрапляв на роботи до бауера, нерідко отримували невелику кімнату у хаті хазяїна чи при свинарнику. У промисловості робота, як правило, була двоохзмінна. Зміна – 12 годин, іноді менше – 10 або навіть 8 робочих годин. Виробіток на тиждень складав від 72 до 80 годин.

Хоча трудовий день у сільському господарстві не був нормований (доходив до 18 годин), і зарплати найчастіше не видавали (вважалося, що вона йшла на оплату житла та їжі), але все рівно потрапити на роботи до села вважалося вдачею. На фоні 12- або навіть 8-годинного зміни чи роботі на підземному конвеєрі – сама важка праця у сільському господарстві виглядала набагато краще.

Колишній остарбайтер Байдак К.І. так описав своє життя в німецького бауера: ” Військовий привіз мене у свій маєток... Після приїзду два польських робітники зібрали металеве ліжко...Для робітників був окремих стіл, за яким вони постійно їли. Після прочитання молитви, перехрестившись, ми почали їсти. Їжа була однакова, що їли хазяї, то і робітники. Обід був святковий та смачний. На столі було багато посуду: супник з супом, тарілка з відвареною картоплею, тарілка з салатом...Коли ми лягли спати до ліжка, то відчували повне блаженство” [2, с. 30].

У січні 1942 року був введений податок на східних робітників (Ostarbeiterabgabe), який вираховувався з заробітної платні остівця разом з компенсацією видатків на харчування та проживання [1, с. 153]. В середньому реальна зарплата остарбайтера складала від 1-2 до 3-5 марок на тиждень.

Ефективність праці остарбайтерів була досить високою. У повідомленні СД від 17 серпня 1942 року говорилося: «Це вже сьогодні піднімає для багатьох німців питання про духовне відношення до тисяч остарбайтерів. Саме серед наших робітників було відмічено, що росіяни часто проявляли кмітливості, вміння, швидкість у розуміння навіть самих важких процесів у роботі машин. Багато з них швидко вивчили німецьку мову і зовсім не виглядають такими, що отримали погану початкову освіту. Цей досвід входить у протиріччя з минулим уявленням про людей зі Сходу». Так, згідно статистики на листопад 1942 року на сталеплавильних заводах Ессена

продуктивність праці напівкваліфікованого остарбайтера-чоловіка складала 62%, жінки-остарбайтерки – 77% якщо продуктивність німецького робітника брати за 100%. В той час як такий показник у голландців складав лише 61%. Показовими є цифри з інших регіонів. У Райнланді та Вестфалії у середині 1943 року показники були наступними: продуктивність праці східних робітників складала 80-100%, в той час як у поляків, голландців такий показник тримався на рівні 60-80%, італійців, югославів, хорватів – 70-80%. Згідно досліджень Інституту трудової психології та трудової педагогіки у Целендорфі кращими робітниками були визнані французи, на другому місці стояли радянські цивільні робітники, німці та поляки, на третьому місці – югослави. Кращими робітницями були вихідці з СРСР, потім йшли польки, і лише на третьому місці – німкені [1, с. 154].

ЛІТЕРАТУРА

1. Полян П.М. Жертвы двух диктатур. Остарбайтеры и военнопленные в Третьем Рейхе и их репатриация. / П.М. Полян. - М.: "Ваш выбор ЦИРЗ". - 1996. - 442 с.
2. Угнали в Германию! Бывшие малолетние узники концлагеря Нойенгамме из Советского Союза вспоминают /Под редакцией Герберта Диркса . – Edition Temmen, 2000 – 199 с.

УДК 94(477)

Маклакова С.С., Національний університет цивільного захисту України

ФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙНОГО ОДЯГУ УКРАЇНЦІВ

Актуальність. Уявлення про історичну долю свого народу, його історичні традиції є неодмінною основою національної самосвідомості. В умовах формування державності почуття причетності до свого народу активізується. Зростає інтерес до історичного минулого, до витоків національної культури. Одяг відноситься до сфери побуту – тобто укладу повсякденного життя, поза виробничої сфери, що включає як задоволення матеріальних потреб людей, так і освоєння духовних благ, культуру, спілкування, відпочинок, розваги. Як і весь побут, одяг складається і змінюється під впливом матеріального виробництва, суспільних відносин, рівня культури, а також географічних умов.

Одяг – органічна складова частина матеріальної культури, що безпосередньо зв'язана з виробництвом, трудовою діяльністю, з одного боку, і духовним світом народу – з другого. На протязі історії

українського народу одяг, як і весь уклад повсякденного життя, підлягав розмаїтим змінам, вбираючи елементи культур сусідніх народів і, в свою чергу, поширювався далеко за межі початкового регіону свого побутування. Тому вивчення одягу, його елементів та аксесуарів має особливе значення не тільки для історії матеріальної культури, але і проблеми етногенезу народу, витоків його самосвідомості

Історія українського народного костюма пов'язана з традиціями Київської Русі. Відомості про одяг є і в давньоруських писемних пам'ятках. Костюм давньоруської селянки був самобутнім та барвистим. Він складався із довгої вишитої сорочки, поясного одягу у вигляді одного або двох незшитих (а пізніше — двох частково зшитих) шматків орнаментованої чи картатої вовняної тканини (дві запаски, плахта, паньова). На голові у дівчини був вінець, а у заміжньої жінки — рушникоподібний шматок тканини, що накидався на багато прикрашений твердий, виконаний із дорогої тканини головний убір, яким щільно закривали волосся. На ноги одягали плетені або шкіряні постолі.

Досить чітко виявлялись тогочасні регіональні відмінності костюма, які брали свій початок ще з часів давніх племінних об'єднань. Це стосувалось передусім прикрас, що їх виробляли місцеві майстри, — бронзових та срібних підвісок, якими прикрашали головне вбрання та зачіску, скроневих та нагрудних прикрас. Але ці особливості з розвитком ремісництва у містах поступово нівелювались. Стійкішими були традиції виробництва тканого одягу, плетеного взуття, а також техніка та мотиви орнаментики, особливо сорочок, які майже до кінця ХІХ ст. зберігали давні локальні особливості. У цьому плані слід виділити одяг населення Середнього Подніпров'я — територіального центру формування української народності.

Комплект чоловічого селянського одягу складався із сорочки до колін, що одягалась навипуск та підперізувалась шкіряним або плетеним поясом, а також нешироких штанів (портів, гачів). На поясі кріпилися різні необхідні речі — кресало, гребінь, невеликий ніж. Головним убором слугувала валяна шапка, взуттям — личаки або шкіряні постолі. У холодні пори року одягали сукняну свиту, взимку — хутряний кожух.

Вбрання простого міського населення було близьким до селянського. Городянки також носили довгу сорочку та незшитий одяг типу обгортки або запаски. На голову дівчата одягали вінець, а жінки — очіпок, який покривали рушникоподібним полотном із білої тканини (обрус, намітка). Але значно різноманітнішими були прикраси: привіски, сережки, намиста, браслети тощо. Чоловічий костюм теж генетично був пов'язаний із селянським.

Одяг заможних городян — феодалів, багатих купців — мав більше елементів, його шили з дорогих тканин як місцевого виробництва, так і привезених із закордону. Жіночий костюм складався з довгої сорочки, поверх якої одягався плечовий короткий одяг із дорогої тканини, що залишав відкритими вишитий поділ та низ рукавів. Зверху накидали корзно — плащ, скріплений фібулою на правому плечі. На ногах — кольорові чоботи, голову обвивали рушникopodobним убором, під яким носили шапки, прикрашені дорогоцінним камінням, вишивкою, підвісками — колтами. Головний убір жінки, як і багато інших елементів вбрання, мав ритуальне значення і використовувався у різних обрядах. Покривання волосся було обов'язковим. "Світити волоси" вважалось неприпустимим і, за уявленнями, могло викликати неврожай, падіж худоби тощо.

На Русь імпортували різні види тканин — шовкові (паволока), сукняні, оксамитові. Із Західної Європи привозили фризські та фламандські сукна. Ці тканини використовували переважно князі та бояри, з них виготовляли церковний одяг. Із арабського Сходу, крім тканин, надходило намисто з кольорового, посрібленого чи позолоченого скла. У той же час широкі верстви населення користувались виробами місцевих майстрів та ремісників.

Отже, основні елементи українського народного одягу за своїм походженням були давньослов'янськими; їх можна розпізнати за такими компонентами, як тунікоподібні сорочки, поясний стрій у вигляді прямокутної смуги тканини (опинці, горботки) або вузької орнаментованої запаски, вузькі полотняні чоловічі порти. Давньослов'янські елементи виявляються і у верхньому одязі типу гуні, манти та опанчі, дівочих вінках, рушникopodobному жіночому головному уборі, домотканих поясах та ін. Вони певною мірою збереглися й у орнаментиці вишивок та художньому ткацтві: стилізовані мотиви тваринного орнаменту, ромб з гачками, який у давніх слов'ян уособлював родючість тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матейко К. Український народний одяг. - К., 1977.
2. Ніколаєва Т. Традиційний селянський одяг Київщини // Етнографія Києва та Київщини. – К., 1986.
3. Український народний одяг XVII - початку XIX ст. у акварелях Ю. Глоговського / Авт. та упоряд. Д. Кривач, Г. Стельмащук / Ред. Ю.Г. Гомко – К.: Наукова Думка, 1988.

УДК 94 (477)

ТРАДИЦІЇ ДЕРЖАВНОСТІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: АНТИЧНІ МІСТА ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я VII–VI СТ. ДО Н.Е.

На українських землях протягом століть існувало немало держав. Одним із надзвичайно яскравих та цікавих етапів в українській історії було існування грецьких міст-держав. Античні держави Північного Причорномор'я, що виникли на північному узбережжі Чорного моря за часів грецької колонізації VII–VI ст. до нашої ери, проіснували майже тисячу років на півдні сучасної української держави. Вони, з одного боку, залишалися складовою частиною античного світу та були пов'язані із античними полісами Середземного регіону, державою Мітридата шостого Євпатора, Римською та Візантійською імперіями, а з другого, - підтримували різноманітні контакти з варварським світом південного регіону українських земель (скіфами, таврами, сарматами, готами та гунами). Саме завдяки впливу античних держав Північного Причорномор'я культурі зазначених народів були притаманні характерні риси, а їхній історичний розвиток розвивався динамічно.

Грецькі поселення з'явилися на узбережжі Чорного моря на завершальній стадії Великої грецької колонізації, яка охоплювала період VII–VI ст. до нашої ери. На першому етапі, близько середини VII століття до н.е. було засноване грецьке місто на острові Березань (давньогрецький Борисфен). На другому етапі, який охоплює 1 половину – середину VI століття до н.е., населення Борисфена засвоює найближчі сільськогосподарські території і засновує Ольвію (с. Парутіно, Миколаївська область, Україна). На початку другої чверті VI століття до н.е. на сучасних Керченському і Таманському півостровах виникли міста Пантікапей (м. Керчь), Німфея, Мірмекій, Тірітака, Феодосія, Кепі та інші міста, що увійшли до складу Боспорського царства. На третьому етапі, друга половина VI – початок V століття до н. е., спостерігалася могутня міграція греків у досліджуваний регіон, що було пов'язано з розгромом міст Іонії (545 рік до нашої ери) та Мілету (494 р.). В ці часи греки освоюють землі у низов'ях Дніпра, де були засновані міста Ніконій та Тіра, а навколо Ольвії виникає густа мережа сільськогосподарських поселень. В останній чверті VI ст. до н. е. на західному узбережжі Криму була заснована Керкінітіда (м. Євпаторія), а у 528 році до нашої ери - Херсонес Таврійський (м. Севастополь) [1, с. 15].

Історія античних держав Північного Причорномор'я налічує близько тисячі років. Століттями давні греки жили на наших землях, займалися землеробством, скотарством, ремеслами, налагоджували зовнішню торгівлю та захистити свої території від ворогів. Перед нашим суспільством стоять схожі завдання: налагодження економіки та торгівлі, розвиток громадянської свідомості та формування громадянського суспільства, налагодження добрих відносин з сусідами.

ЛІТЕРАТУРА

1.Зубар В.М. Античний світ Північного Причорномор'я: Нариси історичного та соціально-економічного розвитку. Навчальний посібник / В.М. Зубар, Є.А. Ліньова, Н.О. Сон. – К., 1999. – 230 с.

УДК 94(477)

Медведев В.М., Національний університет цивільного захисту України

КУЛЬТУРА РУСІ ЗА ЧАСІВ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Ярослав Володимирович, відомий як Ярослав Мудрий (21 березня, 20 квітня 982 – 17/20 лютого 1054, Вишгород) – (989-1010) ростовський князь, (1010-1034) новгородський князь, Великий князь Київський (1015-1018,1019-1054), святий. Четвертий син хрестителя Русі князя Володимира Святославовича з династії Рюриковичів від полоцької княжни Рогнеди. У хрещенні мав ім'я Георгій.

Князь Ярослав Володимирович увійшов в історію як мудрий правитель, далекоглядний дипломат та вмілий розбудовувач, що духовно зміцнив Київську Русь і привів її до культурного піднесення.

Для скріплення влади в державі та впорядкування правових та соціальних відносин громадян за князювання Ярослава Мудрого було укладено збірник законів, так звану *Правду Ярослава*, що становить найдавнішу частину законів руського права – Руська Правда - перший письмовий звід права, в якому прописувалися права на власність та заходи в разі її порушення, визначалися спадкові, зобов'язальні права, статус осіб.

Засновуються монастирі Св. Юрія та Св. Ірини, започатковується чернецтво в Печерах за селом Берестовим, де невдовзі побудований Печерський монастир — майбутній осередок культури. Серед ченців було багато освічених людей, які навчали грамоти, малювання, мозаїчної справи, переписування книжок, співу. У той час на Русі вже існували нотний спів і нотне (крюкове) письмо.

Ярослав організував світську школу, де близько 300 дітей навчалися грамоти та іноземних мов. 1. При Святій Софії працювали переписувачі та перекладачі книжок, про що літописець говорить: Ярослав "многи книги списав, положив церкви Святой Софії", зібрав першу в Україні бібліотеку.

Ярослав Мудрий зібрав навколо себе освічених людей — Никона, Нестора - літописця, митрополита Іларіона та ін. Було укладено перший літописний звід, розвивалися писемність та оригінальна література, сформувались елітні та інтелектуальні династії, наприклад Свенельд, його син Малк-Мстиша, внук Добриня, правнук Костянтин, посадник Новгороду, його син Остромир, для якого переписано відоме Євангеліє, син Остромира воєвода Вишата, син його Ян, діяч часів синів Ярослава — 7 поколінь.

Зібрані ним висококультурні люди, за твердженням М. Грушевського, були першою академією наук України-Русі. Вони уклали "Руську Правду", літописи, літературні зводи, які й сьогодні мають велику цінність.

Ярослав був визначним будівничим. 3. За його правління розпочалося кам'яне будівництво, зокрема Софії Київської. Київ істотно розширився, обнесений валами, що були складними інженерними спорудами; при цьому було зведено чотири в'їзні брами: Лядську, Жидівську, Угорську та Золоту (пізніше Золоті ворота). Активно розвивалося цивільне будівництво: зводилися дво- і триповерхові будинки з балконами та галереями. На Подолі розміщувалися торговий центр, пристань і 8 ринків. Про це розповідає німецький воїн Тітмар Магдебурзький, що був у Києві в 1018 р.

За Ярослава Мудрого поширилося і зміцніло християнство в Київській Русі, а також оформилася організаційна структура й церковна ієрархія: 1039 документально стверджено існування Київської метрополії, що хоч і перебувала в юрисдикції константинопольського патріархату, проте дана реформа все ж таки зменшила вплив Візантії і залежність від неї. Ярослав узгодив церковний устав, яким визначалися права церкви і духівництва. Крім призначення митрополитів на київську катедру, церква Київської Русі користувалася автономією, включно з тим, що 1051 з ініціативи Ярослава собор місцевих єпископів обрав русина Іларіон митрополитом київським. Також під час його правління був зарахований до числа святих його батько Володимир Великий, визнаний просвітителем Русі. Також було канонізовано братів Ярослава Бориса і Гліба, вбитих Святополком у боротьбі за престол.

Будучи високоосвіченою людиною, князь Ярослав Мудрий відкривав школи, монастирі, засновував книгописання (установи для перекладу і перепису книг). Такі кроки стали хорошим підґрунтям для розвитку писемності та літератури. Як особливий вид мистецтва стала

розвиватися книжкова мініатюра, особливістю якої було художнє оформлення сторінок та дорога оправа. Гуртував навколо себе князь Ярослав освічених і духовних людей, яких М. С. Грушевський пізніше назвав першою академією наук України-Русі.

За князювання Ярослава нові храми та палаци заясніли розписами, мозаїками, фресками та іконами. Створювали їх майстри, запрошені Ярославом із Греції. Така політика створила умови для піднесення ремесел. Заснував при Софійському соборі школу і бібліотеку. За його ініціативою почалася в Києві праця над перекладами грецьких та інших книг на церковно-слов'янській мові, переписано багато книг, був укладений літописний звід.

Князь Ярослав Мудрий мав «справжню пристрасть до будов», як охарактеризував його М. Костомаров. За визнанням істориків, саме в часи Ярослава було широко запроваджено кам'яне будівництво. За правління Ярослава було засновано міста Корсунь, Юр'їв, Ярославль, Гюргів (Біла Церква), Новгород-Сіверський. Ярослав розпочав розбудовувати Київ: місто істотно розширилося; з'явилися чотири в'їзні брами: Золота, Угорська, Лядська і Жидівська: зводилися дво- і триповерхові будинки з галереями та балконами; побільшало ринків; діяло 400 церков. Окрасою Києва став Собор святої Софії, збудований за зразком храму Софії у Константинополі.

Висновок: Доба Ярослава відома також великим піднесенням мистецтва. Храм Софії був своєрідним музеєм, однією з найкращих пам'яток Європи XI ст. Впливи романського, вірменського та візантійського мистецтв злилися в один потік, який дав ту неповторну єдність і своєрідність, чим і нині пишається український народ. Зведення як храмів, так і світських споруд завдяки старанням Ярослава поширилося в усій Україні. Таким чином ми бачимо, який внесок зробив у розвиток усього слов'янського та європейського простору Ярослав Мудрий, створивши спадщину, яка і до сьогодні має велике значення. Це князь, який привів Київську Русь на вершину розквіту та поставив у ряд наймогутніших держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. I. – К., 1991. - С. 61-95
2. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. – Львів, 1991. - С. 95-97
3. Подволоцький А. Правдива історія Київської Русі: про що мовчать підручники історії. - К. : Віват, 2014. - С. 41-125

УДК 364.272

Мельник І. О., Національний університет цивільного захисту України

ТАЇНСТВО ВІНЧАННЯ ЯК ОСНОВА ВЕСІЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Народні традиції – це невід’ємний атрибут суспільного життя, що об’єднує мільйони людей і формує у кожного з них почуття спорідненості один з одним. Традиції, що передаються із покоління в покоління формують культурний та національний світогляд населення, сприяють формуванню відчуття причетності до конкретного народу, визначають поведінку і спосіб життя особи.

Дотримання національних традицій сприяє єдності народу, його культурному і духовному розвитку, що є показником сили народу. На основі багатотисячолітніх традицій формується високорозвинене суспільство, члени якого мають високий рівень життя та досягли соціального благополуччя.

Оскільки основою ланкою суспільства є сім’я, то традиції, що пов’язані з нею супроводжують нас з перших хвилин життя і є найважливішими з точки зору духовності.

Для наших предків першим кроком на шляху до створення сім’ї був шлюб. Він вважався сакральною подією, що має назавжди змінити звичний спосіб життя і поєднати дві душі в одне ціле.

З прадавніх часів, серед українців шлюб вважався дійсним лише тоді, коли він починався з церковного благословення, тобто з вінчання. Якщо ж молоді не були обвінчані, то їх діти були незаконнонароджені і вважалися грішними з народження.

Ця сакральна подія була не усім доступною, так наприклад, у європейських країнах вінчання відбувалося лише у заможних аристократичних родинах, тобто воно було поширене серед привілейованих верст населення.

Церемонія вінчання починалася з обміну обручками, після чого молодих вели на рушник. Требник приписує золотий перстень для нареченого і срібний — для нареченої. Золотий перстень символізує своїм блиском сонце, світлу котрого уподобляється чоловік у шлюбному союзі; срібний — символізує місяць, менше світило, яке світить відбитим сонячним світлом. Перстень — знак вічності і неперервності шлюбного союзу, бо неперервна і вічна благодать Святого Духа. Після потрібної переміни перснів срібне залишається у нареченого, а золоте — у нареченої на знак того, що жіночій слабкості передається мужній дух.

В наш час весільні обручки не зберегли свого першочергового значення і використовуються здебільшого лише як модний аксесуар. У сучасній практиці використовують обидва персні — золоті, а інколи навіть з прикрасами із дорогоцінного каміння, що не відповідає традиційному вигляду і призначенню обручки.

Сама ж церемонія передбачала ряд суворих правил: вінчатися у церкві можна було лише один раз у житті і за умови, що молоді люди охрещені. Як і до кожного церковного таїнства, найкращою підготовкою до вінчання були піст та молитва. Під час звершення таїнства вінчання наречені тримають у руках запалені свічки. Світло — це знак радості, тому запалені свічки символізують радість зустрічі двох закоханих людей.

На жаль, ці обмеження часто ігноруються у сучасному суспільному житті, особливо щодо дотримання посту та читання молитов і на сьогоднішній день зустрічаються випадки повторного вінчання, чи проведення церемонії з неоохрещеними особами. Однак, найбільш яскраво у наш час, люди демонструють свою необізнаність у дотриманні цієї священної традиції тим, що проводять церемонію вінчання не усвідомлюючи її значення і важливості, слідуючи наслідуванню чи настановам родичів, або роблячи це, вважаючи вінчання модною подією.

Єдиним, що залишилося майже без змін у таїнстві вінчання — це обряд спільної чаші та з'єднання рук, з потрійним обходом навколо аналоя. Після обряду спільної чаші, священник з'єднує праву руку нареченого з правою рукою нареченої, покриває їх епітрахилем і зверху на епітрахиль кладе свою руку. Це означає, що через руку священника чоловік отримує жінку від самої Церкви, яка з'єднує їх у Христі навечно.

Тримаючи свою руку на епітрахилі поверх з'єднаних рук наречених, священник тричі обводить їх довкола аналоя (тетраподу). Це ходіння по колу символізує вічність. Наречені зобов'язані вічно зберігати свій подружній союз, пам'ятати про спільний хрест, покладений на них сьогодні, носити «тягарі один одного» і завжди бути сповненими благодатної радості цього дня.

Після обряду вінчання священник покривав голову нареченої хусткою, що символізувала владу чоловіка над дружиною. Однак, за сучасними традиціями хусткою покриває голову нареченої її свекруха, що означає покору і повагу з боку нареченої, і піклування про невістку з боку свекрухи.

Як бачимо, таїнство вінчання з плином часу дуже змінилося. Сучасні традиції не несуть у собі закладені багато віків тому сакрального значення. Люди часто дотримуються традиції не знаючи її суті і призначення, через що вона втрачає своє значення і трансформується лише у зовні привабливу подію.

Це в свою чергу свідчить про духовну неосвіченість і низький рівень культури населення, що дає підстави для розробки і використання новітніх культурних програм розвитку населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гатальська С.М. Філософія культури. - К., 2005.
2. Сумцов Н.Ф. О свадебных обрядах // Киевская старина. - 1881. - Т.Х. - С.210.
3. Чубинский П.П. Обряды: родини, крестини, свадьбы, похорони / Переизданное. – Спб.: ОИ “Наука”. – С. 45, 213.
4. Яринко Л.О. Звичаї українського весілля. – Тернопіль.: Богдан, 2007.

УДК 002:94(477)«14\15»(043)

Мирошник В.І., Маріупольський державний університет

ДОКУМЕНТУВАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОРОБКУ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ

Історично склалось, що політичні, економічні, соціальні та культурні сфери життя українського народу у XIV-XVI ст. формували та регулювали спочатку ВКЛ та Польське королівство, а після укладання між ними Люблінської унії (1569) – Річ Посполита. В цей період в українських землях відбулися події, що вплинули на їхню подальшу долю [1, с. 44]:

- втрата залишків автономії українських земель у XIV ст.;
- виникнення українського козацтва у другій половині XV ст.;
- посилення протистояння між ВКЛ і Московським князівством (після 1547 р. – царством) за право бути центром розширення власних повноважень в українських землях в останній чверті XV-першій половині XVI ст.;
- експансія Речі Посполитої в українські землі у другій половині XVI ст.;
- початок боротьби українського народу за національну, соціальну та духовну гідність в останній чверті XVI ст.

У цих умовах і ВКЛ, і Польське королівство, і Річ Посполита прагнули закріпити свою присутність в українських землях, створивши відповідну документальну базу, яка б забезпечувала їхню життєдіяльність у конкретних політичних умовах.

За методикою вітчизняного документознавства, усю цілісність документів, які виробляли їхні діловодні структури, умовно можна поділити на чотири основні класифікаційні категорії: метрики, статuti, кодекси (судебники), привілеї, які за видовим складом є розпорядчими [2, с. 18].

Наведені категорії документів завжди були і залишаються предметом наукових пошуків у різних галузях вітчизняної науки, що складають інформаційні потоки, які, на думку автора доповіді,

перевищують можливості споживачів щодо їхнього ефективного використання. У зв'язку з цим, впровадження інформаційних систем, ефективних засобів і методів переробки та пошуку даних дають можливість користувачам з інформаційного масиву вибрати потрібну інформацію.

Використовуючи методи бібліометрії автором доповіді здійснений інформаційний аналіз використання документів XV-XVI ст. у спеціальних статтях, опублікованих у вітчизняних періодичних фахових виданнях за 2005-2015 рр. та дисертаційних дослідженнях за 2000-2015 рр., на сторінках яких розглядалися проблеми з історії і культури українських землях Литовсько-Польської доби.

Було обрано шість фахових видань України: «Український історичний журнал», науковий вісник «Гілея», «Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.)», вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди (серія «Історія та географія»), вісник Львівського університету ім. І. Франка (серія історична), вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (серія «Історія»). Знайдено сорок статей з питань щодо становлення традицій документування в українських землях литовсько-польської доби.

На сайті національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського здійснено пошук дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидатів і докторів наук [3, с. 18]. Пошук дав можливість ознайомитись із сімома дисертаційними дослідженнями.

Встановлено, що автори наукових статей і дисертаційних досліджень з певною періодичністю і частіше за інші, використовували у своїх працях наступні документи розпорядчого характеру [1, с. 46]:

- Статут великого князя литовського і польського короля Казимира Ягайловича від 29 лютого 1468 р. – зведення законів Великого князівства Литовського, які закріплювали правові норми щодо життєдіяльності громадян, у т.ч. в українських землях;

- Литовську метрику – зібрання розпорядчих документів, які регламентували різні сфери діяльності українського народу на землях, що входили до складу Великого князівства Литовського в період з першої половини XV ст. до 1569 р.;

- Литовський Статут у трьох редакціях (1529, 1566 і 1588 рр.), у яких на законодавчому рівні закріплювалися прагнення литовських і польських феодалів зміцнити свої політичні і економічні права в українських і білоруських землях;

- «Уставу на волоки» 1557 р. – базовий документ щодо формування поземельних відносин в українських землях у складі ВКЛ, Польського королівства і, пізніше, у Речі Посполитої;

- Люблінську унію 1569 р., яка документально завершила процес інкорпорації ВКЛ до складу Польського королівства і ствердила утворення Речі Посполитої, до складу якої насильницьким шляхом була включена переважна більшість українських земель;

- різновиди розпорядчих грамот: уставних, жалуваних, шертних (присяг) тощо.

Досвід використання бібліометричного методу для проведення інформаційного моніторингу статей у періодичних фахових виданнях і дисертаційних досліджень вітчизняних науковців з проблем документування в українських землях Литовсько-Польської доби дає можливість окреслити коло наукових інтересів у цьому важливому періоді історії і культури України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мирошник В. І. Аналітико-синтетична переробка інформації з історії діловодства і документування в українських землях Литовсько-Польської доби / В. І. Мирошник // «Інформація та культура в забезпечені сталого розвитку людства» : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 04 листопада 2015 року). – Маріуполь : МДУ, 2015. – С. 44-47.

2. Мирошник В. І. Інформаційний моніторинг дисертаційних досліджень вітчизняних науковців з проблем документування в українських землях Литовсько-Польської доби / В. І. Мирошник // «Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії» : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19-20 серпня 2016 року). – К. : «Київська наукова суспільнознавча організація», 2016. – С. 16-20.

УДК 94(477.54)"1870/1910":[342.84:352]

*Мясникова А.С., Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ДО ХАРКІВСЬКИХ МУНІЦИПАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Міська реформа 1870 р. заміняла колишні станові Думи муніципальними установами місцевого самоврядування. Розпорядчими органами були міські Думи, а виконавчими – вибрані Думами міські Управи. Слід підкреслити, що у Положенні 1870 року є запозичення пруської трикласної виборчої системи. Всі хто мав право брати участь у виборах вносився до загальних списків в певному порядку, залежно від кількості коштів, сплачуваних на користь міста.

Потім відбувався поділ на три розряди. До першого розряду входили городяни, які знаходились на початку списку та сплачували разом третину загальної суми зборів всіх виборців. До другого – наступні за ними по списку. До третьої – всі інші.

Кожний з цих розрядів представляв собою особливі виборчі збори під головуванням міського голови, та обирав третину гласних до міської Думи. Перший та другий розряди зазвичай налічував десятки, інколи одиниці виборців і складався з найбільш великих домовласників чи купців. Третій розряд налічував тисячі, тобто основну масу населення. Але, не дивлячись на це, кожний розряд обирав однакову кількість гласних, хоча різниця у кількості представників розрядів була дуже великою [1, с. 145].

Право голосу через майновий ценз отримували ті, хто володів нерухомим майном у межах міста. Також ті, хто отримували торгівельний чи промисловий заклад за купецьким свідоцтвом; прожили у місті протягом двох років перед проведенням виборів та сплачували на користь міста встановлені збори. «Гласними» називались члени міських Дум, які обирались на чотири роки. Вибори гласних у міській Думі проводились за трикласною виборчою системою відповідно з розміром сплачуваних зборів на користь міста [4, с.74-80].

Кількість обраних гласних, які обирались тисячами платників дрібних податків співпадала з кількістю обраних гласних десятками крупних промисловців та купців. Таким чином, Міське Положення 1870 року встановило принцип участі у управлінні містом лише платників податків; тобто: хто платив податок, той і міг користуватись правом обирати й бути обраним до складу міської Думи. Проаналізувавши майновий ценз, робимо висновок, що виборчим правом, в основному користувались, дві категорії міського населення – торгово-промисловці та володарі нерухомої власності.

Перші вибори до Харківської Думи відбулись у січні 1871 року. Її склад був визначений у 72 гласних. На виборчі збори за першим розрядом з'явилося 25 виборців, за другим розрядом – 54, за третім – 116. Вибори за третім розрядом були скасовані. Без включення виборців за третім розрядом загальна кількість виборців складала 79 осіб. Вже в лютому відбулись повторні вибори, на які з'явилося 230 виборців. Таким чином, всього у виборах взяли участь 309 осіб, які обрали до міської думи 71 гласного. Слід відзначити, що вибори за Положенням 1870 року відбувались шість разів: в 1871, 1875, 1879, 1883, 1887, 1892 роках [3, с.74-80].

Вибори до Харківської міської Думи за міським Положенням 1892 року відбувались 5 разів: у 1893, 1897, 1901, 1906, 1910 роках. Положення 1892 року значно змінило порядок виборів та склад виборців. Був знищений поділ виборців по розрядах, що зрівняло всіх

виборців в правах. Також було збільшено розмір майнового цензу. Виборчими правами користувались власники нерухомого майна та торгово-промисловці. Такого майна було не більше 30 % [2, арк. 3,4].

Таким чином, значна кількість дрібних домовласників була відсторонена від виборів, міське господарство опинялось в руках великих власників і торговців. Від участі у міських суспільних справах були відсторонені широкі верстви населення. З числа виборців новий закон відсторонив і духівництво. Єпархіальному начальству надавалось право назначати одного депутата в Думу. На правах гласного до Думи також входив голова повітової земської Управи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гильченко Л.В. Из истории становления местного самоуправления в России / Л.В. Гильченко // Государство и право. – 1996. – № 2. – С.142-159.
2. ДАХО. – Ф. 19. – Оп. 1. – Спр.44.
3. Токарев В.М. Становлення харківського міського самоврядування за міським положенням 1870 р. / В.М. Токарев // Актуальні проблеми історії та права України: Зб. наук. праць. – Х., 1996. – С.74-80.
4. Токарев В.Н., Бурмака В.П. О некоторых аспектах харьковского городского самоуправления в конце XIX – начале XX ст. / В.Н. Токарев, В.П. Бурлака // Наукові праці [Інститут сходознавства і міжнародних відносин «Харківський колегіум»]. – Х., 1996. – Вип. I. – С.3-8.

УДК 94 (477)

*Пахота М.В., Національний університет
цивільного захисту України*

ВІЙНА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ЗОЛОТОЇ ОРДИ 1397-1420 РОКІВ

В загальному контексті розвитку наукових досліджень військово-політичні аспекти історії українських земель у складі Великого князівства Литовського (ВКЛ) є досить актуальними та багатограними. Подією, що мала великий вплив на українські землі періоду завершення 14 – першої третини 15 століття стала війна Великого князівства Литовського проти Золотої Орди. Дана тема малодосліджена в історіографії, тому має наукову актуальність.

У 1397 році литовський князь Вітовт здійснив перший похід проти Золотої орди, що була послаблена ударами хана Тамерлана. Німецька хроніка повідомляла, що війська ВКЛ дісталися Кримського

півострова, де захопили Кафу. Перші успіхи допомогли залучити до війська ВКЛ нових воїнів. Уже з 1398 року в литовському війську присутні тевтонські лицарі. Як наслідок, Вітовт здійснив великий похід до пониззя Дніпра, де побудував кам'яну фортецю. Тоді ж фортеці Київського князівства було зміцнено артилерією. На 1399 рік хан Орди Тимур-Кутлук і фактичний правитель держави Едигей зібрали значні сили, перейшовши Дон вирушили у похід на Литву. Вітовт також зібрав велику армію до складу, якої входили литовці, німці, українці, молдовани, та поляки. Папа Римський Боніфацій IX надав їм хрестоносних привілеїв. Битва між ними відбулася на р. Ворскла. Тимур-Кутлук пішов на фальшиві перемовини з Вітовтом, дочекався додаткових ординських туменів на чолі з Едигеєм, виманив литовців з лагерью та вщент розбив. Золотоординці пограбували Правобережну Україну. Проте Київ зміг відбитися, але був змушений виплатити величезну на той час суму - 3 тисячі рублів відкупу.

Поразка стала суттєвим ударом по позиціях ВКЛ, але підірвати могутність Литви не вдалося. Навчений гірким досвідом Вітовт продовжив стратегію наступу на Орду, але змінив тактику. Тепер на першому місці була підтримка литовським двором ханів, які боролися за золотоординський престол та зверталися по допомогу до Вітовта. Коли у 1412 році Золоту Орду очолив ворог Литви Керим-Берди, литовці проголосили ханом Бетсабулу, надали йому вояків та направили в Степ. Однак литовський протеже зазнав поразки та загинув. Проте у 1416 році Керма-Бердибуло вбито, а його вбивця втік до Литви. Ця політика принесла Вітовту чималі зиски, одним з яких було забезпечення кордонів. Лише 1416 року Едигей спромігся організувати похід на ВКЛ. Татари спалили Київське місто та Печерський монастир, але не взяли Київський замок. Вітовт не забарився з відповіддю – по відході ординців він направляє ще одного свого татарського ставленика Ерима-Берди з військом, який ненадовго захоплює владу в Орді. У 1417 році цього хана також було вбито. Врешті-решт Едигей не витримав такої боротьби та запросив миру. Однак наступного року за підтримки литовського князя в Криму з'явився нащадок Тохтамиша Кадир-Берди. 1420 року між ним та Едигеєм відбулася битва на р. Терек, у ході якої старий ворог Литви загинув, а його орда була розгромлена [1, с. 75].

Фактично із загибеллю Адигея Золота Орда як єдина держава перестала існувати, величезну роль у цьому відіграла саме ВКЛ. Довге протистояння Вітовта та Адигея показало, що для Литовської держави необхідно контролювати «степову» політику, а наявність українських князівств дає можливість швидко реагувати на її часті та швидкі коливання. Орді, незважаючи на її потужні удари в останній третині 14 першій третині 15 століття так і не вдалося пробитися скрізь Поділля та Київщину. В подальшому темами наукових досліджень можуть

статі взаємовідносини ВКЛ та Московії, Литви та Тевтонського ордену.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берковський В.Г., Блануца А.В., Ващук Д.П., Гурбик А.О., Черкас Б.В. Україна і Литва в XIV-XVI століттях. Політико-правові та соціально-економічні аспекти / В.Г. Берковський, А.В. Блануца, Д.П. Ващук, А.О. Гурбик, Б.В. Черкас. – Луцьк, Волинська обласна друкарня, 2011. – 256 с.

УДК 94(477)

Писарева А.О., Національний університет цивільного захисту України

НАРОДНА ІГРАШКА В КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

Українська народна іграшка – давній вид декоративного мистецтва. Вона водночас постає об'єктом гри, виховання та розвитку дитини, засобом пізнання і реліктом культу, твором мистецтва, святковим подарунком й окрасою житла. Всі ці функціональні відмінності зумовили художню своєрідність народної іграшки та її роль у процесі культурної спадкоємності поколінь.

В українській народній іграшці знайшли відображення явища історичного буття, етичні й естетичні уявлення. Вона засвідчує своєрідні мистецькі риси, виявляє художню обдарованість народу, його прагнення до краси, творчу фантазію, мудрість. У цьому полягає її культурно-історична цінність. Однак донині українська народна іграшка залишається маловивченою, її традиції не мають належного використання у художній та освітньо-виховній практиці. Це обумовлює необхідність звернення до цього роду мистецької спадщини та витоків українського забавкарства.

А. Макаренко назвав іграшку «матеріальною основою» гри. А Ю. Аркін говорив, що іграшка є «життєвим нервом» гри. Іграшка - річ, призначена дітям для гри. В народі її ще називають цяцька, лялька, цяцянка, виграшка, забавка. Без неї гра неможлива. Адже народна іграшка є спадщиною подібно до рідної мови, казки, пісні. Народні іграшки перевірені дитячою любов'ю до неї, дитячою грою. Народна іграшка несе в собі художню культуру народної творчості, розвиває самотутні риси естетики свого народу.

Історія вітчизняної народної іграшки бере свій початок ще з давніх часів. На території України найдавніші прототипи іграшки виявлені в с. Мезин Коропського району Чернігівської області. Це були фігурки пташок, вовка чи собаки, виготовлені з мамонтового бивня приблизно 25 тис. років тому. Мали вони обрядове значення. У

IV–III тис. до н. е. трипільці виготовляли керамічні жіночі статуетки, різноманітні фігурки тварин (овець, коней, биків та ін.) та їх дитинчат, які символізували плодючість. Дитячі іграшки давніх слов'ян (дерев'яні коники, качечки) знайдено під час розкопок на Наддніпрянщині. Датовані вони приблизно X – початком XII ст. У той час побутували і так звані технічні іграшки: луки, мечі, дзиги тощо. Від українських іграшок періоду XIV–XVIII ст. майже нічого не збереглося. У другій половині XVIII ст. внаслідок розвитку в Україні ярмаркової торгівлі розпочалося масове виробництво забавок на продаж. Жодний ярмарок не обходився без глиняних коників, баранчиків, півників, маленького посуду, ляльок. Розквіт кустарного іграшкового промислу припадає на середину XIX ст. Найбільше виготовляли забавок на Наддніпрянщині, Поділлі, Прикарпатті. Серед тогочасних іграшок Наддніпрянщини кінця XIX ст. — дерев'яні кухлики для зачерпування рідини, дерев'яні ляльки, маленькі моделі побутових речей (іграшкові товчачики, тачівки, рублі, оздоблені різьбленням), дзиги, вітрячки та ін. У XIX — на початку XX ст. образи іграшок були традиційними (ляльки з птахами, свійські тварини, вершники), однак порівняно з подільськими вишнівецькі забавки витонченіші та барвистіші. Наприкінці XIX ст. на Львівщині (с. Стара Сіль), виникли рідкісні в українському народному мистецтві сюжети — «танок» і «колисочка». На Гуцульщині вівчарі ліпили іграшки з плавленого овечого сиру. В Україні іграшки виробляли не тільки з твердих і пластичних матеріалів, а також із лози, соломи, рогази, повісма, довгої трави. Для виготовлення саморобних іграшок використовували тканину, кольоровий папір, картон.

Українська народна «іграшкова культура» складна й розмаїта. Для того щоб її вивчати, потрібно розділити іграшки на групи, Орієнтуючись на спорідненість певних істотних ознак, виділяють такі види іграшок:

- іграшки, у яких основною рисою є пластичні, художньо-естетичні фактори: ляльки, коники, баранці, олені, цапки, вершники, птахи, «барині», «куми» тощо;
- Іграшки, основною функцією яких є результат здійснення певної механічної дії: деркачі, фуркала, калатала, свистки, луки зі стрілами, брязкальця, хихички тощо.

Більш структурованим О. Найден вважає поділ іграшок за матеріалом, з якого вони створені: іграшки з дерева, глини, тканини, соломи, трави, паперу, кори, кістки, плодів різних рослин, тіста, сиру [2].

Нині народна іграшка переживає відродження. Вона суттєво відрізняється від фабричних, бо несе у собі пам'ять предків, закладену на основі любові та доброзичливості. Нині дуже важливо зберігати витвори народного мистецтва, створювати музеї народної творчості,

вивчати та розвивати художній досвід наших предків. Адже народні іграшки, зроблені завдяки творчості попередніх поколінь, утілюють духовність сім'ї, нації, свідчать про безперервність культурного буття українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герус Л. Украинская народная игрушка / Л. Герус. – К., 1996.
2. Найден О.С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О.С. Найден. – К., 1999.
3. Фіголь Д.І. Українська народна дитяча іграшка / Д. І. Фіголь. – К., 1956.

УДК 81'282.2

*Плотнікова М.Г., Національний університет цивільного захисту
України*

МОВНІ РІЗНОВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СЛОБОЖАНСЬКОГО ГОВОРУ

Мова — це не тільки і не стільки засіб спілкування, передачі інформації, а й відображення розвитку суспільства, певної нації, віддзеркалення законів їх існування та розвитку. Аналізуючи те, як живе і розвивається мова, який має склад, наповненість, як до неї відносяться її носії, можна скласти картину життя, успішності та перспектив розвитку цілої нації.

Жива мова як найважливіший засіб щоденного людського спілкування у вигляді живих народних територіальних говорів існувала, безперечно, до появи літературної мови, а коли виникла остання, то діалекти супроводжували її на всіх історичних етапах і взаємодіяли з нею. Існування мови на значній території неминуче веде до її діалектної диференціації. Вчені досі не можуть назвати точну кількість людських мов на земній кулі саме тому, що залишається невизначеним мовний або діалектний статус окремих систем. Структурні особливості не можуть бути покладені в основу розрізнення мови й діалекту, тому що є діалекти однієї мови, які між собою структурно більш віддалені, ніж окремі близькоспоріднені мови. І все ж діалект - це реальність [3].

Найменший територіальний різновид мови - говірка, яка вживається в одному чи декількох населених пунктах. Говірки об'єднуються в говори (діалекти), а говори - в групу говорів чи наріччя. Деякі вчені вважають діалект проміжною ланкою між говором і наріччям. Отже, всі вищенаведені поняття розрізняються за

величиною території, на якій вони поширені і за кількістю людей, які ними розмовляють [1].

Увага до діалектичного членування стимулювала нові дослідження говірок; тому з кінця 19 — початку 20 ст. розпочалося інтенсивне укладання спеціальних програм, за якими здійснювалося збирання діалектичного матеріалу. Найдетальнішими були «Програма для збирання діалектичних одмін української мови» К. Михальчука та Є. Тимченка (1909) та її варіант — «Программа для собирания особенностей малорусских говоров» К. Михальчука і А. Кримського (1910). Також слід назвати короткі програми О. Синявського (1924); Є. Тимченка (1925); Діалектологічної комісії УАН (1926). Пізніше були створені «Програма для збирання матеріалів до Діалектологічного атласу української мови» Б. Ларіна (1948 - 1949) та «Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. Дзензелівського (1984). Створювалися також питальники для підготовки регіональних описів, атласів, словників.

Основною причиною виникнення територіальних різновидів мови є ускладнення і послаблення зв'язків між різними місцевими угрупованнями мовної спільності, що зумовлюється географічними, економічними, політичними, релігійними, демографічними та іншими обставинами.

В сучасній діалектології (1990-ті - 2000-ні роки) загальноприйнятим є поділ говірок української мови на три наріччя — північне, південно-західне і південно-східне. Таке членування української діалектної мови підтверджується, зокрема, матеріалами «Атласу української мови». При групуванні говірок української мови доводиться розрізняти їх давній і сучасний стан. Автори, що вивчали проблему групування українських говірок, не раз плутали різні етапи розвитку говірок, унаслідок чого приходили до неоднакових висновків.

Найбільшим територіальним наріччям української мови є південно-східне. Воно охоплює південну частину Київської та Сумської областей, Черкаську, Полтавську, Харківську, Луганську, Кіровоградську, Дніпропетровську, Донецьку, Одеську, Миколаївську, Херсонську, Запорізьку області. При цьому південно-східні райони Сумської, Харківської та північні райони Луганської областей об'єднують слобожанський говір. Більшість особливостей південно-східного наріччя є одночасно й рисами загальноукраїнської літературної мови. Хоч південно-східне наріччя й поділяється на три говори, однак цей поділ загалом невиразний й до певної міри умовний. Наріччя радше становить суцільний говір. [5]

Слобожанський говір — один з нововживаних говірок південно-східного наріччя української мови. Він значною мірою накладається на історичну територію Слобідської України; межує на сході з

південноросійськими говірками, на півдні — зі степовим говором, на заході — з середньонадніпряньським говором [7] .

Кожна місцевість, навіть у межах однієї говірки, має свої незабутні лінгвістичні «перли». За ними легко виявити та ідентифікувати мешканця певної території навіть у спорідненому мовному середовищі. Таку саму картину спостерігає чужинець. Місцеві жителі звикли вживати свої слівця в повсякденній мові, чим можуть дуже здивувати приїжджого, який впевнений, що говорить з ними тією ж мовою [4] .

Харків не має такого багатого діалекту, як, наприклад, Львів чи Одеса, але теж може здивувати невідготованого візитера. Так, заряд з чорнилом для кулькової ручки тут називають не інакше як «ампулки». Місцева класика – «тремпель» – плічки для одягу. У лексиконі жителів першої столиці воно закріпилося ще в минулому столітті, а всьому причиною – назва фабрики, що належала пану Тремпелю. Щоб поширити товар в маси, він придумав маркетинговий хід і продавав одяг, розвішаний на плічках, де красувався фірмовий знак із назвою компанії.

Істинно харківським вважають і слово «сявка», яке вживають у значенні «хуліган», «шпана». За легендою, походить воно від назви банди малолітніх злочинців, які здійснювали набіги на фруктові сади, лідером якої вважався якийсь Сава. Вже багато років харків'янки завивають волосся «локонами», а не плойками, як сусідки в інших областях. У мові незвичайне слово з'явилося завдяки упаковці для електричних щипців, де красувався напис «Локон». Лезо для бритви тут називають «чинкою», а блискавку на одязі не інакше як «змійкою».

Люди старшого покоління вживають слово «марка», називаючи маршрут транспорту: «Сядеш на п'яту марку», маючи на увазі транспорт п'ятого маршруту. Молоді харків'яни слова в такому значенні вже не знають.

Всі ці слова — діалектна лексика. Є у харків'ян і фонетичні особливості в розмові. Якщо говорити про російськомовних харків'ян, то звертає на себе увагу гекання, яке навіть не харківське, а слобожанське.

Таким чином, кожній території притаманний окремий діалект. Харківщина не є виключенням з цього правила. Незважаючи на те, що харківський говір не настільки колоритний як деякі інші, він має свої певні особливості, які складають слобожанський говір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко – К., 1980.
2. Гриценко П. Ю. Діалектологія // Українська мова : енциклопедія / П. Ю Гриценко –К. : Українська енциклопедія, 2000.

3. Железняк М. Г. Південно-східне наріччя // Українська мова : енциклопедія. / М. Г. Железняк – К. : Українська енциклопедія, 2000.
4. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. – К. : Радянська школа, 1966. – 285 с.
5. Жилко Ф. Т. Арёальные единицы украинского языка / Ф. Т. Жилко. – М., 1972.
6. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова / Б. В. Кобилянський. – К., 1960.
7. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори / І. Г. Матвіяс. – К. 1990.

УДК 364.272

*Плотнікова М.Г., Національний університет цивільного захисту
України*

ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС

Оновлення сучасного суспільного життя в Україні передбачає активне формування національної свідомості громадян. Особливого значення у зв'язку з цим набувають культура та мистецтво, що духовно звеличують людину. Тому збереження народної творчості як формоутворюючої основи етнокультури – одне з основних завдань сучасного українського суспільства. Складником народної творчості є розпис – декоративно-орнаментальне народне малярство. Сучасні митці, успадкувавши кращі традиції майстрів попередніх поколінь, збагатили цей вид мистецтва новою тематикою, сучасними орнаментальними мотивами, вишуканою палітрою фарб. Зокрема, далеко за межами України відомі імена народних майстрів села Петриківки. Своєрідний петриківський орнамент має давні традиції, свою пластичну мову, техніку, свій самобутній арсенал художніх образів, який з часом все більше удосконалювався [2].

Петриківський орнамент характеризується, насамперед, як рослинний, переважно квітковий. Він ґрунтується на уважному вивченні реальних форм місцевої флори та створенні на цій основі фантастичних, неіснуючих у природі квітів. Нерідко квіти та ягоди поєднано з птахами, іноді – із зображенням тварин і людей, які мають дещо фантастичний вигляд. Часто в «петриківці» використовується образ жар-птаха – міфічної істоти, що приносить щастя, з фантастичними візерунками по всьому тулубу [1]. Для петриківських орнаменталістів характерні точний окомір – майстри малюють без попередньо наміченого контуру, не користуючись жодним вимірвальним апаратом. Віртуозність виконання досягається писанням за допомогою тоненького пензлика з котячої шерсті. Крім пензля, майстри використовують стебла, трісочки, а ягоди та деякі

квіти малюють просто пальцем [2]. Для колориту традиційного петриківського розпису характерне контрастне сполучення основних і додаткових кольорів спектра (червоні та зелені барви). Нині петриківські майстри, які мають певну художню професійну освіту, часто виконують свої композиції в теплій чи холодній гамі. Петриківський розпис традиційно виконували на білому тлі (побілені стіни та білий папір), проте сучасні майстри роблять розписи на фоні різноманітних кольорів (чорного, синього, зеленого, червоного). Характерним для петриківського розпису є те, що весь малюнок, ніби розгорнутий по площині, має поверхневий вигляд. Орнамент вибудовується навколо одного або кількох стебел, до яких приєднані всі елементи основної частини орнаменту. Лінії стебел і галузок не перетинаються між собою, а багато елементів розпису (квіти, листки, ягоди) мають силуетне зображення. Фігури птахів, звірів, людей мають здебільшого контурне зображення. Тварин малюють у профіль, квіти – анфас[3].

Наприкінці XIX ст. петриківські майстри опановують нові матеріали (водяні та олійні фарби). Настінні розписи, які здавна робилися власноруч виготовленими барвниками з соків рослин, переходять на папір, природні фарби змінюються фабричними, відкриваються нові художні можливості, що збагачують розвиток традиційної школи. Виконані на папері розписи (т. зв. «мальовки») зберігали визначене традицією місце в інтер'єрі. Петриківське малювання є архітектурним декором: таким розписом декорували хату й деякі господарські будівлі. У хатньому екстер'єрі розпис здебільшого окреслював призьбу, стріху, дверні й віконні прорізи, рідше розташовувався між вікнами. В інтер'єрі малюванням декорували печі, стіни, облямовували вікна й двері. Домінантою розписів була піч; її пластичний, мальований декор, взаємопов'язаний із формою, являє низку різноманітних варіантів [4, с. 12].

Відкрита у 1936 р. у Петриківці школа декоративного малювання, що почала готувати художників-виконавців та інструкторів для роботи в різних галузях художньої промисловості, проіснувала до 1941 р. Її випускники зробили внесок у збереження традицій петриківського розпису, його вихід до сучасного життя. У 1947 р. до Києва переїхало кілька петриківських майстринь. Внаслідок цього було налагоджено промислове використання петриківського розпису на Київській сувенірній фабриці ім. Т. Г. Шевченка. Тут було запроваджено підлаковий розпис на чорному тлі, що згодом почав використовуватися також у Петриківці. У такій формі петриківський розпис набув подальшого поширення у радянські часи. У 1958 р. у Петриківці було створено фабрику петриківського розпису, що проіснувала до початку 2000-х рр. Петриківські тарілки, скриньки, вази були візитівкою України, їх експортували до 80 країн світу [3]. У

1950–1970-х рр. у видавництві «Мистецтво» вийшла друком низка популярних альбомів з репродукціями петриківських розписів. Це сприяло популяризації «петриківки», зважаючи на великий наклад цих видань. Петриківський розпис набув офіційно-організованої форми, розвиваючись у системі підприємств під керівництвом Міністерства місцевої промисловості і Спілки художників.

Наприкінці ХХ ст. змінилися функції традиційного петриківського малювання. Воно втратило природну «ужитковість», тобто зв'язок із селянським побутовим середовищем, репрезентуючи народне мистецтво як сувенір або авторський твір. У 2012 р. Міністерство культури України визнало петриківський розпис об'єктом (елементом) нематеріальної культурної спадщини України. У вересні 2012 року представники Національного реєстру рекордів і Книги рекордів України зафіксували нове досягнення: у центрі селища Петриківка створили найдовший у світі орнаментальний розпис ручної роботи на бетонному паркані – довжиною 120 м та завширшки 80 см. 5 грудня 2013 р. петриківський розпис включено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства [1].

Петриківський розпис є одним зі зразків того, як народне уміння не тільки не втрачається, а й забезпечує можливість розвитку – як для суспільства в цілому, так і для кожного з нас як для особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоусов Е. В. Петриковка – жемчужина Украины / Е. В. Белоусов. – Днепропетровск : ИМА Пресс, 2014. – 160 с.
2. Гарькава Т.А. Петриківський декоративний розпис / Т. А. Гарькава. – Дніпропетровськ : [б.в.], 2006. – 17 с.
3. Ружицький В. А. Основи петриківського розпису / В. А. Ружицький, А. О. Малиніна. – Х. : Скорпіон, 2003. – 112 с.
4. Смолій Ю. О. Хатне малювання Петриківки другої половини ХІХ – першої третини ХХ століття (витоки, еволюція, художні особливості) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.06 / Ю. О. Смолій ; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – К., 2011. – 15 с.

УДК 94 (930+930.85)

Поліщук А.О., Ковальчук І.В., канд. іст наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА ЕТНОГЕНЕЗ УКРАЇНСТВА В СВІТЛІ ЗАХІДНОЇ Й СХІДНОЇ ІСТОРІОГРАФІЙ

Історична пам'ять не така й тривка річ, як видається. Зокрема, що ми знаємо про держави V–VIII ст. у Європі або Азії? Ми спираємося насамперед на писемні історичні джерела, тому впевнено називаємо Візантію, державу Сасанідів, королівство франків, Хазарію чи Тюркський каганат. Слов'янські племена в даному випадку перебувають ніби в тіні «великих народів».

Але при уважному розгляді карти [1] виникає закономірне запитання: мабуть, вказані держави не мали бажання до експансії земель хорутанів, словенів, хорватів, ободритів, сорбів, дулібів, тиверців, білих хорватів тощо? Не менш інтригує й наступне запитання – існування тогочасних історичних двійників на карті, наприклад, хорватів на землях Адриатики й білих хорватів на території сучасної України, полян Подніпров'я і полян між Одером й Віслою, сіверів поблизу Чорного моря й сіверян, за Нестором, що мешкали поблизу Десни? А ще є сорби й серби, дуліби на кордоні з державою франків та дуліби (волиняни) на теперішніх українських землях і т. п. Звичайно, можна спробувати пояснити наявність «двійників» Великим переселенням народів, передусім через вторгнення на землі слов'янських племен аварів, болгар чи угрів. Але ж й вони з не цілком з'ясованих причин змінили своє місце проживання. Можна це пояснити також відсутністю значної кількості достовірних писемних джерел із точною локацією того чи іншого слов'янського роду-племені.

Однак у так би мовити «тіні» при цьому залишається, власне, питання етногенезу й культурогенезу народів, які традиційно називаються слов'янськими. Особливо, коли порівнювати історичні джерела Заходу й Сходу, що становить мету цієї розвідки, коли мова йде про історичний розвиток теперішніх земель України.

Так, про Сарматію писали римські письменники, зокрема Марк Віпсаній Агриппа [2, с. 221], Помпоній Мела [2, с. 227]. В III ст. існувала Сарматія Європейська на берегах Дніпра й Сарматія Азійська, розділені лише керченською протокою, а Скитія була від них подалі – на берегах Каспію [3]. За деякими турецькими джерелами через двісті років постає Антія (Ants) і Булгарія (Bulgals) на місці Сарматії Європейської (Середнє й Південне Подніпров'я теперішньої Правобережної України), а її найближчий сусід – це Східна Римська імперія на півдні, а на півночі інтригує уяву Ака Укри (Akaziri), північніше якої мешкали ести на берегах Балтики [4]. Не менш цікавою є наявність імперії хана Бел-Кермека (Hernach Irnik) в 455–465 рр. Її протяжність вражає розмірами: частина теперішньої Лівобережної України на заході, на півдні – річка Кура, яка відділяла її від держави Сасанідів (227–649), на схід вона розташовувалася аж до озера Балхаш, межуючи із імперією Кушан (227–552) і Тюркським каганатом (розташованим поблизу річок Об та Іртиш) й державою

Жужан (Jujan), що існувала в 460–545 рр. Проте в VI–VII ст. ситуація змінилася через переміщення тюрків й завоювання ними значних територій, наслідком якого є поява на берегах Дніпра Аварського каганату (562–796) [5]. І він в VII ст. переміщується за Дністер, а на території теперішньої України бачимо державу Altyn Oba (з містами Askel, Kharka, Kashan, Khots) [6]. Але в X ст. на півдні й Середньому Подніпров'ї маємо вже іншу ситуацію – державу Besenyu Bosniakia, а на півночі від неї Acatzir (Drevlyans) із столицею Іскоростень, Ros та Rus (Polyans), на землях якої стояв Київ [7]. А ще далі на північний схід були дві Булгарії (хоча третя знаходилася вже на місці теперішньої Болгарії).

Мова – це схрон смислів та історичних подій, котрі могли призабутися й найчастіше призабулися з плином часу. Але в перекладі на українську Besenyu Bosniakia [8] можна перекласти як печеніги. Відтак, маємо на теренах більшої частини сучасної України державу печенігів, за твердженням представників східної історичної науки.

Як висновок, зауважимо наступне: для кращого прояснення етногенезу й культурогенезу на землях теперішньої України було б доцільним активно використовувати історичні писемні джерела, напрацьовані народами Сходу. Це дасть змогу українській історичній науці прояснити багато «білих плям», коли мова йде про історію слов'янських народів, зокрема й українського. Крім того, активна співпраця із науковцями східних країн дала б змогу протидіяти спробам фальсифікації нашої історії. Адже інформаційна війна може мати різні грані прояву, від замовчування або підміни реальних подій до міфологізації історичного процесу в сучасному інформаційному просторі (передусім завдяки Інтернету, ЗМІ, кінематографу, популярній літературі).

ЛІТЕРАТУРА

1. Велике розселення слов'ян V–VIII ст. // Історичний атлас. – К. : Інститут передових технологій, 2002 . – С. 5.
2. Римские авторы // Древняя Русь в свете зарубежных источников: Хрестоматия / [сост. А. В. Подосинов]. – Т. I. – М., 2009. – С. 208–281.
3. A Map of Colchis Iberia, Albania and the Neighbouring Countries. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://s155239215.onlinehome.us/turkic/btn_GeographyMaps/AD_200AsianSarmatia.gif
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://s155239215.onlinehome.us/turkic/btn_GeographyMaps/AD_460BulgarsIrnikEn.gif
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://s155239215.onlinehome.us/turkic/btn_GeographyMaps/AD_550KokTurks.gif

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://s155239215.onlinehome.us/turkic/btn_GeographyMaps/AD_600_Altyn_Oba.jpg
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://s155239215.onlinehome.us/turkic/btn_GeographyMaps/AD_850Besenyosniakia.jpg
8. Besenyos [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://s155239215.onlinehome.us/turkic/70_Dateline/besenyos_dateline_En.htm

УДК 811.161

Порошенко С.С., Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

МІСЦЕ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЖИТТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Питання «українізації» суспільства та популяризації української мови в ньому, яке офіційно зазвучало після проголошення державного суверенітету України, вже кілька десятків років лишається актуальним. Навіть після 25 років незалежності нашої країни та закріплення за українською мовою статусу національної в Конституції України, сьогодні це питання не втрачає своєї актуальності.

Від мови, що звучить на території держави, залежить успішний розвиток країни в цілому. Мова – це соціальне явище, на що вказують її функції (комунікативна, мислетворча, номінативна, експресивна тощо). Мова – це не лише система звукових і графічних знаків, а й спосіб самопізнання народу, найважливіший, найуніверсальніший та найвиразніший засіб спілкування людей, засіб вираження й передавання думок, почуттів, волевиявлень тощо. Українська мова – національна мова українців, яка існує у трьох формах: територіальні діалекти, літературна мова, жаргон. Загальнонародна мова, що відрізняється від літературної мови, немає підпорядкованості встановленим правилам та нормам. А розмовно-побутовий стиль сучасної української мови, який найчастіше використовує молодь, включає, на жаль, сьогодні багато негативних мовних явищ: мовлення української молоді збідніле, перенасичене жаргонізмами, сленгізмами, словами іншомовного походження тощо.

Мовні питання в Україні неодноразово ставали предметом обговорень, проте конкретних результатів популяризації української мови досі немає. Завдання нашого дослідження – з'ясувати причини гальмування популяризації української мови та знайти можливі альтернативні рішення аналізованої проблеми.

Мова та мовлення кожної людини твориться індивідуально, але спільним для усіх є неминучий вплив: оточення, літератури,

кінематографу, музики тощо. За словами вчених (О. Геращенко, А. Ніколаєва, М. Падалиця, О. Самолисова) зараз катастрофічно не вистачає якісної україномовної літератури, якісної кінематографічної продукції, а сучасні естрадні виконавці мають у своєму репертуарі невеликий перелік українських і величезну кількість російськомовних та англomовних пісень. [1] На превеликий жаль, молодь знає невелику кількість українських митців, серед яких найчастіше естрадні виконавці (тільки недавно підвищилось зацікавлення до гурту ОЕ, Брати Гадюкіни, Кому Вниз, Тартак тощо), натомість практично невідомими залишаються письменники, художники тощо. А причина такого явища, вважають О. Геращенко, А. Ніколаєва та ін., – матеріальна вигода (невигідно робити якісний продукт виключно для українського глядача).

Знаємо, що найчастіше молодь здобуває вищу освіту у великих містах, де відбувається скупчення на нагромадження різних діалектів та говірок. Безперечно, ці мовні явища збагачують загальнонародну мову. Проте існують й інші явища, які мають негативний вплив. Вважаємо, що це спричинено вибриком моди або можливістю самовиразитися – використання сленгу, жаргонів, невиправданих неологізмів, нецензурної лексики, але одним з найпоширеніших і найнебезпечніших явищ є суржик. Молодь, навіть освічена, використовує суржик, коли хоче ввійти в інший мовний образ, розширити діапазон мовних варіацій. Соціологічні дослідження Тетяни Загрядської показують, що молодь вдається до суржику частіше, ніж люди середнього та похилого віку, які схильні вважати його ознакою низького рівня мовної культури. [3] Прекрасно володіючи іншими мовними кодами, молода людина воліє використовувати суржик, щоб отримати задоволення від власного мовлення, бо їй так цікаво.

Проте є й інше питання: питання білінгвізму (двомовності). Молодь не роздумує над питанням мовної свідомості, яка є підґрунтям усього сущого нашої держави. Проблема «яка різниця якою мовою розмовляти» та байдужість є причиною багатьох бід України. На свідомість широкого загалу розраховувати не можна (до 20% свідомих людей), тому варто звернути увагу на джерело, яким є сама держава. Тільки на державному рівні можна вирішити цю проблему. Наприклад, шляхом заборони посідати державні посади без знань державної мови. А молодь – це ті люди, які саме зараз обирають професію, місце роботи з перспективою на хорошу заробітню плату.

І. Чубатенко, переможниця конкурсу есе на тему «Стратегія відродження і популяризації постійного вживання української мови у населених пунктах, де переважає російська мова спілкування», пропонує такі форми популяризації української мови серед молоді: створення всеукраїнського «Клубу «Вікіпедії», ініціювання та

залучення провідних видавців до відновлення книжкової серії «Життя славетних» про видатних українців та забезпечення цією серією шкільних, вишівських та публічних бібліотек, організація на місцях безкоштовних курсів з української мови з призами чи заохочувальною програмою для кращих випускників, ініціювання впровадження телеуроків української на місцевому телебаченні та FM, виявлення та підтримка людей, які з власної ініціативи перейшли на спілкування українською, поширення української мови в соцмережах тощо. [5]

Отже, кожна молода людина повинна пам'ятати, що знання української мови та її використання в повсякденному житті, по-перше, дає можливість реалізуватися як в професійній, так і особистій сфері. По-друге, дозволяє мати доступ до джерел культурно-духовних традицій, науки, літератури, мистецтва тощо. По-третє, відчувати єдність з Батьківщиною, з землею, на якій живеш і на якій народився, з носієм української мови; мати почуття усвідомлення того, що ти – спадкоємець історичної пам'яті України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геращенко О. Проблема популяризації української мови серед молоді [Електронний ресурс] // О. Геращенко, А. Ніколаєва, М. Падалиця, О. Самолисова. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/669>.

2. Гнатюк Л. П. Мовна свідомість у сучасній лінгвістичній парадигмі // Українське мовознавство. – К., 2005. – Вип. 34. – С. 3–8.

3. Загрядська Т. Суржик - проблема сучасної української мови [Електронний ресурс] // Тетяна Загрядська. – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=1666.

4. Селігей П. О. Мовна свідомість: Структура, типологія, виховання. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 120 с.

5. Чубатенко І. Стратегія відродження і популяризації постійного вживання української мови у населених пунктах, де переважає російська мова спілкування [Електронний ресурс] // Ірина Чубатенко. – Режим доступу: <http://language-policy.info/2016/03/iryna-chubatenko-stratehiya-vidrodzhennya-i-populyaryzatsiji-postijnoho-vzhyvannya-ukrajinskoji-movy-u-naselenyh-punktah-de-perevazhaje-rosijska-mova-spilkuvannya/>.

УДК 94

Походнякова А.С.,

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

**РАЗВИТИЕ ИНСТИТУТА ЦАРСКОЙ ВЛАСТИ В
НАБАТЕЙСКОМ ГОСУДАРСТВЕ (IV В. ДО Н.Э. – I В. Н.Э.)**

История появления и развития Nabateйского государства изучена не в полной мере, что во многом объясняется состоянием источников – труды nabateйских авторов до нас не дошли, а в трудах древнегреческих и римских писателей, как правило, содержатся некоторые свидетельства о Nabateе в контексте истории других держав. Однако, в последние десятилетия велась активная работа археологов, в результате чего появился новый материал для исследования, на основании которого стало возможным заполнить некоторые пробелы в реконструкции истории nabateйского общества.

Исследование посвящено вопросу развития института царской власти в Nabateе, определению характера правления nabateйских царей, что является необходимым этапом при реконструкции административно-политической системы Nabateи в целом, а в дальнейшем – целостной картины ее исторического развития.

В основе исследования лежат труды античных авторов: Страбона, Диодора, Иосифа Флавия, Стефана Византийского, а также эпиграфические надписи, собранные в корпусах “*Corpus inscriptionum semiticarum*” и “*Répertoire d'épigraphie sémitique*”, данные нумизматики, представленные в работах Р. Бэркея, М. Хуза, Й. Мешорера, Б. Хэда, а также исследование советского антиковеда И. Ш. Шифмана.

Имеющиеся в нашем распоряжении источники позволяют утверждать, что царская власть в Nabateе существовала у арабов еще в доэллинистический период и развилась она из власти предводителя военной дружины (т.е. мужского союза). От образа жизни правителя зависело благополучие общества, которое он олицетворял. Страбон описал детали, которые являлись пережитками того времени, когда царь был равным среди равных, устройтелем и председателем пиршеств, а его дружинники решали важнейшие вопросы жизни общества. Члены царской семьи не только принимали участие в управлении государством, но также имели право на власть.

В I в. до н.э. – I в. н.э. происходили определенные изменения, которые характеризуются становлением у nabateев государственности в собственном смысле этого слова: царская власть приобрела характер династической. Многочисленные надписи свидетельствуют о том, что царская власть обычно передавалась в пределах рода по наследству и, как правило, царь был либо сыном, либо братом своего предшественника. Немаловажным было то, что nabateйские правители начали принимать титулы по эллинистическому образцу, а некоторые цари обожествлялись. Nabateйские правители также стремились добиться неограниченной власти по эллинистическому образцу, изменив свое положение в обществе.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Шифман, И. Ш.* Набатейское государство и его культура. Из истории доисламской Аравии / И. Ш. Шифман. – СПб., 2007.
2. *Barkay, R.* Seven New Silver Coins of Malichus I and Obodas III / Rachel Barkay // Numismatic Chronicle. – 2006. – Vol. 166. – P. 99-103.
3. Corpus Inscriptionum Semiticarum. Pars II: Inscriptiones aramaicas continens. Tomus 1 / Académie des Inscriptions et belles lettres. – Paris, 1889.
4. Corpus Inscriptionum Semiticarum. Pars II: Inscriptiones aramaicas continens. Tomus 2 / Académie des Inscriptions et belles lettres. – Paris, 1907.
5. *Diodorus Siculus.* The Library of History: in 12 vol. / Trans. from Greek / Diodorus Siculus. – Camb., 1933. – Vol. 10.
6. *Flavius Josephus.* The Works of Flavius Josephus: in 3 vol. / Trans. by William Whiston, A. M. / Flavius Josephus. – Oxford, 1839.
7. *Head, B. V.* Historia Numorum: A Manual Of Greek Numismatics / Barclay V. Head. – Oxford, 1887.
8. *Huth, M.* Coinage of the Caravan Kingdoms: Studies in Ancient Arabian Monetization / Martin Huth, Peter Gerritt Van Alfen. – N.-Y., 2010.
9. *Meshorer, Y.* Nabataean Coinage / Y. Meshorer // The Nabateans in Negev. – 2003. – P. 21-22.
10. Répertoire d'épigraphie sémitique: publié par la Commission du Corpus inscriptionum semiticarum. Tome I / par les Charles Clermont-Ganneau, Jean Baptiste Chabot. – Paris, 1905.
11. Répertoire d'épigraphie sémitique: publié par la Commission du Corpus inscriptionum semiticarum. Tome II / par les Charles Clermont-Ganneau, Jean Baptiste Chabot. – Paris, 1905.
12. Répertoire d'épigraphie sémitique: publié par la Commission du Corpus inscriptionum semiticarum. Tome III / par les Charles Clermont-Ganneau, Jean Baptiste Chabot. – Paris, 1918.
13. *Stephanus Byzantinus.* Stephani Byzantii Ethniconum quae supersunt / Stephanus Byzantinus. – Michigan, 1849.
14. *Strabo.* Geography of Strabo: in 3 vol. / Trans. by H. C. Hamilton & W. Falconer / Strabo. – L., 1854–1885.

УДК 78.031.4(477.54)

*Приходько В.Б., Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

**КОБЗАРСТВО У ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ
ЗМАГАНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (1917–1921 РР.)**

Період національно-визвольних змагань українського народу 1917 р. сприяв відродженню руху кобзарства в Україні та на Слобожанщині зокрема. У цілому можна констатувати сприятливі умови для розвитку кобзарського репертуару історичних дум та пісень, їх адаптацію під вимоги тогочасних подій, різнобічність репертуару співців.

Про підйом національної самосвідомості української громадськості свідчать численні концерти кобзарів на Всеукраїнському Військовому з'їзді та на першому з'їзді «Просвіт» (1917 рік) [2, с. 26]; створення у Києві «Першої художньої капели кобзарів» у 1918 р.; популярність харківського бандурного колективу студентів університету, тощо.

Надрукований у березні 1917 р. вірш «Гей, вдарте в струни, кобзарі...» адекватно передав патріотичне піднесення українського народу. Це приклад одного з перших відгуків на крах царизму та відродження надій на українську державність: «... Хвала борцям, що на зорі лягли в холодні ями. Пам'ять про них буде вічно. А їх вчинки надихатимуть потомків».

Слід відзначити, що зі зміною соціально-історичних умов життя, кардинально почав мінятися кобзарський репертуар, природа та філософія, притаманні традиційному кобзарству. Перетворенню підлягала особистість традиційного кобзаря-виконавця: на сцені з'явилася нова постать – бандурист-артист.

Тогочасне сценічне кобзарство становило новий культурний феномен традиційного «співовцтва», хоч воно сформувалося на попередніх здобутках українського народу. Сценічне кобзарство згодом відійшло від своїх традиційних народних форм і прийняло образ кобзаря з романтичним забарвленням, яке стало масовим явищем в українській культурі 20-х рр. ХХ сторіччя.

У цілому в період національно-визвольних змагань можна відзначити загальну активізацію сценічної діяльності кобзарів; зникнення духовної музики з їх репертуару, її перетворення на ідеологічне забарвлення; зростання інтересу до дум; зміни в манері виконання; трансформацію кобзарського мистецтва в естрадне, а також «незрячого» в «зряче». Дійсно, як зазначив Мішалов В.Ю. у своєму ґрунтовному дослідженні, тогочасний «міфологізований образ кобзаря було замінено на ідеологічне замовлення» [1, с. 101].

Таким чином, період національно-визвольних змагань українського народу з одного сприяв піднесенню кобзарства, його популяризації серед населення. З другого боку, рух кобзарства поступово перетворюється на ідеологічний «гвинтік» радянської влади, втрачаючи своє духовне ядро.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мішалов В.Ю. Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі / В.Ю. Мішалов // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. – Харківська державна академія культури. – Харків, 2008. – 213 с.
2. Черемський К. Відлуння з Холодної гори. Як нищили українських «гомерів» / К. Черемський // Українська культура. – 1992. – № 6. – С. 24-27.

УДК 364.272

Рагоза Я.Р., Національний університет цивільного захисту України

РУШНИК У ДУХОВНІЙ ТА МАТЕРІАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ

У різних народів своя культурна спадщина, сформована протягом багатьох століть. Традиції – це обличчя народу, ті писані і не писані правила, яким люди слідуєть повсякденно у своїх найменших домашніх турботах і найбільш важливій суспільній діяльності.

Споконвіку було трепетним ставлення до традицій. Українці й сьогодні намагаються зберегти свої звичаї, проте, через тисячі років, вже не просто виявити грань, де в українських звичаях закінчується стародавня культура, а де починається новітня.

Наші предки завжди славились своєю працелюбністю, одним із захоплень українських жінок було вишивання. Значення і роль української народної вишивки важко переоцінити, її орнаменти можна зустріти на трипільському посуді, розписах цієї доби, а також доби раннього та пізнього палеоліту.

Вишитий рушник на стіні – давній український народний звичай. Не було, здається, жодної на Україні оселі, якої не прикрашали б рушниками. По тому, скільки і які були рушники, створювалася думка про жінку, її дочок. Ніщо, здається, так предметно й точно не характеризувало жіночу вправність, майстерність, зрештою охайність і працьовитість, ніж вишивка. Вони завжди були на людях, розкривалися мистецьким багатством, оцінювалися справжніми пошанувачами.

Важливі події в житті народу ніколи не обходились без рушників. Вишитий рушник завжди був знаком гостинності, на ньому підносили дорогім гостям хліб-сіль; на рушниках приймали новонароджених, а також проводжали людину в останню путь. Під час будівництва нового дому рушниками піднімали сволок, а потім дарували їх будівельникам. Без рушників не обходилось і весілля.

Рушник, на який ставили молодят, був запорукою вірності. Рушником зв'язували руки молодим, бажаючи їм щасливої, міцної сім'ї.

Кожна молода дівчина готувала собі придане, вишивала багато рушників, сорочок, бо за їх кількістю, красою і складністю узору оцінювали працьовитість нареченої.

Рушник дарувала мати сину в дорогу на щастя в новому житті. Його берегли як пам'ять про рідний дім, про дитинство.

У народних піснях, легендах і переказах опoетизовано готування дівчиною рушників до весілля. У вишитих орнаментах вона відтворювала свої думки і почуття, надії і сподівання на щасливу долю. Кожна дівчина готувала значну кількість рушників для свого майбутнього життя.

Існували також і подарункові рушники, їх використовували в знак побажання щасливої дороги і найшвидшого повернення.

Поряд з обрядовим призначенням рушники широко використовувались у побуті. Відповідно до функціонального призначення вони мали назви "стирок" (для посуду), "утиральник" для рук і обличчя.

Вишиті рушники — неодмінна окраса кожної селянської хати. У минулому їх вішали над іконами ("наобразники", "божнички"), навколо портретів Т. Г. Шевченка, народних картинок. Рушники вішали на кілок, від чого вони дістали назву "кілкові". Орнаментація рушників на Україні надзвичайно різноманітна. У кожному локальному центрі склалися свої традиційні мотиви, особливості їх композиційної побудови, колірна гама.

Орнаментация рушників на Україні надзвичайно різноманітна. У кожному локальному центрі склалися свої традиційні мотиви, особливості їх композиційної побудови, колірна гама.

Своїм художньо-образним вирішенням виділяються подільські рушники. Найцікавіші з них створювали в селах Томашпільського, Крижопільського районів і особливо в селі Клембівка. Вони невеликі за розміром, кінці оздоблені горизонтальними, вертикальними або скісними паралельними смугами рослинного чи геометричного орнаменту. Вишивальниці відтворювали на полотні фантастичних коней з крилами, вершників, жіночі фігури з птахами в обох руках, що несуть відголосок сивої давнини.

Відколи існує пам'ять народна, українці прикрашали предмети хатнього вжитку орнаментами, які формували естетичні смаки поколінь, були взірцем їхньої працьовитості та мистецьких здібностей. Ця потреба мала також магічний та релігійний зміст. Бажаючи прихилити до себе богів, люди закликали їх відповідними знаками-символами та оберегами.

Сьогодні українська вишивка є поширеним видом народного мистецького промислу. Вишиті вироби, сорочки, рушники, серветки,

скатертини, успішно збуваються як на внутрішньому ринку, так і на експорт. Твори вишивок у великих кількостях є майже в усіх обласних краєзнавчих музеях і державних історичних музеях України. Проте з індустріальним розвитком суспільства традиції почали втрачати своє сакральне значення.

На сьогодні немає тої кількості ритуалів, в яких застосовувались рушники. А в обрядах родин, де ще вони залишились, їх роль неусвідомлена більшістю людей. Тому трапляються помилки у використанні рушників, наприклад Традиція готувати для новонародженого крижмо залишилася. Але замість білого полотна сучасні сім'ї все частіше обирають махрові рушники для ванної кімнати, і кольорові тканини і багато чого іншого.

На часі зараз стоїть збереження та відтворення рушникових композицій, вивчення їх справжнього семантичного наповнення та ритуального призначення. Адже без минулого, без коренів немає майбутнього в жодного народу, в жодної родини, в жодної людини. Українцям є з чим постати перед іншими націями.

Незважаючи на складне історичне минуле, наш народ доніс до сьогоднішнього дня багатющі скарби духовної та матеріальної культури, які становитимуть інтерес не лише для самих українців, а й для інших народів. Серед тих скарбів на видному місці знаходиться український рушник, який і є тим містком між минулим та майбутнім.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бейли А.А. Мова геометричних фігур. – К., 1994.
- 2.Гринив, В.В. Давня мова символів. – К., 1999.
- 3.Керлот, Х.Э. Словарь символов. – М.,1994.
- 4.Павлуцький Г.Г. Поетика та семантика українського рушника. – К., 2003.

УДК 94(477)

*Радочин Д.І., Кутняк О.А., Національний університет
цивільного захисту України*

УКРАЇНІЗАЦІЯ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

У 1920-х рр. ХХ століття радянським урядом проводилася політика українізації, яка викликала у свій час дуже активне обговорення. Дискусії з цього питання тривають і в наші дні не тільки тому, що це питання цікавить вчених-істориків, а й тому, що ця тема дуже актуальна в наші дні. І в наш час урядом проводиться подібна політика. У нашій країні закриваються російськомовні школи, велика частина телекомпаній перекладається

на українську мову. Проходить спроба впровадити українську мову в усі сфери життя суспільства. У дитсадках, школах, університетах вводяться, як обов'язкові предмети, українська мова та література, історія України. Вчителі більшості шкіл зобов'язані викладати свій предмет українською мовою. Навіть у лікарнях проводиться переатестація лікарів, де основним критерієм є знання лікарських термінів українською мовою. На жаль, професіоналізм не має особливого значення. С 1 січня 2001 ліки можуть продаватися тільки з маркуванням та інструкціями українською мовою. Вся документація повинна вестися українською мовою. Відбувається спроба ввести українську мову в суспільстві і зробити так, щоб усі говорили лише українською. Але, як у радянські часи, ця політика не має дуже сильного успіху. Отже, розглянемо проблему українізації за часів радянської влади на територіях України.

Лібералізація радянського суспільства за часів непу, стабілізація національно-державного процесу шляхом утворення Союзу РСР супроводжувалися і діями більшовиків у національній політиці. Розбурханий в роки революції український національно-визвольний рух постав реальним об'єктивним фактором, з існуванням якого повинна була рахуватися Радянська влада.

В керівництві УРСР у ставленні до українізації можна виділити три групи. Перша, патріотично налаштована, складалася з колишніх лівих українських соціалістів-революціонерів, які вступили в КП(б)У. Їх ідейними лідерами і натхненниками були В. Блакитний (Єлланський), О. Шумський, Ф. Гринько. Аналогічних поглядів дотримувались старі більшовики (М. Скрипник та М. Хвильовий), які мали патріотичні настрої. Близьким до них був В. Чубар. Було усунено від влади першого секретаря ЦК КП(б)У Е. Квірінга та другого секретаря Д. Лебеда, який проголосив теорію боротьби двох культур: прогресивної, революційної міської російської та контрреволюційної, відсталого сільської української культури. В їх боротьбі українська культура мала відступити і загинути.

Українізація мала і продемонструвати західним українцям, що лише в Радянській Україні вони можуть задовольнити свої національні прагнення. Та й для активізації світової революції, розширення участі в ній величезних мас колоніальних народів необхідно було показати привабливий позитивний приклад вирішення національного питання. Українізація охоплювала залучення українців у партію і державні органи, вивчення та використання української мови у діяльності партійного і державного апарату, видавничій справі, пресі, освіті, культурно-освітній діяльності, мистецтві, заохочення розвитку української культури і науки [1, с. 412-414].

Однак здійснення українізації вимагало змін у партійному та державному керівництві України, де ця політика зустрічала опір. Це

пояснювалося значною мірою тим, що в партії переважали неукраїнські кадри. У 1922 р. з 55 тис. членів КП(б)У 54% становили росіяни, 23% — українці, 14% — євреї.

У 1927-1929 р. у Києві збудовано найбільшу в Європі кіностудію. У 1928 р. в Україні діяло 6 тис. кінотеатрів, в яких глядачі могли дивитися фільми на українську тематику.

Розширення сфери вживання української мови в державному житті. З серпня 1923 р. для державних чиновників та партійних функціонерів організуються курси української мови. Той, хто не пройшов їх і не склав іспиту, ризикував втратити посаду. З 1925 р. було введено обов'язкове вживання української мови в державному діловодстві. З 1927 р. партійну документацію переведено на українську мову.

Зростає кількість українців у партійному і державному апараті. Так, у 1923 р. їхня частка становила 25–35%, а у 1927 р. – 52–54%. У 1927 р. – 97% українських дітей навчалося українською мовою. Цей показник так і не був перевершений за роки радянської влади (у 1990 р. він становив лише 47,9%)

Різно збільшувалась кількість української преси (в 1933 р. вона становила 89% всього тиражу газет у республіці)[2, с. 53]. У 1929 р. в УСРР діяло 80% шкіл, понад 60% технікумів і 30% інститутів з українською мовою навчання.

Найбільший вплив українізація справила на розвиток національної освіти. Якщо до революції 1917 р. в Україні взагалі не було українських шкіл, то наприкінці 1920-х років 97% усіх українських дітей навчалися рідною мовою – показник, якому пізніше не вдалося досягти ні одному українському урядові. У 1933 р. тираж україномовної преси становив 89% всього обігу газет у республіці. Україномовні театри у 1931 р. склали три чверті всіх театрів в Україні. На українській сцені йшли п'єси не лише з національного репертуару, але й світова класика у перекладі українською мовою. Українська мова стала виробленою настільки, що нею можна було описувати складні наукові поняття.

Проголошений партією курс на "українізацію" та його наслідки мали величезне значення. Однак було б помилкою вважати його тільки результатом цілеспрямованих зусиль більшовицької партії. Вона була також і далеким відгомном української національної революції 1917–1920 рр. Якщо націонал-комуністи виступали керівними кадрами політики "українізації", то величезна армія виконавців складалася переважно з української інтелігенції, значна частина якої брала участь у національно-визвольних змаганнях. Українізація сприяла загальному піднесенню національної самосвідомості, яка активізувалася серед українців під час революції та громадянської війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. Історія України: Навчальний посібник/ Олександр Бойко. - 3-тє вид., випр., доп.. - К.: Академвидав, 2004.

УДК 821.161.2-1(477.54)

*Рекало Г.С., Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

ХАРКІВ ЯК ТЕКСТ У ТВОРЧОСТІ ВІКТОРА БОЙКА

Тема міста в поезії, як і загалом в українській літературі, виникає доволі пізно як реакція на соціальний чинник, яким стала індустріалізація вітчизняного суспільства наприкінці ХІХ і на початку ХХ століть. Культурним осередком упродовж тривалого часу все одно залишалося село. Відтак українська література ХХ століття наполегливо тяжіла до інтерпретації Міста як негативного, всепоглинаючого Молоху, Міста-Привида (наголошуємо на парадигмі: В. Підмогильний, ранній В. Сосюра, Б.-І. Антонич), власне, до образу продажного Міста [1, 9–10].

Уже в літературі перших десятиліть минулого століття місто стає не просто художнім простором, а й персонажем і текстом, останній розкриває перед митцем безліч шляхів інтерпретацій. За Я. Поліщуком, у літературі ХХ століття місто є не лише мотивом, темою чи культурним топосом; воно заклало основи новітньої культури з її характерними, питома урбаністичними формами [5, 117].

Українська поезія впродовж усього періоду свого існування займала провідні позиції серед інших родів вітчизняної літератури. Причини цьому варто вбачати в етнопсихологічних та соціокультурних аспектах, зокрема у фольклорному характері національної ментальності чи, радше, сентиментальності.

Початок нового, ХХІ століття в художній словесності став періодом домінування урбаністичного простору у форматі літератури, зокрема поезії. Центр соціального, економічного, політичного та, найголовніше, культурного життя остаточно перемістився у Місто. Настав час творення текстів якісно нового характеру, де середовище міста є не просто локусом чи хронотопом, але є самодостатньою темою. Урбанізм означає спосіб життя [4, 198]. Людина стає частиною міста, яке задовольняє її фізичні, фізіологічні та частково метафізичні потреби, проте залишається ніша, яка потребує абстрагування від обмеженого простору, безперервного руху, що часто є метафоричним зображенням урбанізованого середовища. В контексті психологічного осмислення проблеми можемо говорити про трагедію особистості, яка полягає не так у позиціонуванні себе в певному просторі, як радше у

неможливості самоідентифікації у цьому ж просторі. Актуальність осмислення такого явища продиктована недостатньою кількістю в національному літературознавстві монографічних досліджень, де було би проаналізовано нову українську поезію з позицій урбаністики. Обраний аспект аналізу пропонує багате смислове поле для філологічної інтерпретації, а також для заглиблення в специфіку сучасного вірша в цілому.

В українському літературознавстві останніх років сучасна поезія досліджена на рівні рецензій, відгуків та критичних статей на окремі видання, антології, добірки тощо. Урбаністична тематика в поезії молодих авторів виявляє себе у ґрунтовних дослідженнях сучасної літератури загалом, таких як праці Т. Возняка [2], Т. Гундорової [4], Я. Поліщука [6; 7], Р. Харчук та ін.

Мотив міста в постмодерній українській поезії перетворюється у своєрідний метамотив. Причиною цього є не лише вищезазначені чинники, а й психологічний фактор. Його суть полягає в тому, що всі ці аспекти формують відчуття самотності ліричного персонажа, як наслідок відбувається глибинне переосмислення власного місця в соціумі по відношенню до себе та інших, що і спричиняє саме таке поетичне самовираження молодими авторами.

Варта уваги досі актуальна дихотомія відносин місто / село в літературній проекції. Якщо на початку минулого століття тема міста у творчості поетів була означена як протиположна сільським мотивам, а причиною були відповідні літературні процеси, які мали загалом на меті такий кут зору, то сьогодні місто стає мотивом творчості як окремий індивідуальний образ, що не протиставляється, а навпаки, часто репрезентує себе як єдиний і незамінний.

Загалом постмодерна поезія – поезія синонімічна урбаністичній. Навіть якщо образ міста не виписаний конкретно, то дуже часто він проектується самою істотою ліричного персонажа, його світоглядом, відчуттями, міркуваннями, рефлексіями. Така ж, мабуть, свідомість покоління, яке вливається у літературний процес із різних боків, проте, так чи інакше, доходить до позиціонування себе саме в міському часопросторі, де або проростає, або губиться серед стоголового шуму-крику новочасного поетичного простору.

Проблема дослідження урбаністичної тематики в поетичному тексті нашого часу, незважаючи на свою актуальність, залишається на маргінесі літературознавчих дискурсів. Тому ця стаття покликана виявити художні особливості образу міста, його різні смислові варіації в поетичній інтерпретації авторів покоління Міленіуму. Виходячи з позицій постструктурального розуміння тексту (Р. Барт, Ж. Дерріда та ін.), трактуємо це поняття максимально широко, а саме таким чином, що урбаністичний простір постає перед нами не лише як середовище,

у якому існує ліричний персонаж, а як локус, який формує його, співіснує разом із ним, сам стає ліричним персонажем.

Місто як поетичний образ стає антропологізованим ліричним персонажем, тому, що не мислиться поза контекстом людини. І в цьому випадку здебільшого мається на увазі не людина як його частина, а радше місто стає частиною людини, інструментом позиціонування себе у просторі і часі, що часто постає як замкнутий. Наприклад, у вірші В.Бойка:

Покидаєш це місто з надією,

Та вертаєшся знову з усмішкою.

За вітринами й вікнами - мрії із новинами разом торішніми.

Місто це не забудеш ніколи, воно пахне колишньою славою,

воно клеїть на полудень втому і шепоче щитами й об'явами.

Хто один тут - мовчатиме площами, кого кілька - кричатиме парками.

Місто це не приймає запрошення, воно грає столичності рамками.

Воно скромне в поезії осені, Воно свіже в весняній залежності,

Воно "завжди ласкаво просимо!", і "пішли ви!" в поривах відвертості.

Покидаєш це місто з надією, чи вертаєшся знову - однаково.

Та вже житимеш полісемією - мільйонами значень від Харкова.

У цьому випадку місто – образ уяви, продиктований конкретними візіями пам'яті. Проте образ типовий і характерний – простір бетону, у якому не видно неба, у якому ліричний герой блукає чи то в пошуках втраченого часу, чи в пошуках себе. За В. Цибульком, це можна назвати черговим освоєнням «простору і часу покоління, котре здатне обрахувати втрачене» [1].

Інтертекст із біблійним сюжетом у цьому випадку прочитується через приреченість, фатальність, абсурдність, смерть міста як чогось світлого, чистого, органічного; натомість те, що чуже людській природі, залишається. У літературі модернізму досліджуваний топос здебільшого постає у бінарній опозиції «Людина – Місто», які ані доповнюють одне одного, ані взаємовиключають.

В.Бойко пише про відчуженість міської культури новітніх часів від українства, зокрема через мову, яка була витіснена на маргінес у процесі русифікації [3]. У нашому контексті можемо говорити про відчуженість особистості в урбаністичному просторі, без якої, власне кажучи, культура не може формуватися.

Але саме неповторні шістдесятники зі своїм унікальним баченням світу запропонували нові варіації теми міста, вони першими спробували подолати усталену традицію творення бінарної опозиції село-місто. Їхній урбаністичний дискурс, принаймні декларативно, намагався наблизитись до європейських вимірів. У першу чергу

йшлося про те, що повернулася віра в можливість повернути українське місто Україні, а тому почало відбуватись "зімкнення" інтелектуального простору українського села й міста. Більше того, з'явилась певна співзвучність у творчості письменників старшого покоління із шістдесятниками.

Підсумовуючи, варто зауважити, що, по-перше, урбаністична тематика не являється провідною в поезії Віктора Бойка, що пояснюється відсутністю в його житті міського локусу. По-друге, образ міста постає у творчості автора здебільшого як замкнуте неорганічне середовище, якому протистоїть людська сутність, проте все ж намагається знайти своє місце, сформувати власну ідентичність. Портрет, на противагу сірому, галасливому, закам'янілому стереотипові міста постає інший образ: середовища, в якому «хочеться народжуватись». По-четверте, урбаністична тематика поезії цілковито не вписується в річище постмодерного літературного дискурсу, про що свідчить її експериментальний характер та гра зі смислами. У цьому плані часте використання образів і мотивів міста маркує базовий часопростір нової літературної генерації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Координати урбаністичного простору / Віра Агеєва // Кур'єр Кривбасу. – 2006. – № 198. – С. 154–163.
2. Білик Г. «Місто-монстр має померти»: постколоніально-урбаністичний дискурс творчості Олеся Ульяненка: / Г. Білик // Рідний край : науковий публіцистичний художньо-літературний альманах. – Полтава, 2010. – № 2(23). – С. 130–133.
3. Бодасюк О. Урбаністична поезія Анатолія Дністрового [Електронний ресурс] / О. Бодасюк // Коло: книгознавчий часопис. – 2015. – № 5. – С. 34–39. – Режим доступу: http://issuu.com/irynakurylo/docs/kolo_15_2015
4. Бойко, Віктор Степанович. Пролог : поезії / Віктор Степанович Бойко . – Харків : Прапор, 1976 . – 24 с.
5. Бойко, Віктор Степанович. Битий шлях : вірші / Віктор Степанович Бойко ; Оформ. В.І. Бариба . – Київ : Молодь, 1989 . – 104 с. – На укр. яз. - ISBN 5-7720-0165-5 .
6. Вихор І. В. Генезис українського міського театру: становлення урбаністичної тематики в українській літературі / І. В. Вихор // Зарубіжна література в школах України. – 2011. – № 5. – С. 62–64.
7. Галич О. А. Асоціонім «стіна» в структурі роману О. Ірванця «Рівне / Ровно (Стіна)» / О. А. Галич // Естетичні пошуки в українській постмодерній літературі: асоціонімний вимір: монографія / О. А. Галич. – Луганськ, 2011. – С. 47–59.

УДК 355/359

ТРАДИЦІЇ РИМСЬКОГО ВІЙСЬКА В СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Військові формування відіграють велику роль у захисті державних інтересів, відстоюванні територій та незалежності народу. Традиції, які закріпилися в сучасних збройних силах мають довгу історію виникнення. Військо, як спеціалізоване формування було створене ще при виникненні перших держав. Однією з таких великих держав була Римська імперія.

Військові формування будуються і здійснюють свою діяльність на основі принципів:

- загального військового обов'язку громадян;
- єдиноначальності і колегіального вироблення рішень;
- верховенства закону;
- дотримання військової дисципліни;
- соціального захисту військовослужбовців.

Підготовка до виконання бойових завдань загалом стосується виховна робота щодо підтримання та зміцнення єдиноначальності.

Вона проводиться за двома напрямками:

- по-перше, це підвищення авторитету командування підрозділами, удосконалення його морально-бойових якостей, стилю і методів роботи з підлеглими;

- по-друге, зміцнення військової дисципліни та правопорядку в підрозділі, формування в особового складу беззаперечної довіри до командирів, свідомого виконання їх наказів.

У ході еволюції армії пройшли шлях розвитку від ополчення до постійної професійної армії. Основними родами військ в Стародавньому світі були піхота і кіннота. Всі приморські держави мали флот. У ході боїв армії Стародавнього світу застосовували різну облогу техніку, яка постійно довершувалася .

Основу організаційної структури армій Стародавнього світу зіставляли такі військові одиниці, як загони, фаланги, легіони та інше, які удосконалювалися з метою підвищення їх ударних можливостей і маневреності .

У ході численних воєн оформилися теорія і практика підготовки і ведення військових дій на суші і на морі - військове мистецтво, яке постійно розвивалося. Найбільш яскраво розвиток військового мистецтва проявилася: у відкритті найважливішого принципу нерівномірного розподілу військ по фронту в цілях зосередження сил для головного удару на вирішальній ділянці; у використанні кінноти в

якості ударної сили розгрому противника; в застосуванні одночасного удару на обох флангах, оточенні і розгромі римської армії меншими силами.

Розвиток продуктивних сил держав Стародавнього світу дозволяло створювати нові й удосконалювати старі засоби збройної боротьби, а зростання чисельності армій і рівня професіоналізму воїнів зумовили розвиток стратегії і тактики. Кращі полководці Стародавнього світу вміли зіставляти і оцінювати економічний, політичний і військовий потенціали Протиборчих сторін, вибирати напрямку головного удару і час його нанесення, проявляли цілеспрямованість і реальність у досягненні стратегічних цілей, використовували військову хитрість і фактор раптовості. Управління військами на полі бою поступово ускладнювалося, з'явилися прийоми організації взаємодії родів військ

Отже, розглянувши традиції, які стосуються принципів формування війська, його підготовка до виконання бойових завдань, схожість концепції прийняття стратегічних та тактичних рішень простежується подібність між сучасними збройними силами України та Римською імперією, яка існувала півтора тисячоліття тому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Военная история: Учебник для высших военно-учебных ВВЗ заведений Министерства обороны Российской Федерации.— М.: Воениздат, 2006.— 469 с, ил.
2. Закон України «Про Збройні Сили України» 5 жовтня 2000 р. №2019-III

УДК 94(477)

Роміна А.А., Національний університет цивільного захисту України

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ТРАДИЦІЙ І НОВАЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Самостійне історичне буття українського народу має бути забезпечене культурно. Культурна життєздатність української нації неодноразово підтверджувалася в історії й за найважчих часів, втрачена вона і тепер. Йдеться насамперед про конкурентоспроможність української культури. її здатність задавати тон інтелектуальному й духовному життю свого суспільства, адаптувати для суспільства культурну реальність світу.

Зростання з часів «перебудови» відкритості функціонування й розвитку української культури супроводжувалось інтенсивним проникненням на терени України продукції інших культур, особливо

західної, а також нового потоку творів російської культури [1]. Якщо кращі здобутки західної класики й елітарної культури були досить відомі в Україні раніше, то предметом зацікавлення наших сучасників стала раніше стримувана масова культура і, насамперед, різні жанри відео-фільмів: еротики, трилерів, «мільних опер», значна частина, яких не має великого поширення у західних країнах.

Зазначені новації акцентуванням уваги на людському факторі в духовному житті українського суспільства, переміщенні уваги системи освіти, громадянського виховання з базового принципу колективізму на особистість. Однак американізація, вестернізація, наступ "кітчевої" масової культури призвели до майже повної «окупації» вітчизняної культури (насамперед телебачення), до спотворення образу американської і європейської культури в сприйнятті нашого сучасника, розпочавши поглинання інтересу до національної культури.

Навальна, агресивна пропаганда західних цінностей, далеко не кращих їх зразків, почала деформувати ще не усталену систему національних цінностей, робити привабливим для молоді «героїв» західного світу, з чужою мораллю. В умовах ускладнення й розширення інформаційного простору відбувається складний процес знецінення естетичних, моральних, інтелектуальних цінностей. ЗМІ сьогодні фактично постають духовно та морально неконтрольованою структурою. Аналіз матеріалу, який подається з екранів телебачення, зі сторінок величезної кількості газет, журналів, дає змогу зробити висновок щодо антикультурної спрямованості значної його частини. Це стосується мовленнєвої, політичної, моральної, естетичної, художньої, екологічної, загалом - духовної культури у поданні інформації. Мова йде про деформацію інформаційного простору, який нав'язує споживачам інформації, антицінності й антиідеали. Ці тенденції зумовлюють появу найбільш принципового протиріччя між загальнолюдськими цінностями й ідеалами, з одного боку, і релятивними загальнолюдським й ідеалами та цінностями - з другого. Така ситуація у наші дні викликає протест значної частини української громадськості, насамперед інтелігенції. Така ситуація у наші дні викликає протест значної частини української громадськості, насамперед інтелігенції. [2, 296 с.]

У зв'язку зі значним зниженням показників освоєння і продукування української культури суспільство починає усвідомлювати необхідність протекціонізму щодо неї з наданням їй певних пільг і переваг, особливо у виданні україномовної літератури, кіновиробництва. Українська культура і мова мають утверджуватися серед деградації суспільства. Механізми їх суспільної підтримки не сформовані; натомість серед значної частини суспільства панують байдужість або несприйняття, що нерідко переходять в агресивну ворожість і зарозумілий цинізм. З побуту народу вимикається книга. У

масштабах усієї країни експропрійовано книгарні. Руйнуються або занепадають бібліотеки. Сільська молодь фактично позбавлена рівних умов для продовження освіти. Діяльність значної частини ЗМІ (насамперед т.зв. «жовтої преси») безпосередньо впливає на зниження рівня, примітивізацію запитів та смаків соціуму.

Серед першочергових напрямів покращення соціокультурної ситуації, попри сьогоднішні кризові обставини (а, можливо, саме для протидії їм), варто виокремити такі:

- створення комплексної статистичної картини функціонування української мови в різних сферах. суспільного й культурного життя і на цій основі реальної програми її емансипації;

- орієнтація видавничих потужностей України на видання україномовної літератури,

- значне збільшення уваги ЗМІ, насамперед. телебачення та місцевої преси, до популяризації української історії та культури, зокрема і з метою впливу на формування культурних потреб;

- здійснення програм видання наукових праць з історії України, історії української культури та мистецтва, народознавства, літературної та мистецької спадщини;

- збільшення асигнувань на розвиток науки і культури, модернізація її матеріально-технічної бази;

- розширення мережі театрів, філармоній, виконавських колективів, музеїв, бібліотек, книгарень;

- підтримка регіональних культур, збільшення культурної ролі обласних і районних центрів, міст з історичними культурними традиціями [2, 296];

- створення потужного видавництва перекладної літератури, яке забезпечувало б українського читача не лише зразками зарубіжної літератури, але й україномовними перекладами кращих творів світової філософії, соціолога, мистецтвознавства, науково-популярної літератури, а водночас видавало б , переклади праць українських авторів іншими мовами [1, 231];

- збільшення кількості, розширення галузевого діапазону, збільшення накладу українських журналів і газет;

- підтримка самодіяльних організацій та наукових і культурних об'єднань, які мають на меті усебічне сприяння розвитку української культури;

- співпраця з українськими культурними силами, підтримка українського культурного життя в усьому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1.Українська культура: історія сучасність / За ред.С. О. Черепанової. - Львів : Світ, 1994. - 456 с.

2. Антоненко Т.Л. Особливості становлення ціннісно-сміслової сфери особистості в сучасному інформаційному просторі / Т.Л. Антоненко // Теоретичні і прикладні проблеми психології психології. - 2012.' - №2.

УДК 94(477)

Рубан Д.В., Скринник К.В., Національний університет цивільного захисту України

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

«Поки жива мова в устах народу, до того часу живе і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків» (К.Ушинський)

Зі здобуттям Україною незалежності питання задоволення потреб представників української діаспори, налагодження взаємодії української держави з нею посіли важливе місце в розбудові основних засад державної політики. Діаспора своїм буттям урізноманітнює та збагачує українську культуру, а також надає посильну допомогу своїй країні. Тому налагодження, розширення й зміцнення зв'язків з українською діаспорою – першочергове завдання «материкових» українців. Зокрема, це стосується використання інтелектуального, політичного та економічного потенціалу діаспори для встановлення дружніх і тісних стосунків України з державами проживання зарубіжних українців, посилення ролі, яку відіграє Україна у світовому співтоваристві.

Відомо, що поняття «українська література» не визначається суто територіальним критерієм. Нашу літературу репрезентують письменники і поза її межами. Література української діаспори або еміграційна – це література, написана українськими письменниками в еміграції, які з політичних, економічних, релігійних причин виїхали з України на постійне або тривале проживання за кордоном. Емігранти повсюдно несуть у собі й невиліковну україноцентричність. Саме такі люди ставали національними лідерами й гуртували довкола себе земляків, організовували їх у культурні громади, освітні, професійні, творчі об'єднання [2, с. 22].

Щоб задовольнити свої духовні потреби й дати вихід творчим можливостям, українці за кордоном розгорнули бурхливу організаційну та культурно-освітню діяльність. Протягом десятиліть у діаспорі нагромаджено значний духовно-культурний потенціал, створено чималі наукові, літературні, художні цінності, там працювали і працюють багато видатних українських науковців, письменників,

митців. Представники української інтелігенції будували школи, народні дома, «Просвіти», читальні, церкви і церковні громади, засновували часописи, друкували книжки.

Повернемось до витоків літературної спадщини письменників-емігрантів. Одним із найперших літературних творів, написаних українським автором на чужині, є віршована присвята Юрія Дрогобича римському папі Сиксту VI. Присвята була опублікована разом з працею Юрія Дрогобича «Прогностична оцінка поточного 1483 року» в друкарні Зільбера (Рим, 1483). Це римське видання є першою друкованою книгою, написаною українським автором. У латиномовній присвяті йдеться про здатність людського розуму пізнати закономірності світу.

Перша хвиля української еміграції на межі XIX–XX ст. вважається трудовою, тож вона представлена скромними літературними набутками, що з'явилися переважно в США й Канаді. Зокрема, це жанр заробітчанських та емігрантських народних пісень, які дійшли до нас у збірниках Володимира Гнатюка, Філарета Колесси та інших фольклористів.

Друга хвиля еміграції була пов'язана з поразкою національно-визвольних змагань. Саме ця хвиля принесла значні літературні твори та саму атмосферу живого літературного процесу. Тож перші значні українські літературні угруповання з'явилися в 1920-х рр. До них належали, передовсім, Празька школа (Юрій Липа, Юрій Клен, Олег Ольжич, Олена Теліга, Євген Маланюк, Наталя Лівицька-Холодна та ін.) в Чехословаччині та групи «Танк» та «Ми» в Польщі. Українці другої еміграційної хвилі відрізнялись від першої, трудової, насамперед тим, що були в основному освіченими людьми, лише незначна частина з них була неписьменною. Саме цим пояснюється їх швидке пристосування до нових умов життя і праці, активної участі у громадському житті.

Наступна хвиля українських письменників-емігрантів була спричинена Другою світовою війною. Завдяки свободі самовираження в еміграції з'явилося багато оригінальних літературних творів, які продовжували модерністську традицію. У післявоєнній Німеччині (з 1945 до 1948 рр.) активно діяла організація українських письменників «Мистецький український рух» (Іван Багряний, Віктор Петров, Юрій Косач, Ігор Костецький та ін.), очолювана Уласом Самчуком. У МУРІ були й літературні критики, серед яких Юрій Шевельов, Володимир Державин та Віктор Петров.

Українська діаспора трьох хвиль функціонувала в умовах бездержавності і метою її стосовно батьківщини було сприяти утвердженню незалежності України усіма можливими методами і формами. Важливим завданням для себе письменники діаспори бачили також переклади сучасних літературних творів. Активними

перекладачами були Ігор Костецький, Олег Зуєвський та Михайло Орест.

Вагомим здобутком української еміграції в Німеччині став Український науковий інститут (УНІ), створений у Берліні в листопаді 1926 р. У 1934 р. Інститут став державною інституцією, прикріпленою до Берлінського університету. При Інституті заснували бібліотеку, архів преси і бюро наукової інформації. Тут працювали В. Липинський, С. Смаль-Стоцький, Д. Чижевський, Б. Лепкий. З кінця 1932 р. в інституті було започатковано серію українознавчих досліджень, а з 1933 р. – серія періодичних видань «Вісті».

З 1953 р. кафедра української мови та літератури філософського факультету університету в Пряшеві (Словаччина) готує учительські кадри для шкіл з українською мовою навчання. Виходить єдиний на Пряшевщині український літературний журнал «Дукля». Музей української культури у Свиднику видає «Наукові збірники української культури» [1, с. 40-41].

За умов взаємної співпраці українське зарубіжжя має стати для країни вагомим фактором реалізації зовнішньої політики, забезпечення позитивного міжнародного іміджу, економічної, культурної та інформаційної присутності в геополітично важливих регіонах розвитку зв'язків із зарубіжними країнами, сприяння розв'язанню внутрішніх проблем за рахунок залучення потенціалу українського зарубіжжя

ЛІТЕРАТУРА

1. Диба О. Національно-культурні аспекти життя української діаспори за кордоном // Вісник Книжкової палати. - 2004. - № 4. - С. 39-41.
2. Погребенник Ф. Еміграція і література // Слово і час. – 1991. - №10. – С.22-28

УДК 94(477)

*Рудь Д.О., Национальный университет гражданской защиты
Украины*

КИРИЛЛО-МЕФОДИЕВСКОЕ БРАТСТВО

Кирилло-Мефодиевское братство — тайная политическая антикрепостническая организация, созданная по инициативе Н. Костомарова в декабре 1845 — январе 1846 года в Киеве. Организация была названа в честь славянских просветителей Кирилла и Мефодия.

Кирилло-Мефодиевское общество было первой на Украине организацией политического направления. Об этом свидетельствуют

два его документа: «Закон Божий (Книга бытия украинского народа)», написанный Н. Костомаровым и «Устав Славянского общества св. Кирилла и Мефодия», а также пояснение к Уставу, сделанное В. М. Белозерским.

Братство основывалось на христианских и славянофильских идеях и ставило задачей либерализацию политической и культурной жизни на Украине в рамках панславянского союза народов. Общество ставило задачу национального и социального (в антифеодальном смысле) освобождения Украины: ликвидацию крепостного права, сословных привилегий, провозглашение свободы совести и т.д. В состав намечавшейся славянской федерации должны были войти Украина, Россия, Польша, Чехия, Сербия и Болгария. Высшая законодательная власть должна была принадлежать двухпалатному сейму, исполнительная — президенту. Осуществления своих политических идеалов общество предполагало добиться мирным реформистским путем, сообразно с «евангельскими правилами любви, кротости и терпения». Вместе с тем, подразумевалось, что разрушение империй (Российской и Австрийской) является условием для достижения целей общества.

По мнению историка Симоненко Р.Г., историческое значение Кирилло-Мефодиевского братства заключается в том, что оно было первой попыткой украинской интеллигенции бороться за права украинского народа. Братство разработало широкую программу, которая также стала указателем для его последователей. Принципиально также было и то, что Кирилло-Мефодиевское братство стало самостоятельным и самобытным политическим формированием, которое организационно не подчинялось, а идеологически не повторяло современные ей политические организации

Кирилло-Мефодиевское общество ставило своей главной задачей построение будущего общества на принципах христианской морали путем совершения ряда реформ: создание демократической федерации славянских народов, возглавляемой Украиной, на принципах равенства и суверенности; уничтожение царизма и отмена крепостного права и сословий, установление демократических прав и свобод для граждан, уравнивание в правах всех славянских народов в национальных языках, культуре и образовании. Кирилло-мефодиевцы, соединяясь на основе общих политических взглядов, видели различные пути приведения их в жизнь - от либерально-умеренного реформизма (Николай Костомаров, Василий Белозерский, Пантелеймон Кулиш) - к революционным методам борьбы (Тарас Шевченко, Николай Гулак, Георгий Андрузский).

Программные положения костомаровского «Закона Божего» нашли практическое осуществление в призывах Кирилло-

Мефодиевского братства «Братья украинцы!» и «Братья великороссияне и поляки!». В этих документах был призыв к народам объединиться в Союз славянских республик, создать славянскую федерацию с демократическими институтами. Кирилло-мефодиевцы пропагандировали свободу, равенство, братство как основу нового общества. Конкретные меры для достижения этого виделись в отмене крепостничества, ликвидации юридических отличий между сословиями, доступности образования для трудящихся. Политическая программа Кирилло-Мефодиевского Братства изложена в основных его документах, в "Книге бытия украинского народа" и в "Уставе Общества св. Кирилла и Мефодия" (в оригинале "Устав Славянского Общества"), написанного на русском языке. В первом пункте устава говорилось, что "славянские народы должны вдаль приобщиться к России и составить с ним одну федерацию". Во втором пункте говорилось, что каждое плем'я при "соединении" должно иметь свою самостоятельность, а за такие племена признавалось "южнорусив, северорусив с белорусами, поляков, чехов со словаками, лужичан, Илир-сербов с хорватами и болгар1 Речь шла о том, что славянские народы должны иметь свои отдельные "штаты" со своими собственными правительствами и президентами во главе. Каждый народ имел сам распоряжаться всеми своими делами самостоятельно и независимо от других, чтобы имел свою язык, свою литературу и свой отдельный общественно-политический строй. Итак, с точки зрения политической программы Кирилло-Мефодиевское Братство отличалось от идеологии декабристов, потому трактовало все славянские народы одинаково.

В состав братства входили молодые интеллигенты Киевского и Харьковского университетов: Н. И. Костомаров, П. А. Кулиш, А. Навроцкий, В. Белозерский, Н. И. Гулак (родственник В. И. Вернадского по матери) и другие. Значительное влияние на идейное формирование членов общества и их практическую деятельность оказывал Т. Г. Шевченко, который присоединился к обществу в апреле 1846 года. Осенью 1846 года количество членов тайного общества составляло 12 человек.

В братстве существовало два течения: либерально-буржуазное (эволюционное) и народно-демократическое (революционное). Соглашаясь в отношении общих принципов, участники этих групп расходились в вопросе о том, что считать первоочередным и главным. К первому направлению принадлежали Н. Костомаров, В. Белозерский, О. Маркович, О. Тулуб, Д. Пыльчиков, П. Кулиш, М. Савич. Они провозглашали единство и братство славян, важность развития украинской культуры. Революционно-демократические взгляды разделяли Т. Г. Шевченко, Н. Гулак, О. Навроцкий, И. Посяда, Г. Андрузский.

Кирилло-Мефодиевское братство просуществовало 14 месяцев. В марте 1847 года по доносу провокатора Алексея Петрова деятельность братства была разоблачена, а члены арестованы. Следствие по делу кирилло-мефодиевцев длилось с 18 марта по 30 мая 1847 года в Петербурге. Тогда же Орлов представил Николаю I доклад по делу, которое нарекли делом «Украинско-славянского общества». Самый тяжелый приговор получил Тарас Шевченко - он был отдан в солдаты и отправлен в оренбургские степи с суровым запретом писать и рисовать. На трехлетний срок был заключен в Шлиссельбургской крепости Николая Гулака, Николай Костомаров находился в заключении один год, а Александр Навроцкий - полгода в Вятской тюрьме. Других членов братства царский режим выслал в отдаленные губернии империи под надзор полиции, запретив возвращаться в Украину. Возвратиться к литературной, научной и преподавательской деятельности они смогли только в 1850-х годах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Симоненко Р. Г. «Кирило-Мефодіївське» чи «Україно-слов'янське»? / Р.Г. Симоненко // Київ. - 1996. - №3-4. - С.119-128.

УДК 947.091+378.6

Сазонов В.В., Журило Д.Ю., канд. техн. наук, доцент, НТУ «ХПИ»

ВКЛАД ГОРНОПРОМЫШЛЕННИКОВ В СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНУЮ ЖИЗНЬ ХАРЬКОВЧАН

Как и все крупные города, Харьков своим развитием во многом обязан бизнесменам и меценатам. Так, известно, что на развитие Киева решающее значение оказали сахаропромышленники – семьи Бродских, Терещенко, Гальпериных, Зайцевых и других, на развитие Сум – семья Харитоненко. А решающее влияние на развитие Харькова оказали горнопромышленники.

Если пройтись по центральной улице Харькова – Сумской в ее начале, то в доме под № 20 и в соседнем № 18 сегодня расположен Радиотехникум. Но на стенах здания находятся эмблемы не радио или связи, а горного ведомства. Это и неудивительно – еще сто лет назад в здании располагалась могущественная общественная организация, объединявшая усилия деловых людей огромного региона: Донецкого Кряжа, Войска Донского, Херсонской, Харьковской, Екатеринославской и Царицынской губерний, промышленников Урала, Славяно-Сербского уезда. Если перейти на нечетную сторону улицы, то на стене дома №18 можно прочитать название - Съезд

горнопромышленников юга России. Здания эти были приобретены для нужд Съездов в 1893 г. [1, л. 3].

Это была не просто общественная организация, а это был мощнейший трест, инструмент политики, оперирующий многомиллионными денежными средствами, горами угля, штабелями чугунных чушек, горами железной и марганцевой руды, сотнями километров рельсов и проката, десятками морских судов, сотнями паровозов и тысячами железнодорожных вагонов, обеспечивающий работой до миллиона человек, то есть организация, активно влияющая на экономику и политику Российской империи. Ни одно заседание Государственного совета, вплоть до конца Первой мировой войны, касающееся развития металлургической и угледобывающей промышленности, строительства инфраструктуры, железных дорог и портов, налогообложения промышленности не проходило без рассмотрения предложений и вопросов, рассмотренных на более, чем 40 Съездах горнопромышленников юга России, 37 из которых были проведены в Харькове. И, как правило, предложения Съезда горнопромышленников неукоснительно выполнялись.

Наиболее известны усилия горнопромышленников, направленные на скорейшее открытие в Харькове высшего технического учебного заведения. Как известно, здания, предназначенные для Харьковского технологического института (ХТИ) более 7 лет простояли пустыми, без студентов и преподавателей, под охраной полиции. Одной из причин была русско-турецкая война, требовавшая огромных средств из бюджета [2].

В 1882 и в 1883 гг. Уполномоченные Съезда горнопромышленников юга России были откомандированы в Санкт – Петербург в Министерства Внутренних Дел и Народного Просвещения с целью открытия Харьковского технологического института [2]. Уполномоченные VII Съезда Н. С. Авдаков, П. Н. Горлов, А. В. Шеерман доложили VIII Съезду, что это ходатайство было представлено Министрам Народного просвещения и Внутренних Дел и рассматривалось в особой комиссии при Министерстве Народного просвещения, но что решения по этому вопросу еще не последовало, ввиду чего VIII Съезд (в 1883 г.) снова возбудил то же ходатайство непосредственно перед Министерством Народного просвещения [3]. Участвовали горнопромышленники и в открытии Горного училища в Екатеринославе, Лисичанской штейгерской школы, школы горных десятников, были инициированы создание горноспасательных станций в Донбассе, где учили создавать максимально возможные безопасные условия труда, работать с респираторами, масками, дыхательными аппаратами, оказывать первую помощь при ушибах, вывихах, переломах.

В этом же здании, начиная с 1895 г. располагалось Южно-

русское общество технологов. Целью общества было объединение выпускников института, оказание им помощи в трудоустройстве и в дальнейшей работе [4]. С 1896 года стал выходить ежемесячный журнал «Известия Южно-русского общества технологов», который просуществовал до 1917 года. На страницах журнала печатались научные статьи членов общества, переводные статьи, рецензии, библиографические обзоры новых поступлений в библиотеку, списки вакансий на заводах и предприятиях России, а также отчеты о трудоустройстве.

Южно-русское общество технологов стало инициатором создания в Харькове Женского политехнического института в 1916–1917 гг. [2]. В здании работала лаборатория по химическому анализу руд, углей, сплавов, огнеупоров, воды, рудничного воздуха, шлаков и т.д. [3].

И сегодня в Харькове существует Институт патологии суставов и позвоночника имени Ситенко. Михаил Ситенко – главный врач Харьковского медико-механического института в советский период. Хотя логичнее было бы назвать Харьковский медико-механический институт именем основателя. А основал его Председатель Совета Съезда горнопромышленников Юга России Николай Федорович фон Дитмар, хозяин нынешнего завода «Свет шахтера». Данное медицинское учреждение занималось лечением травмированных рабочих в горной и других отраслях промышленности. Лечили рабочих бесплатно, восстанавливая не менее 80% трудоспособности. А отчет о количестве вылеченных рабочих ежеквартально публиковали в журнале Съезда «Горнозаводское дело». Например, с июня 1907 г. по ноябрь 1911 г. была оказана помощь 3042 травмированным рабочим [5].

Впоследствии в этих двух зданиях располагались Украинский научно-исследовательский институт металлов, учебные заведения авиационного профиля, во время оккупации - гестапо. Сегодня здания занимает Радиотехникум.

ЛИТЕРАТУРА

1. Государственный архив Харьковской области. Фонд 45. Оп. 1. Д. 1996. XVIII Съезд горнопромышленников Юга России.

2. Журило Д. Ю. Становление и развитие Харьковского Технологического института в конце XIX – начале XX века / Д. Ю. Журило. Монография. Х. : Підручник НТУ «ХПІ», 2016. – 264 с.

3. Журило А. Г. Роль Съезда Горнопромышленников Юга России в техническом образовании / А. Г. Журило, Д. Ю. Журило. // Библиотечка литейщика. № 8. - 2014. - С. 24-25.

4. Журило А. Г. Становлення металургійної освіти в Україні в європейському освітньому контексті / А. Г. Журило, Д. Ю. Журило. //

Українознавчий альманах. Випуск 17. К., 2014. – 334 с. С. 309 – 312.

5. Бюллетень медико-механического института Совета Съезда горнопромышленников юга России / Горнозаводское дело. № 43. - 1911. - С. 3046.

УДК 323:81

*Самборський Ю.Д., Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності*

МОВНА СИТУАЦІЯ ЛЬВОВА

Львів – найбільше місто Західної України, один з національних, культурних, наукових, промислових центрів нашої держави. Згідно з історичними джерелами, місто заснував у середині XIII ст. король Данило Галицький.

Розташування Львова спричинилося до того, що він став центром протистояння різних країн-сусідів, тож не в усі часи містові судилося перебувати у складі України. Тривала належність Львова до складу інших держав справила значний вплив на мовну ситуацію в ньому. За час свого існування столиця Галичини побувала у складі Польського королівства й Речі Посполитої, Австро-Угорської імперії та Радянського Союзу. Кожна з цих держав нав'язувала українцям свою мову та культуру, намагаючись витіснити нашу. Попри всі старання держав-загарбників Львів зберіг власну ідентичність та увійшов до складу незалежної України як місто, національне за мовою та за духом. В історії України (особливо XX ст.) Галичина та її столиця відіграли роль українського П'ємонту.

Позитивна ситуація зберігається й сьогодні. За даними опитування 2015 року, Львів є одним з міст, де майже 85% жителів знають та спілкуються рідною мовою кожного дня, що, на жаль, утричі перевищує кількість українськомовних мешканців нашої столиці – Києва [1].

Якщо ще більше заглибитись у мовну ситуацію нашого регіону, то помітимо що мовлення львів'ян дещо відрізняється від мовлення мешканців інших міст України, творить своєрідний «галицький варіант» української мови. До прикладу, наведемо окремі слова з «Львівського лексикону» і їхні «переклади» сучасною літературною мовою: *штик* - *багнет*, *варги* - *губи*, *вуйко* - *дядько*, *забава* - *свято*, *канапа* - *диван*, *бальон* - *м'яч*, *зимно* - *холодно* [2].

У нашому місті доволі активно відроджують «гвару» – українсько-польську говірку, яка зародилася ще до Першої світової війни. У довоєнні часи більша частина населення Львова розмовляла польською, зокрема через те, що українське населення міста прагнуло

говорити тою мовою, яка мала більший престиж. З ідишу на польську переходили також євреї (на той час у Львові проживала дуже велика єврейська громада). Відтак утворювався польсько-український суржик, де лексика була польською, а фонетика й орфоєпія – українською. Також на формування гвари сильно вплинула третя мова – ідиш. Окрім простого населення, гварою розмовляли і кримінальні низи.

Яскравим прикладом галицької говірки передвоєнного часу є батярські пісні. Батярами називали вихідців з трудових околиць міста, які любили весело проводити час і жартувати з багатих «фраєрів». З часом у батярському середовищі зародився власний жаргон і своєрідний кодекс поведінки, але найяскравішою рисою цієї культури стала батярська пісня. Як приклад наведемо текст із пісні «Баль у Больбаха», у якій ідеться про веселі бали, що відбувалися в пансіоні ветеранів-інвалідів війни, у знаменитому батярському передмісті Львова Клепарові (до речі, зараз у цій будівлі діє Львівський державний університет безпеки життєдіяльності):

*Є баль у Больбаха,
Приходьте без страху,
Там буде забава і стиск.
Там з кожної губи
Посиплються зуби,
Там кожен дістане у писк...*

У повоєнні часи майже вся країна була русифікована, але Галичину русифікація практично оминула. Оскільки значна частина польськомовних львів'ян загинула чи була депортована, місто закономірно заселили мешканці довколишніх українськомовних сіл, носії місцевих говірок. Сюди також скеровували на роботу людей зі сходу й центру України, переважно теж українськомовних. Звичайно, певна частка приїжджих, особливо тогочасного партійного керівництва, була російськомовною, однак кількісна перевага залишилася за українцями.

Зазначимо, що важливим чинником, який впливав на мовну ситуацію у Львові, завжди була релігія. Традиційна для галицьких земель греко-католицька церква протягом століть утисків і заборон залишалася твердинею українськості. Греко-католицькі священники промовляли проповіді українською, а за часів Австро-угорської імперії нашою мовою вели також церковні справи (документи).

У мовленні львів'ян відчутні також елементи місцевих західноукраїнських говірок. Зокрема, місто розташоване на території надністрянського говору. На півдні Львівщини поширений бойківський говір, а на півночі – південноволинський. На захід від Львова є смуга надсянських говірок. Українськими діалектними рисами у мовленні мешканців Львова є, наприклад, укання (вимова на

зразок *тубі, кули*), форми орудного відмінка іменників жіночого роду на *-ов (руков)*, дієслівні форми на зразок *буду ходив, робилам* та ін.

Отже, львівська говірка є особливим явищем – саме за прикметним мовленням часто можна впізнати вихідців з міста Лева. Специфічний львівський говір формувався довгий час, нерідко до його становлення долучалися інші народи, але попри те мовлення львів'ян поєднує в собі національний український та місцевий, галицький, колорит. Поряд з цим наше місто з залишається найбільшим осередком рідної мови на українській землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мовна ситуація в обласних центрах України. Опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uainfo.org/blognews/1432565215-movna-situatsiya-v-oblasnih-tsentrakh-ukrayini-opituvannya.html>.
2. Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Наталя Хобзей, Ксеня Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш. - Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2009. – 670 с.
3. Мова львів'ян була, є і буде багатою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.lviv.ua/2012/03/18/mova-lvyjan-bula-bude-bagatoju/>.

УДК 94(477)

*Семенова М.С., Харківський національний аграрний університет
ім. В.В. Докучаєва*

ОБРЯДИ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Мова як прояв національної самобутності народу зберігає і передає наступним поколінням етнічні особливості світосприймання, картини соціального та культурного побуту, народні думки, почуття, звичаї, обряди, втілені у відшліфованих словесно-виражальних формах.

Вивчення ролі обрядодій в українській культурі та формування засобів їх мовної репрезентації, аналіз цих засобів є предметом однієї із провідних галузей сучасного мовознавства – лінгвокультурології як комплексної наукової дисципліни про «взаємозв'язок та взаємовплив культури і мови в її функціонуванні, що відображає цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності їх мовного та позамовного (культурного) змісту за допомогою системних методів й орієнтована на сучасні пріоритети, що відображають нову систему цінностей» [1, с. 47].

Одним із найдавніших і найважливіших складників духовного життя народу, його культури є обряди, які супроводжують людину від часу її появи на світ і протягом усього життя. Наприклад, маланкування — старовинний новорічний обряд із використанням масок. Назвою він зобов'язаний св. Меланії, день якої за церковним та юліанським календарем припадав на 31 грудня. Як відомо, роль головного обрядового персонажа – Маланки – грав хлопець, перевдягнений у жіночій народній костюм. Інші ролі («циган», «дід», «коза») також виконували парубки. Учасників обрядодії називають маланкарями, а саму дію — маланкувати (ходити з Маланкою).

Дівчата й діти у Щедрий вечір, що відзначався «щедрою вечерею», здійснювали традиційний обряд — щедрування, виконуючи обрядові пісні (щедрівки), характерною особливістю яких є заспів щедрик-ведрик.

Віра в навроки (вроки, уроки), тобто первісно — в наслання нещастя кому-небудь злими речами, намовами (від ректи), поступово злилася з віруванням у недобре око (зочувати, зочити, зочення). Нині зурочувати і зочувати функціонують як синоніми, відповідно навроки (вроки, уроки) сприймаються як наслідок зочення (тобто наслання недобрим поглядом, оком).

Старовинний обряд обжинків щодо закінчення жнив іноді називали іменини (синоніми обжинки = іменини). Здавна вірили, що божество поля живе в останньому снопі (іменинник), тому його пишно складали, остачу недожатого зв'язували на «бороду», яку називали Спасовою бородою, бородою Перуна, дідовою бородою, дідухом, дідом [2, с. 403]. Досліджувані лексеми аналізованої обрядодії набувають яскраво вираженого сакрального забарвлення і вибудовуються в асоціативний ряд: обжинки = іменини = вінок <-> Спасова борода = борода Перуна = дідова борода — дідух — дід <-> обжинкові пісні.

Отже, обряди відіграють важливу роль у відтворенні історії, культури і всіх сфер духовного життя українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороб'єв В.В. О понятии лингвокультурологии и её компонентах / В.В. Вороб'єв // Язык и культура / [сост. С.Б. Бураго]. — К., 1993. — С. 42–48.
2. Знаки української етнокультури : Словник-довідник / [В. В. Жайворонок]. — К. : Довіра, 2006. — 703 с.

УДК 94(477)

Семчук В.М., Національний університет цивільного захисту України

ПРОБЛЕМА ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Серед теоретичних проблем центральною є визначення художнього методу, проблема поєднання традицій та новаторства в літературі. Кінець ХІХ – початок ХХ ст. – один із найцікавіших і найскладніших періодів не лише в мистецтві, а й у суспільному житті. Суспільство втрачає духовні орієнтири, не знає, у що вірити та куди йти. Література немовби опинилася на роздоріжжі. Перед письменниками постало завдання осмислити кризу в соціальному середовищі та мистецтві і віднайти шляхи подальшого розвитку культури. У цей період відбувалося активне протистояння реалізму й модернізму, традиційного та модерного мистецтва. Визрівав протест проти натуралізму, вузького просвітянства, “грубого реалізму”, бажання якось наблизитися до новітніх течій європейської літератури, зруйнувати стереотипи і нормативи реалістичного побутописання. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. розпочиналося становлення модернізму – художньої системи, принципово відмінної від художньої системи критичного реалізму.

У 1901 р. І. Франко пише про традицію й новаторство творчості молодих українських письменників у статті “З останніх десятиліть ХІХ віку”: “Засвоївши літературні традиції своїх учителів, молода генерація письменників, до яких належать Ольга Кобилянська, В. Стефаник, Л. Мартович, Антін Крушельницький, Михайло Яцків і Марко Черемшина, прагне відображати своєрідність українського життя у зовсім новій європейській манері”; “Це в усякому разі народження нової реалістичної літератури, що живилася ідеалами наукового соціалізму і вела боротьбу проти просвітянства, що вироджувалося, проти декадентства і “чистого мистецтва”; Сьогодні літературознавці визначають цей період або як продовження критичного (чи, як його ще називають, класичного) реалізму, або як початок модернізму. Зачинателем українського модернізму став Микола Вороний.

Оновлення і збагачення художнього методу диктувалося самим життям. Причину такого ставлення ми вбачаємо в специфіці українського літературного процесу, який формувався не тільки під впливом мистецьких віянь Заходу, а й на підставі відновленої вітчизняної традиції. Пролунали заклики до оновлення і розширення проблемно-тематичного діапазону, відходу від переважно селянської тематики, характерів, зрештою, мови, лексики. Модернізм відстоював пріоритет індивідуального над колективним, права особистості, а не абстрактні інтереси суспільства, в жертву яким приносилися особисті пориви. Переважна увага до власне естетичних, художніх вартостей, рідше вимога незаангажованості мистецтва, ствердження права митця

творити за законами краси й художньої довершеності. Не відмовляючись від служіння соціальній та національній ідеї, письменники свідомо чи несвідомо у своїй творчості рівнялися на кращі зразки західноєвропейського мистецтва, не запозичували ідеї сліпо, а перепускали через своє, небайдуже до народних страждань серце

Водночас було б помилковим вважати літературу 90-х років XIX ст. і перших десятиріч XX ст. прямим продовженням методу критичного реалізму, адже навіть традиційні теми зображувалися не так, як у критичному реалізмі, стиль; форма зображення в кінці XIX - на початку XX ст. були вже іншими.

Маємо всі підстави стверджувати, що на межі століть з'явилася нова література, неповторна й оригінальна. Так із синтезу традиції і новаторства, критичного реалізму й модернізму утворився новий світогляд, новий художній метод. Для українського письменства він став порубіжним явищем, сполучною ланкою між класичним реалізмом другої половини XIX ст., з його вірою у можливість раціонального пізнання і пояснення світу, і періодом активного утвердження на зламі століть суб'єктивних стилів і напрямів, добою модернізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Франко І.Я. Старе й нове в сучасній українській літературі // Збір. тв.: У 50 тт. – Т. 35. – К.: Наука, 1982.
2. Білецький О.І. До питання про періодизацію історії дожовтневої української літератури. – Збір. праць: У 5 т. – Т. 2. – К.: Наука, 1965.
3. Література XX ст.: проблеми періодизації. (Круглий стіл) // Слово і час. – 1995. – № 4. – С. 54–63.
4. Франко І.Я. Збір. творів: У 50-ти тт. – Т. 37. – К.: Наука, 1982.
5. Жулинський М. Традиція і проблема ідейно-естетичних пошуків в українській літературі кінця XIX – початку XX століття // Записки наук. товариства імені Т. Шевченка. Праці філолог. секції. – Львів, 1992. – С. 141-153.

УДК 94(477)

Скидан Я.Ю., Луговцова Ю.В., Національний університет цивільного захисту України

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ XX СТ.

На початку XX ст. розвиток української культури був невід'ємною складовою загальних процесів, які проходили в Російській імперії. Ці процеси мали складний, неоднозначний

характер: досягнення супроводжувалися значними труднощами й перепонами, і сфера культури не була винятком. З одного боку, на неї впливало піднесення національно-визвольного, революційного руху, особливо в період 1905–1907 рр., з другого – шовіністична політика царської влади. Варто зазначити, що на початку ХХ ст. розрив у розвитку культури в Україні поглибився. Рівень письменності в Україні був нижчим від середнього.

Захисників режиму царського самодержавства не бентежила наявність мільйонів неписьменних в країні, оскільки вони вважали, що освіта породжує небажане для властей вільнодумство. В 1910 р. на Україні рівень письменності населення був низьким. На 1000 осіб населення в початкових, неповних середніх і середніх школах тут навчалося всього 67 учнів. У Київському навчальному окрузі відвідувало школу лише 10% дітей шкільного віку. Не кращим було становище і в інших навчальних округах. В 1914–1915 рр. на території України, що входила до складу Російської імперії, налічувалося всього 452 середні школи, в яких навчалось 140 тис. учнів, та 19 вищих навчальних закладів, в яких навчалося 26,7 тис. студентів. Не кращим було становище народної освіти й на українських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії. Тут рівень її розвитку був набагато нижчим ніж в інших провінціях країни. На початку ХХ ст. з 6240 сіл Галичини 2214 не мали початкових, а 981 – будь-яких шкіл. Середніх шкіл на всю Галичину налічувалося 49, і лише в 4 навчання велося українською мовою. На Буковині існувала лише 1 українська гімназія. В Закарпатті ж навіть у початкових школах навчання велося угорською мовою. На всій території України не було жодного вищого навчального закладу з українською мовою викладання, жодної української школи, що перебувала б на державному утриманні. Навіть після скасування у буремні дні революції 1905–1907 рр. заборонних указів 1863 і 1876 рр. щодо видання книг, показу театральних вистав та проведення культурно-освітніх заходів українською мовою, царизм не надав дозволу на навчання в школах України рідною мовою.

Розвиток науки і техніки на Україні стимулювався загальним політичним та економічним піднесенням. Досить активно розвивалася історична наука, яка мала задовольнити духовні запити найширших народних мас. Незважаючи на відсутність сприятливих умов для науково-дослідної і винахідницької роботи на українських землях, талановиті ентузіасти, переборюючи всілякі перешкоди з боку офіційних властей, рухали науковий та науково-технічний прогрес. Чимало відомих вчених через політичні утиски та поліцейські переслідування змушені були емігрувати. Так, видатний біолог І. І. Мечников, який тривалий час працював в Новоросійському університеті, переїхав до Парижа, де заснував лабораторію при славнозвісному Пастерівському науково-дослідному інституті.

Український учений удостоївся найвищої світової наукової нагороди – Нобелівської премії (1908) за досягнення у новій галузі біології та медицини – імунології.

Театр займав провідне місце в житті України на початку ХХ ст. Авторські колективи, які очолювали корифеї української сцени П. Саксаганський, І. Карпенко-Карий, М. Садовський. Періодом найвищого творчого піднесення їхньої театральної трупі були 1900-1903 рр., коли в її репертуарі було близько 60 п'єс. У 1907 році М. Садовський заснував у Києві перший український стаціонарний театр. У цей час у Львові й далі успішно працював єдиний український професійний театр «Руської бесіди». Під впливом Російської демократичної революції 1905-1907 рр. репертуар українського театру значно збагатився. В репертуарі театру все частіше з'являються п'єси Лесі Українки, І. Франка, Г. Хоткевича, Л. Яновської, у яких реалістично зображувалося минуле й сучасне українського народу.

Українське образотворче мистецтво на початку ХХ ст. розвивалось у руслі основних стилів, течій і жанрів світового мистецтва. Українські художники були добре ознайомлені з кращими зразками світового мистецтва. Це період особливого сплеску авангардного мистецтва. Український авангард запропонував свій погляд на мистецтво, своє світорозуміння. М. Бойчук очолив школу монументального українського мистецтва.

Отже, на початку ХХ ст. правжніми творцями і носіями культури продовжували залишатися низи суспільства. Українська культура продовжувала розвиватися насамперед як народна: у ній велике місце зберігали фольклор, народні традиції, які додавали їй особливої чарівності і колориту. Особливо яскраво це виявилось в мистецтві – народних думах, піснях, танцях. Завдяки збереженню і продовженню традицій став можливим подальший підйом української культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнов С. А. Народы и культуры: развитие и взаимодействие. — М., 1989.
2. Базилевський В. Холодний душ історії // Дніпро. — 1996. — № 1—2.
3. Введение в культурологию / Под ред. проф. В. А. Сапрыкина. — М., 1995.
4. Дорошенко Д. Нарис історії України: У 2 т. — К.: Глобус, 1992. — Т. 2.
5. Жулинський М. Із забуття в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини). — К., 1990.
6. Історія української культури / За ред. І. Крип'якевича. — К., 1994.

УДК 94(477):008

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ТРАДИЦІЙ

Уже 25 років ми живемо в незалежній Україні, маємо можливість розвивати власну культуру та традиції. Але навіть в наш час ми відчуваємо певний брак інформації щодо традиційного українського побуту, деякі ланки нашої культури були майже втрачені та забуті навіки.

Один із яскравих прикладів зв'язку української культури та народних вірувань є лялька – мотанка. Сучасні діти звикли до гарних пластикових ляльок, які так схожі на людей. Українські діти декілька століть тому гралися зовсім іншими іграшками, які були зроблені із соломи. Ця лялька немає обличчя, вона дуже проста, але має велике значення в традиціях українців. Споконвіку її виготовляли з соломи та залишків тканини. В колыску спочатку клали ляльку-мотанку, а потім дозволялося покласти немовля. За повір'ями, ця іграшка оберігала домівку від зла, відганяла негаразди. Вона є символом народної мудрості, символізує матір. Лялька – мотанка мала цілющий ефект. Якщо в домі захворіла дитина, їй давали спеціальну ляльку, зроблену із використанням цілющих трав. Вважалося, що ця лялька забирала на себе хворобу дитини. Перед весіллям мати виготовляла спеціальну мотанку для доньки, яка мала стояти на видному місці в хаті молодят. В ХХ сторіччі традиції виготовлення справжніх ляльок - мотанок були майже повністю втрачені. Завдяки небайдужим меценатам, які витрачають не тільки власні кошти, а й вкладають частинку душі у відродження втрачених традицій, технологія виготовлення цих ляльок зараз повністю відновлена. Молоді народні майстрині не тільки виготовляють мотанок, а й мають змогу навчати усіх бажаючих [1].

На сьогодні одним із яскравих прикладів української традиції і культури є Вишиванка, яка вже стала невід'ємною частиною гардеробу кожної української родини. Вишиванка – це національний український одяг, який є типовим для усіх куточків нашої країни. Типи малюнків на вишитих сорочках – це не просто фантазія майстра. Орнаменти мають певні територіальні особливості, несуть в собі історію нашого народу. На українських вишиванках можуть бути зображені рослини, тварини або абстрактні геометричні малюнки. Народні майстрині володіли більш ніж ста різними техніками вишивки. Традиційним кольором Полтавських вишиванок був білий, червоний та сірий. На Поліссі орнаменти були досить простими, виконаними червоними нитками. Наша рідна подільська вишиванка за технікою виконання є найбільш складною, при виконанні якої

використовуються червоні та чорні нитки. Окрім краси вишивки на одязі, вона має й більш глибоке значення, яке передавалось від бабусі до онуки та відображувалися у вишиванках наступних поколінь. Коні, півні, хрестики та голуби на рушниках мали захищати своїх власників. Кольори ниток також мали велике значення. Традиційні кольори подільської вишиванки - червоний та чорний, означали любов та смуток. В наш час вишиванка стала надзвичайно популярною, особливо серед молоді, яка використовує її за прямим призначенням. Швейні цехи стали масово виготовляти вишиту продукцію (вишиванки, вишиті рушники та білизну). За підтримки меценатів були відновлені традиції вишивання та використання вишитої продукції в народних обрядах [2].

Українські бізнесмени, яким небайдуже наше минуле та майбутнє, фінансують відновлення та реставрування старовинного ткацького обладнання. На Вінниччині працюють ткацькі міні-цехи, в яких виготовляють ткани рушники за старовинними традиціями. Знайти майстринь з ткання було дуже важко, так як вік цих жінок понад 70 – 80 років. Вони передали молоді досвід, який використовується в наш час.

Українська пісня нерозривно пов'язана із селом. Саме в селах пісні співали на святах, на роботі, при будь яких подіях, які відбувалися. Завдяки українській пісні до нашого покоління дійшла інформація про певні події, які відбувалися на території нашої країни у різні часи. Народна українська творчість отримала свою заслужену підтримку в 90-х роках, коли вона була найбільш необхідна. Сучасні студії звукозапису здійснюють запис народних українських пісень, застольних, весільних, дитячих та ліричних пісень. За спонсорської підтримки щороку у селах проходять фестивалі народної пісні, на яких виступають відомі сучасні автори та виконавці [3].

Важливою ланкою в ланцюгу народної культури та традицій є відродження села та пропагування сільського способу життя серед населення великих міст. Популярним серед українців стає зелений туризм, завдяки якому широким масам населення стали відомі народні звичаї, традиції, популярною стала українська їжа та українські види дозвілля.

Відродження українських народних звичаїв, традицій, української культури можна досягти тільки комплексно підтримуючи усі ланки, перераховані нами. Жодна ланка не буде працювати окремо. Сьогодні ми можемо вільно спілкуватися українською мовою, одягати вишиванки, використовувати рушники під час свят та співати пісні українською. Тільки нашою спільною наполегливою працею можна не тільки відродити культуру, а й покращити наше сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української культури у п'яти томах. Т. 4, кн. 1. Українська культура першої половини ХІХ століття. – К.: Наукова думка, 2008. – 1007 с.
2. Попович М.В. Нарис історії культури України. – К.: «АртЕк», 1998. – 728 с.
3. Удовиченко Б. Проблеми та перспективи розвитку української культури [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://h.ua/story/306255/>

УДК 94(477)

Ступка Т.П., Національний університет цивільного захисту України

ВПЛИВ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

ХХ ст. для України став часом великих випробувань, важливих суспільно-політичних подій, що часто призводили до знищення засад національно-культурного буття, були згубними для діячів культури та не сприяли збереженню культурних цінностей. Та незважаючи на складні катаклізми, українська культура продовжувала плідно розвиватися.

Незважаючи на урядові заборони, розширювалася сфера вживання української мови. Розвиткові українського книгодрукування перешкоджала цензура, яка постійно обмежувала видання книжок українською мовою. Рідною мовою заборонялося користуватися під час проведення наукових та громадянських заходів. Проте українська мова поступово проникає різні сфери народного буття. Прогресивні діячі відстоювали право на навчання в школах рідною мовою; були створені україномовні підручники для початкової школи. У Львівському та Чернівецькому університетах існували українознавчі кафедри. Під час революції 1905-1907 рр. в Україні поширюється діяльність «Просвіт», що видавали літературу українською мовою, читали лекції, відкривали бібліотеки. Діяльність «Просвіт» була пов'язана з національно-визвольною боротьбою.

Літературний процес в Україні 1917-1921 рр. пов'язаний як з іменами вже відомих письменників і поетів, так і з новими іменами літераторів, талант яких почав розкриватися в умовах революції і визвольних змагань. Політичні симпатії більшості з них були на боці українських національних партій, Центральної Ради, а пізніше Директорії.

Тоді на Україні основними були напрями: романтизм(яскравими представниками якого були О.Олесь(Кандиба), І.Блакитний, В.Сосюра),неокласицизм (М.Рильський, М. Зеров, П. Филипович, М.

Драй-Хмара, Ю. Клен), символізм(П.Тичина, Я.Савченко, Д.Загул),панфутуризм(М. Семенко)

В 1917 р. було видано 677 назв книжок рідною мовою та виходило 63 періодичних видання. Було засновано також український театр, вживалися заходи для заснування українських музеїв. Плідну роботу на ниві науки і освіти проводив відомий вчений і громадський діяч М. Туган-Барановський. Восени 1917 р. з його ініціативи було створено Українське товариство економістів, на базі якого згодом виник один із перших навчальних закладів з підготовки кадрів для зовнішньополітичного відомства України - Консульські курси.

Багато корисного у сфері культури було зроблено за часів гетьманської влади П. Скоропадського. Саме тоді народний університет у Києві було перетворено на Державний український університет, а Педагогічну академію - на Українську науково-педагогічну академію, яка мала готувати кадри вчителів українознавства для середніх шкіл. Ще один Державний український університет було відкрито в Кам'янці-Подільському. У Полтаві почав працювати на кошти земства Український історико-філологічний факультет.

Роки революції і визвольної війни призвели до багатьох втрат у нагромадженій віками українській культурній спадщині. Разом з тим культурний процес уперше глибоко увійшов в народну товщу. Нестримний потяг мільйонів людей до найкращих зразків загальнолюдської культури був однією з відмітних рис тогочасного життя.

Державна підтримка митців та вчених і безпосереднє управління держави грандіозними кампаніями (на кшталт кампанії по ліквідації неписьменності) зумовили швидкий розвиток культури навіть у несприятливих умовах повоєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА

1.Історія української культури : навч. посіб. / Павлова О., Мельничук Ф., Грищенко В. та ін. – К.: Центр учбової літератури., 2012. – 229 с.

УДК 94(477)

Терза О.Є., Тітенко О.В., Національний університет цивільного захисту України

БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Берестейська унія є одною з головних подій в історії церковного життя в Україні, внаслідок чого утворилась Українська Греко-

Католицька Церква. Сутність унії полягала в рішенні Київської митрополії розірвати з Константинопольським патріархатом за умов підлеглості православних римському папі, визнання основних догматів католицизму і збереження православних обрядів.

Основними причинами укладення унії для православних єпископів стали:

а) невдоволення втручанням у церковні справи організованого в братства міщанства;

б) бажання визволитися від своєї підпорядкованості східним патріархам, які не мали достатньої влади для захисту стану православної церкви в Речі Посполитій;

в) необхідність зберегти своє привілейоване становище в новій державі і домогтися рівності з католицькими єпископами, які засідали в сенаті, мали титули «князів церкви» і підкорялися тільки владі Папи та короля;

г) саму унію православні єпископи розглядали як рівноправне об'єднання церков під керівництвом Папи Римського, який після захоплення турками Константинополя залишався єдиним вищим церковним ієрархом, який мав реальну владу.

Основними причинами укладення унії для католицьких священиків і польської шляхти були:

а) необхідність ідеологічного обґрунтування захоплення польськими магнатами українських земель;

б) можливість збільшити кількість підвладних Ватикану парафій за рахунок православної церкви при неможливості прямого насадження католицизму в Україні, яка мала стійкі довголітні традиції православ'я.

в) майбутня уніатська церква сприймалася ними як другорядна тимчасова організація для підкорених українських «хлопів», покликана зміцнити польсько-католицький вплив на приєднаних українських землях [1, с. 121-122].

Ще у 1590 р. частина православних єпископів вступила в таємні переговори з польським королем Сигізмундом III, висловивши бажання приєднатися до католицької церкви. У 1595 р. єпископи Луцький К. Терлецький і Володимирський І. Потій після видання королем універсалу, у якому він сповіщав про перехід православних єпископів до унії, вирушили до Риму і визнали владу Папи Римського. У жовтні 1596 р. король Сигізмунд III і київський митрополит М. Рогоза за дорученням Папи Римського Климента VIII скликали в Бресті церковний собор для офіційного проголошення унії.

Після проголошення унії собор одразу розколовся на два окремі собори - православний і уніатський. Православний собор відхилив унію; уніатський - проголосив унію, визнав владу Папи Римського, прийняв основні догмати католицької церкви, зберігши православні

обряди та церковнослов'янську мову. Уніатським єпископам обіцяли сенаторські звання. Уніатське духовенство, як і католицьке, звільнялося від податків, уніатська шляхта дістала право обіймати державні посади нарівні з католицькою шляхтою, а уніати-міщани зрівнювалися у правах з католицьким міщанством [2, с. 87].

Польський уряд вважав унію обов'язковою для всіх православних на території Речі Посполитої. Православна релігія опинилася на становищі незаконної. Унія насаджувалася силоміць. За допомогою Берестейської церковної унії польські пани й католицьке духовенство сподівались денаціоналізувати й ополячити український і білоруський народи. Українські та білоруські селяни, міщани, козаки стійко боролися проти нав'язування католицизму та унії. Це була боротьба проти феодално-кріпосницького і національно-релігійного гноблення, проти панування шляхетсько-католицької Польщі. Вона мала національно-визвольний характер.

Берестейська унія не внесла спокою і не поєднала Церкви. Навпаки, крім двох – православної і католицької – виникла третя, уніатська. На боці уніатської були: митрополит, п'ять єпископів, визнання польським урядом, а головне – підтримка Папи. На боці православних: два єпископи, багато чорного та білого духовенства і народ.

Тяжкий стан Православної Церкви погіршував внутрішній розкол: владики, частина шляхти та міщан пішли за унією, але більшість духовенства, шляхти з кн. К. Острозьким, більшість міщан та братств, селяни, козацтво залишились православними. Слабого митрополита Михаїла Рогозу замінив у 1600 р. єпископ Володимирський, Іпатій Потій.

Найбільше значення у справі оборони Православної Церкви мала релігійна полеміка. Проте тим часом православні втрачали свої храми, церковні маєтки, які переходили до уніатських владик. Справу православних та уніатів розглядалося майже щороку на сеймі, в сенаті." Важливим було те, що нарешті король примушений був визнати, що український народ поділився на дві частини, і що уніати не можуть репрезентувати всього народу [3, с. 69]. У 1603-1605 польський уряд пішов на поступки: з митрополії уніатського митрополита вилучено Києво-Печерський монастир і дозволено обрати там православного архимандрита – Єлисея Плетенецького; визнано права братств і вилучено їх з-під юрисдикції митрополита-уніата.

Політика Сігізмунда III викликала незадоволення протестантів та православних, до яких приєдналося чимало дисидентів католиків, і 1606 р. проти короля вибухнуло повстання («рокош») на чолі з краківським воєводою Зебжидовським. Хоч це повстання було придушене польським військом, але в ньому чітко висловили свої

вимоги православні, зокрема – деградувати уніатських владик, роздавати церковні добра тільки православним припинити всі судові процеси проти духовенства. На тлі цих подій поглиблювалася денаціоналізація української шляхти: нащадки знатних родів переходили на католицтво або унію, особливо посилювався цей процес із 1608 р. після смерті князя К. Острозького.

У перший час після Берестейської унії уніати відчували глибоке розчарування: вони сподівалися на допомогу і співпрацю латинського духовенства Польщі, на що нібито вказувало його ставлення до Собору в Бересті, насправді ж зустріли відкриту ворожість. Вже в королівському універсалі 15 грудня 1596 р. немає згадки про право уніатських єпископів засідати в Сенаті. Релігійна боротьба виснажувала силу народу; полемічна література роз'ятрювала пристрасті. Поляки прагнули такого об'єднання Церков, щоб православні цілковито відмовилися від своїх догматів, історичної традиції, обрядів. Уніатська Церква стала тільки «терпимою» в Польщі, як до того терпимою була Православна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія України. Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей. - Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998.
2. Грушевський М.С. Нарис історії українського народу. – К.: Либідь, 1993.
3. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. – Луцьк: Вежа, 2000.

УДК 796.011.3-057.87

*Тихоненко К.Д., Харківський національний аграрний університет
ім. В.В. Докучаєва*

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Важливою складовою підготовки студентства до майбутньої професійної діяльності є формування насамперед його соціальної мобільності в гармонії з фізичним розвитком на засадах першості здоров'я й визнання духовно-національних цінностей. Сучасні підходи залучення студентської молоді до цінностей розглядаються як один з перспективних напрямів модернізації системи вищої освіти. Тому на тлі постійних соціокультурних змін збереження власних духовних,

національних, естетичних цінностей набувають неабиякої актуальності.

Нині відчувається криза в культурі й суспільній свідомості, що є наслідком байдужості, бездуховності й інших негативних явищ суспільного буття. Очевидно, що проблема естетичного виховання у вищій школі опинилася в центрі уваги [1]. Вагоме місце у виховному процесі посідає питання всебічного й гармонійного розвитку студентської молоді. Важливого значення в цьому контексті набуває проблема залучення молоді до естетичного досвіду людства, засвоєння й переосмислення загальнолюдських цінностей.

Значний потенціал щодо естетичного виховання студентської молоді містять заняття фізичної культури, на яких активно впроваджуються елементи хореографічного мистецтва (народна і бальна хореографія).

Слушною є думка про те, що танцювальний етнографічний матеріал є зразком норм поведінки, музичної та хореографічної культури українського народу і сприяє розвитку національної свідомості, патріотичних почуттів [3]. Цілком згодні з тим, що естетичне виховання є процесом формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності це здатність до творчого самовиявлення притаманна людині. Однак ця здатність вимагає свідомого, цілеспрямованого, планомірного і систематичного розвитку [2].

Сучасна система освіти робить спробу забезпечити процес естетичного виховання студентської молоді, створити педагогічні умови, які б сприяли підвищенню рівня їхньої естетичної вихованості. Вирішення цих завдань можливе за умов залучення молоді на заняттях з фізичної культури до хореографічної діяльності, яка має значні можливості у вихованні студентства, оскільки танець не лише розвиває розумові й фізичні здібності, а й почуття і творчу фантазію, а відтак відбувається емоційно-чуттєвий, культурно-творчий розвиток особистості. Завдяки участі в танцях студенти мають чудову можливість доторкнутися насамперед до джерел українського народного мистецтва, а також традицій народів світу. Заняття з фізичної культури, на яких викладаються елементи народної та бальної хореографії, є своєрідною мотивацією студентів до подальшої участі в художній самодіяльності університету.

Зауважимо, що процес хореографічного виховання добре впливає на подолання труднощів у стосунках між юнаками і дівчатами. Спільне виконання танців, зокрема парних, навчає доброзичливому й уважному ставленню один до одного, формує риси гуманності, людяності. Практичне оволодіння хореографічними навичками сприяє розвитку творчої активності, фантазії та уяви, здібності до імпровізації. Таким чином, виховні можливості

хореографічного мистецтва визначають його вплив на основні сфери розвитку особистості – світоглядної, морально-етичної, інтелектуальної, емоційно-почуттєвої, комунікативної [1].

У сучасних умовах хореографія має розглядатися з позицій культурологічного підходу, що дозволить, урахувуючи синтетичність хореографічного мистецтва, намітити зони перетину хореографії з заняттями із фізичної культури.

Таким чином, специфічність і різноманіття хореографічного мистецтва дає можливість здійснювати внутрішню інтеграцію через діалог танцювальних мов різних народів. Реалізація виховних завдань відбувається через зміст художньо-естетичного виховання засобами хореографії та має на меті виховати цілісну особистість. Оволодіння елементами народної та бальної хореографії на заняттях з фізичної культури сприяє вивченню культури різних народів, формуванню естетичних почуттів, вихованню культури поведінки і спілкування, прищепленню любові до рідної Батьківщини, збагаченню культурних традицій і духовно-національних цінностей студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горідько О.О. Хореографія як засіб естетичного виховання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kukim.org/articles/horeografiya-yak-zasib-estetichnogo-vihovannya>.

2. До питання мистецької освіти в Україні (оглядова довідка за матеріалами преси) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/90220>.

Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://www.yur-info.org.ua/index.php?lang_id=1&menu_id=1182&article_id=16570.

УДК 908 (477.63)

Троник В.Ю., Національний університет цивільного захисту України

СВЯТО-ТРОЇЦЬКИЙ СОБОР НОВОМОСКОВСЬКА ЯК НАЙВЕЛИЧНИШИЙ ВИТВІР УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Архітектура – це мистецтво будувати та прикрашати різні будівлі. Архітектурна споруда — це своєрідний символ, за допомогою якого можливо зробити висновок про ступінь розвитку суспільства або певної нації. Аналізуючи те, що будують, які використовують матеріали у будівництві, які стилі та засоби використовуються у цьому

процесі, можна скласти картину життя, успішності та перспектив розвитку цілої нації, тенденцій її розвитку.

Своєрідним символом епохи, який розкриває всю яскравість та трагічність розвитку козацького суспільства, його піднесення та падіння у XVIII століття є Свято-Троїцький кафедральний собор в Новомосковську. Колишня назва міста – Самарь або Самарчик. Це було містечко запорізьких козаків Самарської паланки. Козацька старшина, можливо навіть за наказом останнього кошового отамана Запорозької Січі П. Калнишевського, вирішила збудувати новий храм у місті. Доречі, храм — це архітектурна споруда, призначена для здійснення богослужінь і релігійних обрядів. Слово «храм» запозичене українською мовою з церковнослов'янської. Відповідне давньоруське слово, що й досі збереглося в українській мові — це «хороми». У зв'язку з тим, що слово «храм» у значенні «дім» вживалося здебільшого у релігійних текстах, воно набуло значення «Божий дім, церква, храм».

Для будівництва нового храму старшина запросила майстра з Нової Водолаги на Харківщині Якіма Погребняка.

Серед мешканців міста до цих пір поширена легенда, що ідею щодо форми самого храму було підказано майстру святим Миколаєм. Після того, як Якіму Погребняку доручили збудувати церкву, йому наснився святий Миколай, який підказав йому форму майбутнього шедевр. Розпалений цією ідеєю, Погребняк прокинувся та почав створювати макет з очерету. Саме його він і продемонстрував козакам. Їм сподобалась ідея та влітку 1775 року почалося будівництво собору. Запорожці купили кілька будинків, розвалили їх, розібрали стару церкву і вирішили будувати на цьому місці нову. Це була дев'ятикупольна, дев'ятизрубна дерев'яна церква на цегляному фундаменті. Навіть сьогодні аналогів такої споруди не існує у всьому світі. А для 18 століття це було сміливим та зовсім незанимким проектом. Тому церкву і вважають перлиною української дерев'яної архітектури.

Цей церковний собор відноситься до стилю українського або козацького бароко. Саме цей стиль був пануючим у XVIII столітті. Назва стилю бароко походить від італійського – чудернацький, химерний, примарний або перлина неправильної форми. Батьківщина бароко - Італія, італійські міста Рим, Мантуя, Венеція, Флоренція. З'явився стиль у XVI столітті та існував до кінця 18 століття. На українських землях цей стиль набуває нової художньої форми та національний колорит. Він поєднав у собі риси європейського бароко та місцеві архітектурні традиції. Гетьманщини. Затвердженню цього стилю сприяла насамперед козацька старшина. Казали, що саме вона «одягнула» дерев'яні церкви в камінь. Тим цінніше, що Свято-Троїцький храм – дерев'яний, що вже було рідкістю.

Бароко передбачало щось примхливе, часом навіть до дивацтва, чудернацьке. Для барочної архітектури характерні викривлення форм, різноманітні арки, примхливі сходи, парадність та урочистість будівель, прагнення до зовнішнього блиску, вибагливість фронтонів, ліпні орнаменти, складна форма куполів, їх велика кількість тощо. Українське бароко відрізняється від західноєвропейського стриманішими орнаментами та більш спрощеними формами.

Самарський Свято-Троїцький кафедральний собор в Новомосковську був зведений без жодного цвяха, натомість використовувалися дерев'яні шипи. Будівлю було складено з соснових та дубових брусів діаметром 40-45 сантиметрів. Собор побудований на високому цегляному фундаменті. Більш того, в соборі немає колон, підставок і підпір. Стіни плавно переходять у вежі, на вершинах яких знаходяться куполи. При цьому вежі поставлені так, що опираючись одна на одну, служать опорою всієї конструкції. Неймовірність будівлі полягає у тому, що з якого б боку на неї не поглянути, ніколи не можна побачити всіх веж собору одразу. Їх можна розгледіти тільки згори. Собор відрізняється вишуканою грою пропорцій, пірамідальністю композиції, урівноваженістю об'ємів та вибагливим силуетом. Свято-Троїцький собор вважається найбільшим в Україні та одним з найбільших у Європі дерев'яних храмів. У світовому реєстрі ЮНЕСКО він входить до першої сотні найвидатніших пам'яток дерев'яного зодчества.

Архітектор Яким Погребняк працював безкоштовно, більше того, і сам пожертвував на будівництво 24 карбованця – великі на той час гроші. Всього будівництво собору обійшлося в 16763 карбованця [2]. У 80-і роки 18 століття будівництво храму було завершено. В 1780 році було створено іконостас для нього.

Таким чином, у будівлі Свято-Троїцького собору поєднувалися як риси європейського бароко, так і особливості розвитку місцевих козацьких архітектурних традицій будівництва дерев'яних храмів. Історики мистецтва вважають, що козацьке бароко утворило оригінальний і блискучий синтез західноєвропейських барокових форм та місцевих українських мистецьких традицій. Саме проявом такого синтезу і став Свято-Троїцький собор у Новомосковську.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія міст і сіл Української РСР. Дніпропетровська область. — К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. — 959 с.
2. Історія української архітектури / Асеев Ю. С., Вегерський В. В., Годованок О. М. – К.: Техніка, 2003. – 472 с.
3. Таранушенко С.А. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України / С. А. Таранушенко – К, 1976.

4. Юрченко П.Г. Дерев'яна архітектура України / П. Г. Юрченко - К.: Будівельник, 1970.

УДК 908 (477.54)

*Угрюмова А.В., Харківський національний університет
ім. В.Н.Каразіна*

МІЖНАРОДНИЙ ЕТНОФЕСТИВАЛЬ «СПІВОЧІ ТЕРАСИ» НА ХАРКІВЩИНІ

Останнім часом посилюється пошук принципів, на яких повинна відбуватися розбудова нашої держави. Основну увагу приділяють поєднанню історичних культурно-творчих традицій з унікальними природними явищами того чи іншого регіону, пошуку історичних особистостей та місць, що овіяні різноманітними легендами.

Міжнародний етнофестиваль «Співочі тераси» проходить на початку вересня у селі Городне Краснокутського району Харківської області. Місце, де він проводиться, являє собою незвичайний фруктовий сад, що має вигляд великого амфітеатру. У кінці ХІХ-початку ХХ століть схил яру, звернений до сонця, був укріплений шістьма величезними дугоподібними цегельними стінами, так що між ними утворилися рівні майданчики, де зараз ростуть яблуні. Стіни терас, немов рефлектор, створюють специфічний мікроклімат, сприятливий для вирощування рідкісних і екзотичних рослин. А дугоподібна форма терас підсилює звуки.

Своєю назвою фестиваль зобов'язаний архітектурному комплексу кінця ХІХ ст., який належав відомому власнику цукрових заводів П.І. Харитоненку. У минулому під патронатом мецената на цьому місці проходили вистави київських та харківських театрів, зустрічалися художники та музиканти, відбувалися концерти відомих митців.

Існує декілька версій виникнення цих терас. За однією із них у Павла Івановича, що володів місцевими землями, була кохана донька Наталія, яка гарно співала. Якось Павло Іванович з Наталією прогулювалися тією місциною. Вони спустилися до миловидних ставків і тут сталося щось дивовижне. Наталія, захоплена красою природи, заспівала, а її голос наповнився незвичайним та чарівним звуком. Саме тоді Павло Іванович Харитоненко вирішив створити у цьому місці унікальний шедевр архітектури, пізніше названий «Співочими терасами». Існує і інша версія. Харитоненко прагнув виростити на березі річки Мерла великий та багатий фруктовий сад. Тут мали рости південні сорти винограду, суниць та інших рослин. Місцевий ґрунт не належав до дуже плодючих, клімат заважав росту

багатьох екзотичних рослин. Щоб вирішити цю проблему, на південно-західному схилі балки побудували шість довгих терас з цегли та каменю. При цьому їх розташували дугою уздовж ділянки. Перебуваючи значну частину дня під сонцем, камені акумулювали в собі багато тепла. Вони ставали своєрідними «сонячними батареями». Це давало можливість вирощувати на цій ділянці південні фруктові дерева. Ще за однією з версій фруктовий «амфітеатр» міг з'явитися щедесь тисячоліття тому. У процесі детального вивчення архітектурного комплексу дослідники виявили винні льохи, а в центрі амфітеатру розкопали не тільки мідний дренаж, а й дерев'яні частини дренажної системи. Останнє свідчить, що побудована ця пам'ятка ще задовго до ХІХ ст. Деякі науковці стверджують, що дерев'яні фрагменти дренажної системи можуть належати культурі кочового народу тюрків.

У середині минулого століття територія терас була реставрована. А в роки незалежності було започатковано традицію проведення етнофестивалю «Співочі тераси». Його учасниками стають професійні етноколективи та молоді таланти, невідомі гурти і виконавці з України та з інших країн. Під час проведення фестивалю проводяться театральні вистави фольклорних гуртків, працює книжковий ярмарок, краєзнавчий музей, діє літературна сцена, вернісажі різних майстрів.

Найбільш резонансним був етнофестиваль 2009 р. На ньому були присутні видатна українська співачка Ніна Матвієнко, а також гурт «Воплі Відоплясова» на чолі з Олегом Скрипкою. Виступи митців викликали шалений ажіотаж серед поціновувачів культури і мистецтва, а також серед місцевих мешканців. На жаль, через брак коштів останніми роками фестиваль «Співочі тераси» проводиться нерегулярно.

Після здобуття незалежності, в українців з'являються справжні можливості для реалізації свого духовного потенціалу. Державна політика в галузі культури повинна сприяти цьому, адже стати рівноправним членом загальносвітового співтовариства можна лише тоді, коли цілеспрямовано буде розвиватися не лише економіка, а й культура.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безгін І. Д. Мистецтво і ринок: Нариси / І. Д. Безгін – К.: ВВП «Компас», 2005. – 544 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область. — К.: АН УРСР, 1967. — 1002 с.
3. Сядро В. Павел Харитоненко / В. Сядро – Х.:Фолио, 2010.

УДК 791.43

ДНІ УКРАЇНСЬКОГО КІНО ЗА КОРДОНОМ

День українського кіно згідно з наказом Леоніда Кучми з'явився в календарі в 1996 році, і прийнято відзначати в другу суботу вересня. Розвиток українського кіно фактично розпочався ще у 1893 році, коли інженер Йосип Тимченко за два роки до братів Люм'єр розробив апарат «кінескоп» придатний для кінознімання та кінопроекції. Вперше в Україні зняв і продемонстрував фільм Альфред Федецький в грудні 1896 року. На сьогодні український кінематограф є відомим не лише в межах нашої країни. Для популяризації нашого кіно за кордоном проводять Дні українського кіно.

Так, на офіційному сайті Державного агентства України з питань кіно в плані роботи щорічно є такі події як Дні українського кіно в Ізраїлі, Італії, Вірменії, Німеччині, Грузії, Польщі, Франції, Словенії, Нідерландах, США тощо. Завдання нашої роботи – показати популяризацію українського кіно за кордоном шляхом проведення Днів українського кіно.

У 2014 році в Університеті телебачення і кіно Мюнхена показали найкращі українські фільми сучасності та найяскравіші короткометражні фільми 44-го кінофестивалю «Молодість». Стрічки («Поводир» Олеся Саніна, «Ностальгія» Дар'ї Онищенко, [«Брати. Остання сповідь»](#) Вікторія Трофименко, [«Молитва за гетьмана Мазепу»](#) Юрій Ілленко, [«Обличчя»](#) Нікона Романченка, [«Равлики»](#) Марини Вроди) представляли режисери, актори та інші учасники творчих груп. Захід мав на меті промоцію сучасного українського кінематографа і підняття іміджу України за кордоном. Всі кошти, зібрані від продажу квитків, передано на потреби дітей, які постраждали від війни на сході України.

Дні українського кіно в Ізраїлі відбулися в 2015 році в трьох містах – Тель-Авів, Єрусалим і Хайфа. Вперше в Ізраїлі представлена ретроспектива знаменитої української трилогії «Земля» Олександра Довженка з новим саундтреком, створеним театральним-музичним колективом «ДахаБраха», а також «Арсенал» і «Звенигора». У числі великих масових кінокартин, які увійшли до програми фестивалю, дві історичні епопеї, засновані на реальних подіях, – «Незламна» Сергія Мокрицького і «Поводир» Олеся Саніна. Також були представлені камерні драми Валентина Васяновича «Креденс», Дмитра Моїсеєва «Такі гарні люди» і Олександра Балагури «Час життя об'єкта в кадрі». Спеціальною подією закриття фестивалю стала прем'єра фільму «Пісня пісень» Єви Нейман за творами Шолом Алейхема.

2016 року в Амстердамі вперше відбулися Дні українського кіно *Ukraine on Film: Way to Freedom*. Концепція фестивалю – показ документальних стрічок, які розповідають про знакові для України події. Фільм «Зима у вогні» Євгена Афінеєвського, знятий в епіцентрі Майдану було номіновано на цьогорічну премію «Оскар». Документальний хіт «Російський дятел» Чада Грасії, фільм-володар Гран-прі журі за найкращу документальну роботу на фестивалі Санденс, пропонує альтернативне розслідування Чорнобильської аварії. Відреставрований авангардний фільм Дзиги Вертова «Одинадцятий» показано у супроводі живої музики від Антона Байбакова та Софії Турти.

Дні українського кіно в Тбілісі розпочав фільм «Тіні забутих предків» режисера Сергія Параджанова. Також зазначається, що у рамках цього заходу відбувся круглий стіл на тему «Співпраця в сфері кіно між Україною та Грузією: досвід і перспективи». Під час обговорення було сформовано практичний план дій щодо спільного розвитку української та грузинської кіноіндустрії та перспективи створення спільних проектів в майбутньому.

У Берліні Дні українського кіно [відбувалися](#) на підтримку Олега Сенцова. «Вірю, що Європа не забуде про долю кінорежисера Олега Сенцова, про долю всього кримськотатарського народу і про факт першого з часу Другої світової війни відторгнення силою території незалежної держави. Нас усіх об'єднує бажання підтримати митця, який бореться за незалежність та суверенітет своєї Батьківщини, відстоює водночас мир і безпеку всього європейського континенту», – наголосив у зверненні до учасників та гостей Днів українського кіно в Берліні на підтримку Олега Сенцова президент України Петро Порошенко. [2] Фільм-відкриття «Плем'я» Мирослава Слабошпицького – один з найбільш успішних українських фільмів, який отримав більш як 40 міжнародних нагород. У програмі були представлені такі документальні стрічки: «Майдан» Сергія Лозниці, «Все палає» Олександра Течинського та Олексія Солодунова. «Babylon'13: Війна» – збірка нових українських документальних фільмів про військову ситуацію на сході України та «Наша Надія» Володимира Тихого про Надію Савченко. Спеціальною подією Днів українського кіно став показ робочої версії документального фільму «Звільніть Олега Сенцова» російського документаліста Аскольда Курова та показ «Гамера» – дебютної роботи Олега Сенцова.

Відкриваючи показ українських фільмів у Будапешті, статс-секретар із питань культури Пал Гоппал зазначив: «Українські сучасні фільми протягом останнього року стали лауреатами престижних міжнародних фестивалів. При цьому вони дуже популярні серед глядацької аудиторії, на що звернули увагу в Угорщині. Секрет цих українських фільмів полягає у тому, що молоді та більш зрілі

українські митці після повалення владної диктатури з її брехнею, із невблаганним реалізмом показують минуле своєї батьківщини та сучасні події, зображуючи сучасними технічними засобами внутрішній світ людини». [4]

У Брюсселі вперше провели фестиваль українського кінематографа «Україна у фільмах. Шлях до свободи». «Завдання фестивалю – не лише представити в Європі знакові українські фільми. Сьогодні ми як ніколи активно намагаємося інтегрувати європейські цінності. Тому культурний діалог і обговорення суспільних та мистецьких викликів є особливо важливим. У рамках фестивалю ми хочемо говорити про виборювання українцями свободи на багатьох рівнях, про реакцію кінематографа на суспільні процеси, про Олега Сенцова – говорити саме у столиці Євросоюзу», - сказав один із організаторів фестивалю продюсер Денис Іванов. [3]

Дні українського кіно за кордоном проводять Міністерство закордонних справ України та Державне агентство України з питань кіно. Генеральним партнером проєктів Фонд Ігоря Янковського «Ініціатива заради майбутнього», який підтримує талановиту українську молодь і сприяє створенню майбутньої культурної спільноти, реалізуючи успішні проєкти в Україні та Європі. Українська держава, щоб бути європейською країною, повинна підтримувати і сприяти розвитку національної літератури, засобів масової інформації, кіно, теле-, радіо- і книговиробництва, а також популяризувати це за межами країни і показувати світові досягнення українців, їх життя і культуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ілляшенко В. Історія українського кіномистецтва / В. Ілляшенко. – К.: Вік, 2004. – 412 с.
2. У Берліні розпочнуться Дні українського кіно [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?u_berlini_rozpochnutsya_dni_ukrayins_kogo_kino&objectId=1356526.
3. У Брюсселі вперше проходять Дні українського кіно [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-culture/1950290-u-brusseli-vperse-prohodat-dni-ukrainskogo-kino.html>.
4. Дні українського кіно в Будапешті [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27319090.html>.

УДК 908 (477.54)

*Христосова Є.Ю., Харківський національний університет
ім. В.Н.Каразіна*

ЕТНОГРАФІЧНЕ СВЯТО – ОЛЕКСІЇВСЬКА ФОРТЕЦЯ

В останні часи у всіх регіонах нашої країни збільшився інтерес до її історії та культури. Український народ має свою славу історію. Сьогодні потрібно вивчати, розповсюджувати та нести правдиву інформацію про минуле і сучасне життя українців, їх духовно-культурні і національні цінності, зберігати народні звичаї і традиції. Одним із шляхів поширення культурних традицій серед населення є фольклорно-етнографічні свята. З метою збереження багатомістової спадщини традиційної культурної обрядовості Слобожанщини, на Харківщині, в Первомайському районі наприкінці червня відбувається фольклорно-етнографічне свято «Олексіївська фортеця».

Історія виникнення цього свята нерозривно пов'язана з історією Української оборонної лінії та з фортецями, які почали будуватися у XVII - XVIII століттях. Ідея побудови оборонних споруд від міста Валки на Слобожанщині до Дніпра належала російському генералові Григорію Івановичу Косагову. Саме він запропонував гетьманові Лівобережжя І.Самойловичу план такого будівництва на рівнинній відкритій місцевості у районі витоків річки Берека. Спочатку план було відхилено. Але у 1731 році почалося будівництво Української оборонної лінії, тепер вже за проектом німецького генерала Йогана Вейсбаха. Оборонна лінія складалась з 16 фортець та великої кількості редутів, з'єднаних між собою високим земляним валом і глибоким ровом [3]. Серед багатьох фортець була і Берецька фортеця, яка називалась так за назвою річки Берека. А 1738 року вона отримала назву фортеці Святого Олексія або Олексіївська фортеця.

Оборонна лінія, в яку входила і Олексіївська фортеця, будувалась з метою захисту території та людей, які на ній жили, від постійних набігів кримських татар. На сьогодні фортеця, що знаходиться на відстані лише чотирьох кілометрів від міста Первомайський, являє собою високий замкнений чотирикутний земляний вал, оточений по всьому периметру ровом. Внутрішня площа укріплення складає близько 4 гектарів.

Незважаючи на те, що Українська лінія втратила своє стратегічне оборонне значення ще в кінці 60-х років XVIII ст., коли на півдні від неї (на відстані 175–180 км) було збудовано нову Дніпровську оборонну лінію, вона сприяла подальшому заселенню Слобідського краю.

Для збереження культурної спадщини народу та традицій Слобожанщини у 2011 році на Первомайщині було запроваджено регіональне етнографічне свято «Олексіївська фортеця». Його присвятили 280 річниці заснування Української оборонної лінії.

Кожного року наприкінці червня на території стародавньої фортеці збираються тисячі людей, які зацікавлено знайомляться з

традиціями минулого. Глядачам демонструють театралізовану виставу про заснування оборонної лінії, у якій головними героями є імператриця Анна Іоанівна, гетьман Данило Апостол та українські козаки XVIII століття. Однією з головних подій свята стають лицарські бої, в яких беруть участь представники клубів історичної реконструкції з Харкова, Львова, Дніпропетровська, Запоріжжя, а також з інших країн. Окрім лицарських турнірів на території фортеці організатори фестивалю також демонструють середньовічний побут, зброю та одяг того часу, а також розповідають про структуру військових таборів. З метою широкого залучення гостей до заходів, їх навчають стріляти з лука, вишивати візерунки або виготовляти вінки. Під час фестивалю на території фортеці проходить виставка-продаж виробів народної творчості. Гості етнографічного свята можуть придбати цікаві сувеніри ручної роботи з глини, скла, тканини і соломи. Під час свята всі учасники та гості мають можливість пригоститися національними українськими стравами.

Фестиваль закінчується традиційним концертом, в якому беруть участь різноманітні колективи Первомайщини, Харкова та інших регіонів України. В 2011 році на свято завітали співачка Гайтана та група «ТНМК», що стало справжнім музичним подарунком фестивалю.

В планах організаторів у майбутньому побудувати поряд з Олексіївською фортецею музей, зробити більш різноманітною тематику фестивалю, запрошувати видатних діячів культури та мистецтва. Нажаль зараз через скрутне становище в країні та брак коштів реалізацію цих проектів заморожено.

Таким чином, очевидним є те, що в останні часи в багатьох районах нашої країни багато уваги приділяється залученню людей до історико-культурної спадщини. Не є виключенням і Первомайщина. Етнографічне свято «Олексіївська фортеця» можна порівняти з криницею чистої, світлої та живої води. Свято допомагає заглянути в себе, зрозуміти хто ми та звідкіля. Старовинна мудрість нагадує нам: «Людина, яка не знає свого минулого, не знає нічого».

ЛІТЕРАТУРА

1. Багале́й Д. И. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства / Д. И. Багале́й – М., 1887. – 614 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область. — К.: АН УРСР, 1967. — 1002 с.
3. Пирко В. А. Оборонні споруди в межиріччі Дніпра і Сіверського Дінця / В. А. Пирко – Донецьк: Східний вид, 2007. – 174 с.
4. Слюсарский А. Г. Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII – XVIII вв. / А.Г. Слюсарский. – Х.: Обл. кн. изд-во, 1964. – 458 с.

*Цепков Д.О., Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ХАРКОВІ У 1919-1921 РОКАХ

На початку 1919 року більшовики вдруге зайняли Харків, саме тоді місто було оголошено столицею УСРР. З цього моменту відновився процес формування радянських місцевих владних структур, зокрема органів управління освітою та культурою на Харківщині. Губернський відділ народної освіти (далі - губвно) був організований протягом січня-лютого 1919 року. Відділ освіти було поділено на підвідділи, але окремо від них було створено 3 секції для управління освітніми справами національних меншин міста Харкова – польську, вірменську та єврейську [6, арк.16].

Найбільш розгалужена система підвідділів була створена у польській секції, яка розпочала свою роботу з 10 березня 1920 року. Але майже півроку там змінилося кілька керівників, а 16 серпня 1920 року було остаточно призначено М.М.Шпака. У 1921 році у складі польської секції працювали такі підвідділи: шкільного (очолив С.Л.Войцеховський), дошкільний (Л.Л.Стржельчик), позашкільний (Б.Й. Цесельський) [4, арк.14,97]. Найбільші проблеми виникли з підвідділом мистецтв: до кінця 1920 року не змогли знайти голову, тому на початку 1921 року підвідділ вже не згадується у щомісячних звітах, ймовірно за все його вирішили ліквідувати [5, арк.14-15].

Вірменська секція розпочала свою роботу з березня 1920 року, але відразу зіткнулася з проблемою нестачі керівних кадрів. Так, у період з березня 1920 до літа 1921 року А.І.Гарібян був головою секції і водночас очолював позашкільний підвідділ [8, арк.64]. Але на кінець 1921 року у структурі вірменської секції так і не створили систему підвідділів [8, арк.56-64].

Єврейську секцію було створено у квітні 1920 року. Завідувачем був М.А.Левітан, який у період 1920-1921 років у звітах іноді згадується ще й як голова шкільного підвідділу [7, арк.12, 25]. У 1921 році Л.І. Свердлову призначили головою дошкільного підвідділу, а також призначили діловода (М.М.Шарориневич) та секретаря (І.Т.Кипнис) [8, арк.114]. Інші підвідділи у структурі єврейської секції так і не було створено [8, арк.1-114].

Отже, з квітня 1920 р. розпочався процес створення секцій національних меншин у структурі Харківського губернського відділу управління народною освітою. Було створено три секції: польську,

єврейську та вірменську. Для якісного розподілу повноважень було створено розгалужену систему підвідділів, але за браком керівних кадрів деякі з них на 1921 р. так і не розпочали свою роботу(це стосується, в першу чергу, єврейської та вірменської секцій). Вже від моменту створення секції розгорнули широку програму діяльності у шкільній, позашкільній та дошкільній галузях. Головними проблемами залишались відсутність керівних та педагогічних кадрів, недостатнє фінансове забезпечення, мала кількість власних приміщень, їх неякісний стан.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бистрицька О.Б. Створення та розвиток системи освіти національних меншин в Україні (1917 –1939 рр.) / О. Б. Бистрицька. – Харків, 1998 –160с.
2. Войналович О.О. Організація шкільної освіти для національних меншин в Україні: 1917–1938рр. / О.О. Войналович.– Полтава: Рідний край, 1992. –213с.
3. Державний архів Харківської області(Далі - ДАХО). – Ф. Р-820 Отдел народного образования Харьковского губернского исполнительного комитета советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (губОНО), город Харьков. –Оп.1. - Спр.11 Приказы, распоряжения, циркуляры и инструкции губернского отдела народного образования. – 112 арк.
4. ДАХО. – Ф. Р-820. –Оп.1. - Спр.35 Протоколы заседаний польской секции и переводы к ним. – 67 арк.
5. ДАХО. – Ф. Р-820. –Оп.1. - Спр.36 Отчеты и переписка школ польской секции. – 364 арк.
6. ДАХО. – Ф. Р-820. –Оп.1. - Спр.122 Протоколы заседаний губерньских съездов, конференций и совещаний работников просвещения, материалы о состоянии народного образования Харьковщины. – 143 арк.
7. ДАХО. – Ф. Р-820. –Оп.1. - Спр.156 План работы еврейской секции, о еврейском театре и другие материалы секции. – 116 арк.
8. ДАХО. – Ф. Р-820. –Оп.1. - Спр.158 Списки армянских школ. – 195 арк.
9. Чирко Б. В. Національні меншини на Україні (20-30 роки ХХ століття) / Б. В. Чирко. – К.: Асоціація Україно, 1995. – 215 с.
10. Якубова Л. Соціально-економічне становище етнічних меншин в УСРР (20-і –початок 30-х років ХХ ст.) / Л. Якубова. – К.: Ін-т історії НАН України, 2004. – 452 с.

УДК 94(477)

РЕЛІГІЙНА СИТУАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Релігійна ситуація в Україні на теперішній час досить складна: звичайний українець вже не відчуває певної довіри до знайомих йому католицизму та православ'я, але й довіритися нетрадиційним релігіям він побоюється; різні релігійні об'єднання більше орієнтуються на формування і затвердження свого авторитету на політичній арені і таке інше. Для підвищення довіри до релігії в цілому необхідно або забезпечити комфортне існування різних релігій в Україні, або ж викоренити їх і залишити лише декілька головних, щоб вони могли стабільно функціонувати.

Ліквідація міжцерковного протистояння є настільки важливою справою для суспільства, що заслуговує на увагу найавторитетніших церковних діячів, релігієзнавців, органів державної влади тощо. Подолання релігійної кризи - питання великої історичної та державної ваги, і його треба розв'язувати на державному рівні. Зважаючи на багатоплановість конфлікту на релігійному ґрунті, підхід до його подолання має бути всебічним, комплексним [1, с. 52].

Свобода совісті громадянам України гарантована Конституцією України. "Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність [2, с. 187-193].

На сьогодні Україна – багатоконфесійна держава, де офіційно (на 01.01.99 р.) діє більше 21 тис. релігійних громад, 82 конфесії, напрямів і тлумачень. Найпомітнішими серед них є: Українська православна церква (УПЦ), Українська православна церква – Київський патріархат (УПЦ-КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Українська греко-католицька церква (УГКЦ), Римсько-католицька церква (РКЦ), євангельські християни-баптисти (ЄХБ), християни віри євангельської (ХВЕ), адвентисти сьомого дня (АСД), свідки Єгови, а також мусульманська, реформатська та іудаїстська церкви, що становлять 97,1 % всієї релігійної мережі України.

На цей час на території України найпоширенішими є православна та католицька церкви [3, с. 352].

Українська православна церква Московського Патріархату налічує 10042 релігійні громади, 144 монастирів з 4046 ченцями, 8285 священників, 8542 культових споруд, 16 навчальних закладів, 3245 недільних шкіл, 116 періодичних видань. Громади об'єднані у 34

епархії з управліннями у всіх обласних центрах (крім Ужгорода), а також у Мукачеві, Хусті, Кам'янці-Подільському, Білій Церкві, Глухові, Горлівці, Тульчині, Кривому Розі, Володимирі-Волинському, Овручі. Найменшу кількість парафій ця церква має у Галичині, найбільшу — у Чернігівській, Сумській, Полтавській та Хмельницькій областях. Українська православна церква Київського Патріархату налічує 3196 релігійних громади, 31 монастир, 2514 священнослужителів, 2206 культових споруд, 17 навчальних закладів, 881 недільну школу, видавала 25 періодичних видань. Найбільшим впливом ця церква користується у Галичині, Волинській, Рівненській, Чернівецькій і Київській областях, причому саме на три галицькі області припадало дві третини парафій цієї церкви. Почали з'являтися громади УПЦ-КП у Криму і Закарпатській області. Офіційний друкований орган — журнал «Православний вісник». Керує церквою Вища церковна рада на чолі з патріархом, її ієрархи підкреслюють, що УПЦ-КП є національною церквою і тому претендує на статус державної. До складу УПЦ-КП входить на правах автономії митрополія Західної Європи і Канади, що об'єднує православних греків, італійців, французів, німців та представників інших національностей. Українська автокефальна православна церква налічувала 110 зареєстрованих релігійних громад, 3 монастирі, 676 священнослужителів, 789 культових споруд, 7 навчальних закладів, 248 недільних шкіл, 6 періодичних видань. До її складу входять епархії: Київська, Львівська, Галицька, Тернопільська, Луцько-Волинська, Хмельницька, Дніпропетровська, Харківсько-Полтавська та Чернігівська. Більшість парафій знаходяться на Львівщині та Тернопільщині. В Закарпатській, Чернігівській, Вінницькій, Кіровоградській, Чернівецькій, Сумській та Запорізькій областях парафій УАПЦ немає [4, с. 5-12].

Римсько-католицька церква (РКЦ) існує на території України з XIV ст. внаслідок утворення католицької митрополії та поширення католицизму в XVI ст. переселенцями з Польщі. У 1991 р. Папа Іоанн Павло II відновив діяльність римсько-католицьких діоцезій (від лат. — управління) в Україні і призначив єпископів у Львові, Кам'янці - Подільському, Луцьку[5, с. 3-4]. Україна встановила дипломатичні відносини з Ватиканом. Були утворені Львівська архідіоцезія як духовний центр. На 1 січня 2003 року РКЦ мала 840 зареєстрованих громад, 77 місій, 477 священнослужителів, 269 з яких – іноземці, 771 культову споруду (64 – у процесі будівництва). Крім Львівської архідіоцезії до її складу входять ще 6 діоцезій (Київсько-Житомирська, Кам'янець-Подільська, Луцька, Мукачівська, Харківсько-Запорізька та Одесько- Сімферопольська). Триває процес відкриття католицьких духовних шкіл. Вже діють коледж святого Фоми Аквінського у Києві, вища духовна школа Святого Духа у Городку на Поділлі, духовна

семінарія у Ворзелі під Києвом, духовна семінарія у Брюховичах біля Львову (всього 7 навчальних закладів і 504 недільні школи). Діє видавництво монахів-домініканців «Кайрос», великим накладом видається релігійна періодика (15 періодичних видань). Відкриваються монастирі домініканців, кармелітів, францисканців тощо. Основні зусилля РКЦ на сучасному етапі спрямовані на відродження церковної мережі, що існувала у період найбільшого впливу католицизму в Україні – у XVIII-XIX ст. Водночас католицькі громади беруть активну участь у розбудові національної державності і духовному відродженні народу, у подоланні міжконфесійної ворожнечі. РКЦ стає повноправним членом нашого церковного життя. Однак слід відверто констатувати, що відносини між православними і Римсько-католицькою церквою в Україні залишаються суперечливими. Кризу поглиблює також грубе втручання у внутрішньоцерковні справи представників політичних партій і рухів, а також окремих зарубіжних центрів, що таким способом виборюють «свої канонічні українські території»[6, 8-11].

Сучасну релігійну ситуацію в Україні можна уявити за допомогою виокремлення семи умовних релігійно-територіальних регіонів [7, с. 89-96]. 1. Волинський регіон – Волинська, Рівненська та Тернопільська (північ) області. Тут здебільшого діють парафії УПЦ-КП і УПЦ-МП. Серед протестантів переважають п'ятидесятники. 2. Галицький регіон – Львівська, Івано-Франківська та більша частина Тернопільської області. В регіоні повністю переважає греко-католицизм. Серед православних церков впливовими є УАПЦ та УПЦ-КП. 3. Закарпатський регіон. У ньому зосереджені 8,3% парафій УПЦ-МП, 7,4% – УГКЦ, 11,5% – Римсько-католицької церкви, 50,4% громад свідків Єгови, існують реформатські громади та послідовники багатьох інших релігійних об'єднань, що діють в Україні, проте немає парафій УАПЦ. 4. Подільсько-Буковинський регіон – Хмельницька, Вінницька і Чернівецька області. Тут переважають парафії УПЦ-МП, УПЦ-КП, старообрядницькі та католицькі (латинського обряду) громади з центрами релігійного життя у Кам'янці-Подільському, Вінниці, Чернівцях, Хмельницькому, Білій Криниці. 5. Центральний регіон – Київська, Житомирська, Чернігівська, Сумська, Полтавська та Кіровоградська області. У регіоні переважають парафії УПЦ-МП і УПЦ-КП. У ньому знаходяться головні релігійні святині держави (Києво-Печерська лавра, Софійський собор) та об'єкти паломництва (моці святих отців Києво-Печерських. 6. Південно-східний регіон – Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька та Луганська області. 7. Південний регіон – Одеська, Херсонська і Миколаївська області та Автономна Республіка Крим. У ньому переважає УПЦ-МП, проте тут зосереджена найбільша кількість мусульманських та іудаїстських громад. Така складна георелігійна ситуація в Україні

відображає напруженість сучасного релігійного процесу. Це вимагає від органів державної влади постійної уваги та вивчення його [8, с. 36-42].

ЛІТЕРАТУРА

1. Церква в Українському суспільстві. Матеріали соціологічного дослідження / За ред. В.П. Перебенесюк – К.: "ВП", 2004. – 52 с.
2. Виговський Л. Церква як фактор формування громадянського суспільства в Україні // Наука. Релігія. Суспільство. – 2004. – № 2. – С. 187-193.
3. Головащенко С.І. Історія християнства: Курс лекцій: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.
4. Дзюба І. Сучасне суспільне і церковне становище в Україні // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 5-12.
5. Православное молодежное движение: задачи и перспективы // Православна Житомирщина. – 2005. – Грудень. – С. 3-4.
6. Решетніков. Ю. Релігія в публічній сфері: виклики і можливості // Людина і світ. – 2004. – № 10. – С. 8-11.
7. Дубовчук В. Їхнє слово потрібне солдату: і в нас можуть з'явитися військові священники // Політика і час. – 2003. – № 11. – 89-96 с.
8. Романюк С. Держава і Церква: філософія відносин // Людина і світ. – 2004. – № 9. – С. 36-42.

УДК 94(477)

Цюрисов Д., Національний університет цивільного захисту України

ВЕРБНА НЕДІЛЯ: ВИТОКИ ТА ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ СВЯТА

Сучасний період історичного розвитку нашої держави знаменується кристалізацією національної ідеї через звернення до витоків національної культури. Такого роду пошуки здійснюються через дослідження та узагальнення здобутків нашого народу в сфері духовної культури, що виявляються у вже звичних нам традиційних святкуваннях, народних повір'ях і т.д. Деякі з них побутують не в початковій формі, але, в той же час, не втратили свої характерні риси. Саме такі звичаї та традиції, що збереглися у своїх архаїчній формі та не втратили актуальності й нині, є об'єктом нашого розгляду.

Одним з найяскравіших прикладів такої прадавньої традиції є святкова зустріч Ісуса Христа в Єрусалимі, котрому, в знак великої шани, стелили під ноги гілки пальмового дерева (клали також і одяг), що до наших часів дійшло в дещо іншій формі - в честь цього свята у

церкві освячують гілки верби (замінник пальми), віряни також б'ються вербовими віттями, промовляючи: «Не я б'ю – верба б'є...» [1, 56].

На слов'янських територіях, де пальми не ростуть, весна настає з цвітіння верб, тому пальмові гілки люди замінили вербними, які починають зеленіти і цвісти, та відповідно і назва свята змінилася: білоруською – Вербніца, болгарською – Цветніца, сербською – Цвети, словацькою – Квітна неділя (у деяких місцевостях України Вербну неділю також називають Квітною). Також Вербна неділя або Вербиця, Шутковий тиждень відзначалося з дохристиянських часів нашими пращурами – це було свято вшанування прадавнього Дерева життя, як символу вічності. Бити галузкою верби — означає пробудити творчу енергію людини.

Унікальним є те, що ритуальні примовки, які входять в обряди цього свята, майже дослівно збігаються з текстами примовок, записаних латинянами від етрусків. Таке вшанування верби підкреслює значимість символіки цієї рослини для України і українського народу. Як символ Матері Всесвіту, а точніше, її тотем-дерево, верба й досі відіграє значну роль в обрядах і ритуалах українських релігійних і народних свят.

Свято Вербної неділі зв'язано насамперед з віруваннями наших предків, що дає змогу краще пізнати їх духовне життя: «Шанування верби... – дуже давнє, ще дохристиянське, і воно перейшло в нас у відомі вдари вербою в Вербну суботу; можливо, що ці вдари – це магічне прогнання нечистої сили від людини...» [2, 20]. Вербна неділя є настільки значущим святом, що в цей день дозволено їсти рибні страви, вживати рослинну олію і пити вино, незважаючи на те, що Великий піст триває.

Дослідження історичної еволюції форм святкування Вербної неділі дозволило отримати нам уявлення про ступінь історичної спорідненості української духовної культури з іншими національними культурами та унікальність її власної традиційності. Отримані результати є малою частиною того, що досліджують народознавці багатьох поколінь, що, власне, вказує на необхідність подальших розвідок у цій царині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тупик О. Синтез язичницьких і християнських традицій у релігійній культурі українців на сучасному етапі / О. Тупик // Етнічна історія народів Європи. – 2000. – Вип. 7. – С. 54–58 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2000_7_14
2. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 424 с.

ПИТАННЯ МОВИ ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ НАРОДУ В ПРАЦЯХ ІВАНА ДЗЮБИ

Іван Дзюба давно і послідовно стоїть на сторожі нашої мови – ще в 60-х роках минулого століття, в часи, коли піднімати голос на захист всього українського було небезпечно навіть для життя, він написав працю «Інтернаціоналізм чи русифікація», в якій проаналізував стан справ щодо української мови в колишній УРСР. У 1998 році, в передмові до окремого видання цієї праці Іван Дзюба писав: «...І сьогодні державно незалежна Україна не позбулася багатьох аспектів колишньої колоніальної залежності — як у вимірах економіки та політики, так і особливо у вимірах самоусвідомлення та "ментальності". А у сфері культури і мови "здобутки" підколоніального становища не тільки збереглися майже повністю, а й у дечому примножуються». (2). На жаль, можна сказати, що й зараз, після ще більш тривалого періоду Незалежності України проблем, пов'язаних із державною мовою, дуже і дуже багато.

Відтоді подібні питання були завжди в полі зору цієї видатної людини. Їм присвячено статті й монографії як вузькомовного, так і загально культурологічного спрямування. Назвемо, зокрема, такі: «Доля мови – доля народу», «Не полегшуймо собі справи», «Яким буде місце української культури і мови в Україні?», «Сучасна мовна ситуація в Україні», «Стереотипи сприйняття української культури», «Духовні спустошення й трансформації в українському суспільстві ХХст.», «Чи усвідомлюємо українську культуру як цінність?» та інші.

У вступі до розділу «Бо то не просто мова, звуки...» в книзі «З криниці літ» він, зокрема, зазначає: «Історія України склалася так, що протягом ХІХ – ХХ ст. останнім бастіоном українськості стала рідна мова. Все інше в народі відібрали... Вже сама необхідність боронити мову, тривалість такої необхідності - засвідчують трагедію нації» (1, с.675). Тут і без будь-якого коментаря зрозуміло, що оскільки український народ і далі живе, то він зберігся як народ саме завдяки мові. Тому мова й виступила найголовнішим чинником його життєбезпеки. В інших працях порушено різні сторони цієї проблеми.

Так, у статті «Не полегшуймо собі справи» акцентовано увагу на необхідності створення таких умов, коли без рідної мови, тобто, мови титульної нації в Україні, неможливо буде обійтися в жодній сфері, а умови ці повинна створити Держава. Виявляється, ситуація, коли «користування рідною мовою стає справою патріотизму та його ознакою (а не єдино природним поведженням) це засвідчує дуже

небезпечний ступінь виродження суспільства» (1, с.678), бо «запановує та мова, яка необхідна в житті» (там само).

У праці «Сучасна мовна ситуація в Україні» вчений продовжує попередню думку: «Цей підхід полягає у поступовому створенні об'єктивних обставин, які робитимуть українську мову потрібною і престижною для всіх, а українську культуру — привабливою і конкурентоспроможною на всіх рівнях. Зробити це не просто...» (1, с.717).

Іван Дзюба покликається на великих мислителів людства, які в рідній мові також бачили фактор безпеки народу, оскільки вважали її головним чинником творення свідомості, формування думки, посилення інтелекту. А чи це не питання безпеки для будь-якого народу бути розумним, свідомим, мати сильний розвинений інтелект, щоб забезпечити собі гідне місце серед інших народів. Свої сентенції вчений підтверджує висловами таких мислителів, як Й.-Г.Гердер, О.Потебня, Г.В-Ф.Гегель, Г.Г.Гадамер, Р.Барт, М.Гайдегер. Особливо правдивими щодо поставленої проблеми видаються нам слова Ролана Барта: «Слово є форма влади, а сильна мова зберігає неабияку енергію навіть всупереч нікчемності реальних носіїв мови» (1, с.678).

Інший аспект нашої безпеки полягає в тому, що кожна людина повинна усвідомити: її реальна участь у формуванні безпеки народу через його мову просто вкрай необхідна. Але для цього не можна бути байдужим, треба мати систему цінностей, яка відповідає цінностям твого народу, необхідно захищати їх і відстоювати на кожному кроці.

Видатний український мовознавець Іван Ющук пише: «У мові закодований досвід усіх попередніх поколінь народу. Мова — найпевніша твердиня нації. Доки вона не впала, доти існує народ. Мова врятувала українську націю» (3). Фактор безпеки в цьому вислові є ключовим, бо саме на мові як на найголовнішому чиннику існування нації тут наголошується. Можна вжити також поняття «емансипація рідної мови», яке належить також Іванові Дзюбі і якнайкраще акцентує увагу саме на повноправності нашої мови. Латинське «*emancipatio*» означає «звільнення від якої-небудь залежності, скасування якихось обмежень, зрівняння у правах» (4). Отже, й наша мова повинна набути такої незалежності, стати рівною в правах на своїй території, бути найпершим фактором безпеки українського народу. «Коли вона функціонуватиме як мова повноправного державного народу, задовольнятиме всі потреби суспільного життя, — її «визнають» і ігноранти, як принципові, так і ситуаційні, її поважатимуть і свої, і чужі, а головне — зникнуть непорозуміння, зникне напруження, бо все стане на свої природні місця» (3).

Аналізуючи нашу історію, бачимо, що в усі часи, особливо тоді, коли над українцями нависала небезпека знищення, винародовлення,

наші вороги нищили, власне, мову як головну ознаку менталітету нації. Так, під час сталінських репресій і голодомору 30-х років майже повністю було ліквідовано українське селянство як носій українських традицій і української мови, а українська інтелігенція, яка закріплювала в художніх творах українське слово, чи не повністю також була знищена. Тому в наступні десятиліття ХХ століття проблема мови була ключовою для безпеки України, і саме з цієї причини наша мова знову стала мішенню для недругів України. Через це Іван Дзюба, як і багато інших діячів української культури, надає цьому питанню такого надзвичайно важливого значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. З криниці літ: тритомовик. – К.: Обереги: Гелікон, 2001. – Т. 2. – 848 с.
2. Електронний ресурс - <http://litopys.org.ua/idzuba/dz01.htm>
3. Електронний ресурс: <http://ukrlife.org/main/prosvita/iuschuk.htm>
4. Електронний ресурс: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

УДК 364.272

Чуніхін А.А., Національний університет цивільного захисту України

УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЇ КИЛИМАРСТВА

Килимарство — традиційна, найбільш важлива і поширена в усіх місцевостях України галузь народного ткацтва. З найдавніших часів килими служили людині для утеплення і прикрашання житла (завішування стіни, покривання скрині, стола, ліжка, підлоги, саней), виконували обрядові та естетичні функції (використовувалися у святкових, урочистих, весільних і похоронних обрядах). Ними накривали столи, ослони, скрині, постіль, підлоги, завішували стіни, покривали сани, вони входили до віна молодої, їх використовували і на похоронах. Залежно від призначення килими мали відповідні форми, декор. Наприклад, вузькі та довгі слугували для накривання лав, з мотивами хреста та "голгофи" — для похоронного обряду.

Найдавніші відомості про килими зберегли літописи Х—ХІІ ст., зокрема в описах похоронів князів Олега, Володимира, Василька, Андрія Боголюбського. Килими того часу виконували нескладною технікою, подібною до простого плетіння, з місцевої сировини: льону, конопель та овечої вовни. Їх орнамент був скромний: паралельні смуги з геометричних візерунків. Барвники виготовляли з рослин, або були тваринного походження.

Велике значення має правильний вибір природних і хімічних волокнистих матеріалів, які обумовлюють художньо-естетичні переваги, надійність і ергономічні властивості. Упродовж століть у виробництві килимових виробів використовують природні волокнисті матеріали: високоякісну вовняну, бавовняну, лляну пряжу або шовкові нитки.

Найбільш цінним волокнистим матеріалом для одержання ворсової пряжі є вовна різних порід овець. Овеча вовна є одним із перших матеріалів, які людина навчилася використовувати. Овеча вовна являє собою найпоширеніший і найважливіший прядильний матеріал для виготовлення килимів та килимових виробів. Вона використовується як для створення ворсу, так і в якості матеріалу ниток основи й утку тканини основи килима. У східному килимарстві існує поділ між високогірною й низинною вовною. Під цим розуміється не прийнята в текстильній термінології диференціація, що розрізняє вітчизняні сорти вовни країн-виробників килимів, у яких вівці пасуться переважно в горах, та імпортовані сорти вовни.

Шовкові нитки, навіть у сучасному килимарстві використовують в досить обмеженій кількості, а саме: в окремих деталях при виробництві деяких видів ручних килимів. Шовк здавна вважається одним із найшанованіших природних продуктів. Килими з шовку відрізняються особливою елегантністю й підкресленою добірністю.

Бавовняна пряжа використовується для утворення ґрунту килимових виробів. Бавовна використовується не для одержання ворсу, а як матеріал тканини основи (ниток основи й уткових ниток). Бавовна, що відрізняється стійкістю форми й високою міцністю на розтягування, добре зарекомендувала себе як основа для тримання килимових вузликів, інколи вплітається у килимовий ворс.

Вовна, безумовно, краща від інших волокон завдяки притаманній їй якості «живого» волокна, яке не старіє, не втрачає свого первісного зовнішнього вигляду в процесі довготривалої експлуатації. До цього часу людство не винайшло хімічних волокон, які б володіли таким комплексом ергономічних, естетичних властивостей і надійності, як килимова вовна. Однак задовільнити потребу в килимових виробах на сучасному етапі неможливо без використання нових волокнистих матеріалів. Так, застосування хімічних волокон і ниток допомагає створювати килими з визначеними споживчими властивостями (підвищеною зносостійкістю, звукопоглинанням, негорючістю), дозволяє значно ідентифікувати процес виробництва, повністю вилучити з виробничого циклу процес прядіння та на 48% знизити трудомісткість, і головне, зекономити кошти на виробництво кожного квадратного метра килимового полотна.

До 1880 року вовну в ручному килимарстві фарбували тільки рослинними барвниками. Для жовтого кольору вживали дерево і кору фарбарського дуба, резеду, яка дає найстійкіші і найкращі жовті тони, молоде листя і бруньки берези, кору дикої яблуні, соняшник, ромця, щавель. Ясно-жовту фарбу робили з лушпиння цибулі, темно-жовту – з гречаної луски або ягід крушини. Використання крушини дозволяє одержати чотири різні фарби: червону, зелену, жовту та брунатну, її дозрілі ягоди надають вовні зеленого тону, перезрілі – ясно-червоного. Синю вовну одержують з індигоносною рослини – прутика, а чорну – з бобових стручків, відвару грецького горіха або кори вільхи. З барвників тваринного походження найбільш відомий кошеніль (кермес).

У наші часи натуральні барвники майже втратили своє значення, поступившись місцем високоміцним синтетичним барвникам. Для поверхневого фарбування широко використовують особливо міцні синтетичні барвники, як у чистому вигляді, так і в суміші. Поряд з використанням однотонної пряжі широко застосовують методи мулінування і меланжування пряжі, коли додатковий ефект досягається застосуванням двох-трьох близьких відтінків однієї і тієї ж тональності, які створюють ефект переливу кольору ниток, їх насиченості і освітленості. Для одержання декількох відтінків беруть визначену кількість темних, світлих і більш світлих ниток.

Через те, що техніка ткання значно впливає на характер візирунка, можна знайти багато схожестей у килимах різних областей. Килими з геометричним орнаментом були поширені на Гуцульщині, Колимийщині, Прикарпатті та Тячівшені. У той час рослинні мотиви переважали на решетильських та дігтярівських килимах. Значною відмінністю був вибір кольорів. Наприклад, на Закарпатті переважають темно-сині, бордові, зелені та червоні кольори. На Прикарпатті надають перевагу холодним зеленкувато-пісочним колоритам. На Гуцульщині виготовляють килими дзвінких жовтогорячих кольорів, з великою кількістю білої, чорної та зелених барв. А на коломийщині надавали перевагу теплим коричневим, охристо-золотистим, зеленим, теракотовим, сірим та білим тонам.

У наш час килими продовжують виготовляти у домашніх умовах в багатьох традиційних осередках килимарства. Значна частина їх виробляється у західних областях України (на Гуцульщині, Поділлі, Буковині тощо). Їх тчуть для власних потреб, на замовлення і на збут.

Паралельно з домашнім виготовленням килимів діють підприємства народних художніх промислів у Решетилівці, Дігтярях, Глинянах, Коломій, Косові та інших традиційних осередках килимарства. Тут донедавна вироблялася основна частина килимової продукції. Незважаючи на значний творчий потенціал народних майстрів та художників, які при створенні композицій в основному

спираються на кращі зразки народних виробів, килими фабрик поступаються перед домотканими в художньому відношенні. Постійне намагання підприємств підвищити продуктивність праці за рахунок механізації, стандартизації та звуження асортименту приводить до негативних наслідків – спрощення композицій, збіднення колориту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жук А. К. Українські народні килими. — К., 1966.
2. Запаско Я. П. Українське народне килимарство. — К., 1973.
3. Полікарпов І. С., Стефанюк Є. М., Тимченко О. О. Вироби народних промислів України. — Львів: Видавництво ЛКА, 2003

УДК 94(477)

Шевченко О.В., Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

У добу Відродження на українських землях виникає таке своєрідне утворення, як козацтво. І хоча козаки найчастіше розглядаються як воїни, не менш важливо враховувати й інші сторони їх діяльності. Протягом декількох століть козацтво відіграло роль не тільки захисника прав і свобод українського народу, а й сили, що яскраво виявила себе у культурній розбудові вітчизняного суспільства раннього Нового часу.

Важливу роль у формуванні національної свідомості українського народу відіграла ментальність, одна з особливостей якої полягала у сприйманні навколишнього світу з огляду на усвідомлення потреби життя та самозбереження нації [2, с. 63]. Носієм, основним виразником таких ідей стало козацтво. Саме в козацькому середовищі склалася верхівка суспільства, що взяла на себе (починаючи з Богдана Хмельницького) й утвердження власної державності, і розвиток освіти, і спорудження та реконструкцію храмів, громадських споруд, й опікування мистецтвом. Тож рівень вітчизняної духовної культури раннього Нового часу зростав завдяки економічній підтримці козацтва.

Козаки брали участь у написанні важливих документів – літописів, що донині є цінним джерелом для вивчення історії України. Зокрема, в історичній науці велика увага приділяється вивченню «Літопису Самовидця» (так цей анонімний документ, що є свідченням очевидця подій доби Хмельниччини і Руїни, було названо П. Кулішем). Крім історії, «Літопис Самовидця» дає змогу познайомитися і з географією України раннього Нового часу, оскільки

в ньому згадано сотні назв різних населених пунктів, де відбувалися ті чи інші історичні події.

Козацька визвольна боротьба доби Хмельниччини, а згодом – Коліївщина породили неповторний комплекс літератури, сповнений експресії, пафосу, патріотичних почуттів. Подвигам козаків було присвячено численні народні думи і пісні – героїчні, драматичні й водночас сповнені глибокого ліризму: «Дума про втечу трьох братів з Азова», «Ой, Морозе-Морозенку», «Хмельницький і Барабаш» та ін. Крім того, їх відображають панегірики, плачі, діалоги: «Україна, татарами терзана» М. Павковського, «Чигирин» О. Бучинського-Яскольда, «Розмова Великої Росії з Малоросією» С. Дівовича.

Високого рівня розвитку за часів гетьманської держави досягло й музичне мистецтво. Думи і пісні, які мали своєрідну художню форму, виконувалися під акомпанемент бандури або ліри. Крім того, при січових школах, де навчали музиці і церковним співам, створювалися групи лицедіїв – виконавців народних лялькових вистав у жанрі вертепу, супроводжуваних троїстими музикантами.

Захист запорозькими козаками християнської віри та церкви визначав засвоєння ними релігійних звичаїв і традицій. Зокрема, культ побратимства, товариства у козацькій свідомості пов'язувався з ідеєю жертвності заради ближнього.

Козацтво стало і носієм нових художніх інтересів й уподобань. Так, чимало пам'яток мистецтва було створено на замовлення старшини і гетьманів (наприклад, т.зв. «парсуни» – портрети, які зображували відомих політичних осіб). Водночас козацтво створювало і власне творче середовище. Втіленням його естетичних ідеалів стало будівництво численних оригінальних козацьких соборів доби бароко. Ці п'ятикупольні хрещаті храми стали поширеним явищем у традиційній вітчизняній архітектурі раннього Нового часу. Стіни козацьких барокових соборів втрачають властивості естетики європейського бароко. У них виникає велика кількість хвилеподібних ліній, виступаючих колонок, картушів, лиття та інших декоративних прикрас. Прикладами нового архітектурного стилю є Миколаївська церква в Ніжині, Воскресенська церква в Сумах, Преображенський собор у Лебедині Покровський собор у Харкові [1, с. 228].

Сам спосіб життя козаків, їх перебування в екстремальних ситуаціях, переживання надзвичайних пригод, участь у важливих подіях історії надихало свідомість козацтва глибокими пристрастями, суперечливими бажаннями. Визначаючи важливі напрями соціокультурного розвитку України раннього Нового часу, запорозьке козацтво здійснило вагомий вплив на самосвідомість українського народу, ставши творцем феномена козацької культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс культурології / Є.А. Подольська, В.Д. Лихвар, Д.Є. Погорілий. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 368 с.
2. Смолій В.А. Українська національна революція (1648–1676 рр.) / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – К. : Альтернативи, 1999. – 352 с.

УДК 94(477)

*Шепель К.О., Національний університет громадянської захисти
України*

РУН-ВЕРА: ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ ДЛЯ ПОСТИЖЕНИЯ НАСТОЯЩЕГО

Большим соблазном сегодня для ищущих духовного хлеба душ является религиозно-мистическое течения «РУН-вера», в котором реинкарнируются славянские языческие культы и обряды. Его основателем и идейным вдохновителем является Л. Силенко.

Сторонники РУН-веры считают, что политеизм, то есть многобожие, является низшей ступенью в развитии религии, а становление единобожия – ее апогей. Многобожие понимается как этап перехода от одной исторической формы мировоззрения, к другой. Но в результате разности мировоззрений, мировосприятий естественным является и наличие у каждого этноса своего бога. Таким богом для славян стал Дажьбог [1].

Эпифанию Дажьбога Л.Силенко изложил в книге «Мага Вера», которая стала священным писанием для представителей РУН-веры.

В книге повествуется божественной сущности Дажьбога и о земном путешествии от Украины до Индии. По предположению автора 5000 лет назад Дажьбог добрался до Индии и познакомил местное население с богатствами украинской культуры: письмом, которое существовало задолго до Кирилла и Мефодия, колесом, сельским хозяйством, а так же ведами, которые сегодня известны на санскрите [2].

Наивысшей сущностью Дажьбога автор объявляет Единый Род, а другие боги славянского пантеона – лишь его проявления [2]. Свою идейную концепцию апологеты РУН-веры считают канонической и не допускают реформ и преобразований.

Почитатели РУН-веры не воспринимают эти идеи как новаторские или вновь возрожденные. Для их сознания славянское язычество существовало спокон веков, передаваясь из рода в род в семьях подольских знахарей и ворожбитов, из которых происходят волхвы этой конфессии. Последователи Родной Православной Веры

називають себе русинами, вважаючи, що етнонім «українці» штисвенно создано [2].

От заповедей РУН-вери, на перший вигляд, веет позитивом: "Самосовершенствуй ум, душу и тело", "Верь в себя", "Люби детей", "Не оставляй в беде друга своего", "Люби родственников своих", "Живи для добра Отчизны" [2]. Но новая религия сложна в восприятии в силу своей синкретичности: в ней сочетались как традиционные верования древних славян, так и идеи ее апологетов. Например, возникает вопрос, если есть Дажьбог, то почему же не может быть и других богов, как у правоверов. Л. Силенко объясняет это духовной эволюцией: от многобожия к единобожию.

ЛИТЕРАТУРА

1. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. – М.: Наука, 1981. – 362 с.
2. Лысенко С. Учитель Силенко, его родословная, жизнь и Вера в Дажьбога. - Киев, 1996. – 203 с.

УДК 94 (477)

Яіцька К.А., Національний університет цивільного захисту України

ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОГО МЕЦЕНАТСТВА

Ще за часів Богдана Хмельницького всім козакам, що відходили від військової служби через старість та бойові поранення, видавався «пенсійний» атестат, за яким ветеран отримував 25 золотих на місяць до завершення свого життя. У свою чергу реєстрові козаки вважали за свій обов'язок харчувати та одягати сиріт, що проживали в одному окрузі разом з козаками.

Одним з найбільш відомих благодійників – козаків був Іван Степанович Мазепа. З його волі було побудовано багато церков, монастирів, видавалися гроші на милостиню та на ремонт і відбудову культових споруд. Зокрема, він позолотив бані Печерської церкви та бані митрополичого собору в Києві, відновив церкву Київської колегії, церкву святого Миколая Київського з монастирем, відремонтував церкву монастиря святого Кирила, що під Києвом, виділив двісті тисяч золотих на заснування єпископського собору в Переяславі з монастирем. Окрім того ним було виділено триста вісімнадцять тисяч на церкву у Глухові, на рефектар Густинського та Мгарського монастирів, збудував церкву святої Трійці у Батурині, заклав монастирі в Дігтярях, Бахмачі, збудував Каменський, Любецький, Думницький, відновив кафедральний монастир у Чернігові, добудував Макошинський монастир. Серед інших заслуг українського гетьмана побудова мура довкола Печерського монастиря, виділення мільйон

золотих на великий дзвін і дзвіницю Печерського монастиря, виготовлення для церков срібних свічників, золотих чаш, дорогоцінних оправ для Євангелій, золотих митр тощо.

Державний діяч І.С. Мазепа також сприяв розвитку та відновленню православних храмів у Єрусалимі та Палестині (в Єрусалимі в одному з православних храмів досі зберігається срібний вівтар з іменем та гербом Мазепа). Досить великі кошти було виділено церквам у Греції, Молдові, Волощині, Сербії, Болгарії, Польщі та Литві. На козацькі кошти кращі випускники Києво-Могилянської академії мали можливість навчатися за кордоном. Фінансували козацькі отамани й навчання авторитетних козаків, яких вони обирали задалегідь і хотіли мати при собі у якості священика.

Козаки займалися благодійністю і в 19 та 20 століттях. Відомим є факт, що військовий отаман кубанських козаків (нащадків запорізьких козаків) фінансував навчання студента - козака Щербини Ф.Л. (пізніше став відомим чорноморським істориком) у землеробській лісовій академії. Сам Федір Щербина після революції 1917 року став меценатом в Чехії, заснував Український університет в Празі та Українську сільськогосподарську академію у Подебрадах. У 1903 році козаки на Кубані виділили кошти на пам'ятник Іванові Котляревському. У 1905 році при підтримці військової козацької ради в хуторах і станицях було відкрито драматичні аматорські гуртки, осередки «Просвіти», відділення книжкових кіосків та кобзарську школу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стефанюк С.К. Практичне народознавство. Навчальний посібник / С.К. Стефанюк. – Х.: Видавництво «ББН», 2002. – 262 с.

СЛОВО НАСТАВНИКА

УДК 340.15 «XIV–XVI»

*Блануца А.В., канд. іст. наук, с.н.с., Інститут історії України
НАН України*

ТРАДИЦІЇ ВРЯДУВАННЯ СТАРОСТ/НАМІСНИКІВ В «УКРАЇННИХ» ЗАМКАХ КІНЦЯ XV – СЕРЕДИНИ XVI СТ.

«Українні» замки склали важливу систему укріплень та оборони південних («українних») кордонів Великого князівства Литовського від часу входження українських земель до його складу й до середини XVI ст., коли вони були включені до новоствореної держави Речі Посполитої.

Власне, система укріплень у ВКЛ складалася з двох оборонних ліній. Перша включала замки, такі як Канів, Черкаси, Звенигород, Брацлав та Вінницю, що проходили по Південній Київщині та Східному Поділлі. Сюди ж можна включити Чорнобильський та Овруцький замки. Канівський та Черкаський замки мали створити заслін татарським походам, що скеровувалися у напрямку до Вільни, столиці ВКЛ. Замки ж у Звенигороді, Брацлаві та Вінниці – унеможливити просування татар на Волинь і Червону Русь. Другу оборонну лінію склали замки в Острі, Любечі, Києві, Житомирі, Кременці, Луцьку та Володимирі. Проте і ці укріплення татари не раз долали на своєму шляху, а часто просто їх оминали, бо вони були менш вдало розташовані з точки зору географії татарських нападів [17]. Тому ці замки більше відігравали роль порятунку населення навколишніх поселень під час чергових татарських вторгнень [14, с. 576–603].

В історіографії тема ролі намісників/старост в основному розглядалася з позицій ідентифікації осіб старост в окремих замках (А. Яковлів), опису діяльності старости як історичного діяча (Б. Черкас, В. Поліщук) та взаємовідносин старост/намісників з підвладним населенням (М. Кром). На мою думку, М. Кром схематично пояснює специфіку намісницьких/старостинських урядів у ВКЛ, акцентуючи увагу на «частій зміні намісників у багатьох землях», що призводило до частих зловживань з їхнього боку та неможливості закріплення за ними лідерства у регіоні серед православного населення, за винятком волинських князів [16, с. 136–137], а також представників панських родів. Наприклад, Остафій Дашкович посідав уряд черкаського і канівського старости 21 рік. Цей приклад є єдиним винятком такого довгого перебування на старостинському уряді, тоді як інші урядники протримувалися на

ньому у середньому до трьох-чотирьох років. Справа в тому, що часта зміна намісників була наслідком впроваджуваної політики віленського двору у подоланні місцевого корпоративізму [26, с. 1–15], як і здійснювана великими князями литовськими політика земельних надань, коли земельні володіння князівських та шляхетських родів розпорозувалися по всій території ВКЛ [13, с. 213–232]. До того ж після двох-трьохрічного урядування старости часто вже не могли справитися з покладеними на них обов'язками, тому переводилися владою на інші уряди ВКЛ.

Як вже зазначалося, на уряд старости/намісника призначалася особа шляхетського походження за рішенням великого князя литовського, яке оформлялося відповідним привілеєм. Наведемо кілька прикладів таких документів. Так, 23 грудня 1507 р. Сигізмунд I Старий видав у Мельнику привілей пану Федору Янушевичу на Володимирське староство з містечком Літовижем і монастирем Святого Спаса, а також всіма волостями в сумі одна тисяча золотих польських до живота [8, р. 243–244]. Через хворобу та передчасну смерть Ф. Янушевич протримався на даному уряді недовго, бо вже 26 травня 1508 р. великий князь литовський своїм привілеєм надав кн. Андрію Олександровичу Сангушку замок і місто Володимир з всіма волостями до сплати однієї тисячі золотих польських, сплативши спочатку таку суму дружині покійного пана Федора Янушевича [8, р. 256–157]. Так як Володимирський замок відносився до другої лінії оборони й був у більш безпечній зоні, тому місцеві намісники мусили з усіх замкових доходів сплачувати до господарської скарбниці певну грошову суму, що не практикувалося у замках першої оборонної лінії, де всі замкові прибутки йшли на забезпечення оборонних функцій.

Тож які повноваження отримував староста/намісник від верховного правителя ВКЛ щодо ввіреного йому замку й населення. По-перше, він був представником великого князя на місці, від імені володаря здійснював керівництво по обороні та життєдіяльності замку й навколишньої території, що до нього прилягала. Це виражається, зокрема, в наданні місцевому нобілітету землі й маєтностей за несення прикордонної служби. У 20-х роках XVI ст. активно фігурує в актах ЛМ овруцький намісник пан Михайло Халецький. Так, 10 жовтня 1522 р. він за наказом Сигізмунда I Старого надав Довмату Єрмеєвичу пусту землю в Овруцькому повіті [10, р. 158], а 7 жовтня 1524 р. також за наказом великого князя литовського надав овруцькому зем'янину Федку Омеляновичу Вешняку пусту землю і пусте Зенківське дворище в Овручі [10, р. 333]. Розпорядчим листом від 16 вересня 1523 р. Сигізмунд I Старий наказував овруцькому наміснику ув'язати господарського слугу Федка Омеляновича у пусту путну Волненицьку землю і пусте дворище в Овручі [12, р. 247–248].

Як бачимо, у цьому випадку на намісника покладалися функції виконання наказів та розпоряджень верховного правителя [10, р. 171].

Литовські правителі практикували переведення талановитих старост-адміністраторів з одного староства на інше, вочевидь, для покращення ситуації обороноздатності на більш небезпечних ділянках кордону. Прикладом цього може слугувати діяльність низки старост/намісників. Зокрема, Семен Федорович (Сенко, Щасний) Полозович упродовж 1501–1503 рр. обіймав уряд черкаського старости, а після 1507 р. вже фігурує в якості овруцького намісника. У жовтні 1507 р. він отримує підтвердження Сигізмунда I Старого на володіння селом Жуховичі в Мозирському повіті вічним правом згідно з привілеєм великого князя литовського Олександра Ягеллончика [8, р. 223–224]. Після смерті черкаського старости кн. Василя Дашковича, свого наступника по уряді, у 1508 р. Сенко Полозович виклопотав привілей у Сигізмунда I Старого на маєток Гостомляни в Київському повіті, Ставок у Житомирському повіті, Глядковичі в Овруцькому повіті, яким володів В. Дашкович, які раніше були відібраних від князів Глинських за спробу державного перевороту. Указані маєтності С. Полозович отримав на правах вотчинного володіння [8, р. 252]. Наступного року він отримав великокнязівський привілей на маєтки кн. Василя Нікольського: Котчин або Деречин, а також інші частини володінь Гостомль у Київському повіті, Ставок у Житомирському повіті та Гладковичі в Овруцькому повіті вічним правом [8, р. 315–316].

Ставши овруцьким намісником, С. Полозович ініціював реформування системи повинностей овруцьких міщан, які зобов'язувалися утримувати сторожу від татар, яка насправді ними кілька років не забезпечувалася. Тому новий намісник попросив у Сигізмунда I Старого перенести сторожову повинність на себе, беручи й використовуючи на ці цілі кошти зі сплати податків з овруцьких корчем [23, с. 9]. Ще один черкаський староста пан Андрій Якубович Немирович (1511–1514 рр.), котрий змінив на цьому уряді кн. Т.І. Капусту, посів уряд київського воєводи. І вже у якості намісника Київської землі він у 1532 р. виконував доручення Сигізмунда I Старого, сутність якого полягала у тому, щоб надати кн. Дмитру Романовичу Віденецькому маєтності у Київському повіті: Ухобне, Углядковичі, Білий Берег, Виточів, Мартиновичі, Хвойники, Острі Лядовичі, Новосілки та двір з пустовщинами у Києві, успадковані від тестя Семена Полозовича за правом близькості [1, Л. 251 об.–252]. Ще наприкінці XV ст. черкаським старостою був кн. Богдан Федорович Глинський, котрий заклав початки стрімкої політичної кар'єри своїх нащадків. Вони ж на початку XVI ст. здійснили спробу державного перевороту, який виявився невдалим. Унаслідок цього Сигізмунд I Старий позбавив всіх привілеїв та

маєтностей князів Глинських у ВКЛ. Тому всі їхні володіння у результаті кількох років були роздані господарським службникам [8, р. 320].

Упродовж XVI ст. низку намісницьких урядів у ВКЛ обіймали представники князівського роду Сангушків. Так, володимирським старостою почергово були кн. Андрій Олександрович (1508–1531 рр.; перед цим був кременецьким намісником (1498–1502 рр.), брацлавським та вінницьким намісником (1500–1507 рр.) та його син кн. Федір Андрійович (1531–1547/48 рр.; з 1544 р. додатково обійняв уряд брацлавського та вінницького старости) Сангушковичі. Перший у 1509 р. отримав привілей Сигізмунда I Старого на людей Кричевичів у Хмельницькій волості в Луцькому повіті до «лєпшого опатрєнья» [8, р. 338–339]. Його син кілка разів організовував оборону Володимирського замку від татарських нападів, а також виконував земельні розпорядження Сигізмунда I Старого. Так, 10 жовтня 1527 р. кн. Федір Андрійович Сангушкович отримав лист великого князя литовського з наказом надати волинським зем'янам Івашку Русину і Федору Оношковичу маєтності пана Івана Хребтовича: дворище у Літогощі і Горсоновському ставі, Чорниці, Четвертню, Портське, Копили, Суск, Годомичі та Смердин за правом близькості [11, р. 255].

Другий син кн. А.О. Сангушковича кн. Роман Андрійович Сангушкович протягом року (з 1516 по 1517 рр.) урядував у Брацлавському і Вінницькому замку. 26 січня 1516 р. він отримав привілей Сигізмунда I Старого на замки Брацлав, Вінницю та Звенигород, наданих у держання до живота [9, р. 214–215]. Кількома днями раніше (23 січня) кн. Р.А. Сангушкович отримав підтверджувальний лист Сигізмунда I Старого на двір Турійськ і села Болбли, Соловичі і Сільце у Володимирському повіті, господарську данину, вічним правом [9, р. 175]. Утім його урядницька кар'єра вже у 1517 р. скінчилася у результаті передчасної смерті.

Упродовж 1542–1559 рр. уряд луцького старости посідав представник іншої лінії князів Сангушків – кн. Андрій Михайлович Сангушкович. Він у червні 1546 р. отримав лист-розпорядження Сигізмунда II Августа з наказом ув'язати угорців Матея і Степана Сербинів в маєток Старійшеве у селі Головбях Луцького повіту «на поживене» до волі і ласки господарської [7, с. 175–176]. У період судово-адміністративних реформ у ВКЛ уряд луцького старости обіймав кн. Богущ Корецький. Він упродовж 1561–1567 рр. сформував урядницький клан при Луцькому замку [18, с. 266–298].

А які ж ще урядники входили до структури замкового уряду і як організаційно функціонував замковий уряд старости/намісника. За визначенням В. Поліщука «замкові уряди – це інститут великокнязівських намісників, що діяли в межах повітів як територіальної організації бояр-шляхти» й далі «це інститут

регіонального управління в станово-територіальному суспільстві, яке творилося на землях Русі у складі Великого князівства Литовського» [19, с. 80].

У документах ЛМ практично не зустрічається інформація про склад уряду старости/намісника. Її можна почерпнути із замкових книг, які були продуктом замкового діловодства. Утім, до наших днів таких книг збереглося дуже мало й переважно у фрагментах. За даними В. Поліщука, до складу Луцького замкового уряду часів старостування кн. Богуша Федоровича Корецького (1561–1567 рр.) входили: власне староста, справця староства (почергово кн. Матвій Восильович Четвертинський, Загоровський Петро Богданович, Русин Андрій Іванович, також був і підстаростою), підстароста (почергово Сова Борис Іванович, Хом'як Петро Іванович), писар (почергово Дешковський Василь Василевич, Хребтович Богуринський Іван Іванович, Хом'як Гурин Маскович, Русин Федір Іванович), ворітний (почергово Красовський Войтех, Костевич Василь) та дяк/підписок (Трушович Григорій). До замкового уряду також входили слуги-вижі, які виконували допоміжні слідчі функції. Їх мав кожен з перерахованих урядників [20, с. 28–39]. Тож чисельно замковий уряд складався з чотирьох постійних урядників на чолі із старостою та кількадесят вижив, котрі виконували допоміжні функції відповідно до їхньої затребуваності у той чи інший час.

Подібні склади замкових урядів по аналогії з Луцьким замковим урядом функціонували в інших хамках другої оборонної лінії, що проблематично через брак джерел можна з впевненістю говорити про замки першої оборонної лінії. Цілком очевидно, що новопризначений староста/намісник сам на власний розсуд формував склад та персонал замкового уряду. Тож у замках першої оборонної лінії старости, вочевидь, керувались подібним принципом, бо в умовах постійної воєнної загрози їм потрібно було покладатися на довірених урядників. Саме їм прикордонні старости жалували певні землі й маєтності як аванс або у винагороду за службу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Российский государственный архив древних актов (далі – РГАДА). – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 17.
2. РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 41.
3. РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 49.
4. РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 50.
5. РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 258.
6. РГАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Ед. хр. 266.
7. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага: Кніга 30 (1480–1546). Кніга запісаў 30 (копія канца XVI ст.) / Падрыхтаваў В. Мянжынскі. – Мінск: Беларуская навука, 2008.

8. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 8 (1499–1514): Užrašymų knyga 8. / Parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius. – Vilnius, 1995.
9. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 9 (1511–1518): Užrašymų knyga 9. / Parengė Krzysztof Pietkiewicz. Vilnius, 2003.
10. Lietuvos Metrika. Kn. 12 (1522–1529): Užrašymų knyga 12. / Parengė D. Antanavičius ir A. Baliulis. – Vilnius, 2001.
11. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 14 (1524–1529): Užrašymų knyga 14. Parengė L. Karalius, D. Antanavičius. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008.
12. Блануца А. Князівська родина Ружинських // Волонтер. – 2012. – №4.
13. Блануца А. Політика земельних надань Сигізмунда II Августа на українських землях Великого князівства Литовського: основні тенденції та джерела дослідження // Україна крізь віки: Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України професора Валерія Смоля. – К., Інституту історії України НАН України, 2010.
14. Ворончук І.О. Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. – К., 2012.
15. Ворончук І. Родовід князів Ружинських: відоме і невідоме (доповнення і уточнення за матеріалами гродських і земських актів Волині XVI – початку XVII ст.) // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Збірник наукових праць. – Луцьк, 2004.
16. Кром М.М. Меж Русью и Литвой. Пограничные земли в системе русско-литовских отношений конца XV – первой трети XVI в. – 2–е изд., испр. и доп. – М., 2010. – С. 136–137.
17. Кулаковський П. Роль князя Костянтина Острозького в організації оборони південних рубежів Великого князівства Литовського у першій половині XVI ст. // Ukraina Lithuanica: студії з історії Великого князівства Литовського. – К., 2012. – Т. II / у друці.
18. Поліщук В. Урядницький клан луцького старости князя Богуша Корецького (на прикладі Луцького замкового уряду 1561–1567 рр.) // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Київ, Нью-Йорк, 2004. – Вип. 8–9.
19. Поліщук В. Замкові книги волинських урядників як джерело з історії руського регіоналізму у Великому князівстві Литовському другої третини XVI ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Книга I. Том 19. – К., 2009.
20. Поліщук В. Офіційні свідки – вижі Луцького замкового уряду в 1561–1567 рр. (особовий склад та службове підпорядкування) // Соціум. Альманах соціальної історії. – К., Інститут історії України НАН України. – 2005. – Вип. 5.
21. Черкас Б. Остафій Дашкович – черкаський і канівський староста XVI ст. // Український історичний журнал. – 2002. – №1.

22. Черкас Б. Один з перших козацьких «гетьманів» Семен Полозович. // Запорозька Старовина. – В. 3. – Запоріжжя, 2005.
23. Черкас Б. Семен Полозович // Полководці Війська Запорозького. – Кн. 2. – К., 2004.
24. Черкас Б. Остафій Дашкович // Полководці Війська Запорозького. – Кн. 2. – К., 2004.
25. Черкас Б. Прикордонний староста Семен Полозович // Український історичний збірник. – К., Інститут історії України. – 2004. – Вип. 7.
26. Яковлів А. Намісники, державці і старости господарського замку Черкаського в кінці XV і в XVI вв. – К., 1907.
27. Яковлів А. Бунть черкасцевъ и каневцевъ въ 1536 году // Україна. – Рік 1-й. – Т. 1. – К., 1907.

УДК 130.2.008

Виселко І.В., канд. філос.наук, НТУУ «КПІ імені І. Сікорського»

АУДІОВІЗУАЛЬНА СПЕЦИФІКА ТРАНСЛЯЦІЇ КУЛЬТУРНИХ СМИСЛІВ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Соціокультурну динаміку сьогодення характеризують трансформаційні процеси на всіх рівнях соціальної реальності. Специфіку цих перетворень відображає комплекс факторів, серед яких одними із визначальних виступають інформаційно-комунікаційні зміни та формування медіапростору кінця XX – початку XXI століття. Ситуація тенденційності й водночас нестабільності багато в чому обумовила появу певного стереотипу в розумінні сучасного соціуму як перехідного етапу до інформаційного суспільства. Перехідність в історичному контексті вказує на особливий період переформатування смислоконсолідуючих векторів культури, можливу втрату неактуальних та утворення нових сенсів і значень щодо суспільних реалій часу. Погляд на проблему з історико-філософської, культурологічної ретроспективи надасть можливість аналізувати сучасність як простір утворення, перетворення, трансляції та ретрансляції культурних смислів у цілісно-історичному масштабі цивілізації.

Одним із пріоритетних напрямів дослідження смислоутворюючих процесів суспільного розвитку є значення світоглядних та ціннісно-прагматичних основ буття. Те, що реалізується як нові смисли й теоретично фіксується на рівні парадигми, глибоко ініційовано детермінантами культури як способу самоорганізації людства. Суспільство сьогодення намагається зрозуміти та простежити кореляцію між такими аспектами як роль культурного досвіду (соціальної, історичної пам'яті), традицій (функціонування знаково-

символічних систем) та новацій (інтелектуальних, технічних й технологічних здобутки) для розвитку і дослідження моралі, науки, мистецтва та інших форм свідомості. Саме вони відображають та втілюють ціннісно-конструюючі доміанти епохи, що становлять стрижневу основу культурних смислів того чи іншого історичного періоду. Особливої актуальності набуває висвітлення цієї проблематики в контексті сучасного масштабу медіа-процесів, комунікативна функція яких дедалі більше тяжіє до універсалізації, навіть схематизації культурних смислів. Слід зазначити, що головну роль у презентації культурних смислів сьогодення відіграє аудіовізуальний ресурс медіа, який має унікальний вплив на всі процеси життя та на учасників цих процесів.

Слід вказати на те, що культурні смисли не виражають заданості, змістовної спрямованості пізнавального процесу, а виступають конституційованим способом, який допомагає людині сприймати навколишній світ. Можна сказати, що це наскрізні структури світосприйняття, отже й бачення місця «людини культури» в соціальних процесах. Сенси також виступають мірилом людяності та орієнтиром розвитку певної національної культури, її самовираженням та стратегією розвитку. У цьому аспекті розгляду проблематики ми вважаємо актуальним певне тлумачення, яке схематично можна відобразити таким чином: культурні смисли концентрують традиції (культурна пам'ять, цінності) та діалектичне поставання новації. На нашу думку, вони водночас виступають своєрідним зліпком традицій і також, саме через те, що інтегрують контексти реальності, у своїх трансформаційних змінах задають вектор інноваційного розвитку.

Культурні смисли, згідно з концептами, які ми розглянули вище, відіграють комунікативну, проєктивну роль у формуванні уявлень людини про світ та своє буття в ньому. Кожна цивілізація, як і певний історичний період розвитку суспільства, пов'язаний із смисловою специфікою соціальної реальності, між тим сама структура культурних сенсів відображає взаємоузгоджені, проте протилежні тенденції.

Нами наведені вектори культурологічного дослідження смислу як конструкту, що відображає знаково-символічні структури соціальної реальності та інформаційне ядро культури. Нами проаналізований аксіологічний аспект смислотворення та з'ясовано: функціонування культурних сенсів та цінностей є взаємообумовленим щодо значення ціннісно-смилових критеріїв розуміння блага та оціночної діяльності у суспільстві. Культурні сенси включають ціннісні орієнтири (образ світу, репрезентація культурної пам'яті), натомість цінності виступають результатом функціонування смислів (ядро культури) насамперед у комунікативних практиках соціальної реальності. Естетичний аспект сенсів розглядається в контексті проблеми медіаестетизації. Нами визначаються особливості аудіовізуальної

комунікації медіапроцесу пізнання світу як формування його образу (наочність та очевидність – смисли медіакультури), що зумовлює розуміння екранної картини світу трактування міметичних та іконічних кодів медіаобразу світу.

УДК 069.01:930.1(477-25)

*Дворкін І.В., канд. іст наук, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРІОДИЗАЦІЮ ІСТОРІЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НАДДНІПРЯНЩИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Музеї сучасного типу виникають в Наддніпрянській Україні на початку ХІХ ст. Першими осередками музейної справи нашої країни стали Південь України (включно з Кримом) та м. Харків. Виникнення музейних закладів на території України не було ізольованим явищем. Саме в цей час значна кількість музеїв відкривається у Росії та країнах Західної Європи. Протягом імперського періоду українські музеї пройшли еволюцію від сховищ раритетів до повноцінних наукових та просвітницьких осередків.

Поява перших музеїв на Півдні України була безпосередньо пов'язана із так званим „археологічним бумом”, який був спричинений відкриттям античних міст Північного Причорномор'я. У результаті проведення археологічних розкопок було віднайдено значну кількість пам'яток, одночасно виникла проблема їх збереження. Значні масштаби археологічних відкриттів вимагали створення музейних закладів. Першим державним сховищем археологічних пам'яток на Півдні України дослідники називають Кабінет рідкостей Чорноморського депо карт у Миколаєві. Другим регіоном, де на початку ХІХ ст. з'явилися перші музеї, була Слобожанщина. Тут у 1805 р. відкрився Харківський університет, який став центром величезної навчальної округи. В університеті з самого початку його існування виникають перші в Україні музейні заклади різних профілів: кабінет рідкостей та кабінет малювання (пізніше Музей красних мистецтв та старожитностей), нумізматичний кабінет, мінералогічний та зоологічний музеї.

В історії музейної справи Наддніпрянщини пропонується виділити наступні етапи.

І етап розвитку українського музейництва – (початок ХІХ ст. – перша половина 1880-х рр.) можна назвати періодом становлення українського музейництва. В цей період музейні заклади працювали лише у небагатьох, переважно губернських містах (Київ, Харків, Одеса, Катеринослав). Значного розвитку вже у цей час набуло

університетське музейництво. Музейні заклади різної спрямованості працювали при Київському та Харківському університетах. Саме в університетах були засновані перші в Україні музеї історичного, художнього та природничо-історичного профілю. Перший церковно-археологічний музей Російської імперії було відкрито при Київській духовній академії (1872 р.).

II етап розвитку музейної справи в під російській Україні, який охоплює другу половину 1880-х рр. – 1917 р., це – період найбільш інтенсивного розвитку музейництва. Достатньо позитивно, проте з деяким запізненням, на розвиток музейної справи вплинули реформи 1860 – 1870-х рр., які, зокрема, сприяли демократизації сфери культури. У цей період музеї, разом з іншими соціокультурними інститутами – архівами та бібліотеками, були інтегровані у соціальну практику [1, с. 161]. Протягом останніх десятиліть XIX – початку XX ст. музейна мережа поступово охоплює всі українські губернії. Найбільша кількість музеїв була зосереджена у великих містах – Києві, Харкові, Одесі, Полтаві, Катеринославі та Чернігові. Визначення нижньої хронологічної межі періоду – друга половина 1880-х рр. – зумовлене початком створення перших музеїв при органах міського та земського самоврядування. Зважаючи на відсутність у підросійській Україні того часу державних наукових інституцій, зокрема академії наук, саме музеї разом з провідними навчальними закладами стали науковими та просвітницькими центрами українських регіонів [2, с. 5]. Поступово музейні установи, які на початку XX ст. працювали по всій Україні, набувають статусу культурної норми [1, с. 172].

III етап діяльності українських музеїв досліджуваного періоду – 1917 – 1920 рр. охоплює період Української революції. Піднесення українського національного руху, безумовно, позитивно вплинуло на розвиток музейництва. В цей час продовжують свою діяльність музеї, створені у попередні періоди, виникають нові музейні осередки, перші державні пам'яткоохоронні інституції. Зазначений період став важливим та принципово новим етапом трансформації музейної справи України – у цей час починає провадитись державне регулювання діяльності музейних закладів. З іншого боку, за умов революційних подій та війни за збереження державності, становище українських музеїв було надзвичайно складним. Значні музейні зібрання були назавжди втрачені. У 1919 – 1920 рр., із приходом до влади в Україні більшовиків, поступово були націоналізовані та реорганізовані усі музейні заклади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основы музееведения / отв. ред. Э. А. Шулепова, М. : Едиториал УРСС, 2005. – 504 с.

2. Піскова Є. М. Музейна справа в Україні: історія, традиції, проблеми сучасного розвитку / Є. М. Піскова, Л. Д. Федорова // Історія України: маловідомі імена, події, факти : збірник статей. – Київ ; Донецьк : Рідний край, 2001. – Вип. 17. – С. 3–9.

УДК 785.7(477) «20–21»

*Кравченко А.І., кандидат мистецтвознавства, докторант,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв*

КАМЕРНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ НОВОЇ СИСТЕМИ ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ

На сучасному етапі відбувається трансформація естетико-художніх орієнтирів, у зв'язку з формуванням принципово нового типу музичного мислення у річищі естетики «Нового синтезу» (М. Лобанова) та виявів метатеорії універсалізму [див. напр.: 4]. Кардинальна зміна музичної лексики сучасних композиторів веде до розширення багатомірності музичного середовища, його жанрово-стильового, репертуарного розмаїття та, водночас, впливає на появу виконавського типу універсального інтерпретатора в соціокультурному просторі постсучасної доби.

Виконавсько-інтерпретаторський універсалізм знаходить своє відображення і в міжмистецькій площині, що пов'язано із тенденцією інтерференції та синестезії мистецтв. Інтермедіальна логіка та поетика музично-творчого процесу впливає на формування структурно-сислової та художньо-естетичної цілісності новітніх творів постмодерного мистецтва, де «видовищність, театралізація, дієвість, процесуальність починають диктувати умови існування та функціонування традиційних видів мистецтва, в яких відбувається певна трансформація, переструктуризація, зміщення акцентів, що призводить до первинності видовищних елементів у виражальній системі багатьох мистецьких форм» [2, 296], у т.ч. музичних, камерно-інструментальних.

Значні можливості для втілення сучасних постмодерних новацій надає виконавсько-комунікативна мобільність та внутрішня діалогічність (полілогічність), притаманна жанрам камерно-інструментальної музики, що визначають «ексклюзивну роль камерно-ансамблевої культури як виразника найважливіших духовних і стилістичних ознак» [1, 14] епохи. Сьогодні композитори прагнуть якомога більше залучити ансамблістів до «ігрового» простору постмодерної творчості. Впровадження рольових моделей ансамблевої взаємодії вимагає певної універсальної художньої пластичності.

Музична видовищність орієнтує виконавців-ансамблів на активну комунікацію зі слухачською аудиторією, а отже оволодіння не тільки музичною, але й сценічно-театральною технікою – ораторським мистецтвом, акторськими жестами і мімікою, прийомами «скульптування» тіла та просторових локомоцій, використання реквізиту. Більш того, завдяки інтенсивному залученню різноманітних позамузичних засобів і медіа-ресурсів, «виконання музичного твору поступово трансформується із музичної події на культурну медіа подію» [3, 26].

Так, наприклад, музиканти *Sed Contra Ensemble* у рамках Kyiv Contemporary Music Days та MALEVYCH'S DAYS створили концептуальний музичний проект «Bianco su bianco» («Біле на білому») під час експозиції живопису засновника супрематизму та його послідовників (виставка *Малевич +*, Мистецький арсенал, Київ, 2016). Окрім досягнення ефекту міжмистецького резонансу, що мимоволі виникає в умовах концертного виконання під кам'яним склепінням музейного комплексу, артисти прагнули вибудувати інтермедіальну живописно-музичну паралель, шляхом перенесення рецепції картинних площин у інше сенсорне середовище. «Чи може бути щось безпредметніше та безсюжетніше, ніж білий квадрат на білому тлі?», – задають питання ансамблісти. Чи можна відобразити супрематизм у музичній формі? Передати експресію «нульової форми», концентрацію смислового навантаження «маси матеріалу» малевичівського квадрату, що є «початком всього», «першим кроком чистої творчості», де одночасно поєднується непоєднуване – нечувана простота і складність у лаконічній, але за своєю суттю нескінченній формі?, – замислюємося, відповідно, і ми.

На цей виклик інтермедіальності музиканти відповідають вільною імпровізацією, яку можна розглядати як «чисту», «необроблену» масу звукової матерії, своєрідну нульову точку, що є першим кроком творчості, де немає розвитку за канонічними правилами, але є розгортання, де є важливою ейдосна семантика, а не речовинність інформації. Максимально використовуючи зображальні можливості універсальної мови музики та принципи інтермедіальності, ансамблісти *Sed Contra* створили оригінальний універсалістський проект «світу мистецтва» (А. Б. Оліва). Разом з низкою інших публічних заходів (арт-експозицій, перформансів, кінопоказів, лекторіїв, дискусій, авторських екскурсій, воркшопів тощо) він запропонував аудиторії під новим, інтермедіальним кутом зору поглянути на колекцію українського авангарду, зокрема, спадщину видатного киянина – художника і теоретика мистецтва Казимира Малевича.

Тож, підсумовуючи зазначимо, що в сучасній естетиці камерно-інструментальних форм ансамблевого музикування спостерігається

впровадження сценарних методів розгортання мистецьких акцій, подолання дистанційності у комунікації зі слухацькою аудиторією, а також тяжіння до естетики міжмистецької синестезії, що впливає на генезу нової художньо-комунікаційної системи, в основу якої покладено принцип інтеракціональності. У цьому процесі українські ансамблісти відіграють не тільки суто виконавську роль, але й займають активну режисерсько-генеруючу позицію, створюючи концептуальні «синтез-fusion» (О. Афоніна) проекти з універсальною семіотикою, що спрямовані на інтермедіальну взаємодію музики, живопису, театру, балет-пластики, відео-арту в єдності часу, місця і дії. Це веде до створення нових культурних контекстів та активізує міжвидовий діалог у інтеракціональному, інтермедіальному соціокультурному просторі нової системи художньо-мистецької комунікації XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Польська І. І. Камерно-інструментальний ансамбль: теоретико-культурологічні аспекти: автореф. дис. д-ра мистецтвознав. : 17.00.03 / І. І. Польська. – К., 2003. – 35 с.
2. Станіславська К. Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія / К. Станіславська; вид. друге, перероб. і доп. – К.: НАКККіМ, 2016. – 352 с.
3. Сюта Б. Глобалізаційні та периферизаційні процеси в культурі як чинник організації художньої цілісності в сучасній музиці. Дослідження / Б. Сюта. – Серія «Музика вчора, сьогодні і завтра». – Кн. 2. – К.: УБСП «Комора», 2006. – 65 с.
4. Dialogue and Universalism. Special issue 2016: Values and ideals: theory and praxis. Abstracts international society for universal dialogue XI World Congress. – Warszawa, 2016, 156 p.

УДК 111.852 : 930.85 (477.51-25)

*Личковах В.А., д.ф.н., проф., Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв*

ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО І НЕОБАРОКО В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ЕСТЕТИЧНІЙ ШКОЛІ

Концептосфера чернігівської естетичної школи багато в чому визначається не тільки традиційним і новітнім тезаурусом вітчизняної естетичної думки, а й естетосферою українського мистецтва в його історичному розвитку, зокрема від Бароко до Постмодерну. Провідна для філософії українського мистецтва ідея «святovidношення» набуває своїх культурно-історичних специфікацій в різноманітних

стилістичних напрямках, в окремих видах і жанрах художньої творчості. Етос мистецтва «переплавлюється» в його стиль, коли світоглядно-ментальні, релігійні, моральні, філософські настанови дістають естетичну транспозицію в художній образності, в семіотиці і семантиці мистецтва. З цієї точки зору в ЧЕШ досліджені, наприклад, естетичні транспозиції ідей ісихазму в мистецтві Київської Русі (Л. С. Усікова), в бароковій художній образності (М. А. Загорулько), а також у вітчизняному авангарді й постмодернізмі (В. А. Личковах).

Чи найбільший інтерес для чернігівських естетиків представляє, мабуть, стилістика українського бароко і необароко в її історичних і сучасних рецепціях. І не тільки тому, що «бароковість» є характерною і навіть субстанційною рисою вітчизняної ментальності і культури, й, відповідно, сутнісно національною стилістичною прикметою українського мистецтва. Наша заангажованість в бароко, або, як говорив Х. Ортега-і-Гассет, «воля до Бароко», обумовлюється бароковими традиціями ЧЛФК і реально стимулюється тими пам'ятками архітектури, літератури і мистецтва, які збереглися в Чернігові: у його історичному центрі (на Валю) і монастирях, у бібліотеках, музеях та архівах. Не лише наукові дослідження, а й художня творчість багатьох чернігівських митців нав'язана ідеями і артефактами «Чернігівських Афінів», зокрема бароковими естетичними і мистецькими цінностями, лейтмотивами українського бароко і необароко [детальніше про це див. 1].

Взагалі сучасна естетика і концептосфера необароко ґрунтується, за словами О. Петрової, на стилі Бароко як «художнього втілення кризи в духовному житті постренесансної Італії так само, як українське Бароко доби І. Мазепи і Б. Хмельницького – часу крові, битв, перемог та поразок української ідеї незалежності» [2, с. 260]. Невипадково мистецтвознавець А. Макаров і художник Ю. Луцевич стали у 1996 р. ініціаторами виставки «Від бароко до бароко». Адже українське образотворче необароко формувалося «в постійному запитуванні традиції бароко з її таємною силою, святковістю та підґрунтям катастроф» [там само]. Так народжувався необароковий «неоміфологізм» як самого Юрія Луцевича, так й інших представників українського (київського) трансавангарду – М. Вайсберга, В. Реунова, В. Шерешевського, самої Ольги Петрової.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загорулько М. «Чернігівські Афіни»: від Бароко до Постмодерну в естетиці: монографія / Марія Загорулько, Володимир Личковах. – Чернігів: Десна – Поліграф, 2016. – 272 с.
2. Петрова О. Третє око: Мистецькі студії / Ольга Петрова. – К.: Фенікс, 2015. – 480 с.

Мельничук М.С., канд. філос. наук, доц., Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне)

ВИЗНАЧАЛЬНА РОЛЬ СЛОВА У КУЛЬТОВІЙ ПРАКТИЦІ ХРИСТИЯНСТВА

Сучасний християнський храм немислимий без постійного й цілеспрямованого використання слова. Найзаповітніші свої думки й сподівання на Бога й святих та вдячність до них віруючий вкладає в молитву. Тут читається джерело віри – Святе письмо. Виконуються хором чи всіма присутніми піснеспіви, сповнені сакральних слів, виразів, благоговіння. Лунає проповідь священнослужителя, яка стверджує присутніх у вірі й нерідко пов'язана з життєвими реаліями, містить у собі ненав'язливі, але пройняті доброзичливістю й турботою про людей в їх земній та потойбічній долі.

До середини III століття в християнстві існувало переконання, що проповідь церковнослужителя – це виключно справа натхнення Духа святого, посилаючись при цьому на апостола Павла (I Кор., 2, 4-5). Але вже Ориген, представник ранньої патристики, рекомендував проповідникам докладати власну активність. Джерелом, з якого проповідник має постійно збагачувати мудрість свою, є Святе письмо.

Визначальну роль слова в усіх елементах християнського культу підкреслюють і самі богослови, зокрема православні. Вони кажуть, що слово має бути визначальним і в молитві, і в церковній службі, і в обрядах, і в церковному співі. Видатний знавець російського церковного співу Д. Аллеманов ще на початку минулого століття вказував: "Необхідно висловити вимогу, щоб у церковному співі слово Боже, яке становить будь-який священний піснеспів, посідало панівне становище, а музика була б лише служницею його, засобом для посилення виразності, для загострення дії слова... Відповідно до цього не лише переважання музики над словом, чи віртуозність і вибагливість, але й будь-яка складність в музиці церковній заважає справі богослужіння"[1, 46]

И далі він докладніше пояснює свою думку: "Отці [церкви. – М.М.] узаконили для церкви вживання тільки вокальної музики, керуючись при цьому можливістю з'єднання музики з відповідним текстом; інструментальну музику, яка має надто світський характер й відповідно до цього містить у собі задоволення без користі, суворо заборонили у богослужбовій практиці. Отцями церкви не лише усунута інструментальна музика в чистому вигляді, але не дозволено навіть її з'єднання з вокальною, для того, щоб вона не порушувала хід думок оспівуваного тексту". Отже, слово і текст, які виражають

сутність християнської догми – ось основний засіб християнського православного богослужіння.

Й завершуючи свої міркування, Д. Аллеманов пише: "Богослужіння сподівається через вживання співу у числі інших засобів виконати своє завдання, яке полягає у живленні віруючих "глаголами життя"[1, 35].

Висловлене вище достатньо чітко визначає богослужіння, яке полягає в "живленні віруючих глаголами життя", тобто в організації віруючих навкруг священного слова, тому що вознесення молитов у формі хорového співу робило парафіян не тільки присутніми на обряді, не тільки споглядачами й слухачами, але й активними співучасниками релігійного культу.

Саме тому в оцінках богословів текст і мелодія посідають не рівноправне становище. Визначаючи співвідношення розповідного й мелодійного елементів у церковних піснеспівах, один із православних ідеологів, А. Страхов, писав: "У співі церковному головне завдання зовсім не краса чи ще чарівність, а глибина, сила, важливість й притому не мелодій самих собою, а у зв'язку з текстом, зі словами. Слово, текст настільки важливі в церковному співі, що при виборі двох крайнощів кращі, корисніші одні слова прочитані, аніж мелодія чудово виконана, без ясно й чітко почутих слів".[2, 15]

Найкращим й незамінним засобом для вираження й прищеплення релігійної ідеології християнство взагалі, а православ'я зокрема, завжди визнавали *слово*. Адже й саме богослужіння визначається як "нашою словесною службою Богу", "словесним торжеством". Усі церковні піснеспіви передусім є літературними творами епічного складу. Самі їхні назви означають або різні літературні візантійські жанри (тропар, кондак, стихира), або вказують на зміст (богородичний, мученицький, величання) й лише зрідка вказують на спосіб виконання (антифон). Залишаючи провідне становище за священним словом, православні теологи намагалися позбавити мелодію її самодостатньої значущості, підпорядковуючи її церковному чи богословському текстам, тим більше, що в давньому християнському співі мелодія була лише супроводом слова, а сама по собі, без тексту, не мала значення.

Принцип домінуючого значення слова вперше розробив ще Філон Олександрійський - один із попередників християнських отців церкви, від якого нова релігія запозичила дуже вагому в християнстві ідею Логоса (Слова), яка в широкому значенні означає Сина Божого. Що ж до слів Святого письма, то він бачив у них троякий зміст: 1) чуттєвий (буквальний); 2) абстраговано-повчальний і 3) ідеально-містичний, або таємничий. Усі ці три рівні впливали відповідно на тіло, душу й дух . І в цьому впливові Філон віддавав перевагу останньому – ідеально-містичному змістові слова.

Визначальну роль слова у християнському культі підкреслює у своїх працях і видатний сучасний богослов П.А. Флоренський. Словофонема, що звучить "незалежно від змісту слова, - пише він, - саме собою, подібно музиці, настроює певним чином душу" [3, 233]

Підсумовуючи сказане, ще раз наголосимо: мистецтво слова у християнстві в усі часи було осередком, найголовнішим елементом богослужінь. З плином часу воно розвивалося, вдосконалювалося й, не вступаючи у суперечність з догматикою тієї чи іншої течії, повільно але неминуче наближалося до нових земних реалій, що допомагало конфесіям виконувати свої соціальні функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аллеманов Д. Курс истории русского церковного пения / свящ. Дим. Аллеманов. — Москва ; Лейпциг : П. Юргенсон, 1914. — Ч. 2, отд. 1 : Пение мелодическое в Киевский и Владимир-Суздальский периоды. — 1914. — 192 с.
2. Страхов А. Мысли о церковном пении / Александр Г. Страхов. — Москва: Унив. тип., 1891. — 35 с.; 25.
3. Флоренский П.А. Сочинения. Том 2. У водоразделов мысли. Москва: Издательство "Правда", 1990. - Приложение к журналу "Вопросы философии". Серия "Из истории отечественной философской мысли". — 440 с.

УДК 75.04(477.8)''12/13''(043)

*Нікольченко Ю.М., доцент, заслужений працівник культури України,
Маріупольський державний університет*

ДОРОГОБУЗЬКА ТА ВОЛИНСЬКА ІКОНИ БОГОРОДИЦІ ОДИГІТРІЇ – ШЕДЕВРИ МАЛЯРСЬКОГО МИСТЕЦТВА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА XIII-XIV СТОЛІТЬ

Християнські корені мистецької культури Галицько-Волинського князівства визначили не лише її характер, але й хронологію окремих пам'яток малярської традиції XIII-XIV ст., серед яких збереглися поодинокі зразки іконопису, що є шедеврами найвищого елітарного рівня. Поза сумнівом, до них належать Богородиця Одигітрія з Успенської церкви у Дорогобужі Гошанського району Рівненської області, яка зберігається у Рівненському обласному краєзнавчому музеї (інвентарний номер: VIII ж-116) та ікона Богородиці Одигітрії з церкви Покрови Богородиці у Луцьку. З 1962 р. вона зберігається у Київському національному художньому музеї.

Одночасно з вище означеним ікони набагато виразніше демонструють риси оригінального волинського характеру на тлі візантійської мистецької спадщини у культурі Галицько-Волинського князівства.

Успенська церква розташована поблизу городища літописного міста Дорогобуж – важливого політичного, економічного і культурного центру Погоринських земель Київської Русі Х-ХІІІ ст. [3]. О. А. Фотинський, Ю. А. Асєєв, І. Р. Могитич, П. А. Раппопорт, Г. А. Пескова ствердили, що в основі церкви лежать оригінальні фундаменти культової споруди, побудованої у 70-х рр. ХІІ ст. [4, 193-198].

Ікону з Дорогобужа було відреставровано у Львівському філіалі Державних науково-дослідних реставраційних майстерень Міністерства культури України. Реставрацію пам'ятки проводила Надія Скрентович. У науковий обіг її впровадив відомий український мистецтвознавець В. С. Александрович [2].

На іконі збереглася лише вирізана вздовж контуру фігур паволока із зображенням Марії та Христа (122x86 см). А у первісному вигляді – це була майже півтораметрової висоти ікона, найвірогідніше, призначена для намісного ряду іконостасу.

Визначальною рисою дорогобужької Одигітрії є монументальний характер величних фігур Богородиці та Христа, які виділялися чітко окресленими силуетами на червоному золоті тла. Монументальна вертикаль постаті Богородиці розширена знизу за рахунок виставлених рук – лівої, на якій вона тримає Христа, і правої, звернутої до нього з жестом поклоніння й одночасно презентації. Гармонійне поєднання вертикальних і горизонтальних ритмів у постаті Богородиці об'єднало обидві фігури й надало їм стійкості. У Христа переважають вертикальні ритми й лише широкий благословляючий жест його правиці та легкий розворот всієї постаті вліво, посилені чітко окресленим контуром правої ноги, її зіставленні з зазначеними горизонтальними акцентами у фігурі Богородиці врівноважують загальну композицію.

Ретельно розроблена декоративна система ікони розрахована на сприйнятті її як здалеку, так і зблизька. У контексті візантійської теологічної традиції акцентування золота в одязі Богородиці наголошувало на її причетності до неба і найвищої святості через Втілення, натомість пурпур Христа в'яжеться передусім з прийдешнім царським призначенням втіленого Бога.

Існують припущення, що пам'ятка є повторенням знаменитої константинопольської ікони Богородиці Одигітрії другої половині ХІІІ ст. Таким чином, збережений у Дорогобужі образ посідає особливе місце не лише у давньому українському малярстві, але й у релігійному мистецтві усього східнохристиянського світу.

Дорогобузька ікона Богородиці Одигітрії належить до пам'яток елітарної культури, які уже через свій характер не могли мати значного поширення у мистецькій практиці. Тим більшою рідкістю виступає вона нині на тлі збереженої скромної кількісно, проте надзвичайно важливої за рівнем і характером спадщини волинської групи іконопису Галицько-Волинського князівства.

Друга відома пам'ятка з волинської групи іконопису Галицько-Волинського князівства – ікона Богородиці Одигітрії з церкви Покрови Богородиці у Луцьку. Вона була впроваджена до наукового обігу у 1963 р. У зіставленні з дорогобузькою реліквією волинська ікона демонструє окремі риси зв'язку з традицією XIII ст., які стосуються насамперед лику Богородиці – малого круглого підборіддя, низьким чолом, характерним кінцем і крилами носа, великого німба навколо голови Богородиці, менше – лику Христа, в якому впадає у вічі хіба що характерний рисунок вуха.

Нахил голови Богоматері під благословення правиці Христа, його образ Емануїла-архиєрея, підкреслений стрічкою, яка тричі опоясує груди, вказують на цілком інший ідейно-тематичний зміст, що, і рештою, підкреслено уже самими стосовно невеликими розмірами ікони. Її зв'язок із новішими течіями візантійського малярства засвідчує трактування образу Емануїла з аналогіями серед пам'яток першої половини XIV ст.

Дорогобузька та волинська ікони Богородиці Одигітрії – одинокі пам'ятки зі спадщини волинської групи іконопису Галицько-Волинського князівства. При всіх відмінностях між ними, їх об'єднує визначальна належність до єдиної мистецької традиції на різних етапах її розвитку. Збережені ікони Волині кінця XIII-першої половини XIV ст. демонструють процес послідовної зміни стилю, засвідчуючи як найвище його піднесення перед кінцем століття, так і наростання у ньому нових тенденцій, пов'язаних з наступним етапом розвитку мистецької культури Волині.

Оскільки дорогобузька і волинська ікони Богородиці Одигітрії належить до кола пам'яток ранньопалеологічної монументальної традиції у Візантії й демонструють стиль, який уже від середини XIV ст. зійшов з історичної арени. На думку вітчизняних мистецтвознавців є підстави датувати їх відповідно – останньою третинною XIII ст. і першою половиною XIV ст. [1, с. 25].

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрович В.С. Мистецтво Галицько-Волинської держави / В.С. Александрович. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 132 с.
2. Александрович В. С. Українське малярство XIII-XV ст. / В.С. Александрович. – Львів, 1995. – 198 с.

3. Нікольченко Ю.М. Культура населення Погориння Х-ХІІІ століть за матеріалами літописного Дорогобужа / Ю.М. Нікольченко. – БГТ «Евен», 1998. – 1998. – 225 с.

4. Прищепя Б.А. Дорогобуж на Горині у Х-ХІІІ ст. / Б.А. Прищепя. – Рівне: ПП ДМ, 2011. – 250 с.

УДК 130.2.008

*Покулита І.К., доцент, канд. філос. наук,
НТУУ «КПІ імені І. Сікорського»*

ФОНОСФЕРА СЬОГОДЕННЯ – АСПЕКТ «UM-WELT» - ПОВСЯКДЕННОСТІ АУДІОКУЛЬТУРИ

Характеристика сучасності соціального буття в тій чи іншій мірі пов'язана із здобутками цивілізаційного розвитку, зокрема такими, як аудіовізуальна культура, насамперед у формах медіа, інформаційний простір, роль якого динамізується впровадженням цифрових технологій, зростаючим значенням віртуальної та доповненої реальності тощо. Тобто теперішнє – соціокультурне сьогодення становить сукупність певних процесів дійсності, що сплітаються у новачійні за своїм потенціалом структури повсякденності, кожен елемент яких має значення у формуванні актуального рельєфу оточуючого світу (німецькою мовою – *umwelt*).

Звернення до терміну «хронософської» теорії ХХ ст. Дж.Т. Фрейзера дає можливість чіткої постановки проблеми. А саме: різниці двох підходів щодо розуміння місця нових форм цивілізаційного, технологічного розвитку в ментальних і соціокультурних вимірах буття: по-перше, як оточуючого світу – «*umwelt*» та, по-друге, світу як сфер, що його (світ) оточують «*umwelt*». І якщо в першому варіанті сприйняття локалізується до найближчого вираженого (етнічно, кліматично, топографічно) «периметру» природно-соціального, то в другому йдеться про новий алгоритм розуміння світу, «обгорнутого», зінтегрованого структурами, які не мають свого повного просторового вираження, проте є визначальними ознаками теперішнього часу.

У гуманітаристиці ХХ століття склалась певна тенденція універсалістського характеру, що надає можливість інтерпретувати контекст сучасної культури як стереосферу, яка існує у формах інфорсфери, семіосфери, аксіосфери тощо. Тобто об'єм, плотність, множинність джерела (давньогрецькою мовою – *stereos*) структур – соціальних артерій єдиного організму, оточуючих світ і водночас існуючих як світ сьогодення. Важливо також зазначити, що подібні концепти семантично вказують на життєву необхідність, фактично

саму можливість існування цивілізації в її теперішній формі. Ці сфери є настільки ж незамінними в сенсі соціального сьогодення, як атмосфера з точки зору своєї природної необхідності.

Спираючись на даний підхід ми можемо констатувати і формування такого явища як фоносфера - звукова оболонка, аудіо-континуум - um-welt сучасної людини. Сам термін введений до наукового обігу також у ХХ столітті й має змістовне наповнення у музикознавчій, філологічній, семіотичній галузях знання. Когнітивна потужність концепту фоносфера полягає у тому, що ним позначається весь спектр можливого, потенційного та актуального, який тільки біологічно відкритий для людини, незалежно від того, чи вона фіксує, тобто свідомо сприймає – розпізнає звучання, чи пасивно існує в периферійно-звуковому середовищі як супроводі природно-соціального режиму повсякденності.

Іншими словами – ми живемо у «звучащому» світі, й це само по собі не є досягнення сучасності. Проте аудіокультура сьогодення змінилася настільки ж докорінно відносно себе скажімо минулого століття, що передати її наповненість шляхом опису природно-соціальної структури, на нашу думку, вже недостатньо. Фоносферу у її об'ємі складають звуки синтетичного походження, і це не лише медійна поліфонія, електронна музика, чи спілкування із використанням технічних засобів комунікації. По-різному вдень і вночі звучить мегаполіс, фрагментами в діапазон слуху потрапляють іно-об'ємні сегменти аудіального (шизофонія), або навпаки – людина ізолює себе від оточення звуками, які лунають з навушників. Ці та багато інших прикладів вказують на особливий характер аудіального середовища як феномену сучасної культури. Таким чином фоносфера функціонує сьогодні, задаючи інтонаційні, темпо-ритмічні, акустичні та інші соціальні сценарії повсякденності.

УДК 111.1:130.2

*Полякова О.О., канд. філос. наук, Національний університет
цивільного захисту України*

ОСМИСЛЕННЯ ВНУТРІШНІХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ КУЛЬТУРИ В ЕПОХУ ЗМІН

В екзистенціальній ситуації «під владним знаком Змін» людина втрачає «відчуття сучасності» (Т.Валлгрєн) та «присутності у бутті» (М.Гайдеггер). «Шок майбутнього» (О.Тоффлер) й «стан емерджентності» (Уотсон) – кінця, що постійно триває; підміна «колажем з відсутностей» (Бауман) дійсного та «рекомендованим буттям», «гіперреальністю» (Ж.Бодрійєр) – буття, що лежить у

горизонті чаяння, – всі ці характеристики маркують руйнацію основ культури. Вона зрештою втратила довіру до своєї надійності і масштаб істин [1,7]; зазнала суцільної комерціалізації.

У ХХ столітті філософією осмислено ту обставину, що комерціалізація культури визначається не зовнішніми впливами економіки та інформаційно-технічного суспільства, яке робить її засобом трансляції певного інтересу, – але перш за все внутрішніми закономірностями. Так, за Т.Адорно, коли текст починає своє окреме від автора життя, він стає товаром. Якщо Адорно виявив цю реалію на рівні онтології мистецтва, то Ж.Бодрійяр показав її суцільний характер. Товарний фетишизм витісняє явища духу на периферію цивілізації в силу їхніх власних метаморфоз; адже сфера духу з'єднується з політикою і економікою вже не у традиційний спосіб, у який завше існував, скажімо, інститут церкви, – але у спосіб тотальної їх дифузії. Криза релігії виражає специфіку ірраціональної доміанти культури в умовах зневіри та цинізму, коли явища духу зрощуються з маніпуляціями. Принциповою є відсутність сталості. Зміна, як онтологічна засада абсолютної відкритості, задає альтернативний сценарій трансцендентального (вектор вертикалі духу змінюється на горизонтальну проекцію фігури суб'єкта, що виявляється у філософії від розуміння історії у Маркса до концепції Dasein у Гайдеггера).

Трансцендентальний процес – у трансформованому вигляді, у вигляді іронії (у смислі подвоєння метафізичної структури, все ще зрощеного з нею) – стає буденною реалією, що несе і зневажання потреб духу, і, водночас, заряд деструктивного впливу знівченого духу на сферу раціональності.

Раціоналізм, що виріс на ґрунті всеосяжності науки, яка й строювала зняряддя Змін, не зміг запропонувати виходу зі світоглядної кризи. Слабкість прагматичного підходу до світу і людини далася взнаки в царині чуттів і віри, про що Гете свого часу сказав: «Суще не ділиться на розум без залишку». В «залишку» опинилася і сама людина, і як суб'єкт пізнання, і як його об'єкт; що визначило переосмислення сенсу, цілей та значення діяльності і пізнання, аналітики мислення й свідомості (згодом і за інформаційного суспільства), і, загалом, тенденцію надавати особливого онтологічного статусу емоційно-чуттєвим виявам щодо людського існування. Характерно, що такі вияви не є чимось рафінованим, а навпаки. Наприклад – нудота, що її Сартр подає як симптом світовідчуття. Це онтологічний стан, неприйняття дійсності як вона є, з усіма її видобутими цивілізацією умовностями та ієрархіями, що може стояти поряд з переживанням жаху, яке актуалізує Гайдеггер, або архаїчними образами, створеними несвідомим, у Фрейда та Юнга. Стани, що відмітають всілякі набутки, з погляду властивого філософії життя та

екзистенціальній філософії ірраціоналізму, є витоками людської сутності.

Дифузний характер світогляду, балансування між доступним і чужим, містицизмом і прагматизмом у досвіді сучасної людини вочевидь має риси спільності з міфомисленням. Теоретики культури все частіше наголошують, що людство опинилося в «стадії 0» («посткультури»), у «неопримітивному» стані. Але якщо архаїчній свідомості реальність поставала в образах богів, духів і демонів, то неопримітивізму масової свідомості притаманні товарний фетишизм та сакралізація речей. Сакральними стають речі «виняткові» – коштовності, модні і раритетні («культові» автомобілі, предмети побуту, одяг та ін.). Ці фетиші, в силу всевладності Зміни, швидко втрачають свій статус і мають замінюватися більш «сучасними». Не тільки речі, але й художні явища маскультури виявляють себе як квазі-сакральні. Якщо за Нового часу риси культу перебирали твори мистецтва, то в культурі постсучасній розвивається примхливий мікст сакрального, художнього й буденного, що існує в модусі ринку, – є квазі-сакральним, бо не створює традиції та систем цінностей. В одному часовому вимірі існують сакральне (трансцендентальне) і масовидне (ризомне), структуроване й неієрархічне; десакралізація і гіперсакралізація.

Слід підкреслити, що метафізичні опори не стільки зруйновані, скільки дезавузовані ходом соціокультурних метаморфоз. Справа не в спростуванні основ, – але в самозапеченні традиції, її динаміці. «Бог помер», та людина шукає символічного безсмертя. Мистецтво забезпечує символічне переборення смерті, – але художній твір виявляється історичною категорією і сам стає матеріалом для спроб рекреації цілісності, а вони в еру Змін є залежними від кризи суб'єктності. В мистецтві відображена багата феноменологія ірраціонального, нумінозного; і тому художні форми і стилі, які фантазія черпає з історичного арсеналу, самі перетворюються на засоби стихійної аналітики містичного досвіду.

В пошуках сенсу свого існування людина звертається за відповідями до минулого. На фоні кризи релігійної свідомості з'являється туга за минулим, як «золотим віком». Звідси мода на ретро, зацікавленість історією давніх цивілізацій, екзотичними культурами.

Тенденції до неоміфологізму, неофетишизму та містифікації є також данню «пошукам істини». Міфологічний світогляд заявляє про себе й наївною містиком масової культури, яка компенсує потребу в сакральному самої людської свідомості. Але якщо в традиції (діалектичній традиції перш за все) логічний розум потребує містичного, викликає його до життя самим актом створення вектора відкритого (цілого), то в неоміфологічній ситуації, де вектора нема, до

прагматичного способу міркувати доєднується архаїчний момент. Міфологія та релігія – як способи впорядкування світу, що перебирають функції раціональності – є заміною практичного освоєння світу символічним, таким, коли суб'єкт перетворює суб'єктивну реальність, але не об'єктивну. Нетрадиційні релігії та різного роду культові практики, що будують свої вчення в умовах суспільства споживання, своєю організацією більше нагадують мережевий маркетинг, та поповнюють ряди свої неофітів за допомогою привабливих гасел (наприклад, «навіщо вам навігатор, якщо в вас є Ісус» в одній з баптистських общин). Подібні релігії є «симулякрами» традиційних монотеїстичних вчень: божественний абсолют гіпостазується, та разом з цим зміст релігії не скасовується, а існування бога не спростовується [2,20]. Новоутворені організації експлуатують проблемні сфери життя людини і здатні лише тимчасово створювати ілюзію цілісності буття. Поняття бога переходить у контекст віртуальної реальності, що дає ілюзію альтернативного континууму, віртуального Абсолюту, віртуальної Вічності [2,20].

В умовах масової культури функцію компенсації викликів сучасності беруть на себе політичні та суспільні організації. Тенденція до сакралізації сублімується в такий спосіб, що сакральне виявляється вмонтованим в саму масову культуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хойзинга Й. Человек и культура / Й. Хойзинга // Западноевропейская эстетика XX века: Сборник переводов. – Выпуск 1: Некоторые направления западной эстетики. – М.: Знание, 1991. – С. 6 – 16.
2. Патерикіна В.В. Проблема сакрального в культурі постмодерну: автореф. дис...д-ра філос. наук: 09.00.04 / Патерикіна В.В. – Луганськ, 2014. – 36 с.

УДК 378

Старєва А.М., канд. пед. наук, доц., Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

«РЕГІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ МИКОЛАЇВЩИНИ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА ДИСЦИПЛІНА

Україна перебуває на етапі докорінних змін соціально-економічних відносин в організації життєдіяльності країни, що потребує постійного перегляду змісту вищої освіти з позицій забезпечення мобільності кадрів на ринку праці.

Питання модернізації змісту вищої освіти в Україні постійно в центрі уваги вітчизняних учених (О. Глузман, В. Кремень, О. Локшина, В. Лутай, О. Пометун, Л. Пуховська, О. Савченко,

О. Сухомлинська, О. Топузов та багатьох інших) [1]. Зокрема, Президент НАПН України В. Кремень наголошує, що трансформація освіти в Україні – це не просто зміна полюсів її адекватності параметрам суспільно-політичного життя. «Це, по суті, реакція на стратегічні імперативи освіти третього тисячоліття з її орієнтацією не на державу, а на людину, на фундаментальні загальнолюдські цінності, на послідовну демократизацію всього освітянського процесу й усієї освітньо-педагогічної ідеології загалом» [2, с. 27].

У контексті сучасних процесів реформування, й, зокрема – освітньої галузі, особливої уваги набувають питання, пов'язані з основами управління освітою регіону, особливостями його розвитку, проблемними питаннями, зокрема - децентралізації та демонополізації і можливими шляхами професійної самореалізації та саморозвитку випускника ВНЗ [3].

З цією метою до освітньо-професійних програм та навчальних планів майбутніх магістрів історії Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського введені відповідні фахові компетенції та дисципліна, що дозволяє їх формувати, а саме: «Регіональна стратегія розвитку освіти Миколаївщини». Курс розроблено з урахуванням сучасних тенденцій взаємозв'язку глобальних та регіональних процесів, що охоплюють усі сфери життя українського суспільства та розвитку освіти Миколаївщини в контексті реформування української освітньої галузі [4].

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: особливості регіональної стратегії розвитку освіти Миколаївщини відповідно державних вимог та сучасних орієнтирів; вивчення закономірних зв'язків, що існують між розвитком суспільства та держави, їх впливу на процеси освіти й, зокрема – освіти на Миколаївщині; розробка на цій основі концептуальної громадянської позиції майбутнього випускника вишу щодо предмету навчання – історії; становлення сучасного висококваліфікованого фахівця в історико-педагогічній галузі з урахуванням інтересів місцевої громади як частини єдиної української держави [5].

Мета дисципліни: формування у магістрантів здатності проектувати власну майбутню професійну діяльність у контексті особливостей освіти регіону, що забезпечить у майбутньому сталий професійний розвиток педагога в умовах зміни стратегії освіти та її реформування.

Формування здатності проектування професійно-педагогічної діяльності із урахуванням регіональних потреб та особливостей є складовою його професійно-педагогічної компетенції, що у своїй основі спирається на *знання* сучасного стану дошкільної, середньої, професійно-технічної, вищої та позашкільної освіти в Миколаївській області, умов розвитку освітньої галузі, проблем та протиріч, шляхів їх

подолання, стратегії розвитку регіональної освіти у контексті національних і світових освітніх вимірів та місцевих особливостей; *розуміння* власної ролі в освітній інноваційній політиці; *вміння* пошуку нових нестандартних рішень ключових питань розвитку освіти в регіоні; набуття первинного *ціннісного досвіду* реалізації практичних освітніх завдань (на прикладі конкретного предмету, навчального закладу, тощо).

Аналіз стану розвитку освіти області в розрізі районування дозволяє не тільки отримати найсучаснішу інформацію, але й розвиває дослідницькі функції майбутнього фахівця як можливого менеджера на освітньому ринку праці, дозволяє йому швидко відреагувати на можливі виклики часу та врахувати регіональні потреби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м.Київ: [у 2 ч.]. Ч.1 / Нац. акад.пед. наук України; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст.голови), О.І. Ляшенко (заст.голови) та ін.] – К. : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014 –370 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу – <http://naps.gov.ua/ua/activities/publications/>.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
3. Старєва А.М. Освіта України: виклики глобалізації та уроки ідентичності // Формування національної ідентичності учнівської молоді засобами суспільствознавчих дисциплін : науково-методичні матеріали / [А.М. Старєва, Н.А. Сторчак, О.М. Караульна, Д.Л. Десятов, О.В. Волос]. - Миколаїв, ОІППО, 2015. – 128 с., с. 39-43
4. Старєва А.М. Регіональні аспекти шкільної суспільствознавчої освіти та європейські орієнтири // Європейський вибір України: минуле та перспективи : матеріали учасників обласних педагогічних читань / Упоряд. О.В. Волос, Л.П. Панкова. – Миколаїв : ОІППО, 2015. – 113 с., с.89-91 [Електронний ресурс] : <http://moippo.mk.ua/index.php/pro-nas-87/pidrozdily/55-kafedra-susplstvoznavcho-osvti/3372-oblasni-pedagogichni-chitannya-evropejskij-vibir-ukrajini-minule-ta-perspektivi-listopad-2015>
5. Якість як категорія на освітньому ринку послуг Миколаївщини: Регіональний дискурс // Аналітико-інформаційний збірник. – Миколаїв : МОІППО. – 2014

УДК 378.018

Чаркіна Т.І., канд. іст. наук

ФІЛОСОФСЬКІ ТА ІСТОРИКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

Глобальні процеси трансформують національні економічні, політичні, соціально-культурні системи у єдиний світовий простір. Вони стирають культурні межі країн і певною мірою руйнують культурні цінності й традиції, що впливає на цілісність та саму можливість національної ідентичності.

Налагодження міжкультурного діалогу як плідної культурної взаємодії чи не єдиний вихід із ситуації, що склалася, але це важка праця, скерована на боротьбу із неприйняттям інакшості. Якісний, конструктивний діалог унеможлиблюють кілька причин: «держава і суспільство представлені у вигляді розрізнених спільнот, що живуть пліч о пліч, але таких, що не співпрацюють, не ідентифікують себе з єдиною державою»; «нові європейці» не хочуть опановувати мову, знайомитися з культурою Європи, нехтують суспільними інститутами, віддаючи перевагу варитися у власному середовищі» [3]. Власне це і є наслідками «сплощення світу» і формування глобальної культури. Ця проблема характеризується великим руйнівним потенціалом, спричиняє багато глобальних загроз і викликів миру. Вчений Кара-Мурза зазначав, що глобалізація - це світова контрреволюція. Це реванш Пітьми ... Для глобалістів немає своїх країн і культур, а є вони - світове плем'я-каста - і світові туземці, яких треба обкрадати. Вони порвали зі всіма правовими і моральними нормами, на яких трималася колишня світобудова. Людина паралізована тією нахабністю і послідовністю, з якою глобалісти демонтують усю культуру і мораль. Ми переживаємо загальнолюдську культурну катастрофу [2].

Універсум глобалізації, який ґрунтується на світоглядній моделі європоцентризму, можна розглядати як багатофакторну комплексну систему, що поєднує велику кількість фактів, процесів, тенденцій регіонального, цивілізаційного та світового розвитку. Складність цієї системи зумовлює потребу у виборі тих аспектів глобалізації, на які може здійснити вплив гуманітарна наука. Це, у першу чергу: соціокультурний і гуманітарний виміри. Суттєва різниця між ментальною і соціокультурною матрицею західної цивілізації і локальними цивілізаціями не-заходу також є проблемою.

Історичне пізнання, історична антропологія та філософсько-історичні теорії накопичили концептуальні схеми, які пояснюють причини, зміст і перспективи глобальних трансформацій, що створює інтелектуальний потенціал для осмислення сучасних перетворень.

Сучасна постмодерна філософія є принципово діалоговою, в якій метою виступає «не досягнення істини про себе, а підтримання постійного обговорення, піддавання сумніву знайдених узгоджень й новому спрямуванню обговорення». Прихильники сучасної інтеркультурної філософії прагнуть знайти підстави, які сприяли б

комунікації з «іншим» і застосовують герменевтичний підхід, який передбачає як на індивідуальному, так і на культурному рівні відмову від абсолютизації будь-якої культури, включаючи власну, і, навпаки, утверджують сфери взаємодії та протидії. Цей підхід є перспективним з точки зору сучасної української дійсності.

Побудова кроскультурної парадигми є важливою віхою у розвитку сучасної філософії. Кроскультурність та інтеркультурність у філософії - це дійсно поліфонічний процес із прагненням до гармонії різних точок зору, але з постійним протиставленням позицій і прагненням до толерантності.

Кроскультурність сприяє розумінню проблеми культурної ідентичності певного людського співтовариства, розглянутої в ході історичного процесу кроскультурної взаємодії і взаємозбагачення. Подолання пріоритету власних традицій проявляється на всіх рівнях взаємодії людей у сучасному суспільстві. Необхідно не просто усвідомлювати цінність власної культури на рівні знання її видатних діячів, обрядових традицій чи найвизначніших пам'яток історії та мистецтва, але й будувати взаємодію, навчитися розуміти «чужі» цінності й передавати ці знання і цей цінний досвід спілкування з іншими культурами з покоління в покоління.

Отже, специфічні ознаки й цінності є предметом кроскультурного діалогу, у якому відшукуються подібності, кореляції культур. Кроскультурний аспект є актуальним об'єктом дослідження, який треба впроваджувати у навчання історії. Така позиція особливо актуальна в умовах намагання української вищої школи впровадити європейські стандарти освіти на умовах поліетнічності та мультикультурності.

Історична антропологія орієнтується на об'єктивне й неупереджене вивчення індивідуальної та масової психології, подій та процесів минулого, що являє собою важливе інтелектуальне підґрунтя для взаємопорозуміння і діалогу цивілізацій. За висловом класика цієї науки Л. Февра, люди є єдиними і справжніми об'єктами історії.

Інтелектуальна система та вищезазначені її складові, що побудовані на концепції поліцентричного світового розвитку та на світоглядних засадах оригінальності і рівноправності національних культур і цивілізацій, складає основу для міжцивілізаційного діалогу, створює передумови побудови загальноприйнятої парадигми розвитку полікультурного світу.

Таким чином, історико-антропологічні та філософські дослідження виконують такі функції: обґрунтування та дослідження особливостей національних культур, соціально-економічних і політичних систем; знаходження історичних аналогій та співпадінь у розвитку етносів і цивілізацій; проектування шляхів майбутнього поглиблення міжкультурного і міжцивілізаційного діалогу, особливо у

аспектах взаємопорозуміння різних історичних традицій, етнічних світобачень, конфесійних практик. Такі дослідження сприяють переосмисленню та істотній корекції соціокультурної та світоглядної позицій універсалізму. У поєднанні з філософією історії історична антропологія є потужною інтелектуальною системою для налагодження діалогу культур і цивілізацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айтов С.Ш. Історично-антропологічні та філософські аспекти діалогу культур і процеси глобалізації / С.Ш. Айтов // Сучасні соціально-культурні дискурси. - Дніпропетровськ, ДНУ, 2011.- С.100-104.
2. Кара-Мурза С. Глобалізація - угроза культурі / С. Кара-Мурза // Единое Отечество. - 2009. - 17 декабря.
3. Почебут Л. Г. Взаимопонимание культур: методология и методы этнической и кроскультурной психологии. Психология межэтнической толерантности / Л. Г. Почебут, СПб.: Изд-во СПб ун-та 2005. – 281 с.

Зміст

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ	3
Ветрова. М. Д. Футуризм як авангардна течія українського живопису	Error! Bookmark not defined.
Кулагіна-Стадніченко Г. М. Соціокультурні трансформації феномену святості в індивідуальній релігійності українського православного віруючого.....	Error! Bookmark not defined.
Мороз В. Ю. Пархомівський історико-художній музей і його місце в культурі Слобожанщини.....	Error! Bookmark not defined.
Нікора А. О. Історико-культурна обумовленість формування змісту освіти в Україні на основі аксіологічного підходу	Error! Bookmark not defined.
Резніков В. В. Філософські дискусії ХХ ст. на Харківщині в світлі історіографії	Error! Bookmark not defined.
Телуха С. С. Жіночі обличчя в культурі української дипломатії	Error! Bookmark not defined.
СЕКЦІЯ 1. ТРАДИЦІЯ ТА НОВАЦІЯ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ	17
Андреєв Т. П. «Повчання дітям» Володимира Мономаха як засіб підвищення правової культури та громадянської свідомості сучасного українського суспільства	17
Басишина А. В. Проблема смисла життя в сучасній філософії.....	19
Богомазова С. А. Сущность и генезис тотемизма в современном научном познании .	21
Бутко О. О. До специфіки соціально-правових реалій Стародавнього Єгипту	22
Зарченко М. В. Проблема наукової традиції та наукової революції у теорії Томаса Куна.....	25
Иванова Ю. О. Мистицизм в культурному сознании: прошлое и настоящее	27
Котлярова Д. О. Філософські погляди Т.Г. Шевченка ...	Error! Bookmark not defined.

Кривуля Л. В.	
Освіта в індустріальному та постіндустріальному суспільстві: проблеми і перспективи розвитку.....	30
Нагірняк Ю. М.	
Християнська традиція і війна	33
Назарова М.	
Диалог культур в епоху глобалізації.....	36
Опанасенко Я. О.	
Церковний розкол 1054 року: передумови, сутність, наслідки.....	38
Пахомова В. Д.	
Традиція: поняття, сутність, культурне значення	40
Пишняк А. М.	
Монізм та плюралізм як філософсько-наукові підходи.....	41
Резнік О. М.	
Традиції українського національного виховання	43
Руснак О. В.	
Протилежності підходів до ключових проблем філософії Нового часу	44
Скідан Н. В.	
Вплив традицій української культури на духовне життя особистості	47
Хохлова Л. А.	
Філософія Г.С. Сковороди у системі традицій української культури	49
Чуйко О. Ю.	
Традиції української козацької педагогіки.....	52
Шевцова К. С.	
Музыка – неотъемлемая часть жизни современного человека.....	53
Шинкаренко С. С.	
Місце середньовічної символіки в європейській культурній традиції.....	55
СЕКЦІЯ 2. СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВА.....	58
Акімова К. С.	
До питання про витоки давньоруської писемності.....	58
Аксентьев В. О.	
Головні риси скіфської культури	59
Анфілов В. Ю.	
Розвиток української культури на сучасному етапі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).....	62
Баласанян Е. Д.	

Соціокультурний аспект преподавания иностранного языка в поликультурном социуме	64
Бартіш О. Я.	
Ролі Богдана Ступки в історичному кіно.....	65
Білоножко Б. В.	
Значення рідної мови в сучасному суспільстві знань	68
Бойко А. В.	
Різдвяні та новорічні свята: історія та традиція	70
Бондаренко І., Томах В.	
Мова як віддзеркалення національно-культурних цінностей українського народу.....	73
Бородін І. В.	
Львівська гвара як соціокультурне мовне явище в Україні.....	75
Бутко О. О.	
Оклик пращурів.....	77
Васечко Д. О.	
Історичні джерела формування української мови.....	80
Васечко Д. О.	
К вопросу о появлении денег на землях восточных славян.....	81
Вирченко К. Р.	
Становление древнерусской литературы	83
Вишенська Ю. С.	
Традиції іменування населених пунктів Лівобережжя	85
Гончаренко К. С.	
Специфіка трипільської кераміки і скульптури	88
Горшунова В. А.	
Українські традиції гончарства	90
Гранкін О. С.	
Феномен українського бароко	92
Давидхан В. А.	
Культура незалежної України	96
Дудкович Д. С.	
Весільна обрядовість як явище духовної культури України	99
Дьячкова Є. Ю.	
Специфіка образу ліричного героя в поетичній спадщині Ігоря Муратова	Error! Bookmark not defined.
Ємельянова Я. О.	
Поняття рідної мови у трактуванні Івана Франка.....	Error! Bookmark not defined.
Журило О. Д., Журило А. Г.	
Становление женского технического образования в Украине как социкультурный аспект развития общества.....	Error! Bookmark not defined.
Иванова Ю. О.	
Влияние язычества на культуру современности.....	Error! Bookmark not defined.

Коп Н.

Розвиток української мови в Інтернеті:

перспектива свідомого впливу **Error! Bookmark not defined.**

Корніленко Г. К., Тімченко Ю. О.

Оказіоналізми в суспільно-політичних текстах інформаційного
агентства «Укрінформ» **Error! Bookmark not defined.**

Кравченко М. Г.

Прояви козацьких традицій періоду національно-визвольних
змагань (1917-1921 рр.) **Error! Bookmark not defined.**4

Крошній Є. М.

Київська Русь за часів Ярослава Мудрого **Error! Bookmark not defined.**

Кузнєцов А. В.

Українська культура початку ХХ ст. ... **Error! Bookmark not defined.**

Курганов Р. І.

Поховальні традиції в дохристиянські часи

на теренах України **Error! Bookmark not defined.**

Кухаренко А. К.

Весільні традиції українського народу. **Error! Bookmark not defined.**5

Куценко І. В.

Святкові традиції населених пунктів Лівобережжя України **Error! Bookmark not defined.**

Куценко І. В.

Село Пишненки як традиційне поселення Лівобережжя **Error! Bookmark not defined.**

Лагоха Д. В.

Українські професійні школи в роки нової економічної політики **Error! Bookmark not defined.**

Лучникова О. П.

Розвиток деревообробної галузі народно-ужиткового мистецтва на
теренах України **Error! Bookmark not defined.**

Ляшенко О. О.

Особливості роботи остарбайтерів в країнах «третього рейху» (1941-
1943 рік)..... **Error! Bookmark not defined.**

Маклакова С. С

Формування традиційного одягу українців **Error! Bookmark not defined.**

Мартиненко Я. О.

Традиції державності на українських землях:

античні міста північного причорномор'я

VII–VI ст. до н.е. **Error! Bookmark not defined.**

Медведєв В. М.

Культура Русі за часів Ярослава Мудрого **Error! Bookmark not defined.**

Мельник І. О.

Таїнство вінчання як основа весільних традицій українського

народу **Error! Bookmark not defined.**

Мирошник В. І.

Документування в українських землях литовсько-польської доби:

бібліометричний аналіз доробку вітчизняних науковців **Error! Bookmark not defined.**

Мясникова А. С. Організація та проведення виборів до харківських муніципальних органів влади (кінець ХІХ – початок ХХ ст.).....	Error! Bookmark not defined. 8
Пахота М. В. Війна Великого князівства Литовського та Золотої Орди 1397-1420 років	Error! Bookmark not defined.
Писарева А. О. Народна іграшка в культурі України ...	Error! Bookmark not defined.
Плотнікова М. Г. Мовні різновиди та особливості слобожанського говору	154 Error! Bookmark not defined.
Плотнікова М. Г. Петриківський розпис	156
Поліщук А.О., Ковальчук І. В. Історична пам'ять та етногенез українства в світлі західної й східної історіографії	159
Порошенко С.С. Місце української мови в житті сучасної молоді.....	161
Походнякова А.С. Развитие института царской власти в Набатейском государстве (IV в. до н.э. – I в. н.э.).....	164
Приходько В. Б. Кобзарство у період національно-визвольних змагань українського народу (1917–1921 рр.)	166
Рагоза Я. Р. Рушник у духовній та матеріальній культурі українців	167
Радочін Д. І., Кутняк О. А. Українізація: причини та наслідки	170
Рекало Г. С. Харків як текст у творчості Віктора Бойка.....	172
Ромащенко О. А. Традиції римського війська в сучасних Збройних силах України .	176
Роміна А. А. Проблема співвідношення традицій і новацій у сучасній українській культурі	178
Рубан Д. В., Скринник К. В. Культурна спадщина української діаспори	180
Рудь Д. О. Кирилло-Мефодиевское братство	182
Сазонов В. В, Журило Д. Ю. Вклад горнопромисленників в соціально-культурну жизнь харьковчан.....	186

Самборський Ю. Д.	
Мовна ситуація Львова.....	188
Семенова М. С.	
Обряди в українській культурі.....	190
Семчук В. М.	
Проблема традицій і новаторства в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст.	191
Скидан Я. Ю., Луговцова Ю. В.	
Особливості культури України на початку ХХ ст.	193
Скрипчук Г. В.	
Відродження української культури і традицій.....	195
Ступка Т. П.	
Вплив революційних подій початку ХХ ст. на українську культуру.....	198
Терза О. Є., Тітенко О. В.	
Берестейська унія: причини та наслідки.....	199
Тихоненко К. Д.	
Формування духовно-національних цінностей у студентської молоді на заняттях із фізичної культури.....	Error! Bookmark not defined.
Троник В. Ю.	
Свято-Троїцький собор Новомосковська як найвеличніший витвір українського бароко.....	204
Угрюмова А. В.	
Міжнародний етнофестиваль «Співочі тераси» на Харківщині	Error! Bookmark not defined.
Хом'як А. В.	
Дні українського кіно за кордоном.....	208
Христосова Є. Ю.	
Етнографічне свято – Олексіївська фортеця.....	Error! Bookmark not defined.
Цепков Д. О.	
Органи управління освітою національних меншин у Харкові у 1919-1921 роках.....	213
Цой Л. О., Важкова А. О., Закренична Д. Ю.	
Релігійна ситуація сучасної України.....	215
Цюрисов Д.	
Вербна Неділя: витоки та історична еволюція свята.....	218
Чернявка В. С.	
Питання мови як чинник безпеки народу в працях Івана Дзюби.....	220
Чуніхін А. А.	
Українські традиції килимарства.....	222
Шевченко О. В.	

Традиції духовної культури українського козацтва.....	225
Шепель К. О.	
РУН-вера: взгляд в прошлое для постижения настоящего.....	227
Яїцька К. А.	
Традиції козацького меценатства.....	228
СЛОВО НАСТАВНИКА.....	234
Блануца А. В.	
Традиції врядування старост/намісників в «українних» замках кінця XV – середини XVI ст.....	230
Виселко І. В.	
Аудіовізуальна специфіка трансляції культурних смислів: соціокультурний аспект	Error! Bookmark not defined.
Дворкін І. В.	
До питання про періодизацію історії музейної справи Наддніпрянщини XIX – початку XX ст.	Error! Bookmark not defined.
Кравченко А. І.	
Камерно-інструментальне мистецтво України в соціокультурному просторі нової системи художньої комунікації XXI століття....	Error! Bookmark not defined.
Личкова В. А.	
Дослідження українського бароко і необароко в чернігівській естетичній школі	242
Мельничук М. С.	
Визначальна роль слова у культовій практиці християнства	Error! Bookmark not defined.
Нікольченко Ю. М.	
Дорогобузька та Волинська ікони Богородиці Одигітрії – шедеври малярського мистецтва Галицько-Волинського князівства XIII-XIV століть.	Error! Bookmark not defined.
Покулита І. К.	
Фоносфера сьогодення – аспект «um-welt» – повсякденності аудіокультури	Error! Bookmark not defined.
Полякова О. О.	
Осмислення внутрішніх закономірностей культури в епоху змін.	250
Старєва А. М.	
«Регіональна стратегія розвитку освіти Миколаївщини» як педагогічна дисципліна.....	Error! Bookmark not defined.
Чаркіна Т. І.	
Філософські та історико-антропологічні аспекти розвитку діалогу культур	Error! Bookmark not defined.

Підп. до друк 20.10.16. Формат 60x84 1/16.
Папір 80г/м² Друк ризограф. Умовн.-друк. арк. 18,8.
Тираж прим. Вид. № 132/13. Зам. № 670/13.

Сектор редакційно-видавничої діяльності
Національного університету цивільного захисту України
61023 м. Харків, вул. Чернишевська, 94.